

ZENETUDOMÁNYI DOLGOZATOK

1986

ZENETUDOMÁNYI DOLGOZATOK

1986

© A Magyar Tudományos Akadémia
Zenetudományi Intézete
Budapest, 1986.

Példányok megvásárolhatók:
MTA Zenetudományi Intézet
1014 Budapest, I. Táncsics Mihály u. 7.
Rózsavölgyi Zeneműbolt
1052 Budapest, V. Martinelli tér 5.
Kodály Zoltán Zeneműbolt és Zenei Antikvárium
1053 Budapest, V. Múzeum krt. 17-21.

ISSN 0139–0732

ZENETUDOMÁNYI DOLGOZATOK

1986

Közzéteszi
az MTA Zenetudományi Intézete
Budapest

Felelős kiadó: Falvy Zoltán
Szerkesztette: Berlász Melinda
Domokos Mária
Technikai munkatársak:
Gupcsó Ágnes
Szalay Olga
Lektorálta: Tallián Tibor

Tartalomjegyzék

Somfai László: Bartók-vázlatok (III). A „fekete zsebkönyv” kidolgozatlan témafeljegyzései	7
Gomboczné Konkoly Adrienne: Bartók kolinda-könyvének megíúsult angliai kiadása	19
Kovács Sándor: Újabb adalékok a Bartók-Rend történetéhez	35
Ujfalussy József: Le és fel. Autentikus és plagális harmónialáncok Beethoven G-dúr zongoraversenyében	43
Bárdos Kornél: Újabb adatok Erdődy Nep. János gróf pozsonyi palotájának zeneéletéhez	45
Rennerné Várhidi Klára: Adatok Kolozsvár zenetörténetéhez a 18. század első feléből két kollégiumi napló alapján	53
Gupcsó Ágnes: Zenés színjátszás Debrecenben (1833–1841) II.	65
Kárpáti András: A mitikus „héthúrú lant” és a pythagoreus zenematematika	93
Csapó Károly: A számítógépes zenei dokumentáció és a dallamkódolás	103
Tari Lujza: A dudahagyomány továbbélése hegedűn	109
Vikár László: Alsó kvartváltás a volga-kámai és a magyar népzeneben	125
Lázár Katalin: Tercingadozás és hangkészlet az obi-ugor dallamokban	139
Ullmann Péter: A zsámbéki németek egyházi énekei	149
Kovalcsik Katalin: Népzene vagy műzenét? Egy régi vita – jugoszláviai cigány környezetben	163
Szemere Anna: A popvideó és egy befogadás-vizsgálat néhány tanulsága	189
Erdélyi Sándor: Vadon Géza, a magyarországi hegedűkészítés kiemelkedő alakja	203
Eckhardt Mária: Liszt Ferenc zeneműkéziratai a Zeneművészeti Főiskola Liszt Ferenc Emlékmúzeumában	235
Szepesi Zsuzsanna: Major Ervin gyűjteményének kéziratai. 1. közlemény: kottás kéziratok	261
Papp Géza: A verbunkos kéziratos emlékei. II. A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének könyvtára. Major Ervin hagyatékának zenei anyagából	301

Bibliográfia

A magyar zenetudomány bibliográfiája 1985. Kiegészítés 1984. Összeállította: Pogány György	329
--	-----

Somfai László:

BARTÓK-VÁZLATOK (III)

A „FEKETE ZSEBKÖNYV” KIDOLGOZATLAN TÉMAFELJEGYZÉSEI

Bartók Béla népzenei lejegyzőfüzetből kompozíciós vázlatfüzetté vált „fekete zsebkönyve” — amelyből előző kötetünkben már közöltük az 1. hegedű-zongoraszonáta vázlatait¹ — hasonló kiadásban jelenik meg. Az ottani utószót nem egészítik ki a skiccek átíratái; egyébként is legfeljebb arra nyílik alkalom, hogy oldalról oldalra haladva azonosítsam a vázlatokat. Eközben csak szűkszavú utalás tudósít arról a hat ($x-1-x-6$ számozású) vázlatról, amelyek felhasználatlanul maradtak. Egyiket-másikat elvetélt kompozíció ötletének véljük; vannak azonban köztük olyan témaötletek is, amelyek utóbb elkészült művek részleteinek alig ráismerhető nyersformái.

E dolgozat, mintegy a faksimile kiadás tudományos függelékeként, bővebben foglalkozik a hat kidolgozatlan anyaggal. Diplomátikus átírást ad közre² és kíséreltet tesz datálásukra, műfajuk meghatározására. Ami az átírás megbízhatóságát illeti, kidolgozott forma híján itt nincs mivel összevetni a nehezen olvasható hangokat, a többszöri változtatás után felismerhetetlenné vált írásrétegeket. Ezért több esetben kérdőjel utal az olvasat bizonytalanságára, vagy bekarikázott számozású jegyzetek világítanak meg olyan részleteket, amelyeket az átírás nem tudott belefoglalni a kottaképbe. A tisztán látható áthúzott-átjavított első réteg átírásunkban is így, diszkrét áthúzással jelenik meg.

Ami a felhasználatlanul maradt vázlatok tartalmát, zenei eredetiségét, jellegzetességét illeti: óvnunk kell magunkat az elszietett értékítéletektől. A később kidolgozott Bartók-skiccek között számos akad, amelyet a kész alkotás ismerete nélkül aligha tartanánk egy igazi mestermű embrionális formájának. A „fekete zsebkönyv” itt bemutatásra kerülő elvetélt vázlatából is kevés az $x-3$ -jelzésűhöz hasonlóan magamegmutató, egy valódi Bartók-darab formátumát elképzeltetővé tevő nyersanyag.

1. kottapélda: $x-1$ vázlat

A fol. 8^v 1–2., 3–4., 6–7. és 9–10. kottasorában található, ceruzával, zongoraszerű 2-soros szisztémában írt vázlat; a lap legkorábbi rétege. Az üresen maradt sortörédekbe utólag írta be Bartók egyrészt a *IX. bagatell* első vázlatát,³ másrészt a *XIII. ba-*

¹Somfai, „Bartók vázlatok (II): Témafeljegyzések az 1. hegedű-zongoraszonátaéhoz”, in *ZD 1985*, 21–36.

²Tekintettel a „fekete zsebkönyv” e sorok írásakor előkészületben levő faksimile kiadására, ezúttal nem ragaszkodunk az átírásban az eredeti sorbeosztás következetes megtartásához. Ugyanakkor pontosan követjük a szár-irányt és a notáció egyéb részleteinek „szabálytalanságait”.

³*IX. bagatell* 1–5. ütem: 1. sor; 6–10. ü.: 8. sor; 11–14. ü.: 6. ill. 5. sor.

gatell kezdetét, amelyet a szemben levő oldalon (fol. 9^r) folytatott.⁴ A vázlatfüzet előző lapjain a posztumusz *Hegedűverseny* anyaga található (illetőleg az 1. *elégia* egy részlete a fol. 8^f üresen maradt részén),⁵ így azután az *x-1 vázlat* keletkezése 1907/08 telére, vagy az 1908. esztendő koratavaszi hónapjaira szűkíthető. Mindenképpen májusig kellett keletkeznie, mert akkor zárta le Bartók a *14 zongoradarab (14 bagatell)* sorozatát.

A lejegyzésmód és a kulcsváltások — bár az anyag szinte csak jelzésszerű — zongoraműre utalnak.⁶ Egy tétel kezdetére vall a leírt részlet, talán a Bagatellek elvetélt testvérdarabjáról van szó. Ahol a vázlat megszakad, éppen elindul egy fejlesztéses rész. Amikor az 1. sor (a jobbkez) üresen maradt két és fél taktusába Bartók beírta a IX. bagatell témáját, két ceruzavonással áthúzta az *x-1 vázlat* 1. ütemének balkezét, mintegy annullálta.

Megjegyzések az átíráshoz:

1. A jobbkez eredetileg üres két ütemében a IX. bagatell 1–5. taktusának egysoros vázlata olvasható.
2. Utólag beírt akkord.
3. Talán félkottáról egész kottára javítva?
4. Utólag beírt kisebb méretű kották.
5. A feloldójel és a kottafej pontosan az átírás szerint; esetleg h?
6. A két akkord, kisebb méretű kottával, talán utólagos beírás; a második akkord alsó hangja bizonytalan.
7. Bizonytalan, hogy az áthúzás keresztet töröl-e.
8. Talán b-előjegyzés törlése.
9. Talán e-ről javított hang.
10. Eredetileg c-hang?
11. A h-hang először talán 8-ad zászlóval (a g negyedhang?).
12. Talán utólag beírt akkord.
13. D vagy e hang.
14. Az akkord két alsó hangja bizonytalanul olvasható (az alsó hang f?).
15. Esetleg c-hang?
16. A kulcs hiányzik; Bartók vázlatfüzetében a következő ütem esik sor elejére s ott van basszuskulcs.
17. A [oco] olvasat bizonytalan.
18. Utána eredetileg üresen maradt kb. fél kottasor; itt kezdte el Bartók a XIII. bagatell vázlatát.

2. kottapélda: *x-2 vázlat*

A fol. 11^r 3–4–5. kottasorába ceruzával írt három, összetartozó témavázlat. Az itt

⁴ XIII. *bagatell* 2–6. üteme a fol. 8^v-n; 7–10. üteme a fol. 9^r oldal 10. sorában.

⁵ 1. *elégia* 33–36. és c76–81. ütem.

⁶ Nem lehet vonósnégyes-vázlat, mert mélyebbre megy a cselló hangterjedelménél.

használt ceruza más, mint alatta a 7–10. sorban található *1. siratóéne*k-vázlat⁷ és a szemben levő oldalon (fol. 10^V) az *1. burleszk* tintás téma-skiccét követő ceruzás vázlat⁸ írószerszáma.

Keletkezése 1908–1910-re tehető, valószínűleg 1908-ra szűkíthető. Ugyanis leírását megelőzte az *1. vonósnyégyes* finale-beli magyar népdal emlékü adagio-témájának tintás skicce a lap tetején,⁹ amely biztosan 1908 termése; viszont csak e három felhasználatlan téma-vázlat után került a lap aljára az *1. siratóéne*k anyaga.¹⁰

A feljegyzett három téma – pontosabban két téma, a második egy variánssal megtoldva – nem sok támpontot nyújt a lehetséges műfaj, apparátus meghatározásához. Legfeljebb azt lehet gyanítani, hogy nem zongorára, hanem dallamjátészó hangszerre (hangszerekre) szánt ötletek. Gyenge ugyan az érvelés, de talán elképzelhető, hogy ezt a motívikát az *1. vonósnyégyes* nyersanyagának gyűjtése közben vetette papírra Bartók. Ahogyan az előző lap tetején egy tintás témaötletet ugyanannak a darabnak későbbi, ceruzás részvázlata követte (*1. burleszk*), esetleg itt is a vonósnyégyes-finale tintával írt „Romlott testém”-témáját követte volna a gyors tematika vázlata? A finale végső kidolgozásában éppen az adagio-témához vezető taktusokban (89–93. ü.) mint-ha még halvány motívum-emlék is felbukkanna az x-2 vázlat 2–3 sorából. A 16-odos ritmus, a 3/4-es ütem és a hangnem azonban idegen az *1. vonósnyégyes* zárótételének végleges formájától.

Megjegyzés:

1. A két kulcs egymásra írva, sorrendjük eldönthetetlen, így a javasolt basszuskulcs-olvasat önkényes.

3. kottapélda: x-3 vázlat

A fol. 11^V 1–2., 4–5. és 6–7.¹¹ sorában található ceruzás vázlat; az oldal alsó része üres.

Keletkezését 1908–1910 közé tehetjük. Az előtte és az utána levő oldal (fol. 11^r, 12^r) tetején egy-egy az *1. vonósnyégyessel* kapcsolatos korai témafeljegyzés áll. Ha a közöttük levő oldalt nem szándékosan hagyta üresen Bartók (miért tette volna?),

⁷ *1. siratóéne*k c1–16. ütem.

⁸ *1. burleszk* 144–151. ütem.

⁹ *1. vonósnyégyes* III,94–98. ütem.

¹⁰ A *Négy siratóéne*k datálása a Bartók-kutatás egyik nem lezárt kérdése. Az őskiadás végén 1910 áll, ami esetleg csak a 4. darab vagy a teljes sorozat elkészültének éve. Amikor ugyanis Bartók a 2. siratóéneket belefoglalta a *Magyar képek*be, azt ott 1909-es dátummal látta el. Az újabban elterjedt „1909–1910” datálás csupán feltételezés; a No.2=1909 ill. No.1, 3–4=1910 részletezést az említett nyomtatott adatokon kívül kézírásos forrás nem erősíti meg. – Éppen a „fekete zsebkönyv” alapján elképzelhetőnek tartom, hogy az *1. siratóéne*k 1908-as darab. Ezt arra alapozom, hogy a fol. 11^r utolsó soraiban használt ceruzaféreg nagy valószínűséggel azonos, egyidős a szemközti oldalon (fol. 10^V) a biztosan 1908-as *1. burleszk* részvázlatánál használt ceruzával. Ezen esetben természetesen az x-2 vázlat keletkezése is 1908.

¹¹ A 6–7. sor nincs kapocccsal szisztémává összehúzva.

akkor az *x-3 vázlat* dátuma 1908, méghozzá nem az év utolsó hónapjai. Terminus ante quem 1910, ugyanis akkor már a szomszédos oldalak üresen maradt laprészeit is teleírta Bartók az 1. és a 3. *síratóének* skiccével (lásd a 10. jegyzetet).

Átírásunk pontosan követi a Bartók-vázlat sorbeosztását, hogy ki-ki maga értelmezhesse a 2–3–4. ütem jobbkez–balkéz illeszkedését.¹² Az eredetiben sincs ütemvonal a 2. szisztéma végén (sőt mintegy fél taktusnyi üres hely maradt), így nem biztos, hogy azt közvetlenül folytatja-e a 3. szisztéma-eleji anyag, vagy sem.

Zongoradarab vázlata áll előttünk. A jobbkez-témafeje halványan emlékeztet ugyan az 1. *elégia* (1908) 39sköv. ütemeire,¹³ de itt más a hangnem, a hangrendszer, itt magyarabb a figuráció. Stílusa felől közelebb áll a *Vázlatok* némelyik darabjának, például a 4. *vázlat*nak fogalmazásmódjához. Az ún. akusztikus skála harmóniai–dallami kiaknázásának jegyében fogant gondolat a „fekete zsebkönyv” azon kevés kidolgozatlanul maradt skicceinek egyike, amely a kívülálló számára is megéreztetni egy elképzelt darab eredetiségét, formátumát.

Megjegyzések:

1. Az 1–2–3. ütemben eredetileg vlsz. csak fizs állt, amit utólag disz-hanggal (a kereszt „meghosszabbításával”) egészített ki Bartók.
2. Félkottáról javítva.
3. Eredetileg vlsz. félkotta.
4. Olvashatatlan jel (talán fizs előtti kereszt?) áthúzása.
5. Eredetileg csak h.
6. A ferde vonás esetleg az előző ütem pontozott ritmusú első figurájának ismétlésére utal.
7. A 2. nyolcad-e alatti hang javított; a 3. nyolcad akkordjában az e-hang talán utólagos pótlás.

4. kottapélda: x-4 vázlat

A fol. 12^v 8. sorában található ceruzás témavázlat 1910/11-re valló környezetben bukkan fel. Ugyanazon a lapon fölötté kb. 25 taktus a *Két kép* (1910) II. tételének egy epizódjához,¹⁴ a szemben levő oldalon (fol. 13^r) két részlet, összesen kb. 18 taktus,¹⁵ ugyanennek a műnek I. tételéhez vázlat — valamennyi 2-soros zongoraszerű leírásban. Ezen kívül a fol. 12^v legalsó sorában a „*Kékszakállú*” (1911) klarinét-témájának¹⁶ skicce bukkan fel. (NB: semmi nem bizonyítja, hogy ez a téma nem 1910 termése volna, vagy hogy már az operához tartoznék!)

A ceruza-tónus az *x-4 vázlatot* inkább a „*Kékszakállú*”-ból ismert témához kap-

¹² Az aszinkron magyarázata talán az, hogy az együtt leírt 1. ütembeli j.k.-b.k. után Bartók előreszaladt a j.k. vázlatával és utólag pótolta a b.k. futamokat.

¹³ Az 1. *elégia* két részvázlata a fol. 8^r-n található (lásd az 5. jegyzetet).

¹⁴ *Két kép* II, 22. próbaszám utáni 6. ütemtől a 24. próbaszámig.

¹⁵ *Két kép* I, 44–57. ütem és 67–70. ü.

¹⁶ „*A kékszakállú herceg vára*”, 20. próbaszám előtti 7. ütemtől.

csolja, mint a Két kép skiccekhez. Ennek ellenére nem zárható ki, hogy témánk (és talán a majdani klarinét-téma is?) a Két kép anyaggyűjtésekor született feljegyzés. A II. tétel (*A falu tánca*) hárfá-arpeggio kíséretes Sostenuto epizódja¹⁷ egy olyan „hosszúhangos”, ♩ ♪ ritmussal továbbmozduló dallammal indul, amelyet – bár előadási karakterük homlokegyenest ellenkező – a zeneszerzői gondolat szempontjából az x-4 vázlat rokonának tekinthetünk. Ez az első gondolat kétségkívül „allegro barbarósabb”. Ami a hangnemet és a motívikát illeti, egy gyenge szálon az 1911-es *Allegro barbaro* felé is mutatkozik kapcsolat.

5. kottapélda: x-5 vázlat

A fol. 32^r18 1–2. és 4–5. sorában található ceruzával írt kétszólamú vázlat. Az előtte és az utána lévő oldalon az 1. *vonósnégyes* finaléjának egy tématorredéke ill. egy kontrapunktikus területhez készült részvázlata¹⁹ áll; mindez valószínűvé teszi az x-5 vázlat 1908-as datálását.

Milyen apparátusra képzelte Bartók? A 2-soros szisztémában írt vázlat Bartóknál zongoramű, vonósnégyes, zenekari darab skicceként egyaránt tipikus. A két szólam vezetése (pl. a 4–6. és 8. ütemben) itt inkább a zongora ellen szól. „Fekete zsebkönyv”-beli környezetében valószínűbb, hogy ez a skicc az 1. *vonósnégyes* anyaggyűjtésének része. A 3/4–2/4 váltakozása, valamint a ritmusértékek a II. tételre emlékeztetnek, anélkül, hogy érdemleges tematikai kapcsolat mutatkoznék a végső formával. Az x-5 anyag egyébként nem téma, hanem inkább egy feldolgozási ötlet benyomását kelti. Bartók a két szűk-kvintlépéses témafejjel a Lendvai terminológiában majd 1:5 modellként²⁰ elnevezett rendszerrel és annak a diatóniánál sűrűbb kitöltésével kísérletezik.

Megjegyzések:

1. Bartók először bés írással, majd azt áthúzva keresztres helyesírással kezdte a feljegyzést, végül visszatért a bés formához.
2. A kettős-b a g-hang vonalán áll; a kottafej g-ről a-ra javítva (mindez talán egyszerű íráshiba, amit az előzmények magyaráznak).
3. Bartók vázlatában a következő ütem esik sor elejére: ott áll az áthúzott basszuskulcs.
4. Az első hang f-nek is olvasható.

¹⁷A 17. próbaszám előtt 3 ütemmel, majd 18-tól.

¹⁸A „fekete zsebkönyv” folio-számozása utólagos, nem veszi figyelembe a fol. 30 utáni üres – a faksimile kiadásban nem reprodukált – 15 lapot (30 kottaoldalt); a vázlatfüzet végén lévő teleírt rész a 31–34. folio-számozást kapta.

¹⁹1. *vonósnégyes* III, 186–187. ütem (fol. 31^v) és III, 44–59. ü. (fol. 32^v).

²⁰Antokoletz terminológiájában „cell Z”, lásd *The Music of Béla Bartók: A Study of Tonality and Progression in Twentieth-Century Music* (Univ. of California Press 1984), 71ff.

6. kottapélda: x-6 vázlat

A „fekete zsebkönyv” utolsó kottás oldala csaknem kétharmadáig kitépett laptöredék. A maradék papírnak azonban mindkét oldalán ép (a leszakítás után beírt) vázlatok vannak: a fol. 34^r-n a *XIV. bagatell* ceruzás skiccei folytatódnak,²¹ a fol. 34^v felső két sorában az *x-6 vázlat* 3 1/2–2 1/2 taktusa található. Ez a füzet legutolsó kottás feljegyzése – természetesen nem időrendben, hiszen Bartók 1922-ig használta a „fekete zsebkönyv”-et.

A ceruzás írás fizikai megjelenése nagyon hasonló az előző oldalak vázlataihoz. S bár nem 3/8, hanem 6/8 a ritmus, elképzelhető, hogy az *x-6 vázlat* a tervezés egy fázisában kapcsolatban állhatott a „*Ma mie qui danse*” IX. bagattellel. A hangrendszer – a fízhang híján teljes akusztikus skála – beleillenek a bagatell bővített hármásainak szerves továbbépítésébe.

Dátumként 1908-at javasoljuk, noha az előző lapok tartalmán (*XIV. bagatell, 1. vonósnégyes*) kívül, ami önmagában nem bizonyító erejű, semmi külső adattal nem rendelkezünk.

²¹*XIV. bagatell* 151–171. ütem.

FÜGGELÉK

7–8. kottapélda: „Fuga”

D. Dille 1965-ben jelentette meg²² annak a fél-kottalapnyi Bartók-kéziratnak hasonmását, amelyet a Geyer Stefivel való szakítás látványos – talán levélbeli elküldésre szánt?²³ – aktusának mondhatunk. Ezen a lapon két tételkezdet található. Az egyik, *Fuga* felirattal, 4-taktusnyi, *stb.*-vel végződő Allegro-téma az op. poszt. *Hegedűverseny* II. tételének fő témájából. A másik: 36 taktus a *XIV. bagatell* elejéből; a Geyer Stefi-téma groteszk alakjához *molto marcato e – con amore!* utasítást írt Bartók, a lap szélére pedig 1908. márc. 20. dátumot, s ez a feljegyzés is *stb.*-vel ér véget.

A „fekete zsebkönyv” felbukkanásával bebizonyosodott, hogy a Hegedűverseny-témát variáló *Fuga* nem csupán egy témafejtés, hanem Bartók valóban dolgozott rajta: a teljes fol. 9^v-n és a fol. 10^r 2–3. sorában összesen 17 ütemnyi folyamatfogalmazvány található, nagyjából 3-szólambelépésnyi expozíció, itt azonban *Fuga*-cím nélkül. A fol. 10^r két alsó sorában később az 1908-as 1. *burleszk* egy részletét vázolta fel (amely a következő oldal 6–10. sorában folytatódik).²⁴ A *Fuga*-fogalmazvány előtti oldalon, a fol. 9^r-n a *Bagatellek* és az 1. *vonósnégyes* vázlatai találhatók. Ez a keretezés csak megerősíti, amit egyébként is tudtunk: a *Fuga*-fogalmazvány az 1908-as esztendő termése.

Tekintettel arra, hogy megvalósulatlan kompozícióról van szó, bár tudtunk egy groteszk *Fuga*-terv létezéséről, függelékként e dolgozathoz csatlakoztatható a „fekete zsebkönyv”-beli 17 ütem átírása (8. kottapélda). Ha összevetjük a Dille-kiadású faksimile-lap *Fuga* téma-lejegyzésével (7. kottapélda), több új kérdés merül fel. Az egyik a tervezett fuga hangszere. Míg a *Fuga*-címezésű téma hangterjedelme és artikulációja elég nyilvánvalóan hegedűszerű, addig a „fekete zsebkönyv”-beli folyamatfogalmazvány zongoradarab. Mármost mit jelent a *Fuga*-téma 5. ütemét elkezdő g-hang utáni *stb.*? Azt-e, hogy Bartók ekkorra már megkomponálta a vázlatfüzetbeli 3 szólambelépést és annak témaalakját utólag mintegy „áthangszerelte” vonós stílusra? – mert így eljátszhatta volna Geyer Stefi? Vagy a *Fuga*-feliratú téma időben megelőzte a zongora-folyamatfogalmazványt és a *stb.* csak az elképzelt folytatásra utalt? Talán az első hipotézis helyes. 1908. február 14. (az „Elle est morte...” *XIII. bagatell* keltezése)²⁵ és március 20. (a Dille-közölte lap margóján olvasható dátum) között volt ideje Bartóknak a Geyer Stefi-téma keserű-groteszk feldolgozásaira, köztük nem csak a *XIV. бага-*

²² *Documenta Bartókiana* 2 (1965), 158.

²³ Ez a vázlatlap, amelyet a budapesti Bartók Archívum őriz (BA 495b), Kodály Emma gyűjteményéből származik. Bartók és Geyer Stefi kapcsolatának néhány, eredeti magyar nyelven még nem hozzáférhető, dokumentumát lásd Bónis, „Erstes Violinkonzert – Erstes Streichquartett: Ein Wendepunkt in Béla Bartóks kompositorischer Laufbahn”, in *Musica* 39/3, Mai/Juni 1985, 265–273.

²⁴ 1. *burleszk* 133–142. ütem (fol. 10^r) és 144–151. ü. (fol. 10^v).

²⁵ A *XIII. bagatell*-t Bartók eredetileg dátummal látta el („febr. 14. – – –”); ezt az első kiadás metaszövevényében törölte csupán (Bartók Archívum Budapest, BA 2010).

tell (és az 1. *elégia*?), hanem ennek a végül is elvetélt Fuga-expozíciónak megírására is.

A groteszk fuga-töredék ritmusai, éles előkéi, diszsonanciái mindegyesetre egy eddig ismeretlen előfutárral gazdagítják a „Fabáb” intonációs körét.

Megjegyzések:

1. A kapcsos (egyszerre megszólaltatandó) hangcsoport 3., jobboldali hangja asz-ról javítva b-re; a baloldali g—ka esetleg elírás (?): g—a—asz helyett asz—a—b-re gondolhattott, lásd a *Fuga*-című témaleírást (7. kottapélda).
2. Bartóknál új sor kezdete, innen kezdve 2-soros szisztémában írt; a kulcs basszuskulcsról javítva.
3. Bartóknál a harmadik szisztéma kezdete, a basszuskulcs itt van kírva.
4. Az áthúzott jel vlsz. kereszt.
5. Eredetileg talán d-hang.
6. A hisz keresztje előtt áthúzott kereszt a c-hang sorközében is.
7. Bizonytalanul olvasható.
8. Desz-ről cisz-re javítva.
9. Egy vagy két áthúzott, apró b-előjegyzés?
10. Felesleges szünetjel.
11. A gerendák hiányoznak.

1. kottapélda

Handwritten musical notation for the first system, measures 1-2. The treble clef contains a whole note chord marked with a circled 1. The bass clef contains a rhythmic pattern of eighth notes, with a circled 2 at the end of the second measure.

Handwritten musical notation for the second system, measures 3-4. The treble clef contains a half note chord marked with a circled 5. The bass clef contains a rhythmic pattern of eighth notes, with circled numbers 3 and 4 below the notes. A circled 6 is placed above the second measure, and a circled 7 is placed below the notes. A circled 8 is placed above the third measure, and a circled 9 is placed above the fourth measure. There are also some handwritten annotations like [b] and [??].

Handwritten musical notation for the third system, measures 5-6. The treble clef contains a half note chord marked with a circled 10. The bass clef contains a rhythmic pattern of eighth notes, with circled numbers 11 and 12 below the notes. A circled 13 is placed above the notes in the second measure. There are also some handwritten annotations like # and f.

Handwritten musical notation for the fourth system, measures 7-8. The treble clef contains a half note chord marked with a circled 15. The bass clef contains a rhythmic pattern of eighth notes, with circled numbers 14 and 16 below the notes. A circled 17 is placed above the notes in the second measure. A circled 18 is placed above the notes in the fourth measure. There is a handwritten annotation [solo] above the first measure.

2. kottapélda

Musical notation for Example 2, consisting of three staves. The first staff is a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 9/8 time signature. The second staff is a bass clef with a circled '1' above it. The third staff is a treble clef with a circled '5' above it.

3. kottapélda

Musical notation for Example 3, consisting of three systems of staves. The first system has a treble clef with a circled '3' above it and a bass clef with circled '1' and '3' below it. The second system has a treble clef with a circled '4' above it and a bass clef with a circled '5' below it. The third system has a bass clef with a circled '7' below it.

4. kottapélda

Musical score for Example 4, showing a treble and bass clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature. The treble staff contains a melodic line with a [H] marking above it. The bass staff contains a bass line with a sharp sign.

5. kottapélda

Musical score for Example 5, showing a treble and bass clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 and 2/4 time signature. The treble staff contains a melodic line with a circled 1 above it. The bass staff contains a bass line with a circled 2 above it. A circled 3 is also present in the bass staff.

6. kottapélda

Musical score for Example 6, showing a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature. The staff contains a melodic line with a circled 2 above it and a [H] marking above it.

7. kottapélda

Musical score for Example 7, showing a treble and bass clef staff with a key signature of one sharp (F#) and an Allegro tempo marking. The title "Fuga" is written above the staff. The treble staff contains a melodic line with a circled 3 above it. The bass staff contains a bass line with a circled 3 above it.

8. kottapélida

This image shows a handwritten musical score for a piece titled "8. kottapélida". The score is written on ten staves, organized into five systems of two staves each. The notation includes treble and bass clefs, a key signature of one flat (B-flat), and a 4/4 time signature. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several circled numbers (1 through 12) placed throughout the score, likely indicating specific measures or sections. The handwriting is clear and legible, with some annotations such as a "3" above a triplet and a "4" above a measure. The score concludes with a double bar line and a final chord.

Gomboczné Konkoly Adrienne:

BARTÓK KOLINDA-KÖNYVÉNEK MEGHIÚSULT ANGLIAI KIADÁSA

Bartók Béla A magyar népdal című könyvét – az 1924-es magyar és az 1925-ös német kiadást követően – 1931-ben az Oxford University Press londoni kiadónál adta közre.¹ Úgy tervezte, hogy román karácsonyi énekgyűjteményét, a Kolindákat is ennél a kiadónál jelenteti majd meg angolul, de ez a terv tíz évi huzavona után kudarcba fulladt, Bartók visszakérte kéziratát az angol kiadótól és 1935-ben saját költségére Bécsben, az Universal Edition-nál adta ki.² Bartóknak ez a döntése kétségkívül kompromisszummal járt, már csak azért is, mert a bécsi kiadás csak magukat a kolinda-dallamokat tartalmazta, szövegüket Bartók anyagi okokból nem publikálhatta. Ez a hosszúság, évekig tartó várakozás azonban eredménnyel is járt, Bartóknak bőven jutott rá ideje, hogy átdolgozza és kiegészítse gyűjteményét. Így például büszke volt rá, hogy az 1935-ös bécsi kiadásban először közölt bolgár ritmusú európai népdalokat.³

Az angol kiadás tervével párhuzamosan egy másik szálon is futott a Kolindák kiadása: a bukaresti Román Akadémia románul akarta kiadni a gyűjteményt. A román kiadás megíusulásának körülményeit több tanulmány is tárgyalja,⁴ arról azonban mindeddig keveset tudunk, mik voltak az okai annak, hogy az Oxford University Press elállt az angol nyelvű változat kiadásától.

1982-es londoni tanulmányutam során alkalmam nyílt az Oxford University Press Zenei osztályán kutatásokat folytatnom. Néhány olyan dokumentumra bukkantam, amely az eddig ismert adatokat kiegészíti és egyértelmű választ ad a fenti kérdésre. Az Oxford University Press Zenei osztályán őrzik egyébként Bartók e kiadónak írt, magyar fordításban és részben angolul már megjelent, eredeti kézírásos leveleit is.⁵

¹Béla Bartók, *Hungarian Folk Music*, translated by M. D. Calvocoressi (London: Oxford University Press 1931).

²Béla Bartók, *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)* (Wien: Universal Edition A.G. 1935).

³Béla Bartók Ethnomusikologische Schriften. Faksimile-Nachdrucke IV.. *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*. Hrg. von D. Dille. Vorbericht pp. 7–8^x (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat 1968).

⁴Z. Vanĉea, *Einige Beiträge über das erste Manuskript der Colinda-Sammlung von Béla Bartók und über seine einschlägigen Briefe an Constantin Brăiloiu*. In: Bericht über die Zweite Internationale Musikwissenschaftliche Konferenz Liszt–Bartók, Budapest 1961 (Budapest: Akadémiai Kiadó 1963). – D. Dille, op. cit., Vorbericht. – Benkő András, *Bartók Béla levelei Constantin Brăiloiuhoz*. In: Bartók-dolgozatok (Bukarest: Kriterion 1974).

⁵*Bartók Béla levelei*. Szerk. Demény János (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat 1976). (A továbbiakban: DemőLev); *Béla Bartók Letters*. Collected, Selected, Edited and Annotated by János Demény (Budapest: Corvina Press 1971).

Zenatudományi dolgozatok 1986 Budapest

Ezekre a levelekre, mivel ismert dokumentumok, cikkem keretében csak utalok, vagy rövid részleteket idézek belőlük. Hosszabb idézeteket lábjegyzetben akkor közlök, ha ez az összefüggések megértése miatt szükséges. Teljes terjedelmükben, főszövegben közlöm az Oxford University Press eddig kiadatlan dokumentumanyagát és az e tárgyhoz kapcsolódó, a budapesti Bartók Archívumban őrzött eddig kiadatlan, vagy Magyarországon most először megjelenő leveleket és levélfogalmazványokat.⁶

A Kolindák angol kiadásának tervéről első ízben Bartók 1925. május 15-i, Buşijia Jánosnak írt leveléből értesülhetünk.⁷ Ekkor a Román Akadémia már kapcsolatban állt az Oxford University Press kiadóval. Ezt bizonyítja D. G. Kiriacnak, a bukaresti Konzervatórium tanárának 1925. augusztus 11-i, Bartókhhoz írt levele.⁸

Bukarest, 1925. augusztus 11.

Kedves Mester,

H. J. Foss úrtól, oxfordi zeneműkiadói szerkesztőtől levelet kaptam az Ön „Colinde româneşti din Transilvania” c. művének angol és német kiadásával kapcsolatban.

Válaszoltam Foss úrnak, megadván az Ön kiadói jogaival kapcsolatban kért felvilágosításokat, amelyeket Önnel is közlök.

Ön csupán annyiban kötelezi el magát, hogy átad a Minisztériumnak egy román kéziratos munkapéldányt. Ha pedig a kiadásra vonatkozóan semmiféle egyezmény nem jön létre, akkor Ön birtokolja *művének mind román, mind egyéb idegen nyelven való kiadási jogát.*

A Miniszter válasza egyértelmű:

Öntől csak egy kézirat van ott és ő nem kötelezheti el magát a kiadásra, mert nem tudja, rendelkezni fog-e a szükséges anyagiakkal. Ami Önt illeti, Ön úgy érvelhet a tulajdonjogát, ahogy Ön jónak látja. Bátran folytathat tehát megbeszéléseket a Kiadóval. [...]

D. G. Kiriac

⁶A dokumentumokat az Oxford University Press és ifj. Bartók Béla szíves engedélyével közlöm.

⁷[...] Épen most járt itt egy angol kiadó, az Oxford University Press zenei osztályának vezetője, akinek kedve lenne ezt a gyűjteményt Londonban kiadni. Fog is a bukarestiekkel ebben az ügyben tárgyalni. Nekem nagyon kedvemre volna ez a megoldás, és úgy hiszem a bukarestieknek is tetszenék. Mert az Oxford Univ. Press világhírű cég; ami ott jelenik meg, arról az egész világ tudomást szerez. [...] – Demő Lev, 317.

⁸Bartók Archívum, Budapest. BA–N: 3477/115. In: D. G. Kiriac, *Pagini de corespondență*. Ediție îngrijită, prefațata și adnotată de Titus Moisescu. (București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor 1974) 172–173. – Az eredeti francia szöveg magyar fordításban itt jelenik meg először.

Bartók Kiriacnak szóló válasza levélfogalmazványként maradt ránk, dátuma 1925 augusztus/szeptemberre tehető:⁹

Kedves Barátom,

Nagy örömmel értesültem augusztus 11.-i leveléből, hogy „Kolinda”-gyűjtemény kiadásának nincs akadálya. Annál is inkább, mert az Oxford University Press, amellyel az ügyet már rendeztem, elsőrangú kiadó, amelynek kiadványait a tudományos világban mindenütt ismerik. Tetemes munkám volt ezekkel a „kolindákkal”, de most már csaknem befejeztem. Jelenleg a szövegeket (a dallamok szövegét) egy román nyelvészsel ellenőriztetem, aztán még egy bevezetést kell írnom, amely egyébként nem lesz túl hosszú, úgy hogy azt remélem, hogy novemberig befejezem a kéziratot és beadhatom a Román Követségre. A szövegeket összehasonlítottam valamennyi rendelkezésemre álló, előzőleg megjelent kiadvány szövegével (Marianescu, Teodorescu, Bârseanu, Tiplea, Bud, Păsculescu, stb. gyűjteményei). Csupán egyetlen fontos kiadvány van, amelyet nem sikerült megszereznem, mégpedig Tocilescu „Material Folkloristique”-ja, amelyet a R. Ak. 1915-ben (?) adott ki. Írni akarok a Román Akadémiának, hogy megkérjem, küldjék meg nekem, ha csak lehet.

Engedje meg, hogy felajánljak Önnek egy példányt a magyar népzénéről szóló könyvem német kiadásából, amely most jelent meg (ugyanennek a könyvnek angol kiadását szintén az Oxf. Un. Press fogja megjelentetni). Egyidejűleg a Rom. Ak.-nak is akarok egy példányt küldeni. Jól tudom, hogy nem ért németül, de a kiadvány 320 dallamot is tartalmaz, és ez talán érdekelni fogja.

Fogadja, kedves Barátom, őszinte barátságom kifejezését.

[Bartók Béla]

⁹Bartók Archívum, Budapest. BH–II/54. In: T. Moisescu, *op. cit.*, 173–174. — Magyar fordításban itt jelenik meg először. Az eredeti francia szöveg (első magyarországi betűhív közlés):

Mon cher Ami,

Je suis très heureux d'apprendre par votre lettre de 11. Aout, qu'il n'y a pas d'obstacle à l'édition de ma collection des „Colinde”. Je le suis d'autant plus, parceque l'Oxford University Press, avec laquelle l'affaire est déjà arrangé, est une maison de première ordre, dont les publications sont connues partout dans le monde scientifique. J'avais un travail immense avec ces „colinde”, mais maintenant je l'ai déjà presque fini. A présent je fait réviser les textes (paroles) par un linguiste roumaine, puis il me faut encore écrire une introduction, qui d'ailleurs ne sera pas très longue, de sorte que j'espère de pouvoir achever le manuscrit et de le présenter à la Légation Roumaine au mois de Novembre. J'ai aussi comparé les textes avec les textes de toutes les éditions antérieures que j'avais à ma disposition (collections de Marianescu, Teodorescu, Bârseanu, Tiplea, Bud, Păsculescu etc.) Il n'y a qu'une édition importante, le 'Material folkloristique' de Tocilescu publié par l'Ac. R. en 1915?, que je n'ai pas pu me procurer. Je veux écrire à l'Académie Roumaine et la prier de me l'envoyer, si c'est toutefois possible.

Permettez moi de vous présenter un exemplaire de l'édition allemande de mon livre sur la musique populaire hongroise, qui vient de paraître (l'édition anglaise du même livre sera publié aussi par l'Oxf. Un. press). Je veux envoyer en même temps un exemplaire à l'Ac. Roum. aussi. Je sais bien, que vous ne comprenez l'allemand, mais la publication contient aussi 320 mélodies, qui vous intéresseront peut-être.

Agréez, cher Ami, l'expression de mon amitié la plus dévouée.

H. J. Foss 1925. augusztus 31-én a következő levelet intézi Bartókhoz:¹⁰

Oxford University Press
Amen House
Warwick Square London E.C.4

[Lipcse] 1925. augusztus 31.

M. Bela Bartok,
Szilagyi tér 4.
BUDAPEST.

Kedves Bartók Úr,
Mellékelem Dr. Kiriác levelemre írt válaszában egy másolatát,¹¹ amelyben javaslatot tettem a Román karácsonyi énekek átvételére. Felvinné vele a közvetlen kapcsolatot a román kiadás ügyében?

A helyzet tehát a következő:

Őn meg fogja kapni a román jogdíjak után járó pénzüsszeget: én átveszem az angol kiadási jogot ugyanazon az alapon, mint ez a Magyar népdaloknál történt, sőt talán a német jogokat is. Lipcséből írok, ahol kizárólag abból az okból tartózkodom, hogy német képviselőt szerezzek. Ha ez megtörtént, újra írok. Egyelőre azonban ne diszponáljon felőlük másutt.

Azt hiszem, mindenki egyetértett abban, hogy Táncszvitje (amelyet múlt héten adtak elő Londonban), mestermű. Biztosan örül a híreknek, hogy provizórikusan megszerveztem Kodály Psalmus Hungaricus-ának angliai előadását Calvocoressi fordításában. Remélem, néhány héten belül saját szerzeményemet, a 'Seven Songs by Thomas Hardy'-t küldhetem meg Önnek, hogy véleményét kérjem róla.

Feleségének szívélyes üdvözléssel,
fogadja nagyrabecsülésemet.

Hubert J. Foss.

Ebből az évből még egy igen jelentős dokumentum áll rendelkezésünkre, mégpedig Bartóknak H. J. Fossnak írt, eddig kiadatlan levélfogalmazványa. Valószínűleg 1925. október végén, november elején kelt:¹²

Kedves Foss Úr,
Végre válaszolhatok a Rom. karácsonyi énekek kiadásával kapcsolatos leveleire.

¹⁰Bartók Archívum, Budapest. BH—III/481. Itt jelenik meg először.

¹¹E levél másolata szintén megtalálható a budapesti Bartók Archívumban BH—III/481 számon. Tartalma megegyezik Kiriácnak Bartókhoz írt, fent idézett levelével.

¹²Bartók Archívum, Budapest. BH—II/56a-b-c. Teljes szövegében itt jelenik meg először. A hivatkozott dátumot D. Dille állapította meg a faksimile-kiadás előszavában, ld. a 3. sz. jegyzetet. Az eredeti betűhív angol szöveg:

Előbb azonban nagyon-nagyon köszönöm, hogy nem feledkezett meg ígéretéről és megküldte az Oxford dictionary két kiadását. Nagyon örülök nekik és igen hálás vagyok Önnek, hogy megszerezte számomra. Ez a két kötet valóban a legjobb, amit e műfajban eddig láttam. Ezekben a napokban az Ön gyönyörű nyomtatású dalait is megkaptam; sok köszönet értük! Nagy érdeklődéssel fogom őket átnézni és írok majd róluk.

Nagy örömmel hallom, hogy hajlandó kiadni a rom. karácsonyi énekeket tartalmazó kötetemet ugyanazon az alapon, mint „A magyar népdal”-t. Milyen kár, hogy nem találkozhattunk Amszterdamban, beszélhettünk volna a dolgról. Miért nem jött el a Koncertgebouw hangversenyére? „Táncszvit”-emet egészen kiválóan játszották.

Most azzal vagyok elfoglalva, hogy egy másodpéldányt készítsék a Karácsonyi énekkötetből – egyet Önnek és egyet Bukarest számára. Mellesleg megkértem egy román nyelvész professzort (Alexics professzort, aki Budapesten él), hogy ellenőrizze a dalok román szövegét. Mindez nagyon kemény munka: aligha fejezzük be január előtt. Amint befejeztük, azonnal megküldöm Önnek a kéziratot.

[12. lábjegyzet folytatása]

Dear Mr. Foss.

At last I can answer your letters about the edition of the Roum. Xmas songs.

Before doing that I thank you very very much for having remembered your promise and sent the two editions of the Oxford dictionary. I am very delighted with them and am very grateful to you for having put me in the possession of them. These two volumes are really the best work[s] of such kind I have ever seen. A few days ago I got your magnificently printed songs too; many thanks! I shall read them with great interest and write you about them.

I am very glad to hear you are disposed to publish my volumes of the roum. Xmas songs on the same basis as the „Hungarian folk-songs”. How unlucky that we could not meet in Amsterdam, we could have had a talk about the matter. Why did you not come to the Koncertgebouw concert? My „Suite de danses” was played quite excellently.

I am now occupied to make a second copy of the X-mas songs-volume – one for you and the other for Bucarest. Besides, I asked a professor of the roumanian language (Prof. Alexics living in Budapest) to revise the roumanian words of the songs. All that is a very hard work: we shall scarcely finish it before January. After having finished it, I shall send you the manuscript immediately.

Meanwhile I should like to give you some proposals about the edition:

The volume has 2 parts

I. part: Content of it a) Introduction, b) 430 tunes, c) annotations to the tunes.

N.b. subdivision a) and c) are short: together not more than 25 (printed) pages.

The tunes of subdivision b) are in average much shorter than the Hungarian tunes: 5 can be printed on one page I believe, the whole on 87–90. (just as the 330 hungarian tunes in the hungarian volume).

II. part: a) Introduction, b) Complete words of the Songs, c) Translation in prose of some of the more interesting words.

Subdivision a) will be only of a few pages. b) contains 10.850 lines: they would occupy – I believe – 80 pages (if the same types are used as in the hungarian edition of the hungarian folk song-book)

For the subdivision c) I shall select about 1/4 part of the word (which are of more interest). Now you have an exact notion of the size of the whole work.

I should like to suggest the following idea, concerning the publication of the work:

Addig néhány javaslatot tennék a kiadásra vonatkozóan:

A kötet két részből áll

I. rész: Tartalomjegyzék a) Bevezetés, b) 430 dallam, c) jegyzetek a dallamokhoz.

N.b. az a) és c) fejezet rövid: együtt sem több, mint 25 (nyomtatott) lap.

A b) fejezet dallamai átlagosan sokkal rövidebbek mint a magyar népdalokéi: azt hiszem, ötöt lehetne egy lapra nyomtatni, az összeset 87–90 lapra (ugyanúgy, mint a magyar kötet 330 magyar dallamát).

II. rész: a) Bevezetés b) A dalok teljes szövege, c) Néhány érdekesebb szöveg fordítása prózában. Az a) fejezet csupán néhány oldalas lesz. b) 10.850 sort tartalmaz: azt hiszem, 80 lapot fog kitenni (ha ugyanazt a tipográfiát használják, mint a magyar népdalkönyv magyar kiadásánál). A c) fejezetnél a szövegnek kb. 1/4-ét fogom kiválasztani (az érdekesebbeket). Így tehát pontos fogalma lehet a teljes mű terjedelméről.

A mű kiadásával kapcsolatban a következőt szeretném javasolni:

Talán hasznos lenne a két részt (I. és II.) két különálló kötetben kiadni, mert az olvasóközönség azon részének, amely a teljes román szöveg iránt nem érdeklődik (II. kötet), előnyösebb, ha megvan a lehetősége, hogy csak az I. részt vegye meg és vice versa.¹³ (Nem tudom, vajon érti-e nagyon rossz angolúságomat!)

Nagyon fontos, hogy a II. részt is kiadjuk (a szövegek részbeni fordításával): a karácsonyi daloknak ezek a szövegei nagyrészt rendkívül érdekesek, teljesen ősi karakterük van és biztos vagyok benne, hogy a nyelvészek és folkloristák érdeklődését fel fogják kelteni. Még azoknak a folkloristáknak is, akik nem járatosak a román nyelvben, meglenne a lehetőségük arra, hogy tanulmányozzák a szövegeket, mivel a fontos (tipikus) szövegek fordítása rendelkezésükre áll. A II. rész c) fejezetének német fordítását csatolni fogom, mely nagyon hasznos lesz az angol verzió fordítója számára. Az I. rész b) fejezete és a II. rész minden kiadásánál

[12. lábjegyzet folytatása]

It would be perhaps useful to publish the two parts (I. and II.) in two separate volumes; each of the volumes should be sold separately also, in order to give the chance to the part of the public¹³ It is better for that part of the public not interested in the complete roumanian words (II. part) — if it has the chance to buy only the I. part and viceversa. (I don't know if you understand my very bad English!)

It is very important to publish the II. part too (with the partially translation of the words): these words of the Christmas songs are mostly of the highest interest, they have a very ancient character and I am sure would arouse the curiosity of the linguists and folklorists. Even the folklorists not acquainted with the roumanian language, would have the opportunity to study the words having the translation of the chief (typic) words at their disposal. I shall enclose a german translation of subdivision c), part II. which will be very useful for the translator of the English version. Subd. b) of part I. and II. can be used for all editions of whatever language.

Will you excuse me kindly, please, for being so late in answering your letters!

Yours very [sincerely].

¹³Ezt a mondatot Bartók félbeszakítja és újra fogalmazza. Ld. az eredeti angol szöveget a 12. jegyzetben.

bármely nyelven felhasználható.

Kérem nézze el, hogy ilyen késedelemmel válaszolok leveleire!

Igaz híve
[Bartók Béla]

E hosszú és részletes levélre – és talán több más, elkallódott levélre is – Mr. Foss 1926. április 8-án válaszol Bartóknak:¹⁴

[London], 1926. április 8.

Bartók Béla úrnak,
Budapest
Szilágyi tér 4.

Kedves Bartók Úr,

Végtelenül sajnálom, hogy leveleit nem válaszolhattam meg hamarább, de a könyvkereskedelem hosszú sztrájkja miatt, amely éppen most ért véget, valamennyi osztályunkon némi fejetlenség uralkodott és ennek következtében oly rendkívüli mértékben el voltam foglalva, hogy kénytelen voltam bizonyos dolgokat mostanáig félretenni. Őszintén remélem, hogy ilyen körülmények között meg fog nekem bocsátani.

Örömmel vettem a hírt a Román [karácsonyi] énekeiről és mindenben kész vagyok elfogadni kézírású levelét a könyv kiadásának megfelelő módját illetően. Hajlandó vagyok azt ugyanazon feltételek mellett kiadni, mint A magyar népdalt és annak alapján meg fogom Önnek küldeni a szerződést, amint megkapom a kéziratot. Örömmel értesültem róla, hogy ez a kézirat elkészült és nagyon várom, hogy megkapjam.

A magyar népdal könyv majdnem kész, tudom, örül a hírnek. Calvocoressi úr annyira el volt foglalva más munkával, hogy csak nemrég jutott hozzá, de úgy mondta, reméli, hogy két vagy három héten belül el tudja készíteni az angol fordítást és azt követően nyomban kézbe veszem a munkát.

Nagyon örülnék, ha valamikor találna egy kis időt arra, hogy írjon nekem dalaimekről, amelyeket múlt évben küldtem Önnek. Igen hálás volnék tárgyilagos véleményéért.

Szívélyesen üdvözlí Önt és Madame Bartókot,

őszinte híve,
Hubert J. Foss

Bartók a Kolinda kéziratát 1926. május 1-én küldte meg H. J. Fossnak; ezt bizonyítja a budapesti Bartók Archívumban őrzött ajánlott küldemény feladóvévénye¹⁵. Mr. Foss 1926. május 20-án táviratozik Bartóknak: „kézirat rendben megérkezett”¹⁶.

¹⁴Bartók Archívum, Budapest. BH–III/483. Itt jelenik meg először.

¹⁵Bartók Archívum, Budapest. BH–III/484a.

¹⁶Bartók Archívum, Budapest. BH–III/484b.

Bartók és az Oxford University Press levélváltása ettől az időponttól 1928 végéig minden valószínűség szerint elveszett. Csak közvetve értesülünk a fejleményekről, így Bartóknak 1926. május 6-i, C. Brăiloiu-nak írt leveléből.¹⁷

1927-ben az Oxford University Press az irattárában őrzött levélmásolatok tanúsága szerint¹⁸ a Kolindák román szövegének angolra fordításán fáradozik. A kézirat kalandos utat jár be: először is N. B. Jopson úrnak, a School of Slavonic Studies munkatársának küldi meg a londoni kiadó a munkát, aki azonban 1927. június 16-i válaszában közli, hogy nem vállalja a fordítást. Ajánlja azonban Arthur W. Rotschild urat, akit az Oxford University Press 1927. június 21-i levelében felkér a fordítás elkészítésére. Rotschild ezt 1927. június 30-i levelében elvállalja. N. B. Jopson azonban 1927. december 6-án értesíti a londoni kiadót, hogy Rotschild meghalt és a munka egy részét nem fejezhette be. Újabb huzavona következik, t. i. a londoni kiadó ismét Jopsonhoz fordul, kéri, fejezze be a fordítást, vagy ajánljon maga helyett fordítót. Jopson előbb Rotschild bátyjára gondol, ő azonban 1928. június 13-án visszaadja a kéziratot. Ekkor Jopson június 20-i levelében azt javasolja H. J. Fosznak, lépjen érintkezésbe Marcu Bézá-val a londoni Román Követségen. H. J. Foss 1928. július 9-i levelében igazolja Bézának szóbeli megállapodásukat, amely szerint Béza Mrs. Lucy Byng segítségével fogja elvégezni a fordítást.

Ismert támpontunk Bartók 1928. november 17-i, H. J. Fosznak írt levele,¹⁹

¹⁷„[...] A londoni kiadótól nemrég levelet kaptam, amelyben ismételten biztosít arról, hogy a munkát ki akarják adni. [...] talán most mégis lehetséges lenne a munkát románul is kiadni. Véleményem szerint az angol kiadó útján viszonylag nagyon olcsón lehetne megcsinálni. A 'kottarészt' és a 'szövegeket' ugyanis, továbbá a két mutatót, mindkét kiadványban fel lehetne használni: ezeket a részeket tehát csak egyszer kellene metszeni, ill. szedni. [...] Így tanácsos lenne, ha Bukarestből a londoni kiadóhoz fordulnának és megkérdeznék, hogy ilyen körülmények között milyen feltételekkel tudna egy román kiadást az angollal párhuzamosan előállítani. Ha meg tudnának egyezni, akkor nem kellene mást tenni, mint az említett részek román fordítását Londonba küldeni. [...]” – Benkő A., *op. cit.*, 202. – *DemÖLev*, 328.

¹⁸Az Oxford University Press (H. J. Foss) Bartókhhoz írt leveleinek másolatai, két kiadói memorandum és C. Brăiloiu-nak Bartóknak írt eredeti levele az Oxford University Press Zenei osztályának levéltárában 423-as hivatkozási szám alatt vannak nyilvántartva. A dokumentumok dátumai a következők:

Bartóknak írt levél	1928.12.3.
Bartóknak írt levél	1928.12.19.
Memorandum	1931.2.19.
Memorandum	1931.2.24.
Bartóknak írt levél	1931.2.24. (H. S. Milford)
Bartóknak írt levél	1931.5.15.
C. Brăiloiu levele	
Bartóknak	1931.5.28.
Bartóknak írt levél	1931.5.28.
Bartóknak írt levél	1931.6.3.
Bartóknak írt levél	1934.5.16.
Bartóknak írt levél	1934.5.26.
Bartóknak írt levél	1934.7.5.
Bartóknak írt levél	1934.12.11.

¹⁹*DemÖLev*, 357.

melyben érdeklődik a Kolindák sorsa iránt, megemlítve, hogy a Román Akadémia kiadná a kötetet. Sürgeti a döntést és kéri, hogy amennyiben negatív lenne a válasz, adják vissza a kéziratot a következő év márciusában, amikor is 4-én és 5-én Londonban fog tartózkodni. H. J. Foss 1928. december 3-i válaszában előbb kitér A magyar népdal fordítására, közli, hogy Calvocoressi egy héten belül elkészül a munkával, majd így folytatja:

[...] Ami a Román [karácsonyi] énekeket illeti, mindig is szándékunkban állt, hogy kiadjuk a könyvet, másrészt viszont a nyelvi sajátosságokkal és a jó fordítással kapcsolatos nehézségek szinte áthidalhatatlanok. Egy egészen kiváló fordítót találtunk, aki a könyvnek csupán kétharmad részével készült el, amikor is szegény ember megbetegedett és meghalt. Keresgélésem utód után éppoly nehéz volt, mint annakelőtte, de végül is a nyár folyamán a londoni Román Követség megtalálta a megfelelő személyt, ismét egy hölgyet és most éppen híreket várok tőlük.

Biztos lehet abban, hogy lehetőségeimhez képest mindent meg fogok tenni és a mai napon ismét írok a Román Követségnek. [...]

Nagyon várom tavaszi angliai látogatását. [...]

H. J. Foss 1929. február 19-én levelet írt M. D. Calvocoressinek, hírül adva Bartók érkezését. Azt javasolta, ebédeljenek Bartókkal hármasan március 4-én. Bartók is írt e tárgyban Calvocoressinek február 25-én.²⁰

Marcu Béza 1929. március 23-án értesítette H. J. Foss urat, hogy befejezte a fordítást és Mrs. Byng gépeli a szöveget. Április 15-én Béza megküldte a fordítást Foss-nak és Calvocoressi 1929. április 30-án közölte Bartókkal a jó hírt.²¹ Bartók május 11-én válaszol Calvocoressinek,²² hangsúlyozza, hogy annakidején a Kolindák bevezetőjét és a jegyzeteket is megküldte az Oxford University Pressnek. Ha elvesztek volna ezek a szövegek, akkor készítsen a kiadó saját költségén másolatot a Román Akadémiánál levő példányból. — Bartók H. J. Fossnak is írt ugyanebben az ügyben, ezt tanúsítja a Bartók Archívumban őrzött 1929. október 27-én kelt levélfogalmazvány:²³

²⁰ „Sok köszönet leveléért! Egyáltalán nem haragszom Önre és sohasem haragudtam. Nagyon jól ismerem a fordítással kapcsolatos nehézségeket; sokkal többet ér, ha később készül el, de jól, mintha hamarabb, de tele hibával.

Nos, Foss úr meghívott, ebédeljek vele március 4-én; úgy hallok, Ön is ott lesz. [...]” — Gombocz, A. — Somfai, L., *Bartók's Briefe an Calvocoressi (1914–1930)*. In: *Studia Musicologica* 24 (Budapest: Akadémiai Kiadó 1982), 224–226. Angol eredeti.

²¹ „Kedves Barátom / Végre megvan a román énekeket tartalmazó könyvének fordítása. De azt hiszem, jön még hozzá némi szövegrész, egy előszó és a jegyzetek. Nos, ha ez németül megvolna, lenne-e oly szíves és megküldené-e nekünk a lehető legrövidebb időn belül? Előre is köszönöm. [...]” — Gombocz, A. — Somfai, L., *op. cit.*, 227. Francia eredeti.

²² *Idem*, 227. Német eredeti.

²³ Bartók Archívum, Budapest. BA–N: 692/16. Itt jelenik meg először. Az eredeti betűhív angol szöveg:

„[...] Some months ago, Mr. Calvocoressi wrote me about some disappearance of my explanatory notes and introduction to the Rumanian Xmas songs-volume. I was rather puzzled when receiving this news, and answered him: it would be very difficult to supply these lost pages, but

[...] Néhány hónapja Calvocoressi úr írt nekem arról, hogy Román karácsonyi ének-gyűjteményem magyarító jegyzetei és bevezetője valamiképpen elvesztek. Meghökkenem, amikor értesültem ezekről a hírekről és ezt válaszoltam neki: nagyon nehéz lenne pótolni ezeket az elveszett lapokat, de remélem, valahol meg fogják találni (talán a versek fordítója nem szolgáltatta vissza Önöknek). Azóta nem kaptam újabb levelet Calvocoressi úrtól, így kérem, írja meg nekem: valóban elvesztek-e ezek a lapok, vagy megtalálták őket? [...]

1930-tól ismét hiányzik Bartók és az Oxford University Press levelezése. Tudjuk, hogy Bartók 1930 novemberében Londonban járt, november 24-én rádióhangversenyt adott, november 26-án pedig a Queen's Hallban lépett fel. Ezen a napon feleségének, Dittának így írt:²⁴ „[...] Oxfordéktól visszakértem telefonon egy, már 4 év óta náluk levő kéziratot, de eredménytelenül. Foss (ne ejtsd ki magyarul!) nincs Londonban, helyette nem akar ebben az ügyben határozni. [...]”

1931. február 19-én az Oxford University Press egy belső használatra készült memorandumban így foglalja össze a tényállást:

1930 novemberében Bartók Béla személyesen járt Angliában, hogy rádióhangversenyt adjon és Londonból Budapestre való elutazásának reggelén (pénteken, 1930. november 28.) telefonált, kérve Foss urat, adja vissza kéziratát, amennyiben nem jelentetik meg. Tekintettel arra, hogy Foss úr ekkor Liverpoolban volt, az ügyet függőben tartottuk visszatértéig, a következő hétfőig, december 1-ig, amikor is tájékoztattuk Bartók kéréséről. Mielőtt visszaadta volna [a kéziratot], Foss úr meg akarta tárgyalni az ügyet Calvocoressivel, de Calvocoressi betegsége miatt az ügyet függőben tartották és a kézirat még mindig a széfben van.”

Bartók, elvesztvén türelmét, 1931. február 16-án kissé maliciózus hangnemben írt a kiadónak.²⁵ Az Oxford University Press igyekszik tisztázni a helyzetet, amit egy 1931. február 24-i memorandum is bizonyít. Ebben, többek között, a fordításra kifizetett összeget is megjelöli. E napon H. S. Milford a következő levelet intézte Bartókhöz:

[23. lábjegyzet folytatása]

I expect they will be found somewhere (perhaps the translator of the poems did not retribute them to you). Since that time I have no further letter from Mr. Calvocoressi, so I ask you to write me: are these pages really lost, or have you found them? [...]

²⁴ *Bartók Béla családi levelei*. Szerk. ifj. Bartók Béla. (Budapest: Zeneműkiadó 1981), 497. E levél (699.sz.) 18. sz. jegyzete téves: Bartók a Kolindák kéziratáról ír.

²⁵ „Uram, / legyen olyan kedves, azonnal küldje vissza a román karácsonyi dallamok kéziratát. Amikor – bizonyos idő múlva (öt, tíz vagy húsz éven belül) – Ön hajlandó lesz arra, hogy kiadja, újra megkaphatja tőlem, de – pillanatnyilag – a kéziratnak az én rendelkezésemre kell állnia.” – *DemŐLev*, 401.

[London], 1931. február 24.

Kedves Bartók Úr,

Foss úr amerikai távollétében én válaszolok február 16-i levelére. Végtelenül sajnálom a Román népdalaival kapcsolatban előállott késedelmet és tökéletesen megértem türelmetlenségét. Véget nem érő nehézségeket kellett leküzdenünk, hogy megfelelő fordítókat találjunk és mikor végre megtaláltuk a rátermett embert, ő sajnos meghalt, amikor a munka még csak félig készült el, és az utód utáni keresgélés további szükségszerű késedelmet vont maga után.

A munkát csak a közelmúltban fejezték be, amikor is tanácsadónk, Calvocressi úr, akinek a kéziratot a nyomda számára át kellett volna néznie és lektorálnia kellett volna, súlyosan megbetegedett és még mindig kórházban van.

Amikor Foss úr márciusban hazatér, biztosan nyomban intézkedni fog, hogy az ügy sínre kerüljön. Addig is külön csomagban visszazáraztatatom Önnek eredeti példányát. Bizonyára örül a hírnek, hogy A magyar népdal c. könyvének angol kiadása, miután február 19-én kinyomtatták, elkészült.

Bartók ezek után megint derülátóbb, amint 1931. március 4-i, C. Brăiloiunak írt leveléből láthatjuk.²⁶ Az a benyomása, hogy az Oxford University Press most komolyan foglalkozik a Kolindák kiadásával. Részletes javaslatot közöl Brăiloiuval, miként működ-jék együtt az angol kiadóval. 1931. május 22-i, Brăiloiunak írt levelében újabb részletet találunk az angol kiadásra vonatkozóan²⁷, és ebben a levélben megküldi H. J. Foss 1931. május 15-i sorait.²⁸ A fordítással kapcsolatban a következő részt találjuk e hosszú levélben:

[...] Szövegének angol fordítása itt fekszik az asztalomon és mentegetődzésképen nyomtatékosan hivatkozom mindazokra a nehézségekre, amelyeket le kellett küzdenünk, arra a tényre, hogy műve oly furcsa román dialektusban van írva, hogy csak a legnagyobb nehézségek árán és a Román Követség segítségével lett belőle egyáltalán fordításunk, és ha belenézek a kéziratba, sűrűn találkozom a fordító „érthetetlen” megjegyzésével, akit pedig az itteni Követség úgy ajánlott nekünk, mint elsőrangú román nyelvész. [...]

Az Oxford University Press levéltárában C. Brăiloiunak Bartókhoz intézett, eredeti kézírásos levelére bukkantam. Dátuma: 1931. május 28. Szövege:²⁹

²⁶Benkő A., *op. cit.*, 210–212, 230–232; *DemÖLev*, 404–406.

²⁷Benkő A., *idem*, 214–215; 233–234. – *DemÖLev*, 411.

²⁸Benkő A., *idem*, 215–217. Magyarul itt jelenik meg először e levélrészlet.

²⁹Az eredeti német szöveg fordítása itt jelenik meg először.

SOCIETATEA COMPOZITORILOR ROMÂNI
SUB INALTUL PATRONAJ AL M. S. REGELE CAROL II

Bukarest, [19]31. 5. 28.

Kedves Bartók Úr: nagy sietve *azonnal* válaszolok, hiszen Budapestről való elutazásának közeli időpontja megköveteli a gyorsaságot.

1. Hálás köszönet Alexics könyvéért és címéért: írni fogok neki, hogy köszönetet mondjak, különböző dolgokról kérdezősködjem és hogy előmozdítsam könyveinek bukaresti forgalmazását.

2. A hosszadalmas levelezés elkerülése végett nagyon kérem – mivel Ön Londonnal levelezésben áll – kérje meg az urakat, hogy *közvetlenül* válaszoljanak nekem (adminisztratív okokból van szükségem válaszukra) és hogy közöljék velem ez alkalomból, a zenei rész *hány* példányára van szüksége az U.-Pressnek és hogy nem lehetne-e a (román) szövegeknél is együttműködni. Ezt azonban *azonnal* tudnom kell. Már megírtam Foss úrnak, hogy mi az U.-P. minden javaslatát szívesen elfogadjuk.

3. A kért részek másolatát meg fogom csináltatni, itt azonban fennáll egy nehézség. Ilyen körülmények között a kézirat még nem mehet el Prágába és így a prágai nyomdának adott instrukcióit egyelőre nem lehet felhasználni. Most mit csináljak? Akarja-e maga megfogalmazni utasításait és nekem átadni azzal, hogy én ezeket a kézirattal együtt Prágába küldjem? Vagy állapodjunk meg az Ox.-Pr.-szel a szövegekre vonatkozóan is, amely esetben ez a rész már most fel szabadulna? A próbalenyomatot június 10-e előtt megkapni számomra lehetetlenségnek tűnik és azt hiszem, mindenképpen elsietett dolog lenne.

Várom híreit és maradok őszinte híve

Const. Brăiloiu

Ugyanaznap (május 28-án) H. J. Foss a következő levelet intézi Bartókhöz:

Kedves Bartók Úr,

A mai napon levelet írtam a Societe [sic] Compozitorilor Romani-nak, amelynek másolatát mellékelem.

Nemigen tudok többet tenni addig, amíg nem hallok újabb híreket Öntől könyvével kapcsolatban. Ha közli velem kívánságait, mindent meg fogok tenni, hogy teljesítsem azokat. [...]

H. J. Foss Bukarestbe küldött, 1931. május 28-i levele így hangzik:³⁰

Societatea Compozitorilor Romani,
Bukarest.

London, 1931. május 28.

Uraim,

Köszönettel megkaptam május 15-i levelüket Bartók Béla úr Kolindáival kapcsolatban.

Valóban az a szándékunk, hogy kiadjuk ezt a kötetet angol nyelven és ahogy

³⁰Benkő A., *op.cit.*, 212. Magyarul itt jelenik meg először.

Őnök javasolják, minden érv amellett szól, hogy együttműködjünk Önökkel ennek előállításában.

Lehetséges lenne, hogy az angol szöveget függelékként csatoljuk, vagy pedig csupán egy kiadást hoznánk ki, amely mindkét nyelv szövegeit tartalmazná.

E pillanatban levelezésben állok Bartók úrral könyve tárgyában és majd kikérem tanácsát az ügyben. Eközben azt gondolom, hasznos lenne figyelembe venni annak a lehetőségét, hogy a könyvet Romániában nyomtassuk, ahol a nyomdaköltségek minden bizonnyal olcsóbbak, mint Angliában és megkérném Önöket, vizsgálják meg ezt a javaslatot. [...]

Bartók 1931. május 30-án [téves máj. 20-i keltezéssel]³¹ és május 31-én³² igen hosszú levelet ír H. J. Fossnak. Taglalja a fordítás kérdését és attól fél, hogy némely dal szövege elveszett, amely esetben Brăiloiutól kellene elkérni a hiányzó részeket. Érdeklődik, hány dallam szövegét fordították le. H. J. Foss június 3-án válaszol e kérdésre: „[...] Nekem csupán 1–105E-számgig vannak meg a dalok fordításai. Írok Brăiloiu úrnak a levelében említett további dalok másolata tárgyában.”

Bartók és az Oxford University Press levélváltásának 1931. júniusától 1934. májusáig nincs nyoma sem a budapesti Bartók Archívumban, sem pedig a londoni kiadó levéltárában. Bartók 1931. június 11-én Brăiloiunak többek között ezeket írja:³³ „[...] Ami engem illet, javaslatát nagyon jónak és a londoni kiadó részére előnyösnek találom. Csak az a kérdés: vajon az Oxf. Un. Press egyetért-e azzal, hogy egy olyan kiadványt, amelyik *a-tól z-ig máshol készült*, saját cégére (jelzése?) alatt megjelenítsen. [...]” H. J. Foss 1931. június 13-i, Brăiloiunak írt válaszából idézünk:³⁴ „Kész vagyok elfogadni javaslatát, hogy Önök számunkra is kinyomtassák a könyvet a saját kiadványukkal egyidejűleg és a szükséges angol fordítást rendelkezésére fogom bocsátani. [...]”

Lehetséges, hogy Bartók hosszú ideig nem írt az angol kiadónak. H. J. Foss 1931. július 23-án küldött levelet Brăiloiunak,³⁵ ebben megköszönte Brăiloiu június 25-i sorait és a megküldött Kolinda-szövegeket. A könyv bevezetőjét is kérte.

Bartók 1932. január 13-i, Brăiloiunak írt levelében nyugtalanodik a kiadás elhúzódnása miatt és itt említi először, hogy a könyvet esetleg saját költségén adja ki.³⁶ Brăiloiu válaszát nem ismerjük, csupán Bartók január 23-i, neki szóló levelét.³⁷ Ebben is-

³¹ *DemÖLev*, 412–413. A dátum meghatározását ld. a közlés 185. sz. jegyzetében.

³² *DemÖLev*, 414.

³³ Benkő A., *op. cit.*, 218–219; 235. – *DemÖLev*, 415–416.

³⁴ Benkő A., *idem*, 219.

³⁵ Benkő A., *idem*, 219–220.

³⁶ „[...] Sajnos nem hallok semmit sem kolindáim kiadásának ügyéről. Feltételezhető, hogy az általánosan megrosszabodott anyagi helyzet akadályozza a kiadás tervének megvalósítását. Ha ez így van, vagyis ha a kéziratot, illetve legalább a hangjegyrészt a legrövidebb időn belül nem adhatja át kinyomtatásra, elhatároztam, hogy ebben az esetben *magam* adom ki, mégpedig olyan gyorsan, ahogy csak lehet. [...] – Benkő A., *op. cit.* 220–221. és 236–237. – *DemÖLev*, 432–433.

³⁷ Benkő A., *op. cit.* 221–222. és 237. – *DemÖLev*, 434–435.

mét bizakodó, mert Brăiloiu arról értesíthette, hogy megegyezett az Oxford University Press-szel. Bartók még két levelet ír Brăiloiunak: 1932. július 23-án és 1933. április 10-én.³⁸ gépelt másolatokat kíván készíttetni a Kolinda dallamokról.

1934. május 9-én Bartók ismét fölveszi az írásbeli kapcsolatot az Oxford University Press-szel.³⁹ Közli, hogy május 25-én Londonba utazik, találkozni szeretne Foss és Milford urakkal, hogy néhány javaslatot tegyen a kiadással kapcsolatban. H. J. Foss 1934. május 16-i válasza: „Nagyon boldog vagyok, hogy láthatom Önt május 25-e táján, amikor látogatást tesz a B.B.C.-nél. Ebédelhetne-e velem azon a napon, vagy pedig 26-án?” A találkozás létrejött, erről tanúskodnak Foss 1934. május 26-i sorai:

„Kedves Bartók Úr,

igazolom, hogy ma átadtam Önnek Lady Byng fordítását a 105d–141-ig terjedő román dallamokról. Brăiloiu úrnak, ahogy megállapodtunk, holnap fogok írni.”

Bartók 1934-ben Olaszországban nyaralt, de még eközben is foglalkoztatta a kiadás. Solda-ból július 2-án írt H. J. Fossnak,⁴⁰ levelében közölte, hogy néhány napja megküldött számára 95 gépelt oldalt (a Kolindák német nyelvű bevezetését, magyarázó szövegeket stb.). Szeretné, ha az angol fordítás elkészülne szeptember–október táján. A 105d–141. sz. dallamok fordítását meglehetősen jónak tartja. H. J. Foss 1934. július 5-én válaszolt, megkapta Bartók fenti levelét és a jelzett gépelt szövegeket.

Ismét eltelt egy-két hónap. Bartók 1934. november 2-án hosszú levelet írt Fossnak, végre megkapta a Kolindák angol szövegét. Részletesen kifejtette véleményét a fordításról.⁴¹ Bartók következő levelét december 3-a helyett – tévesen – 1934. november 3-i dátummal írja. Hangja határozott, sürgeti az angol kiadó végleges elhatározását.⁴² Hubert J. Foss 1934. december 11-i válasza így hangzik:

³⁸ Benkő A., *op. cit.* 222, 222–223. és 237., 238. – *DemÖLev*, 440. és 449–450.

³⁹ *DemÖLev*, 480.

⁴⁰ *DemÖLev*, 482.

⁴¹ „[...] Nos, Mrs Byng fordítása valóban nagyon jó; csak néhány kis változtatásra lesz szükség, [...] / Mr. X munkája azonban sajnos egészen lehetetlen! XX. századi, középosztálybeli, mindennapi nyelvet használ, amely teljesen elrontja azoknak a régi verseknek a szépségét. Szerencsére van néhány olyan szám (871-től 92r-ig), amelyet – nem tudom miért – *mindkét* fordító lefordított, így Ön saját maga is ítélni. Mellékelve két példát talál.^x [...] Az egésznek valamivel több mint fele – Mrs. Byng fordításában – elfogadható; a másik felét is neki kellene megcsinálnia. [...] / Egyidejűleg érdeklődöm, mi történt időközben a bevezetéssel stb., amelyet június végén küldtem. Lefordították-e már angolra, vagy megkezdték-e a fordítás munkáját? [...]” – *DemÖLev*, 490–491.

^x A Kolindák 1a-tól 92e dallamig terjedő, Rotschild által készített angol nyelvű kéziratos szövegeit a budapesti Bartók Archívum őrzi (BH Nr. II/14). Az 1934. nov. 2-i levél Nr. 7a melléklete a kézirat 17. oldalán, míg a Nr. 91a példa a 167. lapon található. Bartók a kéziratot 1a-tól 4b-ig kézírással átjavította, az 1c dallam szövegét külön lapra, javasolt változtatásaival leírta (a fordító egyébként csupán néhány eltérést írt ki az 1b és 1c dallamnál és 1c-nél megjegyezte: „a továbbiakban azonos az előző, 1.b dallam első részével” – ezt Bartók nem fogadta el).

⁴² „[...] néhány héttel ezelőtt levelet írtam Foss úrnak, amelyben közöltem, hogy a román kolindaszövegek első részének angol fordítását teljesen rossz stílusban készítették el [...]. / Kérem tudassa velem döntését; ha megváltoztatta volna tervét és nem óhajtja kiadni a kolindákat, legyen

Kedves Bartók Úr,

Megkaptam a Román karácsonyi dallamok fordításával kapcsolatban írt levelét és amint alkalmam nyílt rá, átadtam Milford úrnak. Milford úr, miután jelentős pénzüsszeget áldozott már e könyvvel kapcsolatban, nem hajlandó többet költeni rá és utasított engem, mondjam meg Önnek, hogy ha véleménye szerint lehetetlenség Rothchild [sic] úr fordítását kinyomtatni, akkor úgy érzi, nem adhatja ki a könyvet.

Másrészt, ha Önnek lehetséges lenne máshol elhelyezni a könyvet, Milford úr kész tárgyalni valamely más kiadóval Mrs Lucy Byng fordításának megfelelő összegért való átengedéséről.

Utasításait egyelőre függőben tartva és várva véleményét, külön postával visszaküldöm Önnek jegyzeteit, stb.

Kiváló tisztelettel

Hubert J. Foss.

Bartók néhány hónapig töpreng az ügyön. Végül 1935. július 4-én megírja Fossnak, elhatározta, hogy saját költségén adja ki a Kolindákat és egyben megkéri, propagálja a könyvet.⁴³

Egyértelmű tehát, hogy a Kolindák angol kiadása a londoni Oxford University Press-nél fordítási nehézségek és anyagi okok miatt bukott meg. Bartók egy fel nem használt fogalmazványában így foglalja össze a kérdést.⁴⁴

Ugyanazon kiadó⁴⁵ második kiadványa Román kolindagyűjteményemet (téli napforduló énekei) foglalta volna magába. A rendkívül érdekes szövegek a terv szerint mind eredeti nyelven, mind angolul megjelentek volna. Sokévi késedelem után az angol próza fordítása elkészült, egy része megfelelő archaikus angolsággal, a többi rész (másvalaki fordításában) semmiképpen sem elfogadható konyhaangolsággal. A kiadó azonban nem volt hajlandó ezen változtatni. Eredmény: saját költségemen adtam ki a könyvet, a szükséges anyagi fedezet híján azonban csak a zenei részt. A szövegek mind a mai napig csak kéziratban vannak meg.

A Kolindák angol nyelvű kiadása Bartók halála után 30 évvel látott napvilágot.⁴⁶

[42. lábjegyzet folytatása]

olyan szíves közölje ezt velem. / Ebben az esetben nagyon örülnék, ha visszakaphatnám a „Bevezetés és Jegyzetek”-et, amit júniusban küldtem Önöknek.” – *DemŐLev*, 494. – A dátum meghatározását ld. a közlés 203. sz. jegyzetében.

⁴³*DemŐLev*, 504.

⁴⁴Béla Bartók, *Rumanian Folk Music. Volume Four. Carols and Christmas Songs (Colinde)*, ed. Benjamin Suchoff (The Hague: Martinus Nijhoff 1975). Előszó [VII]. Bartók eredeti angol szövegének közlése.

⁴⁵Oxford University Press.

⁴⁶Ld. a 44. sz. jegyzetet.

Kovács Sándor:

ÚJABB ADATOK A BARTÓK-REND TÖRTÉNETÉHEZ

A Bartók-rendszerezte egyetemes magyar népdalgyűjtemény pentaton dallamainak megkülönböztető jelzet-sorát, az ún. P-számokat mindeddig nem vizsgálta a Bartók-kutatás, illetve a népzene-tudomány. Érthető, miért: a felvethető legfontosabb kérdéseket a kutatók lényegében tisztázottnak tekinthették, hiszen azokra Bartók egykori munkatársától, Rácz Ilonától tudhatták a választ. Rácz Ilona egy 1961-ben megjelent cikkében, amelyben a Magyar Tudományos Akadémián Bartók mellett végzett munkájának történetét, e munkával kapcsolatos emlékeit foglalta össze, többek közt a következőket írta:¹

„Bartók az *A* osztály rendezésekor sokat töprengett azon, hogy némelyik dallam variánsa bizonyos apró eltérések miatt a *C I.* osztályba került. Sokszor oda is írta a dal elé, pentaton vagy *C I.*? Hogy mennyire foglalkoztatták ezek a problémák, mutatja, hogy máról-holnapra egyszer csak azzal állt elő, hogy átrendezzük a dalokat. Megdöbbenve néztem rá – hisz annyi munka feküdt eddigi rendezésünkben – erre megnyugtatót, hogy csak bizonyos átcsoportosításokról van szó. Azzal egy ottheverő papírlapot odahúzott, s azon magyarázta meg, hogyan képzei az átcsoportosítást. Bartók a *C I.* dallamait végül is beolvastotta az *A* osztályba, s az így megnövekedett osztályt *A I.*-nek nevezte. Az újonnan megalakított *A II.*-be a régi *C II.* dallamait sorolta, azaz az érveléssel, hogy izometrikus szerkezetük miatt közel állnak a régi *C I.*-hez. [...] Nagy sietséggel láttunk most neki az átrendezésnek. Először azonban megszámoztatta velem a régi *A* osztály dallamait, hogy ha esetleg mégis visszarendeznénk, össze tudjuk rakni. *P* betűvel (pentaton) meg is jelöltette a dalokat.”

E leírásból (1) kiderül, Bartók miért, mi célból jegyeztette a támlapokra a szóbanforgó jelzeteket, (2) hozzávetőleges pontossággal bár, de megállapítható, mikor (Rácz Ilona 1938 őszétől dolgozott a Magyar Tudományos Akadémián, az említett átrendezésre tehát legkorábban 1939 folyamán, de nem kizárt, hogy 1940-ben kerülhetett sor);² végül (3) kiderül, vagyis kiderülni látszik, a *P*-számok milyen logika szerint

¹ Rácz Ilona, 'Bartók Béla utolsó évei a Magyar Tudományos Akadémián', *Magyar Tudomány* VI (1961) 383–387. (Az idézett rész a 385. lapon olvasható.)

² Az minden esetre bizonyosnak látszik, hogy a szakirodalomban mindeddig általánosan elfogadott nézet, mely szerint az átrendezésre 1938-ban került sor (ld. többek között: Lampert Vera, *Bartók Béla. A múlt magyar tudósai.* Budapest 1976) nem tartható tovább. A legkorábbi lehetséges időpont 1939 ősze, mikor is a Magyar Rádióban 1937–38 folyamán készített népzenei felvételek Bartók-, Veress- és Deutsch-féle lejegyzései sokszorosításra kerültek. Amikor Bartók a jelzetelést megkezdte, ezek a sokszorosított lapok már rendelkezésre állottak. (A rádiófelvételek történetéről ld. Somfai Lászlónak a „Magyar népzenei hanglemezek Bartók Béla lejegyzéseivel” c. lemezalbumhoz írott ismertető tanulmányát – Hungaroton LPX 18058–60).

haladnak, a régi stílusú dallamok osztályán belül miféle csoportosítást rögzítenek.

Ami az utóbbit illeti: ellenkező értelmű információ híján csakis egyfajta rendszer jöhet szóba – az, amit Bartók még a húszas évek elején dolgozott ki és *A magyar népdalban* ismertetett.³ Rác Ilona ugyan *nem* állítja, hogy Bartók ezt a szisztémát egészen a végleges rend megalkotásának elhatározásáig (1939–40-ig) minden változtatás nélkül megtartotta volna, de a generális koncepció változatlanóságát kifejezetten hangsúlyozza, a részletek taglalásába pedig nem bocsátkozik. Így aztán semmi sem szól az ellen, hogy a „régii A osztály” kifejezés alatt *A magyar népdal* megfelelő kategóriáját értsük, annak sajátos belső felépítésével, alosztály-sorrendjével együtt; illetve, következésképp, hogy a P-számokban az annak idején feltehetően röviddel a könyv lezárása után a támlapokra írt jelzetek⁴ egyfajta változatát lássuk – változatot, amely az osztályozás minden szintjén ugyanazt a rendszert követi, mint a régi jelzetek, azzal a különbséggel, hogy érvénye csak egy alapkategóriára korlátozódik, ezen belül viszont minden 1938-ig gyűjtött dallamra kiterjed.⁵

Csakhogy elég egy szűrőpróbaszerű vizsgálat ahhoz, hogy bebizonyosodjék, az iménti, mégoly megalapozottnak látszó következtetések nem állják meg a helyüket. Íme az első néhány P-számmal jelölt dallam, dallamcsalád (-típus) végleges (átcsoportosítás utáni) és „régii” (húszas évekbeli) jelzete:

P1a–d	204a–d	nincs régi jelzet ⁶
P2a–e	16a–e	72a–e
P2f,g	16f,g	–
P3a–c	184a–c	–
P4	17	72f
P5	18	–
P6a–e	19a–e	–
P7	21	73
P8	146	74
P9	24	–
P10a,b	30a,b	75a,b
P10c	30c ⁷	–
P10d,e,f	30d,e,f	75f,g,i
P10g–t	30g–t	–
P10u	30u ⁷	–

³Bartók Béla, *A magyar népdal* (= MND) Budapest, 1924.

⁴Ld. erről: Kovács Sándor, „A Bartók-rendszerezte 'Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye' korai jelzetei”. *Zenatudományi dolgozatok 1983*, 149–158.

⁵Az kétségtelen tény, hogy Bartók a gyűjteményt 1938-ban lényegében lezárta (a legkésőbbi, még figyelembe vett gyűjtések a Magyar Rádióban 1938 júniusában készített felvételek anyagai). Ez azonban nem mond ellent a 2. jegyzetben mondottaknak.

⁶A 204b–d támlapok Seemayer Vilmos gyűjtései 1932–33-ból. A 204a támlap Vikár-gyűjtés ugyan (azaz 1910 előtti – a támlapon nincs gyűjtési dátum), de új lejegyzés, illetve annak Kerényi György által készített tisztázata, amelyre Bartók már nem jegyeztette rá a „régii” jelzetet.

⁷Mindkét támlap régebbi gyűjtések új lejegyzése, amelyre Bartók már nem jegyeztette rá a „régii” jelzetet, csak utaló megjegyzést tett (mindkét esetben: „75 c-hez”).

P10v,x	30v,x	75d,h
P11a,b	29a,b	75e,j
P11c	29c	—

A P-számsor és a végleges jelzetek összefüggésével vagy össze nem függésével röviden végezhetünk. A P1–2–3-as dallamcsoportokat Bartók ritmusuk különbözősége miatt tette a végleges rendszerben egymástól viszonylag távol (a P1 = 204 és P3 = 184-es csoport a tempo giusto ritmus egy-egy képletére példa, a P2 = 16 viszont parlando dallamokat tartalmaz); ezt a ritmusszemponitú beosztást a P-jelzetek még nem ismerik – ami persze a legkevésbé sem meglepő. Meglepő viszont, hogy a P-számok és a régi jelzetek sem állíthatók maradéktalanul párhuzamba. A *magyar népdal*-ban Bartók az A osztály élére, mint ismeretes, még a 12 és 8 szótagú dallamokat tette (A I alosztály), majd a 6–(A II), 7–(A III), 11–(A IV) és 10-szótagúakkal (A V) folytatta és a 9-szótagúakkal (A VI) zárta a sort. A régi jelzetek ennek megfelelően haladnak: az 1a jelzetet 12-szótagú dallam támlapján találjuk,⁸ 8–71 a nyolcszótagúak számtartományára és 72-estől kezdődnek a hatszótagúak. A P-számsor ezzel szemben a hatszótagúaktól kezdve a növekvő szótagszám elve szerint csoportosítja az anyagot (P1–P79: hatszótagúak; P80–116 hétszótagúak és így tovább).

Akad aztán számos változtatás az osztályozás legalsó szintjén is, a variáncscsoportoknál. Sűrűn megfigyelhető – táblázatunkon mindjárt két példát is találunk rá – hogy Bartók egyes dallamokat, melyeket annak idején variánsként valamely nagyobb csoporthoz (típushoz) sorolt, utóbb leválasztott a csoportról és önálló P-jelzettel látott el. (Ld. a 72f régi jelzetű dallamot, amely a többi 72-estől eltérően nem P2, hanem P4 jelzetet kapott, illetve a 75-ös csoportot, amelyet a P-számok kétfelé – P10, P11 – osztanak). Ezeket a szétválasztásokat a végleges rendszer mindenütt megtartotta (P2 = 16, de P4 = 17, stb.). Ellentétes értelmű változtatásra – korábban különálló dallamok egy variáncscsoportba való összevonására ugyancsak van néhány példa. A legérdekesebbek egyike talán a P144-es csoport.⁹ A P144a jelzetet Bartók az eredetileg 18h-nak számozott – nyolcszótagú, régi stílusú – dallam támlapjára jegyeztette fel; P144c és d eredeti száma viszont 1405/b és a/ volt;¹⁰ azaz, ezek a dallamok korábban a vegyes osztályba tartoztak, s onnét még azelőtt kerültek a régi stílusúak közé, mielőtt Bartók a radikális lépésre, a teljes C I, C II (s tegyük rögtön hozzá: C V) anyag A-val való összeolvasztására elszánta volna magát. Nem kevés támlapon az oda-vissza osztás nyomai is felfedezhetők. A valaha 34-esnek számozott dallamra pl. Bartók később ráírta: C II – azután azt mégis visszatette a „pentatonok” közé, P181 jelzettel.¹¹ (Ugyanezt a kerülőutat járták meg az eredetileg 40d, 64a jelzetű dallamok, stb.)

Összegezve tehát az eddig mondottakat, az immár bizonyosnak látszik, hogy Bartók a harmincas években, mikor a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából újra nekiláthatott az egyetemes magyar népdalgyűjtemény kiadásra való előkészítésének

⁸A támlap végleges jelzete: A I 1058g; P-száma: 414g.

⁹A dallamcsoport végleges jelzete: A II 1281a–e.

¹⁰E számokat Bartók még a húszas években 1604b,a-ra módosította – a „rég” jelzeteken ilyen azonnali javítások sűrűn megfigyelhetők.

¹¹A dallam végleges jelzete: A II 1306.

(1) viszonylag hamar — minden esetre még jóval a radikális átalakítás előtt — elhatározhatta, hogy régi rendszerét *nem* tartja meg változatlanul; csak a generális felosztásban ragaszkodott egy darabig a korábbi elvekhez, az osztályozás alsóbb szintjein azonban nem,

(2) a variáncsoportokon végrehajtott sokféle apró módosításon túl több, az anyagnak nagyobb rétegeit érintő változtatással kísérletezett,¹²

(3) végül különféle kísérletek után eljutott egy, *A magyar népdalétól* már jelentősen, egy alapkategóriát tekintve mondhatni minőségileg eltérő osztályozásmódig, amit a P-számokkal megörökítettett — hogy szükség esetén visszatérhessen hozzá.

Felmerülhet persze a kérdés, a pentaton dallamoknak ezt az osztályozásmódját mennyiben tekinthetjük rendszerértékűnek, s mennyiben csak a megfelelő anyag amolyan előrendezésének, provizórikus csoportosításának?

Sajnos semmilyen autentikus forrás (korabeli nyilatkozat, hitelt érdemlő visszaemlékezés stb.) nem árulja el, vajon Bartók *hogyan* képzelte a „visszatérést”; visszatért volna — ha az átcsoportosítással kapcsolatban utóbbi kételyei támadnak — ehhez a mintegy tartalékba tett rendszerhez és azon nem dolgozott volna érdemben tovább, vagy a P-számokkal csupán előfeltételét igyekezett megteremteni egy esetleges későbbi munkának. Érvek minden esetre mindkét hipotézis mellett felhozhatók — s talán nem haszontalan ezeket sorra venni.

Kétségtől a P-rend (a továbbiakban az egyszerűség kedvéért megmaradunk ennél a kifejezésnél) provizórikus, átmeneti jellege mellett szól nagyfokú egyszerűsége, szótárszerűsége. Ismeretes, hogy a népzenei kutatómunka kezdeti szakaszában, az első világháború előtt Bartók és Kodály a magyar népdalanyag tudományos közreadásának legjobb módszerét még a módosított Krohn-rend alkalmazásában látta.¹³ Ettől a lexikális rendszertől azonban Bartók a tízes évek végétől kezdve mindinkább eltávolodott,¹⁴ s lényegében minden általa összeállított nagyobb gyűjteményben megpróbált olyan szisztémát kidolgozni, amely az adott anyagot legelsősorban is stílusrétegenként választja nagyobb csoportokra (osztályokra), illetve stílustörténeti (az ő kifejezésével: grammatikai)¹⁵ összefüggéseket látat. A húszas években alkotott rendszer¹⁶ A-osztá-

¹² Ebből a szempontból különösen érdekesek az alkalmazkodó ritmusú izometrikus dallamok. A támlapokon olvasható jegyzetek (Bartók sajátkezű megjegyzései) alapján úgy tűnik, Bartók egy időben az összes izometrikus-alkalmazkodó ritmusú dallamnak a C II osztályba sorolását tervezte.

¹³ Maga Bartók erről 'Az összehasonlító zenefolklore' c. 1912-ben megjelent cikkében írt. In: *Bartók Béla összegyűjtött írásai* (= BÖI), szerk. Szóllósy András (Budapest 1967), 568–570.

¹⁴ Az első lépést Bartók a „rég” és „új” stílus szétválasztásával, ill. a kettő megnevezésével tette meg a „Die Melodien der magyarischen Soldatenlieder” c. 1918-ban megjelent tanulmányban. Magyarul: BÖI 77–82.

¹⁵ Ld. Bartóknak a szerb-horvát gyűjtemény első részéhez írott bevezetőjét: *Serbo-Croatian Folk Songs* (New York 1951) 15.

¹⁶ Itt fontos hangsúlyoznunk, hogy a jelzetekkel rögzített, minden egyes 1920 előtt gyűjtött, Bartóknak akkoriban rendelkezésére álló támlap sorrendjét ilyen módon meghatározó rendszerről van szó; az, hogy az alosztályokon belül Bartók az anyagot kadenciák szerint rendezte el, csakis a jelzetekből derül ki, az MND az egyes alosztályok ismertetésénél többféle további csoportosítás lehetőségét írja le, anélkül, hogy ezek közül bármelyiket is a többi fölé rendelné, kiemelné.

lya esetében például a mechanikus – Krohn-féle, kadencia-elvű – csoportosítást két „grammatikai” előzi meg: egyrészt a generális stiláris felosztás (régi stílus – új stílus – vegyes dallamok), másrészt a különös, fejlődéstörténeti-evolúciós sorrendet kifejező, a „legrégebb” 12 és 8 szótagú dallamoktól a „származékok”, azaz „későbbiek” felé haladó strófaszerkezet (szótagszám) alcsoportosítás.¹⁷

A végleges rend építménye bonyolultabb. Legelőbb ez a rend a dallamokat izometrikusokra (A), új stílusúakra (B) és heterometrikusokra ill. nem-négysorosokra (C) osztja szét; valamelyest tehát *másképp*, mint a korábbi – de alapvetően ugyancsak stiláris-grammatikainak nevezhető szempontból. A második lépcsőfok – most már csak az A osztálynál maradván – szintén jellemzően „grammatikai”. Az izometrikus dallamok két alosztályra különülnek el, nem alkalmazkodó (A I) és alkalmazkodó ritmusúakra (A II). Bartók az alkalmazkodó ritmusról már *A magyar népdalban* mint „későbbi alakulat”-ról írt, hozzátéve, hogy ez a ritmusforma „szolgált valószínűleg kiinduló pontul ... a B osztály új dallamainak kifejlődéséhez”.¹⁸ Ilyenformán az A I–A II–B sor egy, a korábbi rendszerben végül is háttérbe szorult összefüggést emel ki – a strófaszerkezetek említett, s időközben – mint a P-számok tanúsítják – már feladott „evolúciós” sora helyett. A harmadik szint tisztán mechanikus-szótárszerű: a dallamok-dallamcsaládok növekvő szótagszám szerint követik egymást. Ezután viszont újból a grammatikai elv kap szerepet – a ritmusrendszer formájában. Ebben Bartók voltaképp azt a korábbi teóriáját vitte tovább, mely szerint a 20. században még egyáltalán gyűjthető „legősibb” dallamréteg parlando-jellegű; a tempo giusto-alakzatok már a „fejlődés” későbbi fokozatát képviselik, s közülük is bizonyos képleteket egyszerűbbek és ősiőbbek származékának lehet tekinteni.¹⁹ Csak e *négy* szint alatt, ötödikként következik végül a kadencia-elvű felosztás – vagyis az, ami a par excellence lexikális Krohn-rendszerben az osztályozás legelső szempontja.

A P-rend viszont mind a húszas évekbeli, mind a végleges rendszerrel szemben már a *második* szinttől kezdve lexikális; nem tesz különbséget alkalmazkodó és nem alkalmazkodó ritmus közt,²⁰ a pentaton dallamokat csupán növekvő szótagszám, ezen belül kadenciák szerint sorakoztatja fel. Márpedig ha arra gondolunk, Bartók a grammatikai osztályozást magasabb rendűnek tekintette, mint a lexikális – ezt a szerb-horvát gyűjtemény előszavában egyértelműen ki is mondta²¹ – nehéz elképzelni, hogy ép-

¹⁷ A feltételezett evolúciós sorrendet Bartók részben az egyes alosztályok dallamairól szólva, részben a „régi” stílusról írott összefoglalásban fejtette ki – az utóbbit ld. az MND XXXIV. oldalán.

¹⁸ MDN XXVIII.

¹⁹ MND XI–XII.

²⁰ A hétszótagú izometrikus dallamok esetében (amelyeknél az alkalmazkodó ritmus különösen gyakori) a P-számok és végleges jelzetek viszonya pl. a következőképp alakul:

P80	386 (A I osztály)
P81	331
P82a...	1194a... (A II osztály)
P83	1195
P84	411
P85	366 és így tovább.

²¹ Ld.: *Serbo-Croatian Folk Songs* (New York 1951), 15.

pen tudományos főművében, a magyar dallamtárban mondott volna le ilyen mértékben a „magasabbrendű” csoportosításról, illetve, hogy valaha is lehetségesnek tartott egy ennyire kevésbé grammatikai rendszerhez való visszavonulást.

Csakhogy ugyanakkor éppen e gyűjteménynél felvetődhetnek olyan szempontok is, amelyeket Bartóknak egyetlen más dallamtára összeállításakor sem kellett mérlegelnie. Noha 1934-től hivatalosan ő kapott megbízást a magyar népdalanyag rendszerezésére, mindvégig abban a tudatban végezte munkáját, hogy vele párhuzamosan Kodály is dolgozik a maga rendszerén – pontosabban, hogy Kodály folyamatosan katalogizálja a beérkezett új gyűjtéseket a módosított Krohn-rend szerint, s így a teljes gyűjtemény egy másik verzióját hozza létre. Kizártnak tarthatjuk, hogy ilyen körülmények között Bartók ne érezte volna kötelességének, hogy a publikáció tényleges megindítása előtt konzultáljon Kodálllyal, meghallgassa véleményét, esetleges fenntartásait, megszerezze jóváhagyását. (Kodály számított a konzultációra, és nem is leplezte csalódását, mikor arra csak közvetlenül Bartók elutazása előtt, valóban az utolsó pillanatban került sor.)²²

Ha pedig ezt a speciális helyzetet is figyelembe vesszük, kétségkívül módosul a P-rendről, annak funkciójáról, jellegéről alkotható kép. Kézenfekvőnek tűnik ugyanis a feltételezés, hogy Bartók a pentaton dallamoknak ezt a fajta – Kodály metódusához igen közel álló – csoportosításmódját nem kis részben a konzultációra, Kodálynak a bonyolultabb-grammatikai rendszerezéssel szemben várható ellenérveire gondolva „tartalékolhatta” – mintegy eleve kijelölve az általa még elképzelhetőnek tartott kompromisszumos megoldás végső határait. Ezt a hipotézist elfogadva persze a P-rendet valóban rendszer-értékűnek, alternatívának s nem provizórikus előrendnek kell tekintelnünk. Hogy aztán 1940 októberében, mikor a konzultáció végül is létrejött, egyáltalán szóba került-e a „visszatérés” P-számok adta lehetősége – nem tudjuk. Nem valószínű: a – nagyrészt négy szemközti – eszmecsere igen sietősen zajlott,²³ alternatívák megvitatására vagy akár csak felvázolására Bartóknak aligha volt ideje. S meglehet, ekkorra már végképp elvetette bármiféle visszarendezés gondolatát.

Végezetül szólnunk kell még egy, a P-számokkal szorosan összefüggő, ám bizonyos értelemben mégis önálló jelzet-fajtáról, a kolomejka-dallamoknak a szakirodalomban eddig egyáltalán nem említett „Kol” számairól. Mint korábban egy zárójeles megjegyzés erejéig utaltunk rá, Bartók az átcsoportosítás során nemcsak a régi C I és C II dallamait tette át és keverte össze a „régii” A dallamaival, hanem ide sorolta a kolomejka-ritmusú dallamok csoportját is (C V „osztály”). Erről Rác Ilona is megemléke-

²² Az MND új angol nyelvű kiadásában Benjamin Suchoff adta közre Kodály datálatlan, feltehetően 1941-ből származó és – a háborús idők miatt – minden bizonnyal angol [!] nyelven írott levélét. A levélben Kodály többek közt a következőket írta: „So we did not fulfill what engaged us: instead of one, but good collection we made two, both incomplete and unready [...] If you had the intention to make the whole thing alone, why not tell it to me 1934? I had plenty of other work. And the questions we couldn't decide, because during 6 years you found not a single afternoon to discuss them thoroughly”. Ld.: Bartók Béla, *The Hungarian Folk Song*. Ed. by Benjamin Suchoff (New York 1981). Editor's preface, XXXI.

²³ Rác Ilona, i. m. 387.

zik, méghozzá elég érdekesen: „[Bartók] a C V-öt, az ún. kolomejka-csoportot beolvastotta a C I-be” – írja.²⁴ Hogy C I alatt itt a megfelelő régi kategória értendő, az nem kétséges; ezt Rácz Ilona nyilván annyira magától értetődőnek vette, hogy feleslegesnek érezte a közelebbi meghatározást. Kérdés viszont, miért nem írt egyszerűen A-osztályt a C I helyett. Vajon azt akarta volna így kifejezésre juttatni, hogy a kolomejka-dallamokat Bartók *előbb* az izometrikus, nem-pentatonok közé sorolta, s csak a C I és C V ilyen összeolvasztása *után* tette az egész anyagot az A osztályba? A jelzettek írásképe alapján ez nem látszik valószínűnek. Akárcsak a P-számokat, a Kol-számokat is Rácz Ilona jegyezte a táblapok aljára, ugyanazzal a piros ceruzával, azaz, szinte bizonyosan ugyanabban az időben.

Akárhogy történt azonban, tény, hogy Bartók a C V-höz ugyanúgy nyitvahagyta a visszatérés lehetőségét, mint a P-dallamok „osztályához”. Kettős jelölést sem vezetett be, vagyis a tisztán pentaton kolomejka dallamokra sem íratott P-számot, csak Kol-számot; sőt, bár a variáns-családok szintjén a kolomejka „osztályt” is eléggé átrendezte (amint az a régi jelzetekkel való futólagos összevetésből azonnal kiderül) lényegében érintetlenül hagyta e kategória sajátos, minden mástól eltérő belső rendszerét – amelyben legelőször is a dallamok hangsora, mollos vagy dúros jellege a felosztás alapja.²⁵

Mindez pedig nem csupán azt jelenti, hogy az átcsoportosítást közvetlenül megelőző rendszerből egy helyett immár két kategória belső felépítése rekonstruálható. Hiszen gondoljuk végig: a végleges A-osztály anyagából elkülönítve az összes P és Kol jelű dallamot az A I maradéka automatikusan a hajdani C I-et, az A II-é a C II-t adja ki. Igaz, az ilyen módon nyert táblapsorrend nem azonos a C I és C II anyag átrendezés előtti sorrendjével – miután azt a „ritmusrend” alaposan felbolygatta. Elméletileg azonban a korábbi állapot visszaállításának nincs akadálya; azt ugyanis (többek közt a „rég” jelzettek alapján) tudjuk, hogy Bartók a két kategória dallamait már a húszas években növekvő szótagszám és kadenciák szerint rendezte el, s semmi jele sincs, hogy ezen a beosztáson 1939–40-ig változtatott volna. Ugyanez vonatkozik a két- és háromsoros dallamok „osztályaira”,²⁶ valamint a B-osztályra. A B-osztály esetében ugyan a rekonstrukciós kísérleteknek a gyakorlatban gátat szab az anyag hatalmas mennyisége, illetve az, hogy nem tisztázható egyértelműen, bizonyos dallamokat-dallamcsaládokat Bartók mikor, mettől kezdve sorolt ide (a táblapokon olvasható jelzettek csak azt bizonyítják, hogy számos dallamot korábban, valamikor más kategóriába sorolt). Az *elv* azonban ismert, sőt, azt is tudjuk, a B-osztály rendezését Bartók annak idején oly kevésbé problematikusnak tartotta, hogy nem is maga foglalkozott vele; az újonnan gyűjtött „új stílusú” dallamok megadott szempontok szerinti (növekedő szótagszám, kadencia) katalogizálását átmenetileg Rácz Ilonára bízta.²⁷

Mindössze két kategória marad tehát – a C két heterometrikus osztálya²⁸ – amelynek a végleges rendszert megelőző belső felépítéséről nem alkothatunk magunk-

²⁴ Rácz Ilona, i. m. 385.

²⁵ Kol 1–50; mollos (La-pentaton, stb.), 51-től dúros (nagyterces) dallamok.

²⁶ Az MND rendszerében C VI és C VII, a végleges rendszerben C IV és C III osztály.

²⁷ Rácz Ilona, i. m. 385.

²⁸ Az MND-ben C III és C IV, a végleges rendszer szerint C II és C I osztály.

nak képet. A pillanatfelvétel, amelyet *számunkra* a P és Kol jelzetek az egyetemes magyar népdalgyűjtemény 1938–39 körüli rendszeréről megörökítene, itt kétségkívül homályos. Bartók csak a legszükségesebb támpontokat adta meg ahhoz, hogy a teljes anyagot viszonylag gyorsan „visszarendezhesse”. De a *maga számára* a legszükségesebbeket a P és Kol jelzetekkel, úgy tűnik, valóban megadta.

Ujfalussy József:

LE ÉS FEL

AUTENTIKUS ÉS PLAGÁLIS HARMÓNIALÁNCOK BEETHOVEN G-DÚR ZONGORAVERSENYÉBEN

Sokszor hallottuk már, mégis mindig újra megragad Beethoven G-dúr zongoraversenyének elején a zongora és a vonószekerek párbeszéde. Főként a G-dúr félzárlatának D-dúr hármására felelő H-dúr hangzat modális múltat idéző hangja. Annyira, hogy hallatán szinte meg is feledkezünk a kérdés-felelet dallam-ríméről: arról, hogy a zongorának a G-dúr hangzat tercén recitáló szavára a vonósok ugyanazzal a recitáló h-hanggal, mint a H-dúr hármás oktávájával válaszolnak. (1. a–b kotta)

Ami ezután következik, az autentikus kvintlépések sora, amely a H-dúr V fokától a G-dúr IV fokáig 6 kvintet jár be, dúr hármásról dúr hármásra lépve. A G-dúr fokszámaival így jelölhetjük: III – VII – III⁶ – VI – II⁶ – V – I⁶ – IV – I⁶

Itt azután csodálatunk rendszerint véget is ér. Tudomásul vesszük, hogy a zenei cselekvény visszatért a megszokott G-dúr kerékvágásba, és a zenekari előjáték egy moduláció-sorral, majd tematikus zárlattal fejeződik be.

Ilyen autentikus kvint-sort már Mozart is írt, ha egyel rövidebbet is, 5 kvintest, a Jupiter-szimfónia Menüett-tételének triójában, ahol egyébként a záró tétel híres főtémáját s annak tükör-rák megfordítását is előlegezi. (2. a–b kotta)

Ami Beethovennél igazán új és érdekes, az a dúr hármashangzatok terc-váltásán túl éppen a G-dúr fokozás végén, a 27. ütemben kezdődik. A rá következő néhány ütemben ugyanis Beethoven a megelőző autentikus kvint-esés útját ismét végigjárja, ellentétes irányban, plagális, felfelé haladó kvint-, illetve lefelé menő kvart-soron. Ismét a G-dúr fokain számlálva, vázlatosan így:

I–V–II–(VI–III⁷–[VI])–IV⁶–III⁶–VI⁷–(III)–I⁶–V⁶–IV⁷–VII)
(Zárójelek közé az egyes állomások kadenciális kiszélesítését tettük.)

De amint ide ért, máris megkezdí a visszautat azzal, hogy a VII fokot a III mel-
lékdominánusaként, domináns szeptimhangzatként kezeli, majd a III⁶ IV⁶ V⁶ III⁶
VI⁶ VII⁶ soron végighaladva, nagyjából azt a módszert követi, amelyet a reneszánsz vokális polifónia mesterei annak idején, ha a „le terc – fel kvart” cikcakkal kerülték meg a párhuzamosan csúszó kvint-akkordok tilalmát.

Ennyi? – kérdezhetnők. Igen, ennyi, és nem is kevés. Egyike azoknak a zene-történeti jelenségeknek, amelyekre – későbbi korokat vizsgálva – úgy szoktunk utalni, hogy „már Beethoven ...”. Üzenet azoknak az utódoknak, akiknek egyike nem sokkal később azzal jelzi, hogy Shakespeare Szentivánéji álmában a világ feje tetejére áll, a mindennapok logikája már nem érvényes, hogy a megszokott autentikus zárlati rendet, az I – IV – V – I-et a visszájára fordítja: E: I – V – IV⁴ – I, a moll IV fokkal is kiemelve a kötések plagális voltát. (3. kotta)

Zenetudományi dolgozatok 1986 Budapest

Ettől kezdve hosszú időre szinte kötelezővé válik az autentikus logika kerülése, felcserélése a plagális fordulatokkal. A példatárat ki-ki összeállíthatja magának Chopintól Debussy-ig.

1 a

b

2 a

b

3

Bárdos Kornél:

ÚJABB ADATOK ERDŐDY NEP. JÁNOS GRÓF POZSONYI PALOTÁJÁNAK ZENEÉLETÉHEZ

A Magyar Királyi Kamara nyugalmazott elnöke 1785-ben, 62 éves korában nyitotta meg háziszínházát, amelyben a négy éven át Hubert Kumpf vezetése alatt működő operaegyüttes a gróf haláláig (†1789. ápr. 15.) kb. 260 előadás alkalmával, mintegy 60 operát és daljátékot mutatott be.

Az előadott művekről és az együttes tagjairól mindezideig a színháznak két zsebkönyve, két szövegekönyve, a Gothaer Theater Kalender bejegyzései és a Pressburger Zeitung híradásai alapján volt tudomásunk. Staud még nem ismerte a színház második zsebkönyvét, így csak az 1785-ben és 1786-ban előadott művekről számolhatott be.¹ Seifert viszont a második zsebkönyv ismeretében az 1787. év előadásairól is részletesen szólhatott.² Mivel az 1788. év adatait is tartalmazó zsebkönyv nem került elő (esetleg már meg sem jelent), a jelzett többi forrás alapján összeállítható 1788. évi és 1789. évi repertoár nem teljes. A daraboknál gyakran még az előadás pontos dátumát sem tüntetik fel.

1985-ben a pozsonyi állami levéltárban alkalmunk volt átnézni az Erdődy-családi levéltár ún. titkári anyagának mintegy 15 köteget. Ily módon az 1784. jan. 1-től 1787 végéig tartó négy évre vonatkozó lényeges kiegészítő adatokhoz jutottunk.³

Annak ellenére, hogy Erdődy Nep. János gróf e négy év alatt többször volt beteg – ilyenkor az előadások is elmaradtak –, 62 olyan, általa aláírt irat maradt fenn, amelyekkel titkárának, Buzinkay Lőrincnek meghatározott zenei célra szolgáló kifiz-

¹ Lásd részl. Staud Géza, *Magyar kastélyszínházak* I–III. (Budapest 1963–1964) I. k. III. fej.: Erdődy János gróf pozsonyi színháza; uő: 'Adelstheater in Ungarn (18. und 19. Jahrhundert)'. In: *Theatergeschichte Österreichs* Band X.: Donaumonarchie Heft 2. (Wien 1977) 190–292. – Hasonlóképpen nem tudnak a második zsebkönyvről: Jolantha Pukanszky–Kádár, *Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn*. (München 1933) 60–64., Milena Cesnaková-Michalčová, 'Die Musik auf den slowakischen Bühnen im 17. und 18. Jahrhundert'. In: *Musik des Ostens* 6. (1971), 80–84.

² Lásd részl. Herbert Seifert, 'Die Verbindungen der Familie Erdődy zur Musik'. In: *Das Haydn Jahrbuch* Band X. (1978), 151–163. – A két zsebkönyv hazai példányai: Hochgräfllich – Erdődischer Theaterallmanach auf das Jahr 1787. Leipzig und Berlin: OSZK Színháztörténeti Osztály 213. sz.; Hochgräfllich – Erdődischer Theaterallmanach auf das Jahr 1788. Hrsg. von Johann Nep. Schüller ... Pressburg. – A Wiener Stadtbibliothek pecsétjével ellátott példányról készült fotómásolat 1976-tól tulajdona az OSZK Színháztörténeti Osztályának (213a. sz.).

³ Štatny ústredny archiv SSR Bratislava. Secretariat J. Nepomuka a Jozefa Erdődyho Bratislava–Vieden. Domace a dvorské výdavky a záležitosti... (Ezúton is köszönetet mondunk azért, hogy a végleges rendezés előtt álló anyaggal foglalkozhattunk. Emiatt az iratokra csak a dátumok alapján tudunk utalni.) A második világháború után az állami levéltárba került anyag – véleményünk szerint – csak egy része az eredetinek (az 1788. évre vonatkozó iratok már hiányoznak), mégis jelentősnek tartjuk.

Zenatudományi dolgozatok 1986 Budapest

téseit jóváhagyta. Az esetek többségében az összeget felvevő személy nyugtáját is mellékelték. A bőséges információt nyújtó nyugták sorát kiegészítik a kamarási elszámolások is, amelyek újabb zenei adatokat tartalmaznak.

Staud szerint a gróf „visszavonulva a közügyektől előbb Bécsbe költözik, majd 62 éves korában megrokknva és betegen, 1785-ben a pozsonyi palotájába helyezte át udvartartását s családjával együtt végleg itt telepedett le. Pozsonyi átköltözésével egy időben elhatározta, hogy palotájában állandó színházat létesít.”⁴ Mind az említett színházi zsebkönyvekből, mind a Pressburger Zeitungból ismeretes, hogy színháza 1785. máj. 15-én Jos. Haydn, *Die belohnte Treue* c. operájának előadásával nyílt meg.⁵

A levéltári anyag tanúsága szerint azonban a gróf már korábban Pozsonyban élt családjával együtt. 1784. jan. 1-én az elszámolásokban arról találunk bejegyzést, hogy a pozsonyi városplébánosnak (a Szent Márton-templom plébánosának) és a blumentháli, azaz a pozsonyi külvárosi plébánosnak a szokásos házzsentelés (tömjénezés, Einrauchen) alkalmával 4,22 ft-ot ill. egy forintot fizetnek ki. Ezt követően további fontos zenei adatok szólnak a pozsonyi színjátszásról: 1784. jan. 26-án, febr. 17-én, 19-én, 21-én, 29-én, márc. 23-án, 30-án és ápr. 6-án (nagykedden) a gróf házában tartott operák előadásáért, valamint febr. 12-én az opera próbájáért 36–69 ft közötti összegeket fizettek ki a házipénztárból.⁶ Mivel az ellen nyugták itt nem maradtak fenn, homályban marad a művek címe és az előadók neve is. Feltételezzük, hogy Hubert Kumpfnak a pozsonyi városi színházban működő társulata: adta elő a darabokat a gróf házában, több mint egy évvel a háziszínház megnyitása előtt. Ismerjük Hubert Kumpfnak 1784. ápr. 13-i dátummal ellátott nyugtáját, amely szerint a gróf részére a városi színházban egész évre érvényes páholybérletért 64 ft-ot átvett; továbbá egy másik, jún. 24-én kelt nyugtát: eszerint a gróf két operát (*Das Bauernmädchen am Hofe*, *Magnet der Herten*) vett „az itteni színház igazgatójától” (Theatri hujatis Directore) 60 ft-ért. Seifert révén tudjuk, hogy Kumpf a második félévben nem volt Pozsonyban. Így érthető, hogy az Erdődy-palotában előadott darabokról ezen idő alatt nincsenek adatok.⁷ 1785 elején azonban Kumpf társulata már ismét Pozsonyban működik. Febr. 20-án 500 ft-ot vesz fel a gróftól a bőjtben hetenként kétszer tartandó operaelőadásokért. Az első előadást ugyanezen a napon tartják meg.⁸ E darabok címét nem ismerjük ugyan, de mintegy 9-10 előadásról van szó még a színház hivatalos megnyitása előtt!

Hangversenyről ill. házizenélésről a második zsebkönyv alapján Seifert csak egyszer szól: az 1787. nov. 9-én tartott hangverseny műsorát közli, amelyen a Pozsonyban

⁴ Staud Géza, *Magyar kastélyszínházak* i. m. 32.

⁵ *Pressburger Zeitung* 1785. jún. 15., No. 48.

⁶ A csaknem azonos fogalmazású iratok egyike: (1784. jan. 27.): „... Quod Secretarius meus Laurentius Buzinkay pro Opera Musica die 26. Jan. a. c. [anno currente] apud me habita Rh. Fl. 69 ex Cassa Domestica ad manus meas rite resignavit, hisce recognosco J. Erdődy.”

⁷ Seifert i. m. 154.

⁸ „Vigore hujus Assignationis ... Cantori Comico Huberto Kumpf pro Operis Musicalibus per Quadragesimum Anni hujus singuli Hebdomada bis canendis Rhenenses Florenses Quingentos... J. Erdődy.” Kumpf nyugtája: „785 Hornung [Február] 20 für die bey Seiner Exc. in der Fasten abgesungenen Opern empfangen, welche Musicken alls heute den 20 Hornung ehern Anfang nehmen werden.”

állomásozó Deutschmeister-ezred zenekara is közreműködött.⁹ A levéltári anyag többet is elárul: 1784. ápr. 21-én már hangversenyt tartottak a palotában, amelyért 34,24 ft-ot fizettek ki.¹⁰ 1785 májusában a gróf névnapján (máj. 15-én, a színház megnyitása napján) és születésnapja előestéjén három alkalommal tartott zenélésért 25 ft-ot, júl. 27-én, a grófné születésnapja előestéjén való muzsikálásért pedig három körmöci aranyat fizettek ki nekik.¹¹ 1787-ben a gróf névnapján való zenélésnél a nyugta hangsúlyozza, hogy az egész zenekar részt vett a köszöntésben, miként a szokásos újévi zenés üdvözlés alkalmával is. Az utóbbi ünnepen a zenélésért járó 26 ft fizetésen kívül az együttes 100 ft újévi ajándékot is kapott a gróftól, 1788 újévén pedig 90 ft-ot.¹²

Kifejezett hangversenyszerű rendezvényekről (Academia Musica) irataink még a következő időpontokban adnak hírt: 1786. márc. 31-én, máj. 2-án és 4-én, 1787. márc. 17-én és júl. 21-én. 1787. ápr. 1-én a hangversenyen a gróf unokája, Esterházy János is szerepelt.¹³ Vonósnégyes előadására 1786. ápr. 2-án, máj. 19-én és 20-án, valamint 1787. ápr. 6-án találtunk utalást.¹⁴ Úgy látjuk, hogy a családi ünnepeken gyakran éjszakai szerenádokat rendeztek. Az effajta zenélések – úgy tűnik – nem egyeznek a grófi zenekar újévi, valamint név- és születésnapjára történő köszöntésével. A szerenádok alkalmával a Ferdinánd- ill. Deutschmeister-ezred néhány zenésze muzsikált, akik egyébként a színházi együttesben is rendszeresen játszottak, mint erre utalást találunk az említett színházi zsebkönyvekben is. Éjszakai szerenádokra vonatkozóan 1786. ápr. 14-én, 1787. máj. 1-én és 16-án, nov. 2-án és 11-én találtunk bejegyzést. Bizonyára ennél jóval több alkalommal is sor került erre.¹⁵

⁹Seifert i. m. 155.

¹⁰1784. ápr. 22: „... pro Musica die 21. Mensis Apr. apud me producta 34,24 ex Cassa Domestica... J. Erdődy.”

¹¹„... pro triplici Musica Die meo Onomastico ac pridie Die item Natali habita Rh. Fl. Viginti quinque. Posonii 22. May 1785... J. Erdődy... pro Musica pridie Natalis diei Comitissae meae habita Aureos Kremnitzenses Nro Tres... 27. Julii 1785. J. Erdődy.”

¹²„... dem gantzen Orchester für eine Musik zu meinem Nahmenstag... 19 Fl.” 1787. jan. 1.: „Huberto KumpfTheatri mei Directori titulo Honorarii Novi Anni per me resolutos Rf. 100, pro Musica item in Novo Anno apud me habita Rff. 26... J. Erdődy.” 1788. jan. 1.: „... denen Musicis und Operisten zum neu Jahr gegeben 90 Fl.”

¹³Az utóbbi: „... pro Musica apud me habita, dum nepos meus C[omes] Joannes Eszterházy [!] semet produxisset... 34,30 Fl.”

¹⁴1786. ápr. 2.: „... pro Musica à Quadro apud Me sub Directione D'Mestrino habita Rf. 58... J. Erdődy.” 1786. máj. 20.: „... pro habita apud Me diebus 19 et 20 Maj Musica à Quadro Rff. 22,41... J. Erdődy.” 1787. ápr. 6.: „... für ein Quartett, welches bei mir gehalten ist worden... 8,30.” – Feltehető, hogy az utolsó vonósnégyes koncerten (1787. ápr. 6-án) adták elő a Martin y Soler (Vincenzo Martini), *Una cosa rara, o sia Bellezza ed onestà* c. operájából készült kvartetteket. Venzel Sukovaty bécsi udvari kopista ugyanis 1787. márc. 1-én e kvartettek és Ditters v. Dittersdorf, *Democrito corretto* c. operájának másolatát küldte el Erdődy grófnak: „... Veneslas Sukovaty Aulico Copistae pro transmissa mihi Opera Democrito corretto et Musicalibus ex Opera (Cosa rara) extractis... Rf. 52,58... J. Erdődy.” „...welche ich für die Oper Democrito Corretto und für quartetten aus Cosa rara richtig und baar empfangen... Wien den 1. März 1787... Venzel Sukovaty.”

¹⁵Elszámolások: 1786. ápr. 14.: „...für Nachtmusik, die bestand in 4 Waldhorn 4,20 Fl.” 1787. máj. 1.: „...vor eine Nacht Musik vor denen Fenstern 4 Fl.” 1787. júl. 15.: „... für eine Nacht-

Levéltári adataink második csoportja kották vásárlására, operák másolására, fordítására és hangszerek vételére vonatkozik. Ismeretes, hogy az előadásra kerülő olasz operákat a gróf szándéka szerint német fordításban énekelték.

1784-ben Erdődy gróf már személyesen irányította a háziszínház megnyitásával kapcsolatos anyagi és szellemi munkát. Saját költségén gondoskodott minderről, s mint a kifizetett összegekből kitűnik – ha a levéltári anyag nem is teljes –, tiszteletre méltó anyagi áldozatot vállalt célja érdekében.

1784. ápr. 6-án Franz Riglertől, a pozsonyi nemzeti iskola zenetanárától vásárolt *L'Europa* és *Rinaldo* c. operákért 51,36 ft-ot fizetett ki, amelyet Rigler saját nyugtájával is igazolt. A művek nem szerepelnek az általunk ismert előadott művek között, és szerzőjük is bizonytalan.¹⁶

1784. május 24-én különböző cégektől vásárolt, tételenként nem részletezett kottákról olvassuk: a bécsi Christoph Toricella cégtől 44 ft, Jean Ign. Willman „Musices Director”-tól pedig 276,20 ft értékben operákat, melodramákat és baletteket vásárolt. Jún. 5-én Jos. Haydntól küldött operáért 51,36 ft-ot fizetett ki,¹⁷ s mint említettük, jún. 24-én Hubert Kumpf színházigazgatótól két operát vásárolt. Kumpf nyugtája a *Magnet der Herten* c. operát Salieri művének tünteti fel, bár a szerző művei között ilyen című nem található. Nem sikerült azonosítani a *Das Bauernmädchen am Hofe* c. darab szerzőjét sem.¹⁸

A háziszínház megnyitása előtt három olyan operáról maradt számla, amelyeknek későbbi előadásáról is tudomásunk van: 1784. jún. 28-án Pasqu. Anfossi, *l Viaggiatori felici* c. operájának másolásáért 33,21 ft-ot fizetett ki Erdődy gróf. (Az első előadás *Die glückliche Reisende* címmel 1785. máj. 27.) Nov. 8-án Gius. Sarti, *Il Contrattempo* c. darabja másolásáért 34,36 ft volt a fizetség. (Az első előadás *Die Zufälle* címmel 1788.) 1785. febr. 25-én Giov. Paisiello, *Il Re Teodoro in Venezia* c. művéért pedig 50,45 ft-ot juttatott a gróf Franz Xav. Reinhardnak, zenekara későbbi tagjának, aki a három operát másolta számára. (Az utóbbit *König Theodor von Venedig* címmel 1785. máj. 16-án adták elő palotájában.)

[15. lábjegyzet folytatása]

musik aus der Gasarm [Caserne] den Bandisten 6 Fl.“ 1787. júl. 28.: „... vor eine beurlaubungs Musik auf die Nacht 13,30 Fl.“ 1787. nov 2 és 11.: „...Denen Bandisten vor eine Nacht Musik 4,30 Fl.“

¹⁶1784. ápr. 6.: „Francisco Rigler Professori Musices pro comparatis per eundem mihi que effective consignatis Duabus Operis Musicalibus Aureos ord.12, id est Rfl. 51,36 ex Cassa Domestica ... J. Erdődy.“ Rigler nyugtájában a címek is szerepelnek: „Quittung Uiber fünfzig ein Gulden 36 xr., welche ich endes geschriebener für die 2 Opern L'Europa und Rinaldo von Ihro Exc. Grafen von Erdődy richtig erhalten habe. Pressburg den 6 April 1784 Franz Rigler öffentlicher Tonlehrer.“

¹⁷1784. jún. 5.: „... pro Opera Musica per Josephum Hayden Musicae Directorem mihi transmissa Aureos ord. 12, id est Rfl. 51,36 ex Cassa Domestica... J. Erdődy.“

¹⁸Kumpf nyugtája 1784.jún.24.: „... für 2 Opern Das bauer-Mädchen am Hofe von Saceinyi [?] und Magnet der Herten von Salieri...“ Az előbbi mű pozsonyi városi színházbeli előadásáról a Pressburger Zeitungban 1784. júl. 28-án beszámolnak, de szerzőjét nem említik: „Gestern als Dienstag wurde neuerdings eine ganz neue in ungarische Kostum gesetzte Oper genannt 'Das von einem Edelmann in Ungarn nach Hof entführte Bauernmädchen' im Theater aufgeführt, und gleich falls mit gutem Beyfalle aufgenommen.“ Lásd Haydn Jahrbuch VIII. (1971), 184. – Talán Salieri, *La dama pastorella* c. darabjáról van szó?

Lényegesnek tartjuk a bécsi Artaria cégnek 1784. aug. 10-i dátummal fennmaradt számláját (*ld. melléklet*) azért, mert szimfóniák és kamaraművek vételéről tudósít. (A számla első felében 244,35 ft értékű könyvvásárlásról is olvasunk.)¹⁹

„Musique	
Haiden 1 ^{er} Simphonie	f 2,6
dit... 2 ^{me} Simphonie	1,30
Schröter la Bataille	– 48
Wirbes file 4 Sonates op 1 ^{um}	3,36
Brussi 6 Quatuors	4,30
Bonesi 6 dits	4,30
Viotti 6 dits op. 1 ^{um}	4,30
Gebhardt 6 dits op 1 ^{um}	4,30
Avalio 6 dits op 6.	4,30
Giardini 6 dits op 14.	4,30
	<hr/>
	f 35.”

Hangszervásárlásról már az 1784. máj. 21-es és 23-as nyugták is szólnak: Franciska (Katharina) Baumertől 77,24 ft-ért, Klein Henriktől, az ekkor már feltehetően Pozsonyban működő zenetanártól 258 ft-ért forte-pianót, nov. 2-án pedig Franz Xav. Gatto nevű színházi énekestől 107,30 ft-ért kis orgonát vásárolt a gróf jövőendő együttese számára.

A nyugták hosszú sora igazolja, hogy a gróf a színház megnyitása után folyamatosan és tervszerűen gondoskodott operák másolásáról és fordításáról (bizonyára Hubert Kumpf elgondolása szerint). Mivel Seifert közli a Kumpf-társulat előadásait – köztük a Kumpf vezetése alatt álló Erdődy-színházét – és jelzi a fordítókat is,²⁰ e helyütt eltekintünk az erre vonatkozó nyugták adatainak részletes ismertetésétől. Csupán arra utalunk, hogy a műveket Franz Xav. Reinhard és Johann Panek, a zenekar tagjai, valamint Venzel Sukovaty, bécsi udvari kopista másolták, Franz Xav. Giržik, Johann Nep. Schüller, a társulat énekesei és Jos. Chudy, a zenekar karmestere fordították. A fordításért általában 10 ft-ot, a másolásokért 30–35 ft-ot fizettek ki a házipénztárból. A nyugták sora összesen 31 opera másolását és fordítását ill. vásárlását bizonyítja. Közülük hét darabot nem találunk a 60 bemutatott darabot tartalmazó, ismert reper-toárban. Ezek: a már említett, ismeretlen szerzőjű *Bauernmädchen am Hofe*, *L’Europa*, *Rinaldo*, a Salieri operájaként feltüntetett *Magnet der Hertenzen*, valamint Ditters v. Dittersdorf *Democrito Corretto*, Paul Kürzinger *Julie oder Die dankbare Tochter* és

¹⁹ Mivel a számlában szereplő szerzők műveit a Weinmann-katalógusban nem találjuk (Alexander Weinmann, *Vollständiges Verlagsverzeichnis Artaria und Comp.* Wien 1978.) Jos. Haydn szimfóniáin kívül Johann Samuel Schröter, Benedetto Bonesi, Giov. Battista Viotti, Paul Gebhardt, Felice Giardini kamaraműveiről lehet szó. A RISM ismer Bruschi nevű szerzőt, akinek 12 sonate à 2 e 3 violini con basso Op. 1. c. műve Párizsban jelent meg. Ugyancsak Párizsban működött Eitner szerint Virbes de nevű zene- és zongoratanár az 1770-es években. 1780-ban a fia is zongorista volt. 1785[!]ben jelent meg Op. 1. alatt 4 zongoratrió. Eitner nem jelzi, hogy az apa vagy a fia a szerző. Avalio (Avalion) nevű szerzőt nem találunk.

²⁰ Seifert i. m. 158–160.

Ant. Salieri *Les Danaïdes* c. operája. Feltételezhető, hogy 1788-ban vagy 1789 elején ezek bemutatására is sor került.

A fennmaradt nyugták harmadik csoportja személyi fizetésekről tudósít. A zenei zsebkönyvek a színház társulatának névsorát közlik ugyan, de fizetésükről nem szólnak. Így e nyugták – bár csak töredékét képviselik az egykorú iratoknak, mégis fontos kiegészítésül szolgálnak e tekintetben is.

Ezek szerint Hubert Kumpf, a színház igazgatója félévre 500 ft-ot (havi 83,20 ft-ot), egy-egy énekes vagy zenekari tag pedig havi 8-12 ft-ot kapott fizetségül. Az utóbbiaknál ezt az összeget néha kifejezetten Zulage-nak jelzik. Így lehetséges, hogy a megmaradt nyugták csak a fizetéskiegészítésekre vonatkoznak. Erre annál inkább is gondolhatunk, mert a számadáskönyv 1787. ápr. 28-án az új énekesnő (a nevét nem írták be) májusi fizetésének 40 ft-ot tüntet fel, Erdődy gróf 1787. márc. 16-án kelt nyugtája pedig Lippert nevű bécsi énekes háromszori fellépéséért 80 ft kifizetéséről szól. Kumpf megbecsülését jelzi a grófnak az a gesztusa is, hogy gyermekének keresztelője alkalmával (1787. márc. 17.) 100 ft-tal ajándékozta meg. Végül azt is meg kell említenünk, hogy a gróf a hangszerek hangolásáról is rendszeresen gondoskodott. E munkáért havi 10 ft-ot fizetett 1787 szeptemberéig Joseph Gottwald pozsonyi orgonistának, 1787 októberétől pedig Johann Böcking (Peking) pozsonyi orgonaépítőnek.

A fentiekben összefoglalt kiegészítő adatok számos vonatkozásban teljesebbé tették a pozsonyi Erdődy-palota 18. sz-i zeneéletének eddigi ismeretét: a színjátszás időkorét, a repertoárt és az alkalmazottak anyagi körülményeit.

Compte à S. Ex. Monsieur de Comte d'Erdoöy
à Presbourg

1784

12 ^{me} juillet	N ^{os} 32. 33. 34. 35. 36	Vins de Vienne et telc.	7. 30
	21 ^{me}	Livraison de la France	5. 5
	20 ^{me}	id.	5. 5
	10 ^{me} & 11 ^{me}	Chapitre du 3 ^{me} tom. de l'italie	10. 10
	1 ^{re} 2 ^{me} & 3 ^{me}	Chapitre du 4 ^{me} tom. id.	15. 15
		Histoire de la Russie ancienne tom 1 ^{er}	10. —
		id. Moderne	10. —
		Cabinet des Sires gravées tom 1 ^{er} & 2 ^{me}	16. —
	1 à 28	Boites de L'Esprit prussien n ^{os} 1. 20	37. 20
	1 à 2 ^{me}	Boites des Batailles de la Chine	10. 10
		Vedute de Livorno	9. —
		Universelles Angloise & Colerits	109. —
			<u>244. 35</u>

MUSIQUE

Haiden 1 ^{re}	Symphonie	2. 6
dit.	2 ^{me}	1. 30
Schöler	la Bataille	48
Mébes fils	2 sonates op. 1 ^{er}	3. 36
Brusi	6 Quatuors	4. 30
Bonasi	6 Opéras	1. 30
Motte	6 Opéras	1. 30
Cochard	6 Opéras	4. 30
Uvallo	6 Opéras	1. 30
Giardini	6 Opéras	1. 30

21 ^{me} août	Deux fois recue les trois toms Voyage à Constantinople de Bistallie	35. —
	Portrait de S. M. A. archevêque de Metz & Evêque en l'enceinte	12
	id.	13. 30
	p. Emballage	34
		<u>26. 4</u>

Recapitulation

Tous continuations et stamps	244. 35
" Musique	35.
" Recettes des Livres, Voyages & Ouvrages	26. 4
Total	<u>305. 39</u>
N ^{os} 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.	
Wienne le 10 août 1784	

Rennerné Várhidi Klára:

ADATOK KOLOZSVÁR ZENETÖRTÉNETÉHEZ A 18. SZÁZAD ELSŐ FELÉBŐL KÉT KOLLÉGIUMI NAPLÓ ALAPJÁN

Kolozsvár szabad királyi város – az erdélyi politika és művelődés egyik legfőbb központja – éppen centrális szerepe miatt kerül „kiélezett” helyzetbe a Rákóczi szabadságharc, valamint az ezt követő Habsburg elnyomás idején. A magyar függetlenségre érzékeny székelyek a Rákóczi szabadságharcban magukra találnak. Széles néptömegeket, így kollégiumi diákokat és tanárokat is magával ragad a lelkesedés; Nagyenyedről, Gyulafehérvárról, Székelyudvarhelyről, más vidékekről, s *Kolozsvárról is* sereglenek a magyar függetlenség zászlója alá. A szabadságharc 1705 júniusában éri el tetőpontját, amikor a szász városok kivételével egész Erdély Rákóczinak hódol, aki természetesen szívesen tartózkodik Mátyás király szülővárosában, hiszen az egyre inkább a nemzet szabadságának szimbólumává válik.

Jóllehet a szabadságharc leverése után az iderendelt császári ezredesek, hadseregparancsnokok és „commandans generalisok” (Rabutin, Steinville, Wirmond, Königsegg és Wallis) igyekeznek Erdélyt kemény kézzel irányítani, mégis el kell tűrniük, hogy Erdély önálló kormányzattal rendelkezik, élén a gubernátorral. A kormányzó bár kezdetben a Habsburg udvar befolyásoltja, később azonban – a lehetőségekhez mérten – igyekszik Erdély önálló érdekeit is figyelembe venni. A 18. század első felében semmiképpen sem lehetett közömbös, hogy a centrális szerepet vivő *Kolozsvár városa* milyen gazdasági-társadalmi viszonyok között őrzi sokévszázados hagyományait. E hagyományok közül jelen tanulmányunkban a zenei élet megnyilvánulásait kísérjük figyelemmel a város két kollégiumának: az *unitárius* és a *jezsuita* kollégium kéziratos krónikája (latin nyelvű naplója) alapján.¹

A nyílt politikai érdeklődést mutató *unitárius* kollégium jegyzője a függetlenségi harcot *Erdély saját ügyének* tekinti, és annak bukásáról külön fejezetben számol be: „Profligata res *Transylvanica*” címmel. Szintén az *unitárius* krónikás emlékezik meg 1711 nyarán I. József császár haláláról, és azt is elbeszéli, hogy a *katolikusok* az óvári jezsuita templomban „castrum doloris”-t, fekete posztóval bevont koporsót, tumbát állítottak fel. Három napig egyfolytában könyörgéseket tartottak állandó harangozás és *gyásznépek szünni nem akaró zengése közben*.²

¹ a) A kolozsvári *unitárius* kollégium naplója: Album sive Matricula Civium Collegii Unitariorum Claudiopoli; Fasciculus rerum scholasticarum numero IV. Anno 1705–1748. MTAK Mf A 636 A továbbiakban rövidítve: UN

b) A kolozsvári *jezsuita* kollégium naplója: Historia Societatis Jesu Claudiopoli Anno 1701–1747. OSZK Fol. Lat. 2039. A továbbiakban rövidítve: SJ

² UN 108. o. 1711. júl. 8. „Superioribus diebus Castrum Doloris in Templo Catholicorum erigitur, per tresque ferme dies orationibus, missioque habitis, *indesinenti Notarum sonitu* Exequiae S. Caesar. R. ... Josephi celebratur.”

Az új császár beiktatására (inauguratio) még ez év novemberében sor kerül. Mint más városokban, Kolozsvárott is ünneppé nyilvánítják ezt a napot. A templomokban *Te Deum zeng*, és egymás után dördülnek el az ünnepet jelző ágyúk. Az egész városi tanács egybegyűlik a commandans generalis palotájában, ahol grandiózus lakoma várja Erdély hatalmasait; az ez alkalomból összehívott *zenekar* pedig az ünnephez méltó *asztali zenét* játszik.³ Bár az *unitárius* naplóiőr nem határozza meg pontosan a zenekar összetételét, feltételezhető, hogy a városi toronyzenészek, és valószínűleg a jezsuiták zenekara is jelen volt az ünnepségen. Tekintettel az ünnep egyetemességére a közös öröm kifejezéseként nyolc foglyot szabadon bocsátanak Kolozsvár börtönéből a *jezsuita* szerzetesek közbenjárására.

A beiktatás után VI. Károlyt német-római császárrá koronázzák (1711). Az óvári *jezsuita* templomban ünnepi áhítatot és *Te Deumot* tartanak, amelyen jelen vannak a város unitárius, lutheránus és kálvinista lakói is (1712). A *jezsuita* kollégium épületét hangulatosan kivilágítják, és térre néző ablakaiból, valamint kis tornyából *kürtök és dobok zengése* hallatszik.⁴

Szintén *zenekaros ünnepség* és fényűző lakoma teszi Kolozsvárott is emlékeztetéssé azt a napot, amikor e császárt Pozsonyban III. Károly néven *magyar* királlyá koronázzák (1712).⁵ Az egyszerű népből származó *unitárius* jegyző felsóhajtása kíséri a nagyhorderejű eseményt: bárcsak megszüntetné az új király Erdélyben a vallásüldözést, és végre beköszöntene a béke aranykora.

1713-ban végre új kormányzót kap Erdély Kornis Zsigmond személyében, aki május 15-én érkezik Kolozsvárra. A város lakói díszes kísérettel vonulnak elébe; az *unitárius* diákok *énekszóval* köszöntik, a *jezsuita* kollégium tanulói pedig később drámai színjátékkal kedveskednek neki, sőt, mecénásuk tiszteletére egészen új színpadot állítanak fel. A színpad „elegáns” berendezése, valamint a dráma színvonalas előadása még a másvallású nézőket is elismerésre készíti.⁶

³UN 112. o. 1711. nov. 30. „Solemnitas ingens celebratur, scloppi grandiositer exonerantur, convocatoque toto ordine Senatorio in Basilicam Illustrissimi Commendantis, epulum *symphoniis, musicis*, grande instituitur. Omnia in *Inaugurationem* Caesaris Caroli 6.” VI. Károly megválasztása a „Magyarország történeti kronológiája” c. mű szerint 1711. okt. 12-én történt. A beiktatást Kolozsvárott nov. 30-án ünnepelték a naplók tanúsága szerint.

⁴SJ 113–114. o. 1712. „Dominica Sexagesimae ob Coronationem Caroli VI. in Regem Romanorum solennis Devotio, et *Te Deum* in Ecclesia Ováriensi fuit. ... Ad solennitatem hanc non tantum Catholici, sed etiam *Ariani, Calvinistae, et Lutherani* copiose affluerunt. Facta item hac die Illuminatio in Domo nostra ex Fenestris Forum spectantibus, uti et in Turricula, *resonantibus Tubis et Tympanis*.” VI. Károly német-római császárrá koronázását a „Magyarország történeti kronológiája” 1711. dec. 22-ére teszi. A Majna-Frankfurtban lezajlott eseményt a jezsuita napló szerint Kolozsvárott 1712 tavaszán ünnepelték.

⁵UN 125. o. 1712. Jún. 22. „*Coronatio* Caesaris Augusti Caroli VI. in Regem Hungarorum jubilatio majori, sclopporum grandissimorum exoneratione, *symphoniarum concentu* decenti; Epulisque lautionibus omnibus Senatorium ordinem constituentibus eo convocati, celebratur.” A magyar királlyá koronázás dátuma a „Magyarország történeti kronológiája” c. műben épp egy hónappal korábbi: 1712. máj. 22. A Pozsonyban lezajlott eseményt e szerint Kolozsvárott – a naplók tanúsága szerint – egy hónappal később ünnepelték. (?)

⁶UN 148. o. 1713. máj. 15. „Spectabilis, ac Magnificus Dominus Sigismundus Kornis, regni totius Gubernator, ... magna cum solemnitate ingreditur Claudiopolim, qui a nobis *concentu cohonestata*

A 18. század Erdélyben a kibontakozó ellenreformáció korszaka, mely azonban itt – tekintve a katolikusok száz évnél is tovább tartó kizorítását – kissé radikálisabb. Több esetben karhatalomnak kell közreműködnie az *eredetileg katolikus* templomok és rendházak visszavételénél. Kolozsvárott például az ún. piaci nagy templomot (Szent Mihály plébániatemplom) a katolikusok két évig tartó jogi huzavona után képesek csak az unitáriusoktól visszakapni (1716–1718).

A jezsuita szerzetesek Bethlen Gábor jóvoltából 1615-ben visszatérnek Kolozsmonostorra, és II. Rákóczi György rendelkezése ellenére folyamatosan itt működnek. Amikor a török Nagyváradot elfoglalja (1660), arra is engedélyt kapnak a városi tanácstól, hogy Kolozsvárott, *a városban* vezessék gimnáziumukat. E korszakról Apor Péter számol be naplójában,⁷ aki 1693-ig az itteni iskola diákja. Templomnak a jezsuiták megkapják az óvári templomot (1693), és sokáig elhúzódik, mire *saját*⁸ új templomot tudnak építeni. 1724-ben végre elkészül a már 1718-ban építeni kezdett Torda utcai új templomuk, melynek felszentelési ünnepéről a naplóvezető részletes beszámólót ír.

A kolozsvári Mária-kegyképet a vigília napján előkelő nemes uraknak, császári tiszteknek és Königsberg katonai parancsnoknak kíséretében az új templomba viszik át. A korai órákban megtartott szertartások és szónoklatok után reggel 9 órakor *kürtök és dobok zengése mellett* nagy ünnepélyességgel lépi át az akadémiai ifjúság az új templom küszöbét, és díszes jelvényeivel vesz részt a *Te Deum éneklésében*. A főcelebránst Nagyváradról hívják meg, és innen hívnak *zenészeket is* a meglevők mellé; az így kiegészített zenekar pedig szebbnél szebb, *kellemesen szárnyaló dallamokkal* kelt áhítatot a résztvevőkben. Az esemény jelentőségét *egy iskolai dráma* előadása is kiemeli („Tro-pheum devicta”). Kornis Zsigmond is újabb tanújelét adja e napon bőkezűségének, amikor 500 forintot érő *orgonáját* a felépült új templomnak adományozza.⁹ 1724-ben tehát a jezsuiták – új templomuk elkészültével – átadhatták az óvári templomot a ferences szerzeteseknek.

[6. lábjegyzet folytatása]

tus, pro honore praestito offert fl. 2. d. 4. SJ 126-127. o. 1713. „Die altera ... exhibita publica actio praemialis, cui ... Illustrissimi Domini Spectatores cum Excellentissimo Domino Gubernatore interfuere. ... Mirum, quantum hac exhibitione Comica delectati sunt omnes D. D. Spectatores, Laudibusque Nostros persecuti ipsi quoque Acaholicici de tanto Literaturae honestissimae in Juventutem, Patriam, transfundendae zelo, ac studio, in ornamentum totius Patriae. ... Placuit vero singulariter omnibus tum *Drammatis materia*, tum *apparatus scenicus*, ac *totius theatri elegans fabrica*.” Lényegét ld. Staud Géza, *A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai I. 1561–1773.* (Budapest 1984) 250–251.

⁷Apor Péter, *Metamorphosis Transylvaniae – Erdély változása* (Altorja 1736) Cserei Mihály pótló megjegyzéseivel (Budapest 1927).

⁸Bíró Vencel, 'A kolozsvári piarista templom alapítása'. *Az Erdélyi Katolikus Akadémia felolvasásai* (1932).

⁹**SJ** 271. o. 1724. szept. 10. „Hora deinde nona primum suis ornata insignibus Academia solenni more templum suum ingressa est, dictoque strepenti tubis ac tympanis Ambrosiano hymno. Sacris ad aram operatus est Mitratus Praesul Varadino evocatus, interea musicis pariter Varadino accisis ad amaenos modulus concinentibus.” 272. o. „Piorum in templum liberalitas” c. fejezetben: „Dux reliquis praevit ipse Provinciae Gubernator praevit [*sic!*], qui suum organum musicum 500 florenis aestimatum donavit.” Megjegyzendő, hogy Staud Géza idézett művében csak általánosságban említi („drama majus”) a templomavatási ünnep alkalmából előadott, és a jezsuita kéziratban pontos címmel szereplő, részletesen elemzett drámát.

Mivel a 16. századi szekularizációs országgyűlési végzés Erdélyben átmenetileg megszüntette a hagyományos katolikus püspökséget, nagy csodálkozást vált ki 1703-ban, hogy a címzetes erdélyi püspök, Illyés István, Kolozsvárra látogat. A bérmálásra és harangszentelésre érkező püspököt a jezsuiták a tőlük telhető legnagyobb pompával, és ünnepi *zenével* kísérik saját otthonukba.¹⁰ Ezután tizenhárom év telik el, mire III. Károly rendelkezésére Mártonffi György elfoglalhatja az erdélyi püspökség gyulafehérvári rezidenciáját.

Említést érdemel, hogy 1711-ben a jezsuita kollégium vezetősége meghívja ebédre Kolozsvár *városi tanácsát*, amely *ekkor még tisztán unitáriusokból és reformátusokból áll.*¹¹ A korszak jellemzéseként elmondható, hogy ugyanez a városi tanács két évtizeddel később, az 1730-as években még mindig csak súlyos viták után egyezik bele új *katolikus* bíró megválasztásába.

A császáriak állandó felügyeletét biztosító Fellegvár (citadella) területének megáldására 1715-ben kerül sor. A felavatási ünnep a *Veni Sancte Spiritus* elénekklésével indul, végig *zenei kísérettel*, majd a Mennybemenetel *ünnepi miséjével* folytatódik. Ezen a Wirmond-ezred *katonai zenészei* működnek közre. A német nyelvű szónoklat után, amely analógiával céloz a Kolozsvárott eluralkodó „eretnkségek” megszüntetésére, a kollégium rektorának *énekelt* fohásza után Izajás próféta ószövetségi fejezetét *énekelve* adják elő „Urbs fortitudinis” kezdettel. Miközben az éneket *dobok és zengő trombiták* kísérik, az akadémiai ifjúság is felvonul díszes zászlóival. A látványos ünnepélyt a *Te Deum* és a jezsuita rektor latin nyelvű beszéde zárja le.¹²

Ha a jezsuita kollégium zene- és kórusgyakorlata mellett az *unitárius* kollégium zenei életét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a 17. századi¹³ túlzóan puritán hangszerellenes felfogás kissé enged merevségéből. A század legelején, 1707-ben, az *unitárius* rektor, Kolozsvári Demjén Pál, *pozitívet* („seu vulgo *organum*”) hozat a kollégiumba. Szinte mentegetőzve, részletesen indokolja tettét a 150. zsolttárral, amely húros

¹⁰ SJ 48–49. o. 1703. „... expectatus Illustrissimus ac Reverendissimus *Transylvaniae Episcopus Stephanus Illyés* viduas longo tempore Daciae Ecclesias sic consolatus suo ingressu. ... per R. P. Superiorem est salutatus, confluente etiam et pompam catholicam mirante populo haeretico... quanta maxima potuimus solennitate *inter applaudentium tubarum, tympanorumque clangorem* per medium forum in Templum Urbis Veteris... est deductus, indeque ... nostram in domum locum videlicet hospitii divertere est dignatus.”

¹¹ SJ 107. o. 1711. ... „die vero alio infra ejusdem Sancti Octavae *Claudiopolitanae Magistratus, e solis Arianis et Calvinianis* conflatus, in Triclinio hospitaliter est refectus.”

¹² SJ 156–157. o. 1715. „R. P. Rector ... *intonat Hymnum Veni Sancte Spiritus*, qui *tubarum inter tympanorumque fremitum* absolvitur. Subiunctis orationibus ex Rituali Romano, incipit Sacrum Cantatum de Ascensione Domini, quod *vario harmoniae, instrumentorumque genere per Virmondiani Regiminis Musicos* habebatur. Concione absoluta R. P. Rector pluviali indutus *intonat* Deus in adiutorium meum intende etc: dein a *MUSICIS caput Isaiae decantatum*: Urbs fortitudinis nostrae Sion, Salvator ponetur etc: cui subiunctus est Psal: Nisi Dominus aedificaverit domum etc: *sub cuius cantu reboantibus tubis, ac tympanis*, praeuentibus tum Ecclesiae, tum Academiae vexillis cum selecta Juventute ex tentorio procedebatur ad locum Praesidii designandum.”

¹³ Rennerné Várhidi Klára, 'A kolozsvári unitárius kollégium naplójának vokális zenei adatai a 17. században'. *Zenetudományi dolgozatok* (1985).

hangszereket, cimbalmot, orgonát és kórust is említ. 1723-ban azonban mintha visszatérne a kollégium régi hangszerellenes felfogása, mert újra a szokásos kemény büntetéssel sújtják azt a három kollégiumi tanulót, aki *táncolás közben* még *hegedűjét* is igénybe vette.¹⁴

A kollégiumban szokásos „cantatio nobilium”, nemes emberek „megéneklése” a 18. században némileg új formát ölt. A hagyományos kántáláskor használt „*decantatur*” kifejezést egyre gyakrabban váltja fel a „*concentu coonestatur*” ill. „*concentu condecoratur*” körülírás, amely valószínűleg valamely zeneileg művészibb, árnyaltabb módját kívánja érzékeltetni a köszöntés, ill. kántálás műfajának.

1733 és 1743 között egy eddig még nem alkalmazott műfaji vagy tárgyi megjelölés is felmerül viszonylag rendszeresen „*amphionio cantu*” és „*amphionio concentu*” alakokban: egy sajátosság ez idő tájt szokásba vett köszöntő énekekre, vagy esetleg lantkíséretes előadásmódra utalva.¹⁵

Egyetlen esetben szerepel – Vargyas Dániel köszöntésénél (506. o.) 1734-ben a „*harmonico concentu*” kifejezés is, amely már nagyobb valószínűséggel utalhat többszólamú megszólaltatásra. Amíg tehát az unitáriusok 17. századi zene- és kórusgyakorlatában meglehetősen egyértelműséggel a hangszerellenes felfogás és az egyszólamúság uralkodik, 18. századi naplójuk sorai között – ha a kifejezések pontos értelmét nem is tudjuk – *többszólamúságot sejtető* megjelölésekkel találkozunk.

A *lakodalmi kántálás* – „cantatio nuptialis” – mindkét kollégium hagyományában megtalálható. Érdekes leírását adja a *jezsuita* napló annak a házasságkötésnek, amely a *katolikus* Kornis István és az *unitáriusból* katolikus hitre térített özvegy Gyulaffi Lászlóné Gyerőffi Borbála között történt 1701-ben. Az egyházi szertartások után a menyegző napját a vendégek vidám hangulatban, önfeledten ünnepelték: „omni tamen ludo, musica, et choreis”: különféle játékokkal, *muzsikával és tánccal*.¹⁶

Még ünnepélyesebb az a drámai színjátékkal is nevezetessé vált lakodalom, melyet Erdély gubernátorának lánya, Bánffy Anna tart Székely Ádámmal 1702-ben.¹⁷ A színpadot újonnan állítják fel, sőt a jeleneteket is új rendezésben viszik színre költsé-

¹⁴ a) UN 44. o. 1707. szept. 22. „Spectabilis ac Generosus Dominus Johannes Kmita *ad petitionem* Clarissimi ac Excellentissimi Domini *Rectoris* confert Coetui nostro *Positivam* [*sic!*] *seu vulgo Organum*.” b) 294. o. 1723. ápr. 5. „Instituta Divisione 4 terminorum integrantibus cessere fl. Hung. 1,16. Hac occasione privantur *Tripudiantes, Fidicinantes* et clamantes: Andreas Mihaly, Michael Kalos, Franciscus Járai.”

¹⁵ UN 449. o. 1733. jan. 8. „Franciscus Daniel salutem Claudopolim (quoniam Filios ad discendum attulit) qui etiam generaliter *Amphionio cantu condecoratur* a nobis, contulitque nobis fl. hung. 4.” 524. o. 1735. jan. 30. „Spectabilis ac Generosus Dominus Joannes Henter *Amphionio concentu* generaliter *decantatus*.” 681–682. o. 1744. júl. 15. „Ex Nuptiis Domini Martini Gyulai a parte Cantoris *amphionio concentu coonestatus* ... allati d. 131.” Amphion = Zethosszal együtt Juppiter és Antiope fia, Niobe férje. Thebae várának falait ő rakatta le testvérével együtt, miközben a kövek és fák lantja hangjainak engedelmessé váltak. Ld. Édes-Burián, *Latin–magyar szótár* (Budapest 1941). A „tripudiantes” szó értelmezéséhez ld. Martin György 'Kinizsi tánca a 15. és a 16. századi forrásokban' *Zenatudományi dolgozatok* 1983. 83. o.

¹⁶ SJ 13. o. 1701.

¹⁷ Apor–Cserei, i. m. „Emlékezetes lakodalomról való toldalék, az mely volt Gyalu várában az 1702-dik esztendőben” Staud Géza, i. m. 248. o.: A „Filiae” szó „Familiae”-nek szedve tévesen.

ges kivitelben. A fáradozás nem is főlősleges, mert Erdély nemességének színe-java jelen van az előadáson. A *jezsuita* diákok pedig oly szívrehatóan játszanak, hogy még a nem-katolikus nézők is elismerik: ilyen előadást még nem láttak Erdélyben.¹⁸

Még a 18. században is kegyeletes szokás a kollégiumokban, hogy a diákok és tanárok közösségileg kivonulnak a *temetésekre*, és ott búcsúztató versekkel, szónoklatokkal és gyászénekekkel adóznak az elhunyt emlékének. Az *unitárius* napló gyakori kifejezése: „generaliter deducitur” utal a közös kivonulásra és a temetésen való szertartásos éneklésre. Másvallásúak temetésére is kivonulnak az unitárius diákok, de előfordul, hogy tisztelettudó megjelenésük ellenére, nem engedik őket énekelni: például a *református* kormányzó feleségének, Bethlen Klára Bánffy Györgynének temetésén, vagy a *katolikus* Apor István óvári ravatalánál. Ha a temetés vidéken történik, a kifejezetten *az éneklés céljából* odaszállított unitárius diákokat név szerint is felsorolja a jegyző.¹⁹ Az erdélyi politikában és művelődésben nagy szerepet vivő személyek halálát és temetését minden alkalommal bejegyzik az *unitárius* naplóba. Így értesülünk Gyulaffi László, Apor István, Teleki József, Kornis Zsigmond és Wesselényi István haláláról is.

A Kolozsvárott 1709–1720-ig tartó pestis-járvány a lakosság körében nagy pusztítást okozott. Bánffy György kormányzó haláláról és temetéséről a *jezsuita* napló megemlíti, hogy Kolozsvár összes iskolája kivonult a temetésre, és a jezsuita templom hangjai is szünet nélkül zúgtak. A veszedelmessé váló pestisveszély elfordítására 1710. jan. 19-én a jezsuiták szervezésében könyörgő processziót tartanak a csodatevő Máriaikon körbehordozásával. A körmenetben résztvevő néptömegben a *zenészek* is ott vannak, és az eseményt még az unitárius krónikás is feljegyzi.²⁰ Az erdélyi nemesek nagy pompával megrendezett díszes temetéséről a *jezsuita* krónikás is csodálkozó hangon beszél. A mágnás urak temetésére „more huius Regionis” számtalan ember gyűlik össze, mint 1714-ben Torockai István és Nápolyi György nemes urak temetésére is. A magyar és latin nyelvű könyörgések után *két diszkantista énekel gyászos dallamokat szép csendő, tiszta hangon.* (Ld. 1. facsimile) A katolikus Felvinczi Klára nagyasszony férjének ravatalához talán még nagyobb gyászoló tömeg járul. A nemesség legjava mellett széles néptömegek róják le kegyeletüket. A testet az Apor-házból jezsuita szerzetesek, valamint egy kolozsvári jámbor társulat kíséri zászlóival. Mialatt *szomorúan szól a zene, és gyászosan zengenek a fúvós hangszerek*, megérkeznek a templomba. A ravatal fel van díszítve az elhunyt érdemeit magasztaló sírfeliratokkal és erényeit ábrázoló szimbólumokkal. Az óvári jezsuita templomban ekkor *felzeng a Requiem*, majd a szertartásban előírt könyörgések között megtörténik a temetés.²¹ Csáki István temetésén maga az er-

¹⁸ „Interfuit *Drammati* cum excellentissimo Capite suo, cujus fuit tota res honori oblata, *maxima Nobilitas Transylvanica* ... *nihil simile* in Transylvania visum passim dicebant.”

¹⁹ UN 463. o. 1733. máj. 7. „*Studiosi etiam ad canendum profecti sunt: Joannes Karácsonfalvi, Daniel Szentiványi, Joannes Biro, Franciscus Orbán, Paulus Bencze, Michael Killyéni etc.*”

²⁰ SJ 85. o. 1710. jan. 19. *Devotio pro peste avertenda: „Imago Deiparae a profusis lacrymis prodigiosa, Dominica secunda post Epiphaniam e Sacello Residentiae nostrae, ubi solemniter colitur, delata est ad Nostram in Óvár Templum, baiulantibus feretrum sex nostris sacerdotibus in superpelliceis et quadratis cum populosa Processione inter tubas ac tympana.”*

²¹ SJ 142. o. 1714. Funus D. Stephani Thoroczkaei et Spect. D. Georgii Napolii. „Non mediocrem tam huic, quam mox sequenti sepulturae decorem addiderunt *duo discantistae*, uti apellant nost-

délyi püspök végzi a szertartást, és intonálja a „*Venite exultemus*” invitoriumot.²²

A középkori egyház hagyományaként a jezsuiták különleges gonddal szervezik meg minden évben a Vízkeresztkor szokásos házszenteléseket. Ilyenkor dramatikus jelenetekben adják elő a jelmezekben öltözött háromkirályok Messiás-keresését, és – magyar vagy latin nyelven deklamálva – ünnepi strófáikat mutatják be hódolatul az újszülött Királynak. Némely évben azt is megszervezik, hogy a diákok előírt kérdéseire a meglátogatott házaknál *énekkar* válaszoljon.²³

A nagypénteken tartott flagelláns körmenetekről és az egyes stációknál előadott drámai-allegórikus jelenetekről 1709-től kezdve folyamatosan olvashatunk. Tekintettel a résztvevők nemzeti megoszlására a jezsuita diákok, a latin kongregáció tagjai, ilyenkor nemcsak a könyörgéseket, hanem az *énekeket* is négy nyelven: latinul, magyarul, németül és románul szólaltatják meg.²⁴ A kolozsvári „Congregatio Agoniae” jámbor társulata 1713-ban oly megrendítően adja elő nagypénteki *passiódrámáját*, hogy azt a városnak csaknem minden lakója látni akarja; mi több, Erdély nemes urainak legjava kifejezetten e dráma megtekintésére utazik fel Kolozsvárra.²⁵

Zenészek jelenlétéről és ünnepi muzsikájáról a jezsuita napló minden úrnapi körmenettel kapcsolatosan beszámol. Természetesen itt is diákok *éneklik* az ez alkalommal felállított négy oltárnál az ünnepi verseket, magyar és német nyelven.

1738-ban figyelemre méltó együttműködést láthatunk a jezsuiták és a románok közös úrnapi körmenetében. A menetben ott vonul a román pápa, és a díszesen felöltözött román leányok előtt szép zászlót visznek. Szent *énekek zengése* közben érkeznek meg a jezsuiták templomába. A körmenet alatt megállnak a nemesi konviktus előtt-

[21. lábjegyzet folytatása]

ri *feralibus Naeniis suaviter decantatis*. SJ 142. o. 1714. „... ad quam [sepulturam] cum flore Nobilitatis et copiosus populus convenisset; *funus* e domo Illustrissimi Domini Baronis de Apor, comitantibus etiam nostris, et Sodalitate Beatissimae Virginis sub labaro suo *inter concentum Musicum, et lugubre sonantes tubas* ... praemissoque solenni Sacro, uti vocamus de *Requiem* ... terrae est mandatum.”

²²SJ 233. o. „... in exequiis Illustrissimi Domini Comitis Stephani Csáki de Keresztszegh, cujus funebrem solemnitatem *vix prius huc loci visam*, licet hic breviter commemorare. Postquam in templum nostrum Óváriense cadaver fuisset inductum, tria simul legebantur Sacra, sub quibus III. ac Rev. Dominus Episcopus pontificans, *cum decantato Venite exultemus*, peregrit ceremonias. *Finito Cantu* habita est dictio.”

²³SJ 120. o. 1713. „... respondente eisdem singulis in Domibus *Choro Musico* per modum brevis dialogi, qui apud Catholicos recitatus.” Id. Staud Géza, i. m. 250.

²⁴SJ 86. o. 1710. „Latina Congregatio ... die Parasceves, aura favente, concurrente catholico et acatholico populo, publicam per forum Civitatis, cum feretris comica Juventute oneratis, *supplicationem flagellantium*, et Cruces baiulantium *duxit*. ... In feretris perorabat et *cantabat Juventus 4 linguis, Latina, Hungarica, Germanica, et Valachica*.” Ld. még Staud Géza, i. m. 249–250.

²⁵SJ 117. o. 1713. „Etiam haec Congregatio Parascevicam eduxit, cujus Thema et Titulus acerba Domini nostri Jesu Christi passio, in Innocente Joseph olim praefigurata. ... spectabant vero illam *non modo tota ferme Civitas verum et plurimi Transylvaniae Magnates hunc in finem Claudiopolim se conferentes*.” Staud fent idézett művéből hiányzik az 1709-es, a most említett 1713-as és az 1718-as évekből dokumentált allegórikus passiódráma.

ti oltárnál, ahol a megfelelő evangéliumi szakaszt *román nyelven éneklék*. Ez nagy tet-
szést vált ki, mert szinte megduplázza a körmenetben résztvevők sokaságát.²⁶

A szentek ünnepei közül Nepomuki Szent János ünnepét (május 16.) mindig nagy *zenei* megmozdulások kísérik. 1710-ben is változatosan összeállított hangszeres együttesekkel teszik színesebb ünnepének napját.²⁷

Nyolcnapos áhítattal és *Te Deummal* emelik ki Regis Ferenc szentté avatásának ünnepét; de minden évben megemlékeznek Gonzaga Szent Alajosról is, a syntaxisták osztályának patrónusáról. Emlékezetének napját mindig *ének- és zenekar* játéka teszi nevezetessé.²⁸

A jezsuita rend két legnagyobb szentjét (Loyolai Ignácot és Xavéri Ferencet) évente saját vesperással és énekes nagymisével ünneplik. Xavéri Szent Ferenc ünnepére már Katalin naptól (nov. 25.) készülnek. A kilenc nap mindegyikén *zenés* áhítatot és lí-
tániát tartanak. 1737-ben találunk följegyzést a szokásos Szent Ignác-féle lelkigyakorla-
tokról is, melyeken a meditáció anyagát szintén alkalmas *énekekkel* színezik.²⁹

Amikor a fogolykiváltó rend jóvoltából 1714-ben száztizenegyen végre kiszaba-
dulnak a török-tatár fogságból, a jezsuiták vezetik át őket Kolozsvár utcáin. Ének- és
zeneszó kíséretével jutnak el a monostori renházba, ahol részt vesznek a tiszteletükre
rendezett hálaadó ünnepségen. A „Laudate pueri Dominum” kezdetű zoltárt a rektor
kezdi énekelni, majd bekapcsolódik az egész *ének- és zenekar* is. Mózes énekének el-
hangzása után („Cantemus Domino”) zenei kísérettel vonulnak az óvári templomig.³⁰

²⁶SJ 447–448. o. 1738. Evangelium Valachicum [*sic!*] prima vice in Teoph. Dom. inf. 8. Corp. Christi supplicatione decantatio [*sic!*] ad aram Conv. Nob. „... Supplicatio Theophorica e nost-
ro educta Templo. Invitati sunt ... Valachorum sacerdotes; comparuerunt longo suorum praecedente ordine, vexilloque praelato, *pios inter concentus*, puellis pro more gentis eleganter ornatis, atque Ecclesiam nostram subierunt. Subinde ante Convictum Nobilium unus ex iis *lingua sibi usitata Evangelium solenniter decantavit*. Placuit id omnibus non mediocriter, sic enim et frequen-
tia supplicantium accrescet.”

²⁷SJ 85. o. 1710. „Dies 16 May S. Joanni Nepomuceno sacer, solemni Missa *cum tubis et tympanis, aliisque musicis instrumentis* honoraretur.”

²⁸SJ 102. o. 1711. „Beatus etiam *Aloysius* scholae Syntaxeos Patronus, memorabili cum juventutis devotione, *inter tubas, tympana, facigeros, et cereos* honoratus fuit.”

²⁹SJ 101. o. 1711. „In Festo S. Francisci Xaverii a die Sanctae Catharinae publice instituta in Ecclesia nostra Ovariensi celebrato cum expositione Venerabilis quotidie *Sacro ad Musicam*, ac pariter *Litaniis de S. Xaverio* ad horam quartam pomeridianam.” 143. o. 1714. „Festo autem utriusque recurrente ad Ecclesiam Ovariensem *tam propriis Vesperis, quam Sacro solemni* cum Academiae insignibus *inter tubas, et tympana* ordine processerunt.” 425. o. 1737. Exercitia Sancti Parentis Nostris Academicis tradita: ... „*cantabantur* deinde *versus Rhythmicis* materiam meditationis apte digestam continentes; *cantum* excipiebat oratio praeparatoria publice a sacerdote recitata.”

³⁰SJ 146. o. 1714. Redempti a R. P. Trinitariis in Monostor hospitio excipiuntur: „... R. P. Rector cum nostra teneriore juventute suis 2dum Classes Vexillis distincta captivos e Sacello Virginis Dolorosae suburbano ad Templum Monostoriense *accinentibus Musicis* deductos pro concione prima illis Petri verbis est affatus: Nunc scio etc. ...; cum *intonuisset* prima psalmi verba Laudate pueri Dominum, quem *Musici prosequantur*; ... Concioneque primo Mosaici Hymni (Cantemus Domino) versu conclusa *sonantibus Tympanis, et tubis* ad Ovariensem Ecclesiam pulchro ordine sunt progressi.”

A legnevezetesebb és minden évben gondos előkészületek után megtartott ünnep azonban a *kolozsmonostori Nagyboldogasszony-búcsú* (aug. 15.). 1702-ben Apor István áll élére a városi jezsuita templomból Monostorra kiinduló körmenetnek. A csodatevő ikont ünnepi menetben kísérik a volt bencés apátsági templomig, s eközben *végigzeng az utakon a trombiták és dobok felemelő hangja*.³¹ A Rákóczi szabadságharc után csak 1713-ban tudnak újból Monostorra zarándokolni. A nagy lelkesedés, mellyel az *éneklő diákok és a zenészek* részt vesznek az ünnepen, még a krónikáirót is magával ragadja: gyertyák és ünnepi fáklyák lobogása közben a *hangszerek* hangja szinte a csillagokig hatol.³² Egy évvel később is *trombiták és dobok kettős kórusa* kíséri a menetet, melyben ott találjuk Erdély jeles nagyjait és magát a kormányzót is.³³ 1715-ben a zenészek kara *új hangszerekkel* bővül: már *oboások* is színezik a felhangzó dallamokat, melyek szerte-visszhangzanak az egész vidéken.³⁴ A nem-magyar származású krónikás csodálkozva állapítja meg, hogy bár a magyaroknál mindenütt kiemelkedő pompával ünneplik meg ezt a napot, ily magasztos ünnepélyességgel azonban talán sehol sem. 1730-ban, amikor Demeter Márton gyulafehérvári prépost vezeti a monostori körmenetet, a Máriát magasztaló *népénekek* magyarul, németül és örményül szólalnak meg hangszeres kísérettel; a reggeli zenés szertartást pedig délután ünnepi, *zenekaros vesperás* követi.³⁵ A monostori búcsúra a napló tanúsága szerint egész Erdélyből összesereglik a nép: így Gyulafehérvárról, Szamosújvárról, Bácsról és más vidékekről is.

Klobusiczki Ferenc erdélyi püspök 1743-ban érkezik Kolozsvárra; a szamosfalvi kapunál a Mária-kongregáció fogadja és vezeti be ünnepélyesen a városba. A püspök *Te Deum* után a jezsuiták külvárosi (monostori) rendházában száll meg. Augusztus 10-én harangszentelést tart Kornis Antal, Haller György, Teleki Pál és Erdély más jelentős képviselőinek jelenlétében. Augusztus 15-én a nagyprépost és a gubernátor kíséretében

³¹SJ 27. o. 1702. „In Festo demum assumptae in Coelos Magnae Virginis hungarorum Dominae Monostoriense templum majus Patrocinium habet; instituta e sacello nostro Domestico aliis solemnior [processio]; quando etiam imposita pegmati eleganter adornato sacra Icon concurrentibus plurimis, inter quos Illustrissimo Domino Comite Stephano Apor, e Civitate inter Tubarum Tympanorumque festivos applausus educta ... processio.”

³²SJ 123. o. 1713. aug. 15. „... dum tandem inter festivos Tubarum et Tympanorum sonos nec non studiosae juventutis concentus perventum fuisset ad dictam Monostoriensem Basilicam mille circiter passibus ab Urbe dissitam. ... resonabat pio Canentium ore suavissimum nomen Mariae, plausum dabant cum tubis; tympana et organa evectae ad sydera potentissimae coeli terraeque Reginae, ardebant copiosissimae faces et lumina.”

³³SJ 143. o. 1714. aug. 15. „... imaginem ... publico cum processu comitante non tantum frequentissimo populo, sed etiam Illustrissima Magnatum et Nobilium corona, ac ipso Daciae Gubernatore sub duplicis Tubarum, et Tympanorum Choro.”

³⁴SJ 157. o. 1715. aug. 15. „Ipsa vero festa luce hora sexta matutina Imago B. V. a lachrymis prodigiosa pulchre adornato feretro imposita, humeris linteatorum Clericorum ex sacello nostro ad Ecclesiam Ovariensem, inde finito Sacro Cantato ad templum Monostoriense gestabatur. Duplex tubarum, tympanorumque chorus, atque alia musicalium instrumentorum genera, quae Hoboas vocant, per vias, ac compita resonabant.”

³⁵SJ 331. o. 1730. aug. 15. „... perceperant varia musica instrumenta: personabant laudes Dei, et Mariae, Ungarico, Germanico, et Armenio idioma decantatae. In aede Monostoriensi idem Rev. Praepositus inter tubarum et tympanorum crepitus Sacris ad aras operatus est. ... Demum a meridie Vesperis solemnibus symphonicos iterum inter concentus.”

tartják meg az ünnepélyes monostori búcsút. A díszes körmenetben ez alkalommal *fúvós hangszerek kettős kórusa zeng fel*.³⁶ Ugyancsak Klobusiczkit, amikor két év múlva egy kánoni vizitáció alkalmából Kolozsvárra látogat, és megmaradt idejét a kolostori kertben tölti, jezsuita diákok köszöntik fel változatos műfajú *énekekkel*.³⁷

Amikor a Szent Mihály plébániatemplom tornyára 1735-ben ünnepélyesen felhelyezik az aranyozott keresztet, a *templom tornyából* reggel 8 órakor *zenélni kezdenek a toronyzenészek*, s muzsikájukat még impozánsabbá teszi a velük szemben elhelyezkedő *vonós-zenekar*.³⁸

A jezsuita templom kórus-karzatáról pedig 1741-ben *többszólamú ének- és zenekar* hangja száll alá. *Két új kürtöt és egy teljes vonós kvartett-készletet* szereznek be egy jónevű bécsi mestertől, egyidejűleg pedig jelentékeny mennyiségű kottát is vásárolnak.³⁹ (*Ld. 2. facsimile*)

A sikeresen letett *akadémiai vizsgákon is felhangzik a zene*: így például 1710-ben, amikor feltűnő módon unitárius doktort hívnak meg opponensnek a logika-vizsgára; 1731-ben, amikor ünnepélyes *kürtzengés* jelzi a végzetek magiszterre avatását, s végül 1743-ban is, amikor filozófiából nyolcan nyerik el a baccalaureatusi fokozatot.⁴⁰

Az unitárius és a jezsuita napló tehát országos jellegű zenei hagyományt tükröz. Az *unitáriusok* a 17. században megtartják hangszerellenes felfogásukat, mely a 18. században mintha engedne eddigi merevségéből. Míg a 17. században az egyszólamúság hívei, 18. századi naplójuk zenei kifejezései már a többszólamúság felé való *átmenetet* sejtetik. A jezsuiták nevelésében nálunk is, mint egész Európában, a zene mind hangszeres, mind vokális egy- és többszólamú formájában központi szerepet tölt be. Érthető tehát, hogy a kolozsvári napló is adatok egész sorát közli rendszeres zenés ünnepekről, a diákok aktív zenéléséről, kórus és zenekar fenntartásáról. Ez a zenei igény – a naplók tanúsága szerint – sokoldalú, ösztönző hatást gyakorolt a Kolozsvárról kibontakozó *városi zeneélet egészére*, és hozzájárult a 18. század *második* felének magasabb szintű komolyzenei felvirágzásához.

³⁶SJ 515–516. o. 1743. aug. 15. „Ipsa die solennis pompa comitante Excellentissimo Gubernatore, ac longissimo Nobilitatis, populique agmine *canentibus duobus tubicinum choris* a Reverendo Praeposito Majori in templum Colos-Monostoriense ... ducta est.”

³⁷SJ 598. o. 1745. „... ab Excellentissimo ac Illustrissimo ac Reverendissimo L. B. Francisco Xav. Klobusiczki Episcopo Transylvaniae in visitatione canonica Claudiopoli commorante ... Qui nobilioribus scholarum nostrarum alumnis *vario max carminum genere salutatus* frugali nobiscum prandio in horto assedit.”

³⁸Bíró József, *A kolozsvári Szent Mihály templom barokk emlékei* (Kolozsvár 1934) 82.

³⁹SJ 481. o. 1741. „... nihil a veteri modo et splendore recessere, in cuius augmentum hoc primum anno *figurae Musicae e templi choro resonuere conductis Phonascis rerum peritis*, comparata ad reliqua iam prius habita *instrumenta musica, cornua bina, fides quaternae*, omnia a melioris notae Vienensii artificie perfecta. His adjectae et *chartae Musicae copiosiores*.”

⁴⁰SJ 86. o. 1710. „In ea proemiali ad oppugnandum admissus est *primarius Facultatum Arianarum Doctor*; aderatque *inter tubas ac tympana erudita Nobilitas*.” 352. o. 1731. „... ac subinde eosdem adjunctis aliis quatuor in praemium strenui pugilatus Philosophici magisterii laurea, et insignibus *inter festivos tubarum strepitus*, et honorificentissimos confidentium applausus ornavit.” 517. o. 1743. „Tertia Septembris omnes octo suprema Philosophiae laurea *inter festivum tubarum cantum* insigniti sunt.”

curca in Festo Beduarum Thymum ^t ob hanc alpe itaque commo-
 dit hanc potest infra Octavam Sancti Jacobi die Augusti in qua
 in arce decedam nris in prima parte dicitur in die Dominge pleni pleni
 Ladislaus hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 canonicus fuit a nobis ad pampulon eff' dicitur, quibus esse vult ad
 eff' dicitur in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 de qua hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur

Janus
 Phillipe
 Janus

Si dicitur in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur

Janus
 Phillipe
 Janus

hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur

hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur
 hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur hinc in vacuum dicitur

Gupcsó Ágnes:

ZENÉS SZÍNJÁTSZÁS DEBRECENBEN (1833–1841) II.¹

A debreceni zenés színjátszás történetének 1833–1841. tartó időszakát végigkövetve – melyet a Honművész korabeli tudósításai, az esetlegesen megjelent játékszíni zsebkönyvek és az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárában² található színlapok adatai alapján próbálunk rekonstruálni – dolgozatunk első részét 1836 májusával zártuk. Az 1830-as évek zenei eseményekben talán leggazdagabb és legnívósabb időszaka kezdődött 1836 júliusában a debreceni színpadon, mikor a Pály Elek által vezetett nagyváradai színtársulat egy szörnyű tűzvész következményeképpen kénytelen volt áttelepülni városunkba. Az előző debreceni társulatnak a városban maradt tagjaival egyesülve alakították meg az új együttest. Működésüket zsebkönyvvel is dokumentálták,³ mely részletes tájékoztatást nyújt a társulat állandó tagjairól,⁴ a távozottakról, az új tagokról és a vendégszereplőkről. Forrásunk közli a „hangászkar” névsorát is,⁵ mely csekély létszámát tekintve nem volt elegendő műsoruk megszólaltatásához, így lehetőség szerint kiegészültek a helybeli vagy átutazóban levő muzsikusokkal.

Az új társulat játékaikról szóló híradások Honművészbeli tudósítója az első időben még tartózkodott a kritikai hangvételtől. A dokumentumok szerint július folyamán nem tűztek műsorra zenés darabot. Még augusztusban sem voltak jövedelmezők a játékok az országos vásárok időpontját és néhány daljátékot kivéve. Ennek magyarázatát egy lovaglóművész egyidejű mutatványaiban, továbbá a társulat férfiszereplőinek „a’ volttal egybe-hasonlíthatatlanságá”-ban látták.⁶ Az első zenés próbálkozás az augusztus 4-i *Nevelő ezer bajban* előadásához kapcsolódott: „E’ ... szimű végzetével éneklének Chyabayné és Páliné assz. kettős dallot – ... »a’ hú feleség« című daljátékból. Ugyan ők és Pály ur »Eliza és Claudio« című daljátékból egy hármast; Benza ur pedig, a’ pozsoni társaság volt tagja, egy magány-dalt a’ tolvajsarkából helyes mimmel ’s kellemes hanggal, melly szintén, mint a’ többiek, tetszést aratva jutalmaztaték.”⁷

¹ A dolgozat első részét lásd: *Zenetudományi dolgozatok 1985* 113–132.

² A továbbiakban OSzK SzT

³ „Magyar Játékszíni Zseb Könyv. melly az 1836-dik évben elő adattatott játék darabok’ neveit foglalja magában.” – OSzK SzT 0685

⁴ Férfiak: Baranyi, Benza, Csabai, Éder György és Eduárd, Földváry, Hazslini, Keresztessy, Kiss, Kovácsy, Láng, Nagy, Pály, Rácz, Szakácsy, Várossy; nők: Csabainé, Hazslininé, Lágne, Pályné; gyermekek: Láng Emília, Pály Lóra.

⁵ Karmester és első hegedű: Ellinger János; második hegedű: Hugler Ignác; Viola: Stephanowszki János; Koboz: Zillina, Venczel.

⁶ Honművész 1836. 630. p. – a továbbiakban Hm. 36/630.

⁷ Hm. 36/575.

Az ezután következő bő három hónapban – az 1820-as évek vége felé itt járt Kassai Daltársulat óta először – ismét lehetősége nyílt a debreceni közönségnek opera-előadások meghallgatására. Az elsőként színre kerülő *Tancred* sikeres próbálkozásnak bizonyult, háromszor is műsorra tűzték. Első előadásáról (aug. 7.) két tudósító tollából is olvashatunk részletes ismertetést.⁸ Különösen Pálné (Tancred) teljesítménye emelkedett ki. Az első kritikus szerint: *„Férfias hangja, testállása ... szerencsésíték mai törekvését, 's tetszést nyert éneklésének azon része, melly az alsóbb hangokra száll.”* Chyabaynéról (Amenaide) hasonló elismeréssel nyilatkozik: *„Csengő hangja varázs erővel hat a' fülre, 's elégülést és gyönyör-élményt ada minden hallgatónak.”* Harmadikként Gödét említi a sikeres szereplők közül. A második beszámoló szerzője nincs túlzottan elragadtatva az előadástól: *„Ha az egésznek menetelét párt nélkül szemlélem, észrevételelem csak az: hogy a' dalokkal, nem tudom, miként elégedett volna meg a' nagy Rossini?!”* Pálné és Chyabayné sikerét azonban ő is elismeri. Az első híradás fontos információt tartalmaz a közreműködő zenekarról is: *„A' hangászkart Ellinger János a' budai színháznak volt, jelenleg pedig e' társaság muzsikamestere vezérlé, és pedig dicséretesen; azért méltán csudálkozánk közönségünkön, hogy e' hangászkar iránt tetszését éppen nem nyilvánítja, holott teljes érdemen kívül ezt a' gyengébbektől sem szokása megtagadni.”* A képzett zenei vezető jelenléte – mely elég ritkán fordult elő – lehetővé tette, hogy több zenés előadást tűzzenek műsorra. A *Tancred* második, aug. 14-i, valamint a harmadik, szept. 11-i előadásán is Chyabayné és Pálnét dicsérik, mint a társaság énekes-erősségeit. A tudósításokból kiderül, hogy a közönség is elégedett volt e harmadik előadással: *„A' kar jól betanulva dicséretesen sikerült. Szomszédim többen állíták, hogy illy jól Tancred itt még soha sem adatott, 's ezen társaság hozzá hasonlítlanul felülhaladná a' tavalit, hacsak egy meglehetőes férfi szerelmesről gondoskodnék.”* Egy apróság azonban megzavarta az előadást, de a karmester biztos keze ezt is helyre hozta: *„Göde ... elhibáztván ariája fonalát, és négy taktussal előbb kezdvén, azt a' vigyázatlanságban helyezé, mi által a' szegény gyenge trombitások oboisták és klarinétosokat olly zavarba hozá, hogy, ha a' hangászkarnak jeles igazgatója Ellinger bő tudományát kimutató alkalmas mozdulataival a' fő vezér után hathatós léptekkel rohant hangászkart vissza nem tartja, a' süppedékeny lapályba fő vezérrel együtt bele veszendnek...”*⁹

A *Tancred*nál is nagyobb sikernek örvendett Weber: *Bűvös vadásza*. A mű 1821-es ősbemutatóját hamar követték a hazai előadások, s a 30-as években már rendszeresen szerepelt a vidéki társulatok műsorán. Pályék Debrecenben aug. végétől nov. közepéig négy alkalommal vitték színre. A darab első, aug. 25-i előadásáról szintén két tudósítást ismerünk.¹⁰ A közönség és a kritikusok véleménye egyaránt egyezik abban, hogy ezúttal is Pálné és Chyabayné teljesítménye emelkedett ki. Pályval azonban elégedetlenek, mert bár *„hangászi ... tehetségei”* közismertek, *„ha szorgalma nagyobb, és hangja a' muzsikai karhoz jobban alkalmazva nem leend”*, kénytelen lesz kisebb szerepeket vállalni. Egyikük így összegzi véleményét: *„Többnyire a' darab, nehány kar-*

⁸Hm. 36/575., 36/591.

⁹Hm. 36/597., 36/638., 36/624.

¹⁰Hm. 36/591., 36/606.

éneket kivéve, nem untató volt.” A darab második előadásáról szóló tudósítások egyikét teljes egészében közöljük – csipkelődő hangvétele némi ellentétre látszik utalni a színjátszók s a kritikus között: „Sept. 17-kén ismét a’ bűvös vadász varázslá tele színteremünket. Chiabayné (Agatha) ma sokkal kedvtelenebbül és lanyhábban hangicsálá kellemes énekeit, mint előszer; talán elbizá már magát. Pálné (Anna) mai kellemes daljai és alkalmas mozdulatai örömmel tölték-el az érző kebleket. Szákfinak (Max) kíváncsilag várám e’ szerepben megjelenését, ’s valóban sok helyt, ámbár itt ott fél hanggal hibázott, énekeit kellemesen vivé, különösen a’ bravour-ariát: de hogy a’ non plus ultrához közeledhessen, kezdett szorgalmát kettőzött erővel folytatni javaslom. (Ha nincs kitül, ámbár hangászi tudományomat erősen tagadja, jöjjön hozzám, megtanítom különösen az éneklés szabályaira.) Göde (Gáspár) ma rosszabbul játszott, mint multkor. Róla is elmondhatnók, hogy minden nap felejt egy nótát. Az egésznek folyása, kivált Maxra nézve az első előadást sokkal felül-mulá.”¹¹ Október 9-én hangzott el a mű harmadszor, s ezt az operát választották november 13-án, a búcsúelőadáson is: „a’ debreczeni dalszínész-társaság címét viselt színészegyesületnek utósó előadása volt a’ már számtalanszor látott »bűvös vadász« daljáték, mellyet igen helyesen választá azon tekintetből, hogy eltávozta után is maradjon köztünk legalább valami emlékezete négy hónapi itt mulatásának.”¹²

Egy másik Weber-mű, a *Preciosa* című melodráma kétszer került színre, aug. 15-én és nov. 6-án.¹³

Az operaelőadások sorában aug. 28-án a *Béla futása* hangzik fel. A két kritikus véleménye itt-ott eltérő.¹⁴ „Szákfy (Béla király) megmutatá ma, hogy neki mind énekre mind játékra elegendő tehetsége van; – de figyelmeztetem őt, ne féljen, ’s figyelmét ne vonja máshova az énekléskor, különben ismét ugy járand, mint ma, midőn a’ kardalt nyolcz és fél taktussal előbb kezdé, mint szegény Ruzicska kíváná.” – írja az egyik tudósító; míg a másik szerint: „Szákfy ur igen kedvesen énekelt ’s állásának tökéletesen megfelelt; Maria a’ hitese Parázsóné assz. hasonlólú, ’s már első kilépését taps követte.” (Róla az előző hír nem tesz említést.) Mindketten jogosnak érzik a Lórát alakító Chyabayné sikerét. Egyik kritikusunk elégedett a Kálmánt játszó Gödével is: „tisztá és kellemes hangú” éneklésével, játékával és öltözködésével elnyerte tetszését. Nem ilyen jó a másik tudósító véleménye: „Gödét ... ma énekelni kellemetes, de látni sok helyt nem igen mulattató volt. – Az ének melodiája midőn szomorú, vagy kétségbe esést kellene kifejtienie, sokat vesz kellemébül, ha vidám vagy nyugott arc-vonalok járulnak mellé. A’ hangokra nézve megjegyezheti Göde ur: hogy a’ szomorúság itt ott rezgő, a’ kétségbe-esés hol elszánt, majd remény, hol vakmerő, majd epekedő, ’s néha bizonytalanság hangjait kívánja; az illyesmikre nagyon is figyelmezní kellene a’ dalszínésznek mivel bár miféle muzsikai szer is hangot ad, de más benyomásút a’ mesternek mást a’ gyenge játszóznak keze alatt.” Cseleyt (Ferkó) illetőleg mindketten lesújtóan nyilatkoznak. „... Ki énekelni nem tud, vagy hangja nincs, ne legyen szerénytelen másoknak, érzékeny hallásait idétlen hangokkal terhelni. Kár volt a’ »termetednek« dal-

¹¹Hm. 36/638.

¹²Hm. 36/790.

¹³Hm. 36/597., 36/790.

¹⁴Hm. 36/592., 36/614.

lal Ruzitskát bolygatni...!” — olvashatjuk az egyik híradásban, s a másik is egyetért vele: „... Inkább ohajtjuk vala azon érzelgő magány-dal kimaradása által magunkat annak hallhatása örömetől megfosztottaknak érzeni, vagy is inkább annak trioján járt honi tánczunk némelly fogásainak előtűntetésén vásárlaná meg.”.

Két alkalommal láthatták a nézők Weigl *Schweizi család* című daljátékát. Aug. 30-án különösen Benza sikeres: „... tiszta hangú éneklése, 's abba kíváncsi lélek és érzés öntése 's helyes mimje” megfelelt a várakozásnak — írja az egyik tudósító; „... kellemmel teljes hangjai jeles muzsikai értelmét mutatják a' német-magyar színészek; 's ha a' magyar kiejtésekre egész figyelmét fordítandja, magyar dalosaink között elnyerendi a' babért.” — véli a septe. 15-én megjelent másik kritika szerzője.¹⁵ „Chyabayné assz. az egésznek tündöklő koronája volt ma is” — ebben mindkét tudósító egyetért, megoszlik azonban véleményük Pálné és Göde alakításáról, bár kifogás inkább a játékstílust illetően merül fel. Pály és Földvály éneklését dicsérőleg említik, Szákyfyt azonban mindketten elmarasztalják bátortalansága, bizonytalansága miatt. „... hangja jó tiszta 's kellemetes, de ma ismét félve közeledett a' színpadhoz... Bátorra kell az énekesnek lenni, nehogy hangját féltelme gyengítse, és így a' muzsikai karral ellenhangzásba essék, mint ma...” — írja egyikük, s így fejezi be mondandóját: „Az egészre nézve mai előadásukban színészeink köz dicséretet érdemlének...”. A mű második — okt. 23-i — előadásán a városban néhány hétig megpihenő Szerdahelyi előre jelzett fellépése rekedtsége miatt nem sikerült.¹⁶

Szerdahelyi művészetében több alkalommal is gyönyörködhetett a debreceni közönség. Leikes hangú kritika szól a septe. 27-i *Tündérkastély*ről. A Kassai dalszínész-társulat országszerte ismert első énekesének fellépése nemcsak a közönség, hanem pályatársai számára is fontos esemény: „... szabályos éneklés, tiszta organummal párosultan ... követési mintául, tanítóul, és utmutatásul szolgálhat színészeinknek.”¹⁷ Okt. 2-án a *Csörgő sipkában* játszott, 16-án pedig Schenk *Falusi borbély* című zenés bohózatának főszerepében nyújtott elismerésre méltó produkciót.¹⁸ Nagy sikerrel lépett fel a vendégművész okt. 22-én, egy jótékony célú előadáson is: „dalszínész társaságunk ... a' helybeli játékszin diszletei jelen és jövőendő költségei fedezésére, Munkácsy »Garabonczás diákját« az akárhonnan pénzt teremtőt, 's magyar színészetünket bőven jutalmazó hatalmas pártfogóját, kedvező sikerrel léptették közönségünk elébe; kinek alakjában kedvelt vendégünk Szerdahelyi tapsokat arata...”¹⁹ Szerdahelyi jutalomjátékául Rossini *Szevillai borbélyát* választotta (okt. 27.). Az előadás színlapján egy jelentés áll: „A' muzsika kar erősítve léssen.”. Az előadás sikerére jellemző, hogy közkívánatra október 30-án megismételték: „E' mai előadásra a' városunkban szállásoló dsidás ezredbeli tisztség, részvétét 's pártolását színházunk iránt nyilvánítandó, az ezred hangszkarát e' daljáték kíséretére kirendelé, 's maga is az előadáson szép számmal jelent meg.”²⁰

¹⁵Hm. 36/592., 36/614.

¹⁶Hm. 36/783.

¹⁷Hm. 36/695.

¹⁸Hm. 36/733., 37/766.

¹⁹Hm. 36/783.

²⁰Hm. 36/789.

A Pály társulata által színre hozott zenés művek között szerepel még aug. 16-án a *Genfi árva* melodrámája, melyről hallgat a kritika, valamint a *Kézművesek lakomája* víg énekes játék és az *Egy óra* című melodrámája. Ez utóbbinak az első előadásáról (szept. 24.) szóló rövid véleményt egy másik darab címének idézésével találóan fogalmazták meg: „minden lépésen egy botlás”; és második (okt. 10.) előadásáról sincs érdemben szó.²¹ A *Kézművesek lakomája* először aug. 21-én került színre, majd okt. 6-án megismételték. A második előadásról szóló bővebb tudósítás főként a mű mulattató voltát hangsúlyozza, s a színészi játékot elemzi. Énekesi szempontból Pálné és Szákfy sikerének említése mellett Benzát emeli ki: „Krepelka lakatos Benza ur ... kivált a' nézők figyelmét különösen magára vonó éneklése által” nyert tapsot.²²

A fentiekén kívül három esetben tudunk zenés betét elhangzásáról. A *Kézművesek lakomájával* együtt játszották *Az eleven holt házaspárt*, melynek sikerét mindkét alkalommal egy Szerdahelyi által szerzett duett megszólaltatása növelte. A Szapáry Péter aug. 27-i előadásáról ezt olvashatjuk: „Az e' darabba szépen alkalmazott, de el is maradható népdalja Kisfaludy Károlynak Andor (Pály ur) által, minthogy érzés nélkül hangoztatott-el, kevesebb hatással birt, mint multkor.”²³ Október 24-én a Kassai Dalszínész Társaság néhány napja itt tartózkodó tagja vállalt fellépést: „Mogyorósi I. a. közönségünk iránti tiszteletből felvonás között *Romeo és Julia* című daljátékából egy magány-dalt énekelt kar kíséretével, mely nemcsak hangjának tisztasága 's kellemteljes voltáért, de a' belőle mutatkozott szabályosságért is ... zajos ... tetszéssel jutalmaztatott mind a' mellett is, hogy hangász-karunk, jelességéről ismert, karmesterének igazgatása ellenére, a' tactus-tartásban hol előbb, hol utóbb járva, kíséretében maradozott.”²⁴

Táncbetétről egy esetben van tudomásunk. Szept. 4-én „*Utósó felvonás előtt Abday Rózának (8 éves leányka) díszes magánytáncza*” aratott nagy sikert.²⁵

E néhány hónap talán legnevezetesebb eseményeként végül egy jótékony hangversenyt említenénk. A város minden rendű és rangú zenészenének összefogásával született e ritkaságszámba menő este, melyről leghívebben a korabeli tudósító vallhat. „*Debreczenben sept. 21-én a' nemzeti játékszinben önként vállalkozott műkedvelők, az itt szállásoló dsidás ezerezd, a' helybeli dalszínész-társaság egyesült hangászkara, és városi hangászat-tanítók által e' sz. k. város jelenlegi dalszínész társaságának felsegélésére 2 szakaszból álló hangverseny adatott. Valamint engem az ezt (még városunkban szokatlan sőt hallatlan tüneményt) hirdető czédula különös örömmel lepett-meg: ugy szép közönségünknek is e' hangversenyből álló esti multság a' legkellemesb időtöltést szerzé, és megelégedésünk azon ohajtásunkat gerjeszté, vajha mennél előbb illy célra hasonló jeles hangversenyt lehetne hallanunk. Az I-ső szakasz részesei voltak: 1) Megnyitás (ouverture) Bellini »Norma« -jából egész hangászkarral. — 2) Versenyglés (Concertino 2 fuvolyára (Fürstenautól) a' »bűvös vadász« daljátékából vett tétel (thema) szerint, zongora-kiséret mellett előadva két műkedvelő és Ellinger szini karmester ál-*

²¹Hm. 36/695., 36/750.

²²Hm. 36/598., 36/734.

²³Hm. 36/607.

²⁴Hm. 36/783.

²⁵Hm. 36/647.

tal. – 3) Mozart »varázs sip« -jából Sarastro magánydalmát éneklé Benza. – 4) Bellini »Fernando és Bianca« daljátékából egy magánydalt (alla gioia ed al piacere) magyarul éneklé Pálné. – 5) Pfeiffer változatai magányfuvolyára hangászkar-kisérettel. – 6) Bellini »Norma« -jából Sever és Adalgisa párdalmát éneklé Pálné és egy műkedvelő. – A' II-dik szakaszban 1) Megnyitás »Bors-szem Jankó« népdalos (vaudeville) játékból; szerző Pályi Elek. – 2) Mercadante »Eliza és Caludio« -jából kettős dalt énekelte Pály és Benza. – 3) Auber »báléj« -éből vett themákra andalgás (phantasia) fuvolyára Valkiertől; játszát négyes kíséret mellett egy műkedvelő. – 5) Rossini »Armida« -jából párdalt énekle Chiabayné és Szákfy. – 6) »Halley üstököse« új mellékjátékbul (Parodia) Ellinger muzsikája szerint a' bordalt éneklé a' társaság. – Minden szám alatti előadást hangos és élénk tapsok a' legméltóbban követték. ... A' jövedelem mintegy 300 vtó ftra terjedett;...".²⁶

A Debreczeni Dalszínész Társaság nevet viselő, július 2. óta színre lépő együttes november 13-án távozott a városból, hogy játékaikat Miskolcon folytassa.²⁷

1837

Régi kedves ismerősöket üdvözölhet a közönség már az év első napjaiban a színpadon: „Balla urnak Ungváratt volt társasága váratik ide” – értesülünk a Honművészből, s később megtudjuk, hogy játékaikat – Pály társulatának Debrecenben maradt tagjaival egyesülve – jan. 12-én megkezdték.²⁸

Pály társulatának távoztával a zenekar szerepét többnyire ismét a zongora veszi át; a városi műkedvelők – mint majd látni fogjuk – nem pártolják túlzottan az új együttest. Talán ez az egyik oka annak, hogy az év folyamán operaelőadásra nem kerülhetett sor.

Jan. 29-én próbálkoznak először zenés előadással, a *Tündérműködés Magyarországon* színpadra állításával. A szereplők közül Fülöpnéről emlékezik meg a tudósító, aki „tisztá hangú 's igen érthető énekléséért gyakori megtapsoltatás és huzamósan tartó előhivatás dicsőségét érdem szerint” nyerte el.²⁹ Febr. 2-án a *Borsszem Jankó* „Pály új muzsikája mellett – igen kevéssé lehet kielégítő ... mind a' mellett is, hogy színházunkba nézőket férhetőségig csödüte...”.³⁰ Kevésbé sikeres a márc. 5-i *Tündérvilági lány vagy paraszt mind dúsgazdag* előadása is, említésre érdemesnek mindössze a következőket tartja a kritikus: „Ifjúság Julia, noha bártortalan éneklése még e' nemben kezdőnére mutatott, várakozáson felül forgolódott ... A' közönség minden osztályát mulattató 's műhöz illő olly toldást, millyet ma Szákfy ur tetszéssel fogadtatott 's ismételtetett hamvszedői magány dalmájához a' 9-kén adandó jutalmi játékára hallgatóinak

²⁶Hm. 36/640.

²⁷Hm. 36/750., 36/790.

²⁸Az érkező társulat tagjai: Almásy, Balla, Boldizsár, Czelesztin, Csokonay, Egri, Fülöp, Hubenay, Kováts, Kőszeghy, Szakácsy, Tóth, Teleky, Ujfalusy, Varga, Balláné, Erdélyiné, S. Borbála, Farkasné, Fülöpné, Telekiné, Julia, Terka, Katicza; a debreceniek: Szákfy, Nagy, Cseley, Szikszai, Udvarhelyiné, Szákfy Máli. – Hm. 37/32., 37/94.

²⁹Hm. 37/118.

³⁰Hm. 37/152.

meghívása végett használt, nem kárhoztathatjuk: de annak becse csak úgy van, ha menél ritkábban fordul-elő.”³¹ Az említett jutalomjáték – *Hét leány formaruhában* – két előadást ért meg. Első, márc. 9-i előadásán „Éneklésökért dicséretet szintén úgy mint tapsot érdemlettek: a’ jutalmazott Szákfy ur és Zsófia Fülöpné assz.”³² Az ismétlésre ápr. 23-án, a vásári közönség mulattatása céljából került sor.³³ A márc. 30-i dalos vigjáték (*Az elváltzott szerelmesek – vagy – kiki párjával*) és az ápr. 9-i *Garabonczás diák* elhangzásáról csupán egymondatos híreket olvashatunk.³⁴ Áprilisban még két estéről rendelkezünk bővebb ismeretekkel. A 2-án műsorra került *Lumpacivagabundus* megrövidített, de sikeres előadásán „a’ két neműből szerkezett énekek közül Almássy ur (Czérna) helyett... Szákfy ur (Enyv) éneklé mint szerelmi biztos... Fülöpné (Jeanette) és Telekyné (Nelli) asszonyokkal ama hármás dal-egyvetget, melly Pápai fordítása szerint adatott Lumpaciba, ’s több daljátékból van egybe alkotva. ... Czelesztin ur (Lábszj) ... leghelyesebb testmozdulattal és arcjátékkal kísért éneke (mert hangászkar helyett csak tompa zongora használtaték) harsány tapsra ’s játék végén Almássy urral együtt előhivatásukkor «éljen» hangoztatásra fakasztá teljes számú közönségünket.”³⁵ 15-én a *Tékozlóban* „egyedül muzsikájának töredékben adott némelly darabjai nyujthának némi elégűlést ... mert Szákfy ur (Bálint gyalus) éneke (melly e’ szinműnek életnyujtó lelke) sem vala hallható.”³⁶

Az első félév legsikeresebb zenés előadása febr. 21-én hangzott el. A *Gothard hegyi boszorkány* c. melodramát a tudósító többszöri ismétlésre javasolja „már csak Arnold György szellemes muzsikája miatt is, mellyet jelenleg a’ helyben tanyázó dsidás ezrednek tábori hangászkarra kielégítőleg kísére.” Dicséretre méltónak tartja Fánscy és Szákfy éneklését, és részletesen elemzi a címszerpet alakító Telekiné játékát. Febr. 26-án valóban megismételték a darabot.³⁷

A városban állomásozó katonazenekar, valamint a helyi műkedvelők azonban nem jelentették állandó zenekari kíséret lehetőségét a színtársulat számára. Az ápr. 29-re hirdetett énekes és táncos egyveleg is azért maradt el, mert Chiabayné „az énekes egyveleg kíséretére nem nyerheté-ki a’ helybeli dsidás ezred hangászkarát.”³⁸ Kárpótlásul a vendégénekesnő másnap a „»Mariskám« kezdetű ’s köz kedvességű kettős dalt” énekelte el Szákfyval, „valódiilag fűszerezve ezen esti időtöltést.”

A korábbi gyakorlathoz híven több előadásba is beiktattak dalbetéteket vagy kórust. Febr. 25-én „Szivemelő volt a’ szini templomból hallott ’s phys-harmonica kísérete mellett öszvehangzólag éneklött ünnepélyes karének...”. A mű – a *Notre Dame harangozója* – ápr. 17-i ismétlése Chiabayné vendégfelléptével zajlott, hirdetményén: „Esmeralda magánydala ... fogja bájítani (!) első kiléptét.”³⁹ Az ápr. 4-i plakátról írja a tudósító: „A’ hirdetmény alján olvastuk, pedig a’ nélkül is vártuk volna, a’

^{31–32}Hm. 37/247.

³³Hm. 37/343.

^{34–35}Hm. 37/301–302.

³⁶Hm. 37/342.

³⁷Hm. 37/205., 37/215.

³⁸Hm. 37/351.

³⁹Hm. 37/215., 37/342.

templariusok nagy karenekét..."⁴⁰ Ugyancsak színlapon jelent meg a következő kis hír (ápr. 18.): „Fülöpné mint pásztor fiú játék rendiben gitár kísérete mellett magány melodiát füttyölend.”⁴¹ Márc. 14-én „Játék-emelésre 's kedveltetésre szolgáló hárfások Telekyné 's Fülöpné asszonynak kettős daljok ...”, s Telekinét dicsérik a febr. 17-i előadáson is: „Telekyné assz. (Zsófia) kedvnyerőleg játszott. Az általa öszveegyeztlen hangú zongorán játszott 's annak viszhangzó kísérete mellett énekelt dal ... is nevelé játékának érdekét.” Telekyné közkedveltségét bizonyítja, hogy ápr. 11-i jutalomjátékát követően „esti hangászattal (Serenade) tisztelteték 's jutalmaztaték.”⁴²

Nemcsak Telekyné, hanem férje is külön említést érdemel, aki táncával tette színesebbé az előadásokat, s bár a társulat névsorában – az első tudósításban – több név is szerepel táncművész megjelöléssel, a kritikákban név szerint csak őt emelik ki. Jan. 19-én „Felvonások után ... nemzeti magány-tánczczal tisztelkedék, ... mesterséges figurákkal megrakott kellemetes táncza ... tetszéssel fogadtatott;”. Csak a büszke magyar tartást hiányolták belőle.⁴³ Jan. 29-én is elismerést kapott „ujabb figurákkal ékesített honi jeles tánczáért”, s végül márc.14-én „Cseley urat ma, mint vetélkedő társát, minden tekintetben legyőző ...”.⁴⁴ Már a jan. 21-i színlapon felajánlást tett az ifjúság tanítására tánc- és párviadalból. Táncos híreinkben ismét találkozunk a gyermektáncok alkalmazásával. A társulat vezetőjének gyermekei, Balla Mari és Károly több alkalommal szerepeltek nemzeti táncokkal, illetve egy esetben balettel.⁴⁵ Egy alkalommal pedig Farkasné és kislánya mutattak be táncokat.⁴⁶

Az előző évhez hasonló nagyszabású hangversenyről 1837-ben nem adhatunk számat. Márc. 18-án – egy Kotzebue-egyfelvonást követően – „nagy hangász és dal zene adaték”, melynek azonban színlapját nem ismerjük. A tudósító sem közli a zenés este műsorát, „dal-bíráló és hangverseny-tudósítók jogaiba avatkozni nem akarván.”. A másnapi, József főherceg névnapjára rendezett ünnepi előadáson éppen a hangász-egyesülettel kapcsolatban merült fel kifogás: „Több hiány ... közt említés nélkül nem hagyhatjuk a' kardalnak betanulatlanság 's hangászkar kísérete nélküli zavaros menetet; mert az mind a' tisztelkedés ... tárgyához megkívántatott, mind a' ... hangászegyesülettől méltán várt ... lett volna.”⁴⁷ Mindössze a társulat utolsó fellépésének alkalmából, máj. 11-én hangzott el a műsor végén „egy több jeles darabból egybeszerkezett énekes egyveleg egy szakaszban, mellynek részei következők valának: 1.) Változatok zongorán; saját munkája után játszá helybeli hangásztanító Weiss ur. – 2) Ama kedvelt bucsú magány-dalt »Kedves Minkám« 's a' t. változatokkal éneklé Chiabayné assz. – 3.) »Edinburgi tömlöcz« című daljátékból a' hajós legény dalát Szákfy ur éneklé. –

⁴⁰Hm. 37/301.

⁴¹Fülöpné a kor ismert és közkedvelt füttyművésze volt.

⁴²Hm. 37/254., 37/184., 37/302.

⁴³Hm. 37/103.

⁴⁴Hm. 37/118., 37/254.

⁴⁵Hm. 37/117.; valamint színlapok: ápr. 8. és ápr. 18., OSzK SzT

⁴⁶Színlap: febr. 13., OSzK SzT

⁴⁷Hm. 37/254.

4.) *Mayseder-től koronázás innepére készült rondót játszik a' remek fuvolyázásról ismert műkedvelő* t. Sz. F. ur. – 5.) *»Ismeretlenné«* című daljátékból *egy magány-dalt a' jeles énekes* t. K. I. ur adott elő. – 6.) *»Báléj«* című daljátékból *magány-dalt* F. F. ur. – 7.) *»Granadai éji szállás«* című daljátékból *kettős dalt énekelt* t. R. J. ur és *Chiabané assz. 's mindegyiket harsány taps és tetszés jutalmazá.*"⁴⁸ Ezen az előadáson azonban már nem vett részt az egész társulat, mert a színlapon szereplő hirdetés alapján máj. 4-én egy részük Nagyváradra távozott. A Debrecenben maradtak új társulat alakítása reményében további három évre kívánták kibérelni a színházat.⁴⁹

Augusztusban valóban folytatták színjátékaikat. Az első előadások kedves meglepetéssel szolgáltak: Lendvay, Lendvayné és Kántorné játékában gyönyörködhetek a debreceniek. Az öröm azonban röpké, mert minden érdemesebb, tehetségesebb színész „*a' pesti új színház megnyitására sietett.*”⁵⁰ A társulat nem bizonyult életképesnek, mindössze két hónapig tartották magukat. Előadásaikról szinte alig tudunk valamit. Színlapokat nem ismerünk, s a sajtóban az egyre terebélyesedő pesti tudósítások mind jobban háttérbe szorították a vidékieket. A Debrecenből érkező hírek is szinte csak a műsor közlésére szorítkoznak, a korábbiakhoz hasonló kritikai hangvételű, darab- és játékelemző írás csak elvétve akad. Mindössze egy *Lumpacivagabundusról* (okt. 1.) van tudomásunk, de zenéjéről nem esik szó.⁵¹ Szept. 28-án egy Puhv nevű havasi éneklő színesíti az estét, míg okt. 6-án a *Kenyér mező* előadásán „*A' diadalt berekesztő tánczvigalom a' helyben szállásoló D. Miguel ezrede verbunkosai által adatva ... tetző volt.*”⁵²

A társulat okt. 10. után Nagyváradra távozott, s mivel az átutazóban levő Kilényi még Debrecenben találta őket, csoportjával ő is továbbment Kolozsvárra. Így november 25-ig nem volt társulata Debrecennek. Ekkor néhányan újra visszatértek az előzőekből, de a 15-16 főt számláló társaság hiányosságait legfeljebb szorgalma feledtethette. A november végén színre került négy előadásról azt olvashatjuk, hogy: „*A' felvonások közötti szünet unalmait Boka Károly barna hangászkarja szokta válogatott zene-darabjaival rövidítgetni.*”⁵³ A decemberi eseményekről sem színlapot, sem beszámolót nem ismerünk.

1838

A magát „*Honi színész társaság*”-nak nevező társulat előadásai – Éder és Újfalussy igazgatása alatt – egyre hanyatlóbb színvonalúak. Létszámuk és összetételükrendkívül

⁴⁸Hm. 37/372.

⁴⁹Szákfy, Csabai, Czelesztin, Kovács, Csabainé, Udvarhelyiné, Telekyné – Hm. 37/373.

⁵⁰Hm. 37/582.

^{51–52}Hm. 37/695.

⁵³Hm. 37/823.

változó, sokan csak egy-egy vendégszereplés erejéig vesznek részt a közös munkában.⁵⁴

Az év első zenés előadása jan. 14-én hangzott el: „*Télhó 14-én az »arany király, madarász, és uszkárnyiró« ... szolgált mulatsággal a' vásári közönségnek, mellyben az első ének, a' kíséző zongorának tompa kopogása mellett öszvehangzatlanság és az éneklők elfogultsága miatt köz nevetésre nyújtott alkalmat. Kálmánné assz. (Babetta) azonban magánydalát sikerültebbé tette, 's megtapsolásban részesült, ugy a' kis Szákfy Máli ügyessége is.*”⁵⁵ Ezután a zongora alkalmazásáról inkább lemondtak, amitől még szegényesebbé vált a zenés művek megszólalása. A Szapáry Péter jan. 27-i előadásán még „*Szákfy ur Borsos Miklós éneklése hangszer kíséret nélkül is tetszett*”, de a febr. 11-i Garabonczás diákban már „*az előfordult népdalok hangászkar nélkül különösen hangzottak*”. A *Lumpacivagabundus* (jan. 28.) zenéjéről nem is esik szó.⁵⁶ Febr. 3-án megkísérelték egy zenés egyveleggel is színesíteni az estét. A *Bergamoi ikrek* után következett „*a' hirdetmény szerint szomorú és vig jelenetekből és uj énekes játékokból néhány magány ariával (mellyek közül egygyel mult évben Telekyné kedveskedett) 2 szakaszba font rózsakoszorú, melly, ... annál inkább elmaradhata, minthogy a' gyöngge éneklő tehetségnek hiányai, midőn azokat a' rosz 's összehangzatlan muzsika nem fedezheti, annál inkább kitűnnek. ... Az egészet egy hazafi által tapsok közt eljárt nemzeti táncz rekeszté-be.*”⁵⁷ Hallgat a tudósító a márc. 27-én műsorra tűzött *Genevai árváról*, melyet csak az előadás technikai megvalósításának elemzése szempontjából tart említésre méltónak.⁵⁸ Szokás szerint elhangzott az ápr. 19-i, V. Ferdinándot köszöntő díszelőadás végén a „*Tartsd meg isten királyunkat*”, melyet alig néhány néző élvezhetett végig.⁵⁹ Táncbetétről a febr. 3-in kívül még egy alkalommal, febr. 18-án, a Nagyváradról érkezett Schilling nevű táncművész vendégszereplése kapcsán olvashatunk.⁶⁰

A nyár folyamán csak apró próbálkozásokkal találkozunk. Aug. 18-án „*Magossné asszony és egy ifjoncz nemzeti tánczczal kedveskedett...*”. Ugyanezen az estén egy néma ábrázolat „*jelentéseit gitár melletti dal magyarázgatá.*”⁶¹ Az aug. 23-i Hamletről szóló tudósításban olvashatjuk: „*Ujfalusy és Éder urak a' sirásokat játszván, elsőnek éneke tetszést nyert.*”⁶²

⁵⁴ A színlapok alapján összeállítható névsor a következőképpen alakul: Almásy, Biró, Csabai, Farkas, Horváth, Járay, Kálmán, Kiss, Kovácsy, Láng, Schilling, Sipos, Szakátsy, Szákfy, Szüts, Török, Varga; Erdelyiné, Eszter, Lángné, Kálmánné, Kántorné, Nagyné, Udvarhelyiné, Csabai Bertus, Szákfy Amália.

⁵⁵ Hm. 38/110.

⁵⁶ Hm. 38/142., 38/197., 38/149.

⁵⁷ Hm. 38/189.

⁵⁸ Hm. 38/295.

⁵⁹ Hm. 38/367.

⁶⁰ Hm. 38/205.

⁶¹ Hm. 38/648.

⁶² Hm. 38/670.

Szeptemberben (4–27.) szüneteltek az előadások, melynek okáról így számol be a Honművész: „... színházunkat a’ Stockholmból érkezett ... svéd éneklők elfoglalván ... Őszelő hó 5-kének estéjén először egy hangászati mulatságot adának ... négy hangzatú svéd és német énekekben, kísérve 3 skóciai hárfától ...”. Az est sikeréről nem esik szó, de beszámolnak arról, hogy a továbbiakban különböző mutatóványokkal, vásári tréfákkal mulattatták a közönséget.⁶³

A svédek távozása után az év hátralevő részéből két előadást említhetünk: „Tél-elő 9-én » hét leány formaruhában « szörnyű kevés néző előtt adatott” – közli a tudósító; 16-án a „Szebeni erdő” c. színműben „legmulattatóbb volt a’ Hátszeg vidéki oláh táncz.”⁶⁴

A tudósító – e zenei eseményekben szűkölködő évet zárva – csak a jövőbe veteti reményét: „A’ színészet iránt egy idő óta mutatkozó hidegség azon ohajtást költé minden színésztedvelőnek lelkében, vajha az új év kétszeresen pótolná vissza e’ jótékony hatású ’s mivelődést elősegélő intézetnek mind azt, mit lefolyt évünk tőlök megtagadott; és ezt egy illy népes ’s magyarul beszélő várostól várni és kívánni is lehet.”⁶⁵

1839

Az új év sem hoz jelentős pozitív eredményeket – sőt az első néhány hónap a teljes széthullás veszélyével fenyeget. A korábbi évek igényesebb előadásaihoz szokott közönséget bármilyen játékkal már nem lehetett kielégíteni.⁶⁶ A társulat ezévi felállítását az általuk kiadott zsebkönyv alapján ismerjük;⁶⁷ műsorukat azonban nem közlik, s színlapot sem ismerünk erről az időszakról. Az első félév színi életéről mindössze egyetlen tudósítással rendelkezünk, csak júl. 20-tól érkeznek folyamatos hírek az előadásokról.

A júl. 20-án elhangzott *Rózika* fűszerezve volt ugyan „koszorús és fáklya-tánczokkal, a’ hódos leány jelenetei phisharmonica-kisérettel” – a darab ennek ellenére épphogy megmenekedett a bukástól. A színészek kifogásolható játékát csak tetézte a rosszul sikerült táncbetét.⁶⁸ A júl. 28-i előadáson Tóthné énekelt „a’ »búvár« és »della povera Chiarina« című daljátékokból két magánydalt”, de ennek sikere sem volt elég a halódó zenés színjátszás újraélesztéséhez.⁶⁹

⁶³ Hm. 38/775.

⁶⁴ Hm. 39/157., 39/167.

⁶⁵ Hm. 39/176.

⁶⁶ Hm. 39/527.

⁶⁷ „Magyar Játékszini zseb-könyv, melyet ... Szűcs Zsigmond, A’ Nemzeti Színésztársaság’ sugója. Debreczenben, nyomtattatott ... 1839.

Férfiak: Czeglédi, Éder, Harmath, Kovácsy, Láng, Lengyel, Magoss, József és Antal, Szilágy, Szilágyi, Szűcs, Török, Újfalussy; nők: Bízik Eszter, Erdelyiné, Harmathné, Lángné, Magossné, Megyeriné, Szilágyiné; gyermek: Láng Emmi. OSzK SzT 0333

⁶⁸ Hm. 39/518.

⁶⁹ Hm. 39/527.

Augusztusban még játszottak a színészek, de egyre több kitűzött előadás maradt el. 17-én és 25-én a *Tékozló* két előadásáról szóló beszámoló a teljes csőd állapotát tükrözi: „... a’ rettenetes rosz zongora, a’ szörnyű harmoniátlan ének – kivevén Tóthnét – fülünket ... marcangoló. Tóth ur (Bálint) a’ kedves gyalu-éneket bizonynyal hevenyészte...”. Csak Tóthné énekének megisméltése volt a 25-i előadás tulajdonképeni célja is. A felújítás és az alkalmazott táncbetét ellenére a bukás a 19-én színre került *Peleskei notariusban* is elkerülhetetlen volt.⁷⁰

A társulat felbomlott, vezetői – Éder és Csabai – új együttes szervezése reményében még a városban maradtak, de aug. 25. után újabb előadásról nem tudunk.

1840

A debreceni tudósító előző évi ígérétnék ellenére a Honművész 1840-es évfolyamában – nem tudni mi okból – egyetlen debreceni hírrrel sem találkozunk. Úgy tűnik, hogy az országosan jellemző helyzet, a vidéki színjátszás nagyfokú visszaesése Debrecent sem hagyta érintetlenül.

1841

A város színi élete mélypontra jutott. Telepy György igazgató közepszerű társulatával minden igyekezete ellenére sem volt képes valódi műélvezetet nyújtó előadást kiállítani.⁷¹ A város polgárai kénytelenek voltak beérni a farsangi multságok alkalmi szórakoztató programjaival, melyhez a zenét többnyire Boka Károly „barna serege” szolgáltatta.⁷²

⁷⁰Hm. 39/613–614.

⁷¹Hm. 41/78.

⁷²Hm. 41/152.

FÜGGELÉK

Az alábbiakban közöljük a tárgyalta időszak – dokumentumok alapján összeállítható – műsorrendjét, a zenés darabok szerzőire és előadására vonatkozó adatokat, valamint a dolgozatban szereplő színészek neveinek feloldását.*

A műsorrendet az OSzK SzT-ban található zsebkönyvek, színlapok és a Honművész kritikái alapján állítottuk össze. A darabok címváltozatai közül – amennyiben több adat is rendelkezésünkre állt – a legteljesebb formát választottuk, lehetőleg megőrizve az eredeti írásmódot. Csak az egészen különböző variánsok esetében közöljük valamennyit, és ha forrásaink azonos dátummal más előadásokat jelölnek, erre is kitérünk. A műfajokat a korabeli elnevezések szerint adtuk meg, elsősorban a színlap alapján. A zenés előadásokat kurzív szedéssel emeltük ki.

A zenés művek jegyzékében elsőként a színlap adatait közöljük – ennek hiányában a kritika szerinti műfajmegjelölést –, majd a darabra vonatkozó egyéb ismereteinket, fordítás esetén a mű eredetijét, végül az előadások dátumát.

A színészek neveit – egységes írásmód hiányában – csak legjellemzőbb formájában mutatjuk be.

Rövidítések:

csal. = családi; dr. = dráma; előj. = előjáték; erk. = erkölcsi; érz. j. = érzékeny játék; fam. = családi; hist. tört. = történelmi történet; j. = játék; kat. = katonai; kom. = komédia; költ. = költemény; lov. = lovagi; nemz. = nemzeti; nézőj. = nézőjáték; rajz. = rajzolat; reg. = regényes; szj. = színjáték; szom. = szomorú; társalk. = társalkodói; tört. = történelmi; tr. = tragédia; tünd. = tündéri; vit. = vitézi; vj. = vígjáték; zsk. = zsebkönyv.

*Hálás köszönetet mondok az OSzK SzT valamennyi munkatársának, akik a források rendelkezésemre bocsátásán túl is rendkívül nagy segítséget nyújtottak munkámban.

A debreceni színpadon előadásra került színművek 1833–1841

1833

január

1. Újesztendei ajándék (vj.)
3. Az atya mint bíró,
s a bíró mint atya (érz. j.)
5. Bársony-czipő (vit. j.)
6. Embergyűlölés és megbánás (érz. j.)
8. Leonora (szom. j.)
10. Szasszeni Julius (szom. j.)
11. Lassú víz partot mos (vj.)
12. Rettenetes titok
13. Bársony-czipő (vit. vj.)
14. Tündér-harang (tünd. vj.)
15. Feleki erdő (vj.)
16. Mellyik fog ki a másikon (vj.)
17. Szilaj ifjú (vj.)
19. Siklósi leányok
20. Zürzavar (vj.)
22. Claudius (hist. tört.)
24. Bátori Mária (szom. j.)
26. Rolla halála
27. Királyi parancsolat (vj.)
29. Claudius (hist. tört.)
31. Álorcások (vj.)
Kastély az országúton (vj.)
- ? Zsigmond király álma

február

2. *Jelva*
3. Sokattudó (vj.)
5. Viszontlátás (érz. j.)
7. István s Gizela (allegoria)
Wellington formaruhája (vj.)
9. Amsterdami hóhér (érz. j.)
10. Zöld Martzi (vj.)
12. Corvin Mátyás (vit. j.)
14. Órion (nézőj.)
16. A jóltevő tanácsos,
és a módi gavallér (vj.)
17. Maszkarák (vj.)
21. Clavigo (szom. j.)
23. Lear király (hist. tört.)
24. Basa halma (vj.)
26. Alpesi rablóvár (vit. nézőj.)
28. Idoli (vj.)

március

2. Angelia (vj.)
3. Bátori Mária (szom. j.)
5. Tolvajkulcs (érz. fam. rajz.)
7. Jolantha (szom. j.)
9. Don Juan (vj.)
10. Politikus csizmadia (vj.)
14. Vendégi juss (vit. j.)
17. Moor Károly (szom. j.)
19. Benjámín Lengyelországból (vj.)
21. Hamlet (szom. j.)
23. Angelia (vj.)
25. Kis káplár (hist. tört.)
26. Tolvajkulcs (érz. j.)
28. Aranyhajú Tündér Ilona (vj.)
30. XII. Károly (kat. nézőj.)
31. Világ hangja (érz. fam. rajz.)

április

8. Amsterdami hóhér (érz. j.)
9. Angyal Bandi (vj.)
11. Stefania (nézőj.)
13. A favorista vagy a fejedelem kedveltje
(szom. j.)
14. Bohó Misi de hájas (vj.)
16. Örültek háza Dijonban (dr.)
17. 12 óra (tünd. nézőj.)
18. Kis káplár (hist. tört.)
19. Benyovszky (hist. tört.)
20. XII. Károly (kat. nézőj.)
21. Angelia (vj.)
22. Amsterdami hóhér (érz. j.)
23. Örültek háza Dijonban (dr.)
24. Skanarella (vj.)
27. Cimbellin Cigaro (vj.) *zene és táncbetét*
28. Lengyel király házassága (vj.)

július

23. Repressalia (kat. érz. j.)
27. Módi-szeretők (vj.)
28. Bibát el Bondukdari (hist. tört. - zsk. szerint)
Az Ararathegy borzasztó vízrohanása (Hm. szerint)
30. Vaskarú vitéz (nézőj.)

augusztus

1. Farkaskút (tünd. vj.)
4. Árulás és szerelemfáltás (szj.)
6. *Dalos koszorú*
7. Nyelvpritty (vj.)
Kritikus (vj.)
8. Önnön áldozat (é. j.)
9. Jegyzőkönyv (é. j.)
10. Kérők (vj.)
11. *Jelva*
12. Bocskai (nemz. vit. j.)
13. Leonora (szom. j.)
14. Játékszíni búcsú (é. j.)
15. Boritzki (vj.)
18. Macska beteg (vj.)
20. Fortély és szerelem (szom. j.)
22. Halál, strázsa, ördög (vj.)
25. Ősanya (szom. j.)
27. Élet paradicsoma (é. j.)
29. Tett (szom. j.)
30. Vének súlya (szom. j.)

szeptember

1. Keresztény rabok (é. j.)
3. Szilaj ifjú (vj.)
5. Emberszív örvényei (szom. j.)
7. Idegen (é. j.)
8. Frigyesi Elek (nézőj.)
12. Frigyesi 2dik része (vj.)
14. Zelmira vagy Zuniga kardja (hist. tört.)
zene és táncbetét
15. Az idegen (erk. rajz.)
17. Természet és műveltség (vj.) *zenével*
21. Nagy világ módja [A világ hangja, vagy a pesti kornhely pajtások] (vj.)
22. Sokattudó (vj.)
24. Száműzött ügyvéd (é. j.)
26. Siketnéma (vj.)
28. Havasi rémkirály (vj.)
29. Világ fia (é. j.)
30. Két Péter (vj.)

október

1. Clavigo
3. Két árva, és mostohaanya (é. j.)
4. Parola (vj.)
5. Moor Károly (szom. j.)
6. Természet s műveltség (vj.)
7. Kis káplár (hist. tört.)
8. Zuniga kardja (hist. tört.)
13. Élet paradicsoma (é. j.)

november

3. Nagy zürzavar (vj.)
5. Szerencsétlen háznép (szom. j.)
Menyasszonyrabló (tabló)
7. Szerelem gyermeke (é. j.)
9. Siklósi borzasztó éj (szom. j.)
10. Speculatio pénz nélkül (vj.) *táncsal* [zsk. szerint]
12. Rettenetes titok (szom. j.)
14. Hedvig (dr.)
16. Néma menyasszony (vj.)
Történet tréfája (vj.)
17. Veszedelmes szomszédság (vj.)
Stuart Mária (tabló)
21. Éjjeli vendég (szom. j.)
23. Péter és Pál (vj.)
24. Szomszédasszony szokása (vj.)
Tündérvilági leány (tabló)
28. A csalfa özvegy (vj.) *táncsal* [zsk. szerint]
30. Asszonyi elmésség (vj.) *táncsal* [zsk. szerint]

1834**január**

2. A köz jóért élő polgár (vj.) *utána karének*

február

12. Burgundiai gróf (szm.) *utána karének*
13. A szerelemfáltó férj (tört.)
15. Hugó, vagy a mardosó lelkiismeret (szm.)
16. A göldingi vár

1835**április**

20. Az utósó segédeszköz (vj.)
21. Gabriela
22. Izidor és Olga (szom. j.) *felvonásközi zene*
24. Az arkádiai menyasszony (vj.)
25. Hinko és Margitta (szm.)
26. Leánykérés szabály szerint (vj.)
27. XII. Károly Rügen szigetén (vj.)
28. Ördög Róbert (vit. j.) *éneketét*
29. A nagy világ divatja (vj.)
30. Alessandro Massaroni *éneketét*

június

8. Amerikai (vj.)

9. A halotti tor (vj.)
13. *Lumpacivagabundus*
14. 50 évű férjfiú (mulatságos j.)
Zampa (néma ábrázolat)

augusztus

1. Mátyás király Pozsonban, vagy: A féltés gyötrelmei (vj.) *előtte ének*
2. Az álom élet, vagy: A párisi szép himvarró leány (erk. rajz.) *éneketét*
4. Tengeri rablók (szom. j.)
5. Miveltség és természet, vagy: A képmutatók (vj.)
6. A menyasszonyi korona, vagy: Az álom látás (szom. j.)
7. A kérők (vj.)
8. Várnász (szom. j.)
9. *Lumpacivagabundus*
10. *A francia tündér, vagy: Rózsaszínű lélek*
11. Az ös-anya (szom. j.)
13. A két gályarab, vagy: A St. Alderoni malom (vj.)
15. Clavigo (szom. j.)
16. Utolsó segédeszköz, vagy: Sok bajt okoz a galop táncz (vj.)
18. Gábiela (dr.)
20. Gyökeres orvoslás (vj.)
22. Borgia Lucretia (szom. j.)
23. Walburg éje, vagy: A boszorkányhegyi búbajos tulipán (tün. szj.)
25. Dugárúrok (vj.)
26. Leány őrzők (vj.)
27. Szápáry Péter, vagy: Budavár visszavétele a töröktől 1686-dik év Septemb. 2-án (hósi j.) *dalbetét*
29. Mézes-kalácsos Róza, vagy: A frankfurti nagy vásár 1297-ben (szj.)
30. *A tündérvilági leány, vagy: a paraszt mint dúzsgazdag*

szeptember

1. Éjfél (reg. szj.)
3. Benyovszky Moricz gróf, vagy: A számkivetettek Kamcsatkában (tört. érz. j.) *dalbetét*
5. A rieti vár (reg. nézőj.)
6. Falusi lakodalom (vj.)
7. Leonora, a sír menyasszonya (szom. j.)
8. Lengyel király házassága (vj.)
10. Benjámin Lengyel Országból vagy: A nyólcz garasos atyafi (vj.)
12. A Bársony cipő, vagy: Greifenstein vára (lov. szj.)
Zulima (előj.)

13. *Ál-Catalani*
14. Halottrabló (nézőj.)
17. Indusok Angliában (vj.)
19. Stibor Vajda (dr.)
20. Vig játék (vj.)

Énekes egyveleg

21. Napi parancs (kat. szj.)
24. A kódus leány (erk. rajz.)
26. *A garabonczás diák*
27. Donna Diánna (vj.)
28. Az ös-anya (szom. j.)
30. Montalban Klára (dr.)

október

1. Valóság és tréfa (vj.)
2. A régi pénzek, vagy: Az erdélyiek Magyarországon (vj.)
3. Borgia Lucretia (szom. j.)
4. *Garabonczás diák*
5. Ördög Róbert (reg. szj.)
6. A fősvény atya, és tékozló fiú (vj.)
8. Molnár és gyermeke, vagy: A halott nézés karácsony éjén (szom. j.)
10. Aszhorni bánya (szj.)
11. XII-dik Károly Rügen szigetén (tört. vj.)
17. Az örültek háza Dijonban (szj.)
18. Csalódások (vj.)
24. Örökségi egyezés (szom. rajz.)
25. *Az árva és a gyilkos*
29. Mézes hetek (vj.)
31. Kincskeresők (szom. j.)

november

1. A hűség próbája (vj.) *táncbetét*
Dobozy futása (néma ábrázolat)
3. Barbarossa Ariodán (vit. szj.)
5. A pajzán [Szilaj ifjú] (vj.)
7. A Templáriusok (szom. j.)
8. Az álom élet, vagy: A párisi szép himező leány (rajz.) *énekekkel*
9. Caesario, vagy: A férjfiú gyűlölő negédes leány (vj.)
10. Várnász (szom. j.)
12. A kronsteini harcjáték, vagy: A három ismertető jel (lov. szj.)
14. Hamlet (szom. j.)
15. *A garabonczás diák*
16. Szasszen Julius, vagy: Az igazság szerető tanácsos (szom. j.)
19. A burgundi gróf (szj.)
21. Belisár, Kelet hőse (szom. j.) *zenei betét*
22. Vallomások (vj.)
23. Világ divatja (vj.)

26. A megzavarodott (vj. – színlap szerint)
Megyei szék és lantos (kritika szerint)
28. Gyűlölség és szerelem harcza, vagy: A lázadó zsidók (szom. j.)
29. A rumelsburgi kísértet, vagy: A veres köpönyeges (néprege)
30. A tengeri rablók (szom. j.)

december

3. Az ámsterdami hóhér (szj.)
5. Az Orleánsi szűz (dr.)
6. *Lumpacivagabundus*
8. Ármány és szerelem (szom. j.)
10. A megzavarodott (vj.)
12. Zrinyi, vagy: Szigetvár ostroma (szom. j.)
13. A politikai csizmadia (vj.)
14. Az ikrek (szom. j.)
17. A bak öz, vagy: A büntelen hibások (vj.)
19. A két Báthory (szom. j.)
20. Az örültek háza Dijonban (szj.)
21. Rafaela (szom. j.)
26. *Az aranykirály, madarász és uszkárnyíró, vagy: Vas kapu a szürke völgyben*
27. Leány kérés szabály szerint, vagy: Ha parancsolja (vj.)
28. A Zűrzavar (vj.)
31. A szerelemföltő férj (csal. rajz.)
A keresztelő (előj.)

1836

január

1. Három egyszerre (vj.) *utána karének*
2. A sírhölgy, vagy: Adolf Gustáv Münchenben (dr.)
A jegyen-járók (előj.) *ének hangszerkísérettel*
3. *Garabonczás diák*
6. A tudálékos (vj.)
7. Mézes hetek (vj.)
9. Stuart Mária (szom. j.)
10. *A tündérvilági leány, vagy: A paraszt mint dúzs*
12. Bátori Mária (szom. j.)
13. Borzasztó éj a Paluzzi kastélyban (dr.)
14. *Lumpacivagabundus, vagy: A három jó madár*
15. *Lumpacivagabundus 2-ik része – A világ vége, vagy: Enyv, Czérna és Lábszj-család.*
16. Hinko, hóhérlégény, és Markitta, a hóhér leánya (reg. szj.)
17. *Az aranykirály, madarász és uszkárnyíró*
18. Mézes-kalácsos Róza, vagy: A frankfurti nagy vásár 1297-ben. (reg. szj.)

19. A rumelsburgi kísértet, vagy: A veres köpönyeges (néprege)
21. A két gályarab, vagy: A St. alderroni malom (vj.)
23. Heilbroni Katinka (lov. szj.)
A titkos törvényszék (előj.)
24. *Tündérkastély Magyarhonban*
Socrates halála (márvány képezet)
26. Utólsó segédeszköz, vagy: Sok bajt okoz a galop táncz (vj.)
28. A kép (szom. j.)
30. *Béla futása*
31. A szerelem mindent tehet (vj.)

február

2. A Hussziták Naumburnál (szj.)
4. Giraffa, a lantos cigány leányka (vj.)
6. Angelo, Padua zsarnoka (szom. j.)
7. *Lumpacivagabundus 2. része*
9. Két szék között a pad alatt (vj.)
11. Mátyás király, vagy: A nép szeretete, jámbor fejedelmek jutalma (tört. szj.)
13. *Arany idő*
14. Bosszúvágyból lett haramia (vj.) *dalokkal*
18. Királyi parancs (vj.)
20. Egy szegény asszony végintézete (szj.)
21. A Bűvös hölgy, vagy: Az átkos szépség (vj.) *plakát szerint dalokkal*
22. A tolvaj kulcs (dr.)
25. Örökké! (vj.)
27. *Csörgő sapka*
28. Vallomások (vj.)

március

1. A két Péter (vj.)
3. Ördög Róbert (szj.) *felvonásközi zene*
5. A szebeni erdő (dr.) *táncbetéttel*
6. *Argír és Heléna, vagy: Az aranyhajú tündérkirályné*
8. A Napszűze (szj.)
10. Rolla halála (szom. j.)
12. *Schweizi család*
13. Három század (vj.)
15. A számkivetett magyar (szom. j.)
17. Az aggteleki barlang (vj.)
19. Átok (dr. költ.)
20. Halotti tor, vagy: Tiszta fehérben nem feketében (vj.)
22. A hívatlan képíró (vj.)
24. Árulás és szerelemföltés (szom. j.)
26. Vigkedvű Mihály, vagy: Oszlop a haza és vallás melletti áthatatos szeretet emlékéül (szom. j.)
27. A fátyol titkai (vj.)

április

4. A neszlei torony (szom. j.)
5. A mohácsi veszély (néma ábrázolat)
Magának akart másnak kért (vj.) *táncbetét*
9. Korona és vérpád, vagy: Az álom ital (szom. j.)
10. *Az arany király, madarász és úszkárnyíró*
11. Világ divatja (vj.)
12. *Aline golkondai királyné, vagy, Debreczen a világ más részében*
16. Vasálorcza (szj.)
17. Turandot (tr.-kom.)
18. István magyarok első királya, vagy: A keresztény vallás diadalma (tört. lov. j.)
népének-betét
20. Korona és vérpád, vagy: Az álom ital (szom. j.)
21. Bosszú (szom. j.)
22. Örökké (vj.) *táncbetét*
23. A neszlei torony (szom. j.)
24. A fátyol titkai (vj.)
25. Vasálorcza (szj.)
26. Árkádiai menyaszszony, vagy: Falusi ártatlanság(vj.) *táncbetét*
28. A magyar külföldön (szj.)
30. A sírhölgy, vagy: Adolf Gustáv Münchenben (dr. rajz.)
A jegyben járók (előj.)

május

1. Angelo, Padua zsarnoka (reg. szom. j.)

július

2. Borgia Lucretia (szom. j.)
3. Nőm férje (vj.)
9. Fekete Fritz (reg. szom. j.)
10. Hauzer Gáspár – vagy – az ábrány és retentőségei (kritikában)
Borgia Lucretia (zsk. szerint)
14. A méregkeverő (szj.)

augusztus

2. András és Béla vagy Korona és kard (szj.)
4. Nevelő ezer bajban (vj.) *utána énekek*
6. Harmincz év egy játékos életéből (rajz.)
7. *Tancred*
9. Bocskai, a tántorithatatlan férjfiú (vit. j.)
10. Leány-kérés szabály szerint (vj.)
11. Cremona szövétnekese (szj.)
12. Egymást boszantók (vj.)
13. Korona és vérpád (szj.)
14. *Preciosa*
15. *Tancred*
16. *Gentí árva*

18. Belizár, kelet hőse (szom. j.)
20. Jolantha jerusalemi királyné (dr.)
21. *Kézművesek lakomája*
Az elevenholt házaspár (tréfa) *éneketéttel*
25. *Bűvös vadász*
27. Szapáry Péter, vagy Buda ostroma (vj.)
dalbetéttel
28. *Béla futása*
30. *Schweizi család*

szeptember

2. Lepecsételt polgármester, a babonás szekéreny (vj.)
3. Tizenhat évű királyné (szj.)
4. Szent-Györgyi Czeczillia, Héderváryné a magyar amazon (vj.) *utána gyerektánc*
6. Göldingi vár (lov. j.)
8. Massarino Alessandro (szj.)
9. Tudor Maria (szom. j.)
11. *Tancred*
13. Aurelius Commodus – vagy – a szábai királyné (vj.)
Én voltam (vj.)
15. Essex grófja (dr.)
17. *Bűvös vadász*
18. XII-dik Károly Rügen szigetén (vj.)
20. Sajdár és Rurik – vagy Margit szigete Pest és Buda közt (lov. j.)
21. *Hangverseny*
22. Tréfa és valóság (vj.)
24. *Egy óra*
25. Falusi úrfi előszer a fővárosban (vj.) [kritikában]
Intermezzo [zsk. szerint]
27. *Tündérkastély Magyarhonban*

október

1. Angelo, Padua zsarnoka (dr.)
2. *Csőrgő sipka*
4. Stibor vajda (dr.)
5. Miveltség és természet (vj.)
6. *Kézművesek Iakozása*
Az elevenholt házaspár (vj.) *éneketéttel*
7. Váló per, vagy, asszony-ügyvéd (vj.)
8. Tudor Mária (szj.)
9. *Bűvös vadász*
10. *Egy óra*
11. Bánk bán (szom. j.)
15. Octavia (szom. j.)
16. *Falusi borbély*
18. Eduard Skóczziában, vagy, egy szökevénynek rettentő éje (dr.)
20. Epigramm (vj.)
22. *Garabonczás diák*

23. *Schweizi család*
24. Donna Diana (vj.) *felvonásközi ének*
[zsk. szerint 26-án]
27. *Szevillai borbély*
29. Figaro lakodalmi (vj.)
30. *Szevillai borbély*

november

1. Frigyesi Elek (szj.)
3. Gyámatya és gyámleánya (szj.)
5. Atya és leánya (szj.)
6. *Preciosa*
8. Luca széke karácson éjén (vj.)
10. A házi orvos (vj.)
12. Bárson cipő, vagy Greifenstein vára (lov. j.)
Zulima (előj.)
13. *Bűvös vadász*

1837

január

12. Tigris Róbert (reg. vit. j.)
13. Vallomások (vj.)
14. Keresztes vitézek (hős tört.)
15. Valburg éje – vagy – a bűvös tulipán
16. Angelo, Padua zsarnoka
17. Barátság és szív gyengéi (társalk. rajz.)
19. Árendás vad kömény – vagy – a bolond háza Bécsben (vj.) *táncbetét*
21. Totila, Gothusok királya (dr.)
22. Bujdosó Ámor – vagy – féltékenyek (vj.)
gyermektáncsal
24. Heilbronj Katinka (lov. j.)
26. Visztorlás [Repressalia] (tábori tört.)
28. *Bors-szem Jankó* [elmaradt]
29. *Tündér-kastély Magyarországon – vagy – hála innep*

február

2. *Bors-szem Jankó*
4. Moor Károly – vagy – a haramiák (szj.)
5. Két özvegy (vj.)
Haza védangyala (példázat)
9. Katinka [elmaradt]
11. Griseldis (dr. költ.)
13. Toldi Miklós, és a Kőszegi magyar amazónok (hős tört.) [címvtált.: Medve Albert]
plakát szerint dallal és táncsal
16. Finlandi János (nézőj.)
17. Amerikai (vj.) *éneketéttel*
19. Harmincz év egy kártyás életéből (családi rajz)
21. *Szent-Gothardhegyi boszorkány*

22. Galotti Emilia (szomorú rajz)
23. Az élet csak álom (nézőj.)
25. A Notre-Dame harangozója (reg. dr.)
éneketéttel
26. Kis káplár [elmaradt]

március

2. Kis káplár
4. Valdgraf, a schweiczi 400 éves vándor télek (reg. dr.) *éneketéttel*
5. *Tündér világi leány vagy a paraszt mint dús gazdag*
7. Lear király (dr.)
9. *Hét leány forma ruhában*
11. Henrik és Vilhelmina, vagy a Rajna táji gyász-menyegző (szom. j.)
12. Doctor és szolgálja Rétipip (vj.)
14. Alboin, vagy, koponya-pohár (szom. j.)
ének- és táncbetét
15. *Tékozló*
16. Dominique, az ördögök czimborája (nézőj.)
18. Kéntelen színész, vagy, művészet ereje (vj.)
Hangász és dal zene
19. Gyapjú-vásár, vagy rieburgi hotel (vj.) *zenei betét*
27. Sokat tudó
28. A siklósi borzasztó éj [elmaradt]
30. *Az elváltzott szerelmesek – vagy – kiki párjával*

április

1. Báthori Maria (szom. j.)
2. *Lumpacivagabundus*
4. A templariusok *karének-betéttel*
6. Corday Sarolta és Marát halála (dr.)
8. 70 év vér-éje (tört. rajz)
9. *Garabonczás diák*
11. Zsarnok apa (dr.)
12. Griseldis (reg. költ.)
13. Benyovszky gróf [elmaradt]
14. Ügyvédek (csal. rajz)
15. *A tékozló*
16. Természet és miveltség (vj.)
17. Notre Dame harangozója
18. gr. Zrinyi Ilona (tört. dr.)
19. Magyar hűség (képezet)
Ligeti kastély (vj.)
20. 12-dik Károly Benderben (tábori tört.)
21. Örökségi egyezés
22. Belizar (szom. j.)
23. *Hét leány formaruhában*
24. Párt dühe (dr.)
25. Leánykérés szabály szerint (vj.)

27. Ligeti kastély (vj.)
János kulacsa (vj.)
29. Fialat keresztanya
Szaraczen (szom. j.) *zenei egyveleg elmaradt*
30. 100 aranyért egy csóka *zenés egyveleg*

május

2. Két Foszter — vagy — a sors borzasztó játéka (dr.)
4. Zrinyi
11. Fialat keresztanya (vj.) *énekes egyveleg*

augusztus

12. Korona és vérpád
13. Hinko
14. Természet és műveltség
15. Saluzzi Corona
16. ? [Kántorné Octavia szerepében]
17. Mátyás király választása
18. ? [Kántorné mint Sappho]
19. Borgia Lucretia
20. Vanda
24. Mamok majom
26. Dienes, vagy, királyi ebéd
27. Mamok majom
29. Bagoly tükör
31. Rosz szomszéd, s vig suszterek

szeptember

2. Domi Joko
3. Bagoly tükör
5. Nő-ragadás az álország bálból
8. Hunyady László halála
10. Csalódások (vj.)
12. Ehrbachi grófok
14. Sobri, és speculatio pénz nélkül
17. Elbűvöltek (szj.)
21. Neszlei torony
24. Király Ludason
28. Eliás sipkója *énekes közrem.*
30. Vas álország

október

1. *Lumpacivagabundus*
3. Róza, vagy csontváz diadala
5. Politikus csizmadia
6. Kenyér-mező *táncbetéttel*
7. Árpád ébredése
8. Mammok majom
9. Király Ludason
10. Árpád ébredése
Sternbergi jószág (vj.)

november

25. Griseldis (reg. költ.)
26. Caesario, vagy a férjfi-gyűlölő negédes leány (vj.)
28. Párt dühe (szj.) *felvonásközi zene*
30. Mézes hetek

december

26. Indusok angol honban (vj.)

1838**január**

1. Korszellem (vj.)
10. Borgia Lucretia (szom. j.)
13. Abellino (szj.)
14. *Aranykirály, madarász és uszkárnyiró*
15. Korona és vérpád (szom. j.)
16. Korszellem (bohózat)
20. Párisi naplopó (vj.)
21. Órültek háza Dijonban (szj.)
25. Átok (dr.)
27. Szapáry Péter *dalbetéttel*
28. *Lumpacivagabundus*

február

1. Rieti vár (szj.)
3. A bergamoi ikrek *utána zenés műsor*
4. Kronsteini harcjáték (vit. j.)
8. Ős anya (szom. j.)
10. Oroszlán szívű Richard Palesztinában
11. *Garabonczás diák*
12. Ünnepegy (vj.) *zenei betét*
15. Viszonyok hatalma (szom. j.)
17. Borzasztó éj a szikla-völgyben, vagy, halál áldozatja az ördög hídján (szj.)
18. Mátva vidéki banditák *utána táncbetét*
22. Szaraczen (szom. j.)
24. Katinka, a marienburgi leány (érez. j.)
25. Szeget szeggel (vj.)
Történet tréfája (vj.)

március

18. Fialat házások (vj.)
20. Griseldis
22. Arkadiai menyasszony, vagy, a falusi ártatlanság (vj.)
24. Királyi korona vagy angyalvár omladékai (lov. j.)
25. A parisi naplopó
27. *Genevai árva*
29. Amerikai (vj.)
Mézes hetek (vj.)

31. Montalban Klára (dr.)

április

1. Havasi rózsza, patens és sárl (szj.)
3. Asskorni bányaöböl [elmaradt]
7. Molnár és gyermeke (dr. költ.)
8. Áruló kesztyű, álarczos kaland (vj.)
16. Vendégfogadó az arany napnál (vj.)
19. Törvény és kegyelem (vj.) *utána karének*
21. Enzio király (tört. szom. j.)
22. Parisi naplopó
23. Két Báthory (szom. j.)
24. Szerelem jegyző könyve (vj.)
26. Dugárusok (vj.) [Tilos kalmárok]
28. Enzio király
29. Nőragadás az álarczos bálból (bohózat)

május

3. Fialat házások (vj.)
4. Cyprusi korona (szj.)
6. Négy véralkalt (vj.)
10. Bujdosó Ámor
12. Vazul (szom. j.)
13. Utósó segéd-eszköz
17. Kastély az ország utján (vj.)
Külföldiek (vj.)
22. Lisardo, a tűz-álarczos (szj.)
24. A nyolcz garasos atyafi, vagy, Benjamin
lengyel országból
26. Világ hangja, sziv jósága, vagy, a szokás
megköti a józan érzést (érz. j.)
- ? Mexikói vőlegény (vj.)

június

4. Utazás közös költségen (vig rajz.)
5. Királyi parancs (vj.)
7. Monaldeschi (szj.)
10. Embergyűlölés
13. Rübezahl az óriási hegyekben, vagy, zöld
leányka (nézőj.)
16. Belizár, kelet hőse
17. Bárson czipő
21. Házassági jelenetek (erk. ábrázolat)
23. Gyászvitézek, vagy rabnővásár (szj.)
24. Bak őz
28. Menyasszonyi korona
30. Alfréd, vagy pogány tábor a keresztény
honban (hősi szj.)

július

1. Két özvegy (szj.)
Magának akart, másnak kért (vj.)
5. Marianna (szj.)
7. III-ik Henrik és udvara

8. Valóság és tréfa

12. Mombelli grófok (érz. j.)
14. Driadon, vagy, a sors és végzés titkai
15. Huszárok és dámák (vj.)
19. Eduard Skócziában (érz. j.)
21. Hét közül a legrutabb (vj.)
22. Tudálékos
26. A párt dühe
28. Fátyol titkai (vj.)
29. Szegénység és nemes szívf

augusztus

2. Önnön áldozat (érz. j.)
4. Frigyesi Elek
5. Párviadal (vj.)
7. Kean, vagy, könnyelműség és lángész
9. Vasálarcz
10. Fialat házások (vj.)
11. Monaldeschi
12. Hét közül legrutabb (vj.)
13. Kean, vagy, könnyelműség és lángész
14. Huszárok és dámák (vj.)
16. Hedvig (dr.)
18. Szüreti kaland, vagy, ki másnak vermet és,
maga esik bele (vj.) *táncbetéttel*
Szent-Mihály hegyi remete (néma ábrázolat)
zenével
19. Örökké (vj.)
23. Hamlet (szom. j.)
25. Szerelem és champagnei (vj.)
26. Kean
30. Fialat keresztanya (vj.)
Ötven éves férjfi (vj.)

szeptember

1. Lear
2. Caesarió
4. Fialat férj (vj.)
27. Vallomások (vj.)
29. Benyovszky
30. XII. Károly Rügen szigetén

október

2. Őrültek háza Dijonban
4. Gabriela (dr.)
5. Leonora, vagy, menyasszony a sírban
6. Hamlet
7. Kean
8. Korona és vérpád (szom. j.)
9. A haramják (szom. j.)
10. Fialat férj (vj.)

november

3. Csak egy szalmás kunyhó és az ő szíve (vj.)

8. Saluzzoi Corona, vagy, a százados gyűlölség (szj.)
10. Angelo Malepieri, Padova zsarnoka
11. Parisi naplopó
13. Cyprusi korona
18. Neslei torony
19. Falusi urfi először a fő városban [Intermezzo] (vj.)
20. Tudor Maria (dr.)
22. Világ divatja [elmaradt]
24. Gyász-vitézek (szj.)
25. Nevelés formálja az embert (erk. vj.)
27. Orlay, vagy, az indulatok hatalma (dr.)
- ? Kegyencek

december

1. A két gályarab [elmaradt]
2. A két gályarab
4. Második Gaszner
6. Hinko
8. Parlagi Jancsi (vj.)
9. *Hét leány formaruhában*
11. Kremonai szövétnekes
13. Hölglyrablás (vj.)
15. Don Carlos (szom. j.)
16. Szebeni erdő (szj.) *táncbetéttel*
19. Izidor és Olga (dr.)
22. Montfancen Johanna
23. Halotti tor (vj.)
26. Veszedelmes nagynéne (vj.)
Színház (előj.)

29. Marót bán (szom. j.)
30. Utósó kaland (vj.)

1839

július

20. Rózika, a hódos leány (vj.) *táncbetéttel*
21. Veszedelmes nagy néne (vj.)
23. Rágalom iskolája [elmaradt]
27. Vérgyűlölő (szom. j.)
28. Tűzpróba (vj.) *utána énekszámok*

augusztus

1. Aranyműves és leánykája (vj.)
3. Romilda (szom. j.) [elmaradt]
4. Romilda (szom. j.)
6. Keant
7. Odiosó
8. Falusi urfi először a fővárosban (vj.)
9. Borgia Lucretia (dr.)
10. Notre dame-i harangozó [elmaradt]
11. Mátkanézés, vagy, a lepke (vj.)
12. Ruy Blas
13. Notre dame-i harangozó
Rágalom-iskolája (vj.)
17. *Tékozló*
18. Notre dame-i harangozó
19. Peleskei notarius (vj.) *táncbetéttel*
25. *Tékozló*

- Ál-Catalani** — színlapon: Énekes vígjáték 2 felvonásban, írta Bauerle. Muzsikáját Müller Adolf. Fordította Komlóssy Ferenc. [Adolf Bäuerle: Die falsche Primadonna in Krähwinkel — címváltozata Die falsche Catalani — című művéhez Ignaz Schuster írt zenét. Debrecenben a színlap szerint A. Müller-zenét alkalmazhattak a darabhoz.]
elhangzott: 1835. IX. 13.
- Aline golkondai királyné, vagy: Debreczen a világ más részében** — színlapon: Tünneményes vígjáték 3 felvonásban, s nemzeti magyar táncokkal. Bauerle Adolf munkája. Magyarra tette Kis János színész. Muzsikáját írta Müller Wenczel. [eredetije: Aline oder Wien in einem anderen Weltteile. Zene: Wenzel Müller, szöveg: Adolf Bäuerle.]
elhangzott: 1836. IV. 12.
- Arany idő** — színlapon: Víg daljáték 3 felvonásban. [Sem a színlap, sem a kritika nem közöl több adatot a darabra vonatkozóan, így az ismert változatokból nem tudjuk, melyik hangzhatott el. Erről bővebben: Gupcsó Á.: Zenés színjátszás Debrecenben (1798–1799) in Zene-tudományi dolgozatok 1980.]
elhangzott: 1836. II. 13.
- Az aranykirály, madarász és uszkárnyiró, vagy: Vaskapu a sűrű völgyben** — színlapon: Tünneményes, énekes ujj vígjáték 2 felvonásban. — Hopp F. E. után magyarosítá, Fácny Lajos, a hangszat Müller Adolftól. [eredetije: Goldkönig, Vogelhändler und Pudelscherer oder Die Eisenpforte im grauen Tale. Zene: Adolf Müller, szöveg: Friedrich Hopp.]
elhangzott: 1835. XII. 26., 1836. I. 17., IV. 10., 1838. I. 14.
- Árva és gyilkos** — színlapon: Dráma 3 felvonásban. Castelli után francziából fordította Lilien Antal. [eredetije: Frédéric Dupetit-Méré „La vallée du torrent ou Lorphélin et le meurtrier” és Ignaz Franz Castelli „Die Waise und der Mörder”. A melodrama zenéjét írta: Ignaz von Seyfried.]
elhangzott: 1835. X. 25.
- Béla futása** — színlapon: Nemzeti daljáték 2 felvonásban. Kotzebue után fordította Csery Péter. — Muzsikáját szerette Ruzsitska. [eredetije: August von Kotzebue „Bela’s Flucht” c. műve alapján Kótsi Patkó János szövegére zenéjét szerezte Ruzitska József. A színlap szerint más fordításban hangzott el.]
elhangzott: 1836. I. 30., VIII. 28.
- Borsszem Jankó, vagy jó tett helyébe jót várj** — vígjáték dalokkal és táncokkal. Telepi György szövegéhez Pály Elek írt kísérőzenét.
elhangzott: 1837. II. 2.
- A bűvös vadász** — Carl Maria von Weber operája, szövegét írta Fridrich Kind, fordította Pály Elek.
elhangzott: 1836. VIII. 25., IX. 17., X. 9., XI. 13.
- Csörgő sapka, vagy Jóltevő zarándok** — színlapon: Babonás víg-daljáték 3 felvonásban. — Schikaneder munkája. [eredetije: Der wohlthätige Derwisch oder Schellenkappe und Zaubertrommel. Emanuel Schikaneder librettoját többen is megzenésítették — Franz Gerl, Benedikt Schack, Johann Baptist Henneberg — nem tudjuk, melyik változat hangzott el.]
elhangzott: 1836. II. 27.
- Egy óra** — melodrama. [Matthew Gregory Lewis művének német változata — Wilhelm Vogel „Ein Uhr oder Der Zauberbund um Mitternacht” — alapján fordította Pály Elek. Zene: Eduard von Lannoy.]
elhangzott: 1836. IX. 24., X. 10.
- Elváltozott szerelmek — vagy — kiki párjával** — vígjáték dalokkal. [Ludwig Holberg „Henrik og Pernille” c. műve alapján, fordítója és zenéje ismeretlen.]
elhangzott: 1837. III. 30.
- Falusí borbély** — tréfás daljáték. [eredetije: Der Dorfbarbier oder Die Schinkenkur. Zene: Johann Schenk. Szöveg: Josef Weidmann — a kritika szerint Schmidt. Fordította: Kócsi Patkó János]
elhangzott: 1836. X. 16.

- A francia tündér, vagy: Rózsaszínű lélek** — színlapon: tüneményes vígjáték énekekkel 3 felvonásban. — Meissl munkája. Szerdahelyi fordítása. — Muzsikáját készítette Müller. [eredetije: Karl Meissl „Die Fee aus Frankreich oder Liebesqualen eines Hagestolzen” c. művéhez Adolf Müller írt kísérőzenét.]
elhangzott: 1835. VIII. 10.
- A garaboncsás diák** — énekes vígjáték 3 felvonásban. Szöveg: Munkácsy János; zene: Pály Elek.
elhangzott: 1835. IX. 26., X. 4., XI. 15.; 1836. I. 3., X. 22.; 1837. IV. 9.; 1838. II. 11.
- A genfi árva** — melodráma. [eredetije: B. Ducange művének német változata — Ignaz Franz Castelli „Die Waise aus Genf” — alapján fordította: Radnótfay Nagy Sámuel. Zene: Ignaz von Seyfried — a kritika szerint Gläser zenéjével játszották.]
elhangzott: 1836. VIII. 16.; 1838. III. 27.
- A Gothard hegyi boszorkány** — melodrama. Szövegét írta: Schuster Antal, zenéjét szerezte: Arnold György. A Zenei Lexikon szerint a debreceni előadás volt az ősbemutató.
elhangzott: 1837. II. 21.
- Hét leány formaruhában** — dalos vígjáték. [eredetije: Louis Angely által franciából fordított mű, „Sieben Mädchen in Uniform”, melyet többen is átültettek magyarra. Zene: Josef Franz Gläser.]
elhangzott: 1837. III. 9., IV. 23.; 1838. XII. 9.
- Jelva, az orosz árva** — melodráma. [eredetije: Eugène Scribe művének német változata — Adalbert Prix „Yelva, die russische Waise” — alapján fordította Déryné Széppataki Róza. Zene: Franz Roser.]
elhangzott: 1833. II. 2., VIII. 11.
- A kézművesek lakomája** — színlapon: énekes vígjáték 1 felvonásban. — Magyarra tette Mércy Móritz. Muzsikáját írta Kuppelwieser. [eredetije: Louis Angely „Das Fest der Handwerker”. Ford.: Mérey Móric. Zene: Ludwig Wilhelm Reuling — a színlap adata téves!]
elhangzott: 1836. VIII. 21., X. 6.
- Lumpacivagabundus, vagy: A három jó madár** — színlapon: Tüneményes vígjáték énekekkel 3 felvonásban. — Nestroy munkája, — Pápai István fordítása. — Muzsikája Müller Adolftól. [eredetije: „Lumpacivagabundus, der böse Geist oder Das liederliche Kleeblatt”. Szöveg: Johann Nestroy. Zene: Adolf Müller.]
elhangzott: 1835. VI. 13., VIII. 9., XII. 6.; 1836. I. 14.; 1837. IV. 2., X. 1.; 1838. I. 28.
- Lumpacivagabundus 2-ik része — A világ vége, vagy: Enyv, Czérna és Lábszj család** — színlapon: Tüneményes vígjáték énekekkel, 2 felvonásban. Nestroy munkája. Fánscy és Komlóssy fordítása. — Muzsikája Müller Adolftól. [eredetije: „Die Familie Zwirn, Leim und Knieriem”. Szöveg: Johann Nestroy, zene: Adolf Müller.]
elhangzott: 1836. I. 15., II. 7.
- Preciosa** — melodráma. [Pius Alexander Wolff — Cervantes történetén alapuló — darabjához Carl Maria von Weber írt kísérőzenét. Fordította: Komlóssy Ferenc.]
elhangzott: 1836. VIII. 15., XI. 6.
- Schweizi család** — színlapon: Érzékeny daljáték (opera) 3 felvonásban. Francziából készítette Castelli; muzsikáját Weigel a bécsi cs. k. udvari játékszini muzsika és opera igazgató; magyarra tette Déry István. [eredetije: Ignaz Franz Castelli „Die Schweizerfamilie”. Zene: Josef Weigl.]
elhangzott: 1836. III. 12., VIII. 30., X. 23.
- Szevillai borbély** — Gioacchino Antonio Rossini operája, Cesare Sterbini szövegére. A színlap szerint fordította: Bántó Sámuel.
elhangzott: 1836. X. 27., X. 30.
- Tancred** — Gioacchino Antonio Rossini operája, Gaetano Rossi szövegére. A kritika szerint Bántó Sámuel fordítása. [Pály Elek is lefordította.]
elhangzott: 1836. VIII. 7., VIII. 15., IX. 11.
- A tékozló** — énekes vígjáték 3 felvonásban. [eredetije: „Der Verschwender”. Szöveg: Ferdinand Raimund. Zene: Konradin Kreutzer. A kritika szerint fordította: Zsivora József.]
elhangzott: 1837. IV. 15., 1839. VIII. 17., VIII. 25.
- Tündérekastély Magyarhonban — vagy — hála innep** — vígjáték dalokkal és táncokkal. [eredetije: Johann Baptist Hirschfeld „Das Zauberschloß in Ungarn” c. műve, melyet Láng Ádám fordí-

tott magyarra. Valószínűleg Szerdahelyi József zenéjével játszották.]

elhangzott: 1836. IX. 27.; 1837. I. 19.

A tündérvilági leány, vagy: a paraszt mind dúzsgazdag – színlapon: Tüneményes vígjáték dalokkal 3 felvonásban. Írta Raimund. Fordította Szerdahelyi. Musikáját készítette Drechsler. [eredetije: „Das Mädchen aus der Feenwelt oder Der Bauer als Millionär”. Szöveg: Ferdinand Raimund, zene: Josef Drechsler.]

elhangzott: 1835. VIII. 30.; 1836. I. 10.; 1837. III. 5.

Ajtai László
 Almássy [Almási] István
 Balla Károly, id.
 Balla Károly, ifj.
 Baranyi Péter
 Benza Károly
 Biró József
 Boldizsár [Ferenc?]
 Bottos [Bothos] József
 Chiabay [Csabai] Pál
 Cseley Pál
 Csokonai Vitéz József
 Czeglédi Pál
 Dávidházi [?]
 Dóme [Lajos?]
 Egri [János?]
 Erdélyi György
 Éder Eduárd
 Éder György
 Farkas József
 Fánecs [Fántsy] Lajos
 Földvály Vincze
 Fülöp János
 Göde István
 Harmath Sándor
 Hazslini Ferenc
 Horváth [József?]
 Hubay Emanuel
 Hubenay Ferenc
 Járay [?]
 Kálmán [?]
 Keresztessy Ambrus
 Kiss János
 Kováts József
 Kovácsy János
 Körössi [Körösy] Ferenc
 Kőszeghy Alajos
 Láng Lajos
 Láng Mórítz
 László József
 Lendvay Márton
 Lengyel János
 Magoss Antal
 Magoss József
 Nagy József
 Parázsó János
 Pataki Károly
 Pály [Pályi] Elek
 Perghó Czelesztin
 Pozsgay [Posgai] János
 Rácz Sándor

Simonfi [?]
 Sipos [Károly?]
 Schilling [?]
 Szakácsy István
 Szákfy József
 Szántai János
 Szerdahelyi József
 Szilágy [!] József
 Szilágyi Benjámin
 Szüts Zsigmond
 Teleky Antal
 Telepy György
 Tóth István
 Török Antal
 Ujfalussy Sándor
 Ujhelyi József
 Varga [?]
 Várossi Teophil
 Veszter Sándor
 Zoványi Imre
 Zsivora József

*

Abday Róza [Rozina]
 Balla Mari
 Balláné, Molnár Karolina
 Bizik Eszter
 Chiabayné, Éder Antónia
 Ch.[abay] Bertus
 Erdélyiné, Sáska Borbála
 E. Aloyzia [Éder]
 Farkasné, [Magda Teréz?]
 Farkas Pepi
 Fülöpné, Fügedi Zsuzsanna
 Gosztonyi Viktória
 Harmathné, Követsi Rozália
 Hazslininé, Vincze Julianna
 Kálmánné, [Magyar Júlia?]
 Kántorné, Engelhardt Anna
 Körössi [Körösy] Mimi [Judit]
 Körössiné, Stromb Katalin
 Láng Emmi
 Lángné, Csepreghy Anna
 Lendvayné, Hivatal Anikó
 Magossné, Bányai Hermina
 Megyeriné, Liszkai Karolina
 Miskólczi Lilla [Szakáll Klára]
 Nagyné [Virág Lina?]
 Parázsóné, Nádudvary Krisztina
 Pály Lóra
 Pályné, Botos Karolina

Szákfy Amália
Szántainé, Némethi Juliánna
Székely Zsuzsánna
Szilágyiné, Búzás Terézia
Szilágyiné [?]

Telekiné [?]
Tóthné, Gabrieli Borbála
Udvarhelyiné, Juhász Júlia
Ujfalussyné, [Fehér Lilla?]

Kárpáti András:

A MITIKUS „HÉTHÚRÚ LANT” ÉS A PYTHAGOREUS ZENEMATEMATIKA

Az ókori görög zeneelméletet illetően még ma is sok ponton bizonytalanságban vagyunk, számos konkrét nehézséget a kutatás eddig nem tudott megnyugtatóan feloldani. Az egyik ilyen régóta vitatott kérdés, hogy a leggyakrabban használt görög hangszernek, a lyrának¹ eredetileg hány húrja volt, mi lehetett a húrok hangolása, és mekkora volt a két szélső húr hangtávolsága? Nyilvánvaló, hogy itt nem pusztán hangszertörténeti problémáról van szó, hanem bizonyára van valami sajátos oka annak, hogy a válasz az ókori görög és latin zeneelméletíróknak és a modern kutatásnak egyaránt anynyi fejtörést okozott. E kérdéskör némileg új nézőpontból való megközelítését kísérem meg az alábbi dolgozatban.

A húrok számát illetően a kérdés mindössze annyi, hogy a hét- vagy a négyhúros forma volt-e az eredeti. A legkorábbi irodalmi adatokra, elsősorban a Hermés-himnusz nevezetes soraira, illetve egy Pindaros- és három Euripidés-helyre² továbbá a képzőművészeti ábrázolásokra támaszkodva számos kutató (így a zenetörténészek közül pl. olyan tekintélyek, mint Hermann Abert, François Auguste Gevaert és Théodore Reinach vagy a klasszika-filológia nagyjai közül Wilamowitz-Moellendorff és W. Schmid) a héthúros formát tartja a legkorábbinak, és a négyhúros „őstípust” a legtöbben késői fikciónak vélik.³ Ludwig Deubner⁴ viszont a képzőművészeti ábrázolások átfogó vizsgálata alapján minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy, bár az i. e. 7. századtól kezdve valóban a héthúros hangszer volt a legelterjedtebb, ezzel egy időben, illetve már korábban létezett négy-, sőt háromhúros változat is. Ha tehát csupán hangszertörténeti szempontból vizsgáljuk a kérdést, teljességgel megnyugtató Deubner és az ő nyomán Curt Sachs⁵ összefoglalása, amely szerint a húrok száma 3 és 12 között váltakozik, kü-

¹ Szándékosan nem használom a továbbiakban a magyar műfordítás-irodalomban meghonosodott *lant* elnevezést, mert a görög *lyra* és a vele rokon hangszerek a *kithara* és az epikus *phorminx* lényegesen különböznek a lanttól, amennyiben ez utóbbi a nyakkal ellátott húros hangszerek csoportjába tartozik. A dolgozatban tárgyalt problémakör szempontjából egyébként mellékes, hogy a három említett görög hangszer közül éppen melyikről van szó, ezért a továbbiakban végig a *lyra* elnevezést használom.

² Ld. Hermés-himnusz 51, Pindaros: Nemeai ódák 5,25 s., Euripidés: Alkéstis 449, Az őrzőgő Hé-raklés 603, Iphigeneia a taurosok között 1129.

³ Vö. H. Abert: *Lyra* = art. *Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*; F. A. Gevaert, *Histoire et théorie de la musique de l'Antiquité*. (Gand 1875–85) 253.; Th. Reinach, *La musique Grecque*. (Paris 1929) 120.; U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Timotheos, *Die Perser*. (Berlin 1903) 76.; W. Schmid, *Geschichte der griechischen Literatur*. (München 1929–48) I. 328.

⁴ L. Deubner, 'Die viersaitige Leier'. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung* 54 (1929) 194–9.

⁵ C. Sachs, *The History of Musical Instruments*. (New York 1940) 131.

Zenetudományi dolgozatok 1986 Budapest

lönböző korokban más és más hangszer-típus volt a leginkább elterjedt (így az i.e. 7. századtól kb. az 5. század elejéig a héthúros), de már a legkorábbi időkben találhatunk héthúros és négyhúros ábrázolást egyaránt.⁶ Az „eredeti” húrszám keresése tehát, részben azért, mert a történelem előtti idők homályába vész, részben pedig a hangszeres gyakorlat természetes sokfélesége miatt, értelmetlen és eleve kudarcra ítélt vállalkozás. Ahhoz, hogy megértsük, miért érdemes mégis áttekinteni ezt a problémakört, már az elején tisztázunk kell, hogy a dolgozat célja nem az eredeti húrszám meghatározása, hanem az ezzel kapcsolatos ellentmondások létrejöttének indoklása és az ebből kikövetkeztethető zeneelmélet-történeti tényezők megvilágítása.

A fentebb említett néhány korai és még számos későbbi irodalmi adaton, valamint az ábrázolások tanúságán kívül a zeneelméleti irodalomban is felbukkan a héthúros ősforma gondolata. Az alexandriai korból származó pseudo-aristotelési „Természettudományi kérdések” (Problemata) egyike így hangzik: „Mi az oka annak, hogy a hangsorokban (*harmonia*) a *mesé* (középső) elnevezést használjuk, holott a nyolcas számnak nincsen közepe? Talán az, hogy régen a hangsorok *heptachordok* voltak, a hétnek pedig van közepe.”⁷ Vagy egy másik kérdés ugyanebből a műből: „Miért a *diapasón* (valamennyin – ti. húron – át = oktáv) elnevezést használjuk, és nem a szám szerinti *di’októt* (nyolcon át), ahogyan a *diatessarón* (négyen át = kvart) és a *diapente* (ötön át = kvint) esetében? Talán azért, mert régen csak hét húr volt.”⁸ A két idézet azért figyelemre méltó, mert abban a korban már nyolcnál több húrzt használtak, az elnevezések eredetére vonatkozó kérdések tehát arra utalnak, hogy a szerző hangsúlyozni akarja: nem a nyolcas szám volt az eredeti – amint azt feltehetően akkoriban sokan gondolták – hanem a hetes. Még érdekesebb az az ellentmondás, amely a pythagoreus matematikus-zeneelméletiről, az i. sz. 2. században élt Nikomachos „Kézikönyv” (Encheiridion) c. művében található. Többször is említi, hogy a héthúros formát tartja a legrégebbinek,⁹ egy helyen viszont (amikor ígéretet tesz egy részletesebb zeneelméleti munka megírására, és ennek során közli, hogy egyebek közt arról is beszámol majd, kik

⁶ A Deubner által bemutatott anyag bizonyítja, hogy a hangszeres gyakorlat már a legkorábbi időkben mennyire sokszínű volt. Csak néhány különösen érdekes adatra utalok itt (a többit, illetve a pontos leíróhelyeket ld. az említett cikkben.): az i.e. 7. sz. előtti négyhúros ábrázolások mellett van egy szarkofág a krétai kultúrából, Hagia Triadából, amelyen héthúros hangszer látható. Arra is van adat, hogy már a mykénéi korban használtak 7-nél több húrzt. Egy korai orientalizáló stílusú hydrán 5 húros lyra látható. stb.

⁷ " Διὰ τὴν μέσην καλεῖται ἐν ταῖς ἁρμονίαις, τῶν δὲ οὐκ ἔστι μέσων; ἢ ὅτι ἐπτὰ χορδοὶ ἦσαν αἱ ἁρμονίαι τὸ παλαιόν, τὰ δὲ ἐπτὰ εἶχει μέσων." (Pseudo-Aristotelés: Problemata 25. = Musici scriptores Graeci. Rec. C.v. Janus. Lipsiae 1895. p. 92, 4–6.)

⁸ " Διὰ τὴν διὰ πᾶσων καλεῖται, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀριθμὸν δι' οὐκ ἔστι, ὡς περ καὶ διὰ τεττάρων καὶ διὰ πέντε; – ἢ ὅτι ἐπτὰ ἦσαν αἱ χορδαὶ τὸ ἀρχαῖον..." (u.o. p. 94, 14–95, 3)

⁹ Vö.: Nikomachos: Encheiridion 5., p. 244, 14 ; 7., p. 249, 15 ; 11., p. 256, 5. A szövegkiadás a „Musici scriptores Graeci”-ben található. (ld. 7. j.)

és hogyan növelték a húrok számát) azt írja, hogy a *tetrachordból* kell kiindulni.¹⁰ Úgy tűnik tehát, hogy Nikomachos valamilyen ok miatt nem tudja eldönteni, melyik volt a legrégebbi típusú lyra.

Ha közelebbről szemügyre vesszük ezeket a szövegeket, egy lépéssel közelebb jutunk a probléma lényegéhez. Itt is és a legtöbb idevágó részletben feltűnik, hogy a húrszám-probléma nem önmagában fordul elő, hanem mindig együtt jár egy másik témával, a szélső húrok eredetinek gondolt távolságának (ill. hangolásának) kérdésével. Mielőtt azonban erről bármit mondanánk, rögtön meg kell említenünk azt a harmadik gondolatkört is, amely az előző kettővel szoros összefüggésben a legtöbb vitára adott okot, és amely egyszersmind rávilágít arra a tényre, miért vált a húrszám-probléma annyira fontos kérdéssé. Az „eredeti-mitikus” húrszám a pythagoreizmus szellemi közegében természetes módon kapcsolódott össze az ún. *szférák zenéjéről* alkotott elképzeléssel: a bolygók meghatározott távolságarányban álló pályákon keringenek, s közben, mint-hogy a hang mozgásból keletkezik,¹¹ valami csodálatos harmóniát hallatnak. Kezdődhet a legalább kétezer éven át tartó vita: valójában milyen is ez a harmónia, milyen hangközök vannak az egyes szférák között, miért nem hallható ez a „földöntúli zengzet” az emberi fül számára. Csaknem mindenki érinti ezt a témát Platónról és Arisztoteléstől kezdve zenészeken, szaktudósokon, csillagászokon át egészen a keresztény egyházatyáig. Minket az itt felmerülő számos vitás kérdés közül elsősorban a hangot adó égitestek *száma* érdekel. Szinte minden szerző fontosnak tartja megjegyezni, hogy az eredeti lyra húrjainak száma megegyezik a bolygókéval, ám a konkrét számot illetően meglehetősen nagy az eltérés. Nikomachos, az ő elveszett művét kivonatoló „*Excerpta ex Nicomacho*”, Censorinus, Aristeidés Quintilianus, Ambrosius és a Boethius által ismertetett kétféle elképzelés közül az egyik *hét* égitest összhangzatáról és ennek megfelelően hét húrról tudósít¹²; Platón, Ptolemaios, az őt kivonatoló „*Excerpta Neapolitana*” valamint a másik boethiusi leírás *nyolc* szférának megfelelő nyolc hangot említ¹³; átmenetet képez a Cicero- és Macrobius-féle elképzelés, amely szerint nyolc szféra van, de csak hét hang¹⁴; végül pedig id. Plinius, Martianus Capella és Porphyrios már *kilenc* szférát említ¹⁵. A vizsgált szövegek közül némelyek nem térnek ki az átfogott hangközre (Platón, Cicero, Ambrosius), van, aki szerint a kozmikus harmónia két szélső hangja *oktáv* hangközt ad (Censorinus, Martianus Capella, Plinius, Boethius 2.), az első

¹⁰ Nikomachos: *Ench.* 11., p. 260,4–9. A részletesebb munka nem maradt ránk, csak a belőle kivonatoló „*Excerpta ex Nicomacho*” (kiad.: *Musici scriptores Graeci*), de ott erről nincs említés.

¹¹ Vö. pl. Eukleidés: *Sectio Canonis* első mondatai. Ez a gondolat egyébként szinte valamennyi zenelméleti munkában megtalálható. A legkorábbi pythagoreus töredékek erről: Lasos és Hipposos = Theón Smyrniaios 59,7–10 Hiller, és Archytas = *Die Fragmente der Vorsokratiker* 47 B 1.

¹² Ld. Nikomachos: *Ench.* 3.; *Excerpta ex Nicomacho* 3. és 6.; Censorinus: *De die natali* 13.; Aristeidés Quintilianus: *De musica* 3,20.; Ambrosius: *Hexaameron* 2,2,6–7.; Boethius: *De institutione musica* 1,27.

¹³ Ld. Platón: *Állam* 617 a; Ptolemaios: *Harmonika* 3,8–16.; *Excerpta Neapolitana* 24.; Boethius: *De inst. mus.* 1,27.

¹⁴ Ld. Cicero: *De re publica* 6,17–19.; Macrobius: *Comm. in somn. Scipionis* 1,19. és 2,1–4.

¹⁵ Ld. Id. Plinius: *Naturalis historia* 2,20.; Martianus Capella: *De nuptiis...* 2,169–199.; Porphyrios: *Vita Pyth.* 31.

boethiusi rendszer, Nikomachos és az Excerpta egyértelműen *szeptim* távolságot ír le, végül a Ptolemaios-féle elképzelés szerint a távolság *két oktáv*.

De nemcsak különböző szerzők állításai között van ellentmondás, hanem olykor egyetlen szerző egyetlen művében belül is találkozhatunk egymásnak ellentmondó közlésekkel. Nikomachos bizonytalankodását a négy- illetve héthúros eredetet illetően már említettük. A késő császárkori szerzők a hagyomány eltérései miatt – mivel állást foglalni érthető módon nem akarnak – kénytelenek egyszerre két- vagy többféle kozmikus harmóniát ismertetni. Így pl. Censorinus egy helyen azt írja, hogy „Pythagoras prodidit totum mundum musica factum ratione, septemque stellas inter caelum et terram vagas, quae mortalium geneses moderantur, motum habere *enrhythmon* et intervalla musicis diastematis congrua, sonitusque varios reddere pro sua quasque altitudine ita concordet, ut dulcissimum quidem concinant melodiam, sed nobis inaudibilem propter vocis magnitudinem, quam capere aurium nostrorum angustiae non possint.”¹⁶ Másutt viszont részletesen leírja Isten „égi hangszerét” („Mundum esse organum dei”) pontosan megadva az egyes szférák közötti hangtávolságot, és itt már egyértelműen kilenc hangról beszél.¹⁷ Boethius is, mint már említettük, kétféle hagyományt ismertet, az egyik pythagoreus eredetű, a másik a Cicero-féle, ami viszont Platónra vezethető vissza.¹⁸

Példaként talán ennyi is elég az antik tudósítások sokféleségéről és ellentmondásairól. A továbbiakban a három említett tényezőt (húrok száma, szélső húrok távolsága, szférák zenéje) együtt vizsgálva feltehetjük a kérdést: mi ennek a teljes zűrzavarnak az oka? Mi indokolja azt, hogy az idők során ennyiféle hagyomány alakult ki e kérdéskörrel kapcsolatban? Hiszen az ókorban mind Pythagoras, mind Boethius idejében egyaránt hét égitestet ismertek, új bolygó felfedezése tehát nem „zavarhatta össze” a képet.

A zeneelmélet, mint önálló tudomány a pythagoreus matematika egyik ágából alakul ki kb. az i. e. 6–5. században. A pythagoreusok felfedezik a világképet gyökeresen átformáló törvényt: a mindenséget a számok kormányozzák! A számok erejét, hatalmát a világ összes jelenségében igyekeznek kimutatni, és így ismerik fel azt a korszakalkotó összefüggést, amely a zenei összhangzatok és a számarányok között áll fenn. Gondoljuk csak meg, mennyire alapvető lehetett ez a felfedezés! A symphónia, az összhangzat, amely eddig pusztán a fül érzékelésének alávetve egyértelműen az „irra-

¹⁶ Censorinus: De die natali 13. (Pythagoras azt hirdette, hogy az egész világmindenség zenei arány alapján lett megalkotva, és hogy hét csillag kering az ég és a föld között, ezek határozzák meg a halandók csillagzatait, mozgásuk szabályos ritmusú, távolságaik pedig a zenei hangközöknek felelnek meg, mindegyik a saját magasságának megfelelően különböző hangot ad ki, amelyek olyanmire összhangzóak, hogy valami csodálatosan édes dallamot zengenek, ám ez számunkra a hangzás nagysága miatt nem hallható, mert hallásunk korlátai miatt képtelenek vagyunk azt érzékelni.)

¹⁷ A kilenc hangnak megfelelő kilenc szféra a következő (zárójelben az egyes szférák közötti hangköz nagysága): Föld (1) Hold (1/2) Merkúr (1/2) Vénusz (1/2) Nap (1) Mars (1/2) Juppiter (1/2) Szaturnusz (1/2) Égbolt. A Föld–Nap távolság tehát kvart, az egész pedig oktáv.

¹⁸ Vö. Boethius: De inst. mus. 1,27. A kétféle elképzelés nemcsak a szférák számát és az átfogott hangközt illetően különbözik, hanem ráadásul az egyikben a legközelebbi szféra adja a legmagasabb hangot, a másikban a legmélyebb.

cionális” területére tartozott, egyszerűen megfoghatóvá, racionálissá válik, hiszen számokkal leírható. Érthető tehát, hogy miért volt olyan fontos a pythagoreusok számára a zenematematika, azaz a különböző hangközök arányszámainak meghatározása, ezek különböző kísérletek segítségével történő igazolása, illetve ezzel összefüggésben a nevezetes arányokkal való számolás, középarányos számok keresése, egyszerűen az, amit a *kanón-metszés* tudományának szokás nevezni. Hangsúlyoznunk kell, hogy ekkor még az egész kérdésfeltevés merőben matematikai és filozófiai indíttatású, hiszen egyrészt a hangközök arányelmélete nem más, mint a matematika egyik ága, másrészt a pythagoreus filozófia számára ez a zenematematika éppen azért válik olyan fontossá, mert ez illusztrálja és bizonyítja talán a legékeesebben a számok mindenhatóságát¹⁹.

Ebbe a számok uralta világképbe szervesen illeszkedik a szférák zenéjéről alkotott elképzelés, amely ráadásul a zenematematikával – majd ezen keresztül a zenetudománnyal – olyan sajátos kapcsolatba hozható, melynek a pythagoreusok érthető módon nem tudnak „ellenállni”: a számokban megnyilvánuló kozmikus-misztikus világtörvények egyik nagyszerű példája, hogy a zene „öselemit”, lényegét szimbolizáló mitikus eredetű hangok és a kozmoszt megtestesítő égitestek száma egyaránt 7. Ebben a pillanatban válik elengedhetetlenné annak hangsúlyozása, hogy az *eredeti húrszám* valóban hét volt, s egyszerűen tudományos igényű zeneelméleti kérdéssé válik a gyakorlat sokszínűségében addig nem létező probléma. A 7-es szám kanonizálása nem utóközik különösebb nehézségbe, hiszen éppen abban a korban vagyunk, amikor egyes híradások szerint maga Pythagoras bevezette a nyolcadik húrt,²⁰ és a megelőző héthúros forma már kellőképpen régóta uralkodó hangszer-típus ahhoz, hogy létrejöttét, előzményeit az idő jótékonyan homályba borítsa. Kialakulhat (illetve előtérbe kerülhet) a mitológia szintjén a Hermészhez, Apollónhoz vagy Orpheushoz, a zene- és irodalomtörténetben pedig a Terpandroshoz²¹ mint feltalálóhoz fűződő hagyomány.

A pythagoreus számmisszika jónéhány számot különleges hatalommal ruházott fel, a 7 természetesen nem az egyetlen ilyen. Az egyik legfontosabb szám a 4-es, amelynek jelentőségét bizonyítandó külön elméletet alakítanak ki: az első négy számból álló „négyesség” tanát, az ún. *tetraktys-tant*.²² Anélkül, hogy akár a tetraktys-tanra, akár a négyes szám egyéb jellemző tulajdonságaira (4 öselem, 4 évszak stb.) kitérnénk, maradjunk pusztán a zeneelméleti vonatkozásoknál! A tetraktys segítségével, vagyis az 1, 2, 3, 4 számokkal lehet megadni a nevezetes összhangzatokat (2:1, 3:2, 4:3), továbbá a hangrendszer és a különböző hangsorok elsődleges építkező egysége a négy húrból (hangból) álló *tetrachord*, melynek két szélső hangja kvart hangközt fog át, a két kö-

¹⁹ Ezért válik az aritmetikával, geometriával és csillagászzal egyenrangú matematikai tudományává a zeneelmélet (vagyis a zenematematika), és ez a felfogás oly erősen él tovább, hogy a *musica* még a középkorban is a quadriviumhoz tartozik. A részben belőle, részben vele vitatkozva létrejövő valódi – tehát zenei indíttatású – zeneelmélet (Aristoxenos és követői) évszázadokon át cipeli magával a matematikai szemléletmód nehéz terhét. (Arányelmélet, tétel-bizonyítás, bizonyított számítások stb.)

²⁰ Ld. Nikomachos: Ench.. 5. Vö. még Szabó Árpád, *A görög matematika kibontakozása* (Budapest 1978) 48–50.

²¹ Vö. Strabón: Geographica 13,2,4.; Excerpta ex Nicomacho 1.; Kleoneidés: Eisagógé 12.; id. Plinius: Nat.hist. 7,56.

²² Ld. pl. H. Koller, 'Harmonie und Tetraktys'. *Museum Helveticum* 16 (1959) 239–248.

zepső pedig az egyes nemek (*genos*) szerint változik. A zeneelméletet megalapozó pythagoreusok számára tehát a tetrachordra épülő rendszer éppen megfelelő a 4-es szám megkülönböztetett szerepe miatt, nincs más hátra, mint összeegyeztetni a héthúros őstípus eszméjével. Erre kiválóan alkalmasnak bizonyult a görög zeneelméletben már a legkorábbi időktől kezdve kimutatható (tehát feltehetően valóban pythagoreus eredetű) *synaphé – diazeuxis* fogalom pár bevezetése. Ha két tetrachordot *synaphével* (*kata synaphén*) kapcsolunk össze, azaz úgy, hogy az alacsonyabbik tetrachord legmagasabb hangja egybeesik a magasabbik legalacsonyabb hangjával, akkor éppen 7 hangot kapunk; ha pedig *kata diazeuxin* történik a kapcsolás, vagyis ha a két határoló hang közé egészhangközt iktatunk, akkor 8 hangot kapunk, és így természetesen oktáv lesz az egész hangtávolság. Ezzel egyben rá is térhetünk a következő nehézségre.

A nagy „világtörvényeket” kifejező 4-es és 7-es számhoz kapcsolódó pythagoreus igény mellé nyilván kb. egy időben léphetett be egy harmadik követelmény: még szebb a „kép”, ha az egész égi harmónia szélső hangjainak távolsága, és így az „eredeti” lyra is a legtökéletesebb összhangzatot, az oktávot adja. Csakhogy ez a három követelmény *egyszerre* nem teljesíthető! Vagy megtartjuk a négyes építkezés elvét és az oktávot, ebben az esetben két *kata diazeuxin* kapcsolt tetrachord lesz a megfelelő, de így elveszítjük a 7-es számot; vagy pedig a héthúros eredeti lyrát tartjuk meg a négyes építkezés mellett a *synaphé* segítségével, így viszont a szélső hangok távolsága csak szeptim lehet. A tetrachord-rendszer a görög zeneelméletben annyira alapvető, hogy arról lemondani semmiképpen sem lehet. Megoldás tehát nincs, a három követelmény együtt nem tartható, és éppen ez okozza a számtalan problémát, ellentmondást mind az antik, mind a modern szakirodalomban.

Hogy az eddigiekben ismertetett koncepcionális nehézség valóban létezett, meggyőzően bizonyítják a feloldására irányuló próbálkozások. Ha most újra áttekintjük az előljáróban bemutatott ellentmondásokat, azonnal látni fogjuk, hogy azok pontosan ennek a célnak az érdekében jöttek létre.

A leginkább kínálkozó, bár korántsem probléma nélküli megoldás az, amit jónéhány antik szerző követ, amikor a kozmikus harmóniát 7 helyett 8 szférából származtatja. Az alapot ehhez Platón szolgáltatja,²³ aki az Államban, a híres Ér-mítoszban nyolc szféráról beszél: a nyolcadik a csillagos Égbolt köre. A baj csak az, hogy az Égboltot az ókorban mindig is mozdulatlanak képelték, és ezért nem teljesen jogos ennek a szférának hangot tulajdonítani. Másrészt a 7-es számhoz, a lyra héthúros eredetéhez fűződő hagyomány túlságosan erős volt ahhoz, hogy egyszerűen el lehessen felejtetni. Ez a megoldás tehát ezért nem válhatott általánossá.

A másik fajta áthidalási lehetőség az, ami egyrészt Nikomachosnál mutatható ki;²⁴ másrészt Cicero „*Somnium Scipionis*”-ában. Ez az a bizonyos átmeneti elképze-

²³Ez a platonikus hagyomány tükröződik a fentebb bemutatott Ps.-Aristotelés idézetekben is. Valószínűleg Platón nyomán vált általánossá az alexandriai korban a nyolc szférának megfelelő nyolc hang képzete. Az idézett szövegek szerzője éppen ezzel vitatkozik.

²⁴ "Ἄλλὰ πῶς φησιν διτῷ σφαίρων οὐσῶν ἑπτὰ λέγονται εἶναι οὐφθόγγοι;" „Miért beszélünk hét hangról, amikor a szférák száma nyolc – mondja (ti. Nikomachos)” (Excerpta 8. p. 280 Jan) A magyarázat az, hogy kettőnek azonos a sebessége. Vö. még: Cicero: „Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt...sonos.” (De re publ. 6,17. Ez a nyolc pálya pedig, melyek közül kettőnek ugyanaz a hatása, hét hangot ad ki.)

lés, amely szerint nyolc szféra van ugyan, de csak hét hang. Ez sem igazán szerencsés, mert túlságosan erőltetett.

Harmadik megoldási lehetőséget tükröz a pythagoreus hagyományban fennmaradt elbeszélés²⁵, amely szerint az eredeti héthúros lyrához maga Pythagoras tette hozzá a nyolcadik húrt, mégpedig úgy, hogy ezzel a két szélső húr hangközét nem változtatta meg, hanem a mesé és a paramesé közé tette be az új húrt. Ez a megoldás mindenképpen szellemes és vonzó, csak arra kell ügyelnünk, hogy ne felejtkezzünk meg arról, ez is csak *egy* a többféle áthidalási próbálkozás közül, és hogy ne próbáljuk ezt a szövegrészletet mint filológiai érvet felhasználni az eredeti hangtávolság meghatározásához, amely feltehetően ismeretlen marad a számunkra, hiszen a zeneelmélet előtti időből nem áll rendelkezésre olyan forrás, amely alapján ezt a kérdést el lehetne dönteni, és mihelyt a zeneelmélet kialakulásával a hangköz pontos fogalma létrejön, az egész kérdéskör, mint láttuk, már a különböző koncepcióktól befolyásolt zeneelméleti-filozófiai szempontoknak van alárendelve.

Érdeemes megemlíteni még egy megoldást: a több forrásból is ismert „kettős feltalálás” hagyományát²⁶ Ennek a lényege az, hogy a mitikus lyra négyhúros volt, szélső hangjainak távolsága oktáv, ezt találta fel Hermész²⁷ majd Terpandros második feltalálóként a húrok számát egyszeriben hétre növelte, de közben a két szélső húr hangközét nem változtatta meg. A források egy-egy részletkérdésben ugyan eltérnek egymástól, de a kettős feltalálás közös gondolatában ismét csak egyfajta összeegyeztetési pró-

²⁵Ld. 20. j.

²⁶Vö.: id. Plinius: „...citharam Amphion, ut alii, Orpheus, ut alii, Linus (sc. invenit). Septem chordis primum cecinit III ad IIII primas additis Terpander.” (Nat.hist. 7,56. A kitharát Amphión, mások szerint Orpheus, megint mások szerint Linos találta fel. Hét húron először Terpandros énekelt, mégpedig úgy, hogy az első négyhez hármat hozzátett.) Némileg másképpen, de a lényegben hasonlóan ír Boethius: „Simplicem principio fuisse musicam Nicomachus refert adeo, ut quattuor nervis constaret... Cuius quadrichordi Mercurius dicitur inventor.” (De inst. mus. 1,20. Nikomachos szerint a muzsika kezdetben annyira egyszerű volt, hogy csak négy húrból állt... Ezt a négyhúros hangszert állítólag Mercurius találta fel.) Ugyanerről az Excerpta ex Nicomacho: “Τὴν λύραν τὴν ἐν τῆς χελώνης φασὶ τὸν Ἑρμῆν εὐρηκῆσαι καὶ κατασκευάσαντα ἑπτὰ χορδόν...” (Exc. 1. p. 266,1–3 Jan)

(A teknősbékából készült lyrát – mondja N. – Hermész találta fel és hét húrral látta el...) A két egyaránt Nikomachosra hivatkozó részletből is jól látható ugyanaz a bizonytalanság, amire az eredeti Nikomachos-szöveg esetében már utaltam. (Ld. 9. és 10. j.) A Boethius-szöveg ezután közli, hogy a hetedik húrt Terpandros tette hozzá, mégpedig „secundum septem planetarum similitudinem” (a hét bolygó mintájára). Az Excerpta szövege pedig részletesen leírja, hogy, miután Hermész feltalálta, mi történt a lyrával, melyet Orpheus halála után, mivel a tengerbe dobták, újra fel kellett fedezni. Ezt vitte véghez a lesbosi Terpandros, és ezért lett ő a „*prótos heuretész*” (feltaláló).

²⁷Az előző jegyzetben röviden bemutatott részletekből nyilván érződik, hogy ezekben a szövegekben a 4 húros őstforma valóban késői fikció, ahogyan Abert és a többi szerző állítja (ld. 3.j.), mégpedig olyan, amely az ellentmondás áthidalására jött létre. Világosan el kell tehát különítenünk két dolgot: 1. a négyhúros forma, ahogy Deubner bizonyította, bizonyosan létezett már az i.e. 7. sz. előtt (bár nem feltétlenül korábbi a héthúros változatnál). Vö. 4. és 6. j. 2. A fentiek ellenére joggal tarthatjuk fikciónak az előbbi szerzőknél elméleti megfontolásokból említett négyhúros lyrát. Nem valószínű, hogy a késő-császárkori írók Deubneréhez hasonló régészeti vizsgálatra alapozták volna állításaikat.

bálkozást fedezhetünk fel: így „majdnem” megmarad mind a három követelmény, csupán a 7-es szám mitikus eredete vész el, de Terpanndros éppen eléggé régen élt ahhoz, hogy ezt némileg pótolja.

Utolsóként nézzük még át a leginkább tekintélyt parancsoló összeegyeztetési kísérletet! (Ez egyébként sok szempontból rokon az előbb harmadiknak tárgyalt megoldással.) Az ún. régi pythagoreusoktól²⁸ csak kevés töredék maradt ránk, érthető tehát, hogy azokat már az antikvitásban nagy becsben tartották. Az egyik ilyen rendkívül értékes töredék a Sókratés-kortárs Philolaostól való, amelyet egyébként Nikomachos közöl a „Kézikönyvben”. A részlet két okból is nagyon fontos, egyrészt az összhangzatok korai elnevezéseit tartalmazza, másrészt a mi problémakörünket is érinti. Nézzük meg először magát a szöveget: „A harmónia nagysága a kvart (*syllaba*) és a kvint (*di' oxeian*). A kvint a kvartnál egy kilencnyolcaddal (*epogdoos*) nagyobb. Mert a *hypatétól* a *meséig* egy kvart, a *mesétől* a *nétéig* egy kvint, a *nététől* a *tritétig* egy kvart, a *tritétől* a *hypatéig* egy kvint. A *mesé* és a *trité* közt egy kilencnyolcados van. A kvart aránya 4:3, a kvinté 3:2, az oktávé 2:1. Így a harmónia öt egész hang (*epogdoos*: kilencnyolcados) és két *diesis*, a kvint három egész hang és egy *diesis*, a kvart két egész hang és egy *diesis*.” (Ritoók Zs. ford.)²⁹ Bár Philolaos nem szól a húrok számáról, mégis a *trité* elnevezés használata miatt³⁰ szinte bizonyos, hogy 7 húrról van szó, és így ez a Philolaos-féle leírás nem más, mint a későbbi szerzők és modern interpretátorok által hön áhított oktávot átfogó *heptachord*. Ha azonban elfogadjuk a dolgozatban ismertetett gondolatmenetet, vagyis a hármas követelményrendszer létezését és összeegyeztethetlenségét, akkor semmi okunk sincs Philolaost kivételnek tekinteni: az általa ismertetett hangszer is *egy* a sokféle összeegyeztetési próbálkozás közül, és így ezt a töredéket sem tekinthetjük bizonyítéknak a lyra eredeti formájára vonatkozóan, sőt, az a tény, hogy viszonylag korai időben keletkezett, éppen azt mutatja, hogy a hármas követelményrendszer tarthatatlansága már szinte születése pillanatában szükségszerűen maga után vonta önmaga meghaladásának igényét.

²⁸ „Az ún. régi pythagoreusokon egyrészt Pythagoras közvetlen tanítványait, másrészt azokat a hozzá időben közel állókat értjük, akiknek kora az i.e. 4. század első felével zárul. A három legtöbbször emlegetett név ebből a körből: ...Hippasos, Philolaos... és Archytas.” (Szabó Á., *A görög matematika kibontakozása*, 27.)

²⁹ ἁρμονίας δὲ μέγεθος συλλαβᾶ καὶ δι' ὄξειαν. τὸ δὲ δι' ὄξειαν μετῶν τᾶς συλλαβᾶς ἐπογδοῶ. ἔστι γὰρ ἀπὸ ὑπάτας εἰς μέσαν συλλαβᾶ, ἀπὸ δὲ μέσας πῶτι νεάταν δι' ὄξειαν, ἀπὸ δὲ νεάτας εἰς τρίταν συλλαβᾶ, ἀπὸ δὲ τρίτας εἰς ὑπάταν δι' ὄξειαν. τὸ δ' ἐν μέσῳ πρῆτας καὶ μέσας ἐπογδοον, ἃ δὲ συλλαβᾶ ἐπὶ τρίτον, τὸ δὲ δι' ὄξειαν ἀμιδλίον, τὸ διὰ πασσᾶν δὲ διπλῶν. οὕτως ἁρμονία πέντε ἐπογδοῶν καὶ δυοῦν διεσειῶν. δι' ὄξειαν τρί' ἐπογδοα καὶ δισεις, συλλαβᾶ δὲ δύο' ἐπογδοα καὶ δισεις.” (Nikomachos: Ench. 9. p. 252,17–253,3 Jan)

³⁰ A *trité* ugyanis – etimológiájának megfelelően – mindig a legmagasabb húrtól, a *nété*től számított *harmadik* hűrt jelenti.

Ami az antik szerzőknek nem sikerült, az a modern kutatás számára talán még reménytelenebb feladat, és ezért gyakran tévutakhoz vezetett. Lássunk néhány példát! R. Bragard³¹ például mindenáron igazolni szeretné az eredeti heptachord szélső húrjainak oktáv távolságát, és ennek érdekében – éppen az említett Philolaos-részletre támaszkodva – olyan hipotézist kénytelen felállítani, amely szerint a hét húr tulajdonképpen két *kata diazeuxin* kapcsolt tetrachord, csak az egyik közülük hiányos. Hogy elméletét a Nikomachos-mű többi részletével is összhangba hozza, olyan filológiai, szövegértelmezési nehézségekbe bonyolódik, melynek során azt állítja: az ókori szakirodalomban mindenütt kvart hangközt jelentő *diatessarón* kifejezést az általa elemzett kérdéses szövegben kivételesen eredeti etimológiája alapján pusztán *negyedik*nek kellene értenünk. Feltételezéseit nem csupán érezhető erőltettségük miatt kell elvetnünk, hanem elsősorban azért, mert maga Nikomachos egy másik helyen félreérthetetlenül közli, hogy milyenek tartja a legrégebbi Iyrát: „A legrégebbi típusú Iyrához, azaz a heptachordhoz, amely két kata synaphén kapcsolt tetrachordból áll ... még két tetrachordot illesztettek, egyet-egyét mindkét oldalra.”³² Nikomachos saját véleményét tehát semmiképpen sem lehet összhangba hozni az általa közölt Philolaos idézettel, annál is inkább, mert az idézet után maga Nikomachos is szükségét érzi, hogy némi magyarázatot fűzzön a szöveghez, majd pedig rendkívül tárgyilagosan azt is elmondja, hogy vannak, akik szerint nem lehet a *tritè* kvart távolságra a *névétō*.³³ Ez nem jelenthet mást, mint hogy azok, akikre Nikomachos céloz, egyszerűen nem fogadták el a Philolaos-féle heptachordot.

Th. Reinach is részletesen tárgyalja a kérdést,³⁴ felsorolja a különböző „csillagskálákat”, megállapítja a nekik megfelelő hangsort, némelyiket még valamelyik görög *tonosszal* is azonosítja. Elemzése rendkívül pontos, minden részletre kiterjedő, csak éppen a sokféle hagyomány egymás melletti létezésének magyarázatára csupán utalás-szerűen tér ki, és akkor is vitatható módon. Egyrészt szerinte a hét szférából álló modellről rögtön a kilencre térnek át,³⁵ mert a Boethius-félét kivéve, nyolc hangos elképzelés nincs. Ez viszont nyilvánvaló tévedés, mert pl. Ptolemaios kozmikus harmóniája egyértelműen nyolc hangból áll, ráadásul semmi sem bizonyítja azt, hogy a hangot adó égitestek számának növekedése egyben időbeli sorrendet is jelent. Másik vitatható állítása az, amelyben a kilenc szférát számláló elgondolások létrejöttét azzal indokolja, hogy azért lett rögtön kilenc a szám, mert mindenáron meg akarták találni az égen Hermés Iyráját, amelynek kilenc (?) húrja volt. Harmadsorban pedig azt a szemléletmó-

³¹R. Bragard: L'harmonie des sphères selon Boèce. *Speculum* IV (1929)

³²“Τῆ τοιγυν ἀρχαιοτρόπῃ λῶρα, τουτέστι τῆ ἑπταχόρδῳ, κατὰ συναφῆν ἐν δύο τετραχόρδων συνεστάσῃ...προσῆσαν ἄλλα δύο τετράχορδα, ἐκάτερον ἐφ' ἐκατέρῳ ἄκρῳ.” (Ench. 11. p. 256,5–11.)

³³“οἱ δὲ τοῦτο μὴ συνιέντες αἰτιῶνται ὡς οὐκ ὄντος δυνατοῦ ἐν ἐπιτρίτῳ λόγῳ εἶναι τρίτην ἀπὸ νῆτης.” (Ench. 9. p. 253,12–14.)

³⁴Th. Reinach, ‘La musique des sphères’. *Revue des Études Grecques* 13 (1900) 432–449.

³⁵Nem világos számomra, hogy itt miért nem veszi számításba a platóni 8 hangos elképzelést, és miért tárgyalja azt külön.

dot érzem vitathatónak, amellyel Reinach Platón költői emelkedettségű és filozofikusan elvont leírását abból a „földhözragadt” és már az ókorban is felbukkanó nézőpontból szemléli, hogy „hiszen amit itt Platón leír az egyes szférákon daloló szirénekkal, az valójában kakofónia.” Ezen az alapon aztán bonyolult spekulációk után megállapítja, hogy a szirének miféle hangközökben kellett, hogy énekeljenek. Ókori elődje ebben Macrobius, aki szerint a platóni kozmikus harmónia szélső hangjainak távolsága négy oktáv és egy kvint. Reinach „végeredménye”: négy oktáv és egy szext!

Sokan és sokféleképpen tárgyalták az egész problémakört;³⁶ de talán nem érdemes tovább sorolni a különböző szerzők véleményeit. A téma — érthető módon — mindig is igen vonzó volt az egyes tudományágak kutatói számára, a kérdések azonban továbbra is nyitva maradnak. Egy dolgot mindenesetre nem szabad szem elől tévesztelnünk. A pythagoreizmus talán a leginkább „kétarcú” filozófiai irányzat az ókorban. Mint ahogy magáról Pythagorasról is mind a mai napig megoszlik a kutatók véleménye — egyesek a nagy matematikust és filozófust látják benne, mások csupán misztikus szektaalapítót — ugyanúgy az egész iskola tevékenységét illetően a legtudományosabb eredmények és zseniális felfedezések keverednek különböző misztikus, irracionális elemekkel. A görög zeneelmélet, jóllehet éppen a legegzaktabb tudományból, a matematikából bontakozik ki, néhány tényezőjét tekintve azonban a pythagoreus számmissztika és szimbolika hatása alatt indult fejlődésnek. Ezt a hatást a modern interpretátoroknak nem szabad figyelmen kívül hagynia akkor, amikor olyan kérdések megválaszolását tűzi ki maga elé, hogy hány húrja volt a lyra legrégebb formájának, és mi volt a szélső húrok hangtávolsága. Az már más lapra tartozik, hogy ezek a kérdések egyáltalán megválaszolhatók-e.

³⁶ Az egész kérdéskörrel kapcsolatban vö. még pl.: C. v. Jan, 'Die Harmonie der Sphären'. *Philologus* 52 (1894), 13–26.; F. R. Levin, 'The Hendecachord of Ion of Chios'. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 92 (1961), 295–307.; G. Wille, *Musica Romana*. (Amsterdam 1967) 438–443.; W. Burkert, *Weisheit und Wissenschaft*. (Nürnberg 1962) 328–335.

Csapó Károly:

A SZÁMÍTÓGÉPES ZENEI DOKUMENTÁCIÓ ÉS A DALLAMKÓDOLÁS

A számítógéppel segített kutatások története a zenetudomány szerteágazó tevékenységi körében is több, mint negyedszázados múltra tekinthet vissza. Egy, a hetvenes évek elején induló amerikai periodika¹ első száma már ilyen rovatokat kínál olvasóinak:

General or Multiple Topics

Music Encoding

Music Encoding – Analog

Music Encoding – Visual

Music Encoding – Key punch

Music Printed by the Computer

Music Performed by the Computer

Music Composition by the Computer

Computer-Aided Music Analysis

Computer-Aided Music Documentation

Computer-Aided Music Education

A felsorolásból egyúttal az is kitetszik, hogy a dallamkódolás problémája kezdetől fogva az érdeklődés középpontjába került, mert a legtöbb kutatási témához szorosan kapcsolódott.

A hazai kísérletek is elég korán elkezdődtek, mindenekelőtt a népzene kutatás területén. Egy 1969 júliusában, a Neumann János Számítógéptudományi Társaság ülésén megtartott előadás már egy azt megelőző, ötéves periódus tapasztalatait foglalhatta össze. Halmos István és munkatársai a dallamrokonság feltárásának számítógépes lehetőségeit vizsgálták a MTA Népzene kutató Csoport „Európa Katalógus” elnevezésű munkálatainak keretében.

Az idejekorán megindult kísérletek ellenére az is kétségtelen tény, hogy a hazai kutatások elég vontatottan haladtak még a hetvenes évek végén is, ami elsősorban gazdasági okokra vezethető vissza. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az immár több évtizedes törekvésekből csakis ott születhettek – néha igen látványos – eredmények, ahol a megfelelő pénzeszközök is rendelkezésre állottak, hiszen a kutatások ütemét a meglévő számítógépek fejlettsége és a hozzáférhetőség lehetősége alapvetően befolyásolta. Lassította továbbá a munkát az is, hogy a számítógépek első generációi meglehetősen bonyolult monstrok voltak, kezelésükhöz több irányú szakértelemre volt szükség, amit csak jól megszervezett team-munkával lehetett elérni. Érthető, ha ilyen körülmények között a hazai kutatások ütemében csak a legutóbbi években tapasztalható számottevőbb élénkülés.

¹ *Computational Music Newsletter* Vol. I. 1973.

A mikroelektronika látványos fejlődése ugyanis a számítástechnikában is döntő változásokat eredményezett. A mikroprocesszoros technikára épülő, „emberközelibb” számítógépek megjelenésével a számítástechnikai kultúra nálunk is betört az élet minden területére és természetesen a tudományos munka eszköztárában is egyre jelentősebb szerepet kap. Maga az a tény, hogy a számítógépes kutatások zöme, kikerülvén a számítóközpontok géptermeiből, beköltözhet a zenei műhelyek dolgozószobáiba vagy akár a kutatók otthonának falai közé, várhatóan a zenei kutatások terén is mélyreható változásokat idéz majd elő.

1. A korszerű számítástechnika jelenléte különösen a zenei dokumentációs munkában részt vevő kutatók számára jelent felbecsülhetetlen segítséget. A korábbi lehetőségek nehézsége, a lyukkártyás adatbeviteli módszerek és egyáltalán a számítógéppel való kommunikáció bonyolultsága miatt tapasztalható idegenkedés ma már a múlté. A muzikológusok táborában és általában a humán diszciplínák területén megfigyelhető szemléletváltozásban a hardver-korszerűsödés mellett kétségkívül szerepet játszik az a tény is, hogy a számítógépbe táplálható feladatmegoldó programok, az ún. szoftver lehetőségei is jelentősen kitágultak. Napjainkban már külön iparág és kereskedelmi hálózat foglalkozik a különféle gépekhez való program-csomag előállításával és forgalmazásával. Ezek a szoftverek a legáltalánosabb felhasználói igények kielégítését szolgálják és számos témában, pl. a szövegszerkesztés vagy az adatfeldolgozás munkáiban igen előnyösen használhatók. Alkalmazásukhoz nincs szükség különleges előtanulmányokra vagy szakképzettségre, hiszen éppen az olyan felhasználók számára készültek, akiknek foglalkozása általában messze esik a számítástechnikától.

Ugyanakkor az is tény, hogy az ilyen készen kapható és többnyire sokoldalú program-csomagok nem veszik, nem vehetik figyelembe – már csak üzleti megfontolásokból sem – a speciális kívánalmakat. Jóllehet módosításukra, egy-egy célfeladathoz való adaptálásukra – nem ritkán magyarításukra – gyakran szükség lenne, ez általában megoldhatatlan feladat, mert technikailag is, jogilag is védettek. Ezért a különleges feladatok számítógépes megvalósításához egyedi kísérletekre, program-fejlesztésre van szükség. Fokozottan érvényes ez a kutatóintézeti hálózatra, ahol az egyes diszciplínák szerteágazó témafeladatainak többségéhez az adott helyen kell kifejleszteni a megfelelő számítógép-programot.

2. Láttuk, hogy a zenei kutatások egyik központi kérdése kezdettől fogva a dallam számítógépes reprezentálásának megnyugtató megoldása volt. Az immár több évtizedes törekvés problémáiról és eredményeiről jó áttekintést nyújt Sztanó Pál és Prószyk Gábor e kiadvány korábbi évfolyamaiban megjelent dolgozata, ezért itt a téma részletesebb tárgyalásától eltekintünk.² Azokra a dallamkódolási kísérletekre szorítkozunk csupán, amelyek a Zenetudományi Intézetben folyó dokumentációs feladatok munkáihoz kapcsolódnak. Előre kell bocsátanunk, hogy kísérleteink a jelenleg rendelkezésre álló eszközök miatt meglehetősen szerény keretek között folynak és csupán előtanulmányoknak tekinthetők ahhoz a munkához, amelyet a közeljövőben kibővülő, a jelenleginél sokoldalúbb eszköztárunk lehetővé tesz.

²Sztanó Pál, 'A dallammérésről'. In: *Zenetudományi dolgozatok 1979 Budapest*. 277–282.

Prószyk Gábor, 'Szempontok a magyar népzenei anyag számítógépes feldolgozásához'. In: *Zenetudományi dolgozatok 1983 Budapest*. 133–148.

Köztudott, hogy a számítógéppel segített dokumentációs munka tárgya igen sokszor maga a dallam, márpedig egy kialakítandó adatbázis dallamközpontú felhasználhatóságát a tárolt dallamokra vonatkozó információk természete döntően befolyásolja. Mindaddig, a tárolókapacitás korlátai, illetve az adatbeviteli munka belátható időn belül való befejezésének igénye miatt csupán kompromisszumos megoldások születhettek egy-egy adatbázis megvalósítása folyamán. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy a munka megkezdése előtt el kellett dönteneni, meg kellett határozni a tárolt adathalmaz természetét és mélységét, tehát azt, hogy a dallamokhoz tartozó releváns információk közül mi kerüljön gépre és mi nem. Kétségtelen, hogy az ilyen szöveges, a hangnemre, ambitusra, kadenciára, stb., vonatkozó felvilágosítások halmaza is nagyon hasznos adattár kialakítását teszi lehetővé, de a szinte korlátlan szempontú feldolgozást – visszakeresést, elemzést, összehasonlítást – csak a teljes dallam valamilyen módon megvalósított kódolása, gépre vitele és tárolása oldhatja meg.

Természetesen egy sok tízezer dallamból álló gyűjtemény anyagát manuális eszközökkel kódolni, a kódokat begépelni rendkívül időigényes feladat, az adatbevitelben résztvevők számától függően, esetleg évekig is eltartó munka lenne. Ezért az ilyen méretű adathalmazok feldolgozásához automatikusan kódoló rendszereket kell segítségül hívni. A kéziratos vagy nyomtatott kották adatbevitelét pl. egyes *képfeldolgozó* automatikák, a hangszalagon őrzött dallamokét pedig az ún. *analóg dallamkódolás* oldhatja meg. A képfeldolgozó rendszerek lényege az, hogy a számítógép egy tévé-kamera segítségével „leolvassa” az eléje tett hangjegyek adatait és azt automatikusan kódolva tárolja. Ilyen megoldások már léteznek és remélhető, hogy előbb-utóbb nálunk is bevezetésre kerülnek.

Az analóg kódolás, a hangzó anyagok „gépi lejegyzése” sem kecsegtető elmélet csupán, hiszen néhány külföldi megoldás már a gyakorlatban is létezik. Sőt, egy biztató hazai kezdeményezést, a Szalai testvérek által kifejlesztett „MUZIX 81” elnevezésű komplex program keretében, alkalmunk volt a közelmúltban személyesen is megcsodálni. Ezeknél a rendszereknél több megoldás is elképzelhető. A legegyszerűbb eljárásnál a számítógéphez kapcsolt elektronikus hangszer klaviatúráján kell a dallamot lejátszani, a fejlettebb rendszereknél a gép hangszalagról vagy akár mikrofonon keresztül várja a zenei anyagot. Ez utóbbi megoldás sokcsatornás kivitele működik már évek óta a párizsi IRCAM zenei műhelyében is a modern zeneszerzői törekvések és nem utolsósorban a tudományos kutatómunka szolgálatában.

3. A modern személyi számítógépek sokoldalúságára jellemző, hogy rajzolni és zenélni is tudnak. Ezeket a tulajdonságokat géptípustól függő mértékben és minőségben zenei feladatok megoldására is fel lehet használni. A legtöbb gép rendelkezik egy vagy több beépített hanggenerátorral is, amely programozható és bármilyen dallam lejátszására alkalmas. Az IBM PC operációs rendszere már a dallamkódolást is „emberi” nyelven teszi lehetővé. Ha begépeljük pl. a következő utasítást:

SOUND 440,1

akkor megszólal egy 1 sec-ig tartó normál *a* hang. Hangsor vagy dallam megszólaltatása is könnyű, mert pl. a

PLAY „CDEFGAB”

utasítás hatására a gép lejátsza a C-dúr skálát.

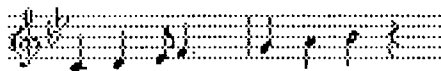
A hangkeltés eszközei és lehetőségei géptípusonként változnak és gyakran a fentinel bonyolultabb programozási eljárást igényelnek. Ugyanez vonatkozik a grafikus lehetőségekre is, ami jelen témánk szempontjából ugyancsak fontos.

Köztudott, hogy az évszázadok során kialakult európai kottairás tulajdonképpen egyfajta sűrített utasítás-rendszer, a zene vizuális kódja, amely egy adott dallamról, zenei szövegről többé-kevésbé egyértelmű információkat rögzít minden zenész számára. Természetes igény tehát, hogy a számítógépes muzikológia is kihasználja az ebben rejlő lehetőségeket. Más szavakkal: a számítógép nyelvére lefordított és elraktározott zene felhasználási célja között szerepelnie kell a kottagrafikának is. Modern számítástechnikai eszközökkel, még az aránylag egyszerű mikrogépekkel is, megoldható feladat a kívánt kottakép megjelenítése képernyőn vagy akár papíron, bár korántsem olyan egyszerű módon, mint azt a hangkeltésnél láttuk. Egy adott frekvenciájú és időtartamú hang megszólaltatásához csupán két paraméter szükséges, megrajzolásához sokkal több. Ez a tény, bár kétségtelen tárkapacitási problémákat is felvet, a megvalósíthatóság szempontjából csupán programozás-technikai kérdés.

A megoldandó feladat az, hogy – bármilyen adatbeviteli módszer esetén – az adatbázisban tárolt dallamok kódrendszere alkalmas legyen nemcsak a dallamok sokszempontú elemzésére, visszakeresésére, hanem azok vizuális megjelenítésére, sőt megszólaltatására is. Egy ilyen, a zenei dokumentációs munka számára nélkülözhetetlen rendszer kialakítása érdekében fogtunk hozzá elsőként a kottagrafikai lehetőségek vizsgálatához. Hagyományos kottairásunk – már említett – kódjellege ugyanis lehetővé teszi, hogy a grafikus célokra gépre vitt kódsorozatból a számítógép „megfejtse” a dallamra vonatkozó információkat és a betáplált programnak megfelelő feladatot végrehajtsa.

Kísérleteinket a magyar gyártmányú, PRIMO A-64 típusú, mikroszámítógéppel végeztük. Bár a gép csak egy 192x256 pontból álló képernyő-területre ír vagy rajzol, a kezdetben csupán vokális népdalok megjelenítését célzó kísérleteink számára ez a felbontás elegendőnek bizonyult.

Kezdetben, a BASIC programnyelv segítségével kipróbáltuk a szakirodalomban ajánlott, jelpárokából álló, szinte valamennyi kódolási megoldást, a szolmizációs jelekből álló dallambeírás is. Törekedtünk a zenei hagyományokhoz közel álló, könnyen megjegyezhető megoldásokra, mert meggyőződésünk, hogy a manuális dallamkódolásra még az automatikus rendszer megvalósulása esetén is szükség lehet. Kísérleteink jelenlegi szakaszában FORTH nyelvű programokkal dolgozunk, amely számos előnyvel rendelkezik a BASIC-kel szemben, különösen a gyorsaság és a tárkapacitás tekintetében. A programnyelv tulajdonsága azt is lehetővé teszi, hogy egyszerű „szavakkal”, azaz a kialakított rövidítések segítségével közvetlenül is kottát írjunk a képernyőre, az 1. ábrán látható eredménnyel.

v1 2bé 4c 4d 8e pf üv 4g 4a 4h 4s sv

1. ábra

A rövidítések rendszere egyszerű, a gyakorlatban használt kifejezéseket követi. Tehát: negyed $\bar{c} = 4c$, ütemvonal = $\bar{üv}$, pontozott $f = pf$, sorvég = sv , stb. Ez a kódrendszer még nem végleges, a további kísérletek során még módosulhat, de az eddigi tapasztalatok szerint jól használható. A kódokat a dallamelemző szubrutin is jól értelmezi és csak a dallamelemző program komplexitásán múlik az értékelhető információk természete és mélysége. A 2. ábrán látható „támlap” az alapprogram helyigénye mellett csupán 120 byte-nyi helyet foglal el a memóriában. Ha a belőle nyerhető információkat külön adathalmazban kellene tárolni, az ehhez szükséges helyigény a 120 byte-ot jóval meghaladná.

(Járdányi I./209)

Istenem, Istenem,
Kinek tegyek panaszt,
Az idegenek közt
Kitől kérjek választ?

2. ábra

Kísérleteinknek – amint már említettük – még a kezdetén tartunk, de bízunk abban, hogy az eddigi tapasztalatok jól hasznosíthatók lesznek az új számítástechnikai eszközök birtokában megélénkülő dokumentációs munka során.

Tari Lujza:

A DUDAHAGYOMÁNY TOVÁBBÉLÉSE HEGEDŰN*

Közismert, sőt már közhelynek számít, milyen erős nyomokat hagyott a duda az európai zenekultúrában, mennyire befolyásolta a műzenét, de magát a népzénet is. A kérdéskörrel különösen a népzene területén számos önálló tanulmány foglalkozott már Magyarországon is.¹ Valamennyi munkában (köztük a hangszer-ismeretelméletekben is) kiemelkedő szerep jut a dudazene legjellegzetesebb elemeinek, a motívumismélteléses közjátékegységeknek a tárgyalására. Ismeretes, hogy ezeknek a közjátékszakaszoknak a neve a magyar népzenetudományban Bartók közlése óta (aki a Hont megyei dudások terminológiáját közvetítette) aprózás, aprája. Bartók úgy vélte, hogy ezek az önálló (ún. abszolút) hangszerez zenének a maradványai, illetve esetleg szöveges eredetű táncszók hangszerez megfelelői.²

Nem kevésbé fontosak azok a tanulmányok sem, melyek a tényleges dudadallamokkal, valamint ezeknek a hagyományon belüli átformálódásával foglalkoznak. E tanulmányok a változás folyamatát vagy általában, az egész néphagyományon belül, vagy pedig a vokális népzene koncentrálnálva vizsgálják. Pedig közismert, hogy a duda ill. a duda-stílus hatása a hangszerez népzene is felmérhetetlen. A hatást nemcsak a motívumismélteléses közjátékszakaszok (interludiumok), sőt: nem is csak a dudára jellemző díszítésmódok átvétele jelzi. (Példaként megemlíthetjük a főhangokra fölülről erősen rácsaptatott előkéket, melyeket furulyán, klarinéton, tárogaton és hegedűn különösen szívesen alkalmaznak a hangszerjátékosok). Mégcsak nem is a magyar dudára jellemző 8, 7–6 szótagos egyenletes negyedmozgás ritmikái és előadásbeli hatására gondolunk kizárólag, hanem mindezek összességére. Egy sajátos szemléletmódról van ugyanis szó, melynek háttérében a hivatásos zenélés áll.

Egy-egy hangszer(-típus) népszerűsége vagy népszerűtlensége mindig tükrözi az adott társadalmi elvárásokat is. Hangszerek jönnek divatba, majd merülnek feledésbe a történelem folyamán. A duda és a hegedű az eddigi századokban lényegében töretlen népszerűségnek örvendett egész Európában, részben azért, mert leginkább hivatásos zenészek voltak a megszólaltatóik (gondoljunk a középkori vándor-dudásokra, vándor-hegedűsökre, igricekre, jocularokra). Kettejük közül a duda volt a kedveltebb, vele ugyanis egy egyszemélyes „zenekart” lehetett megszólaltatni. Ugyanakkor arra is van történeti adatunk és századunkból élő példánk is, hogy mulatság alkalmával duda-he-

* 1985. szeptemberében a hegedűről Trentóban (Olaszország) tartott konferencián elhangzott előadás magyar nyelvű változata.

¹ Mái legérdekesebb közöttük: Vargyas Lajos, 'A duda hatása a magyar népi tánczenére'. *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* VIII. 241–291.

² Bartók Béla, 'A hangszerez zene folklórja Magyarországon'. [1911] In: *Bartók Béla Összegyűjtött Írásai I.* Közreadja Szóllósy András (Budapest 1966) 70.

gedű páros szolgáltatta a zenét.³ Nyilvánvaló, hogy egy ilyen együttjáték esetén annak a hangszernek kellett alkalmazkodnia a másikhoz, amelyik ezt rugalmasabban megtehetette. Ebben az esetben a hegedűnek, mivel a dudának meglehetősen kötöttek a fizikai (hangterjedelmi, játéktechnikai stb.) adottságai.

A cigányzenészek előtérbe kerülésének idején a duda a főúri udvarokban még ugyanolyan kedvelt volt, mint a falvak lakossága körében. A 19. századtól fokozatosan változik a kép. A cigányzenészek (zenekarok) mind nagyobb szerephez jutnak, és idővel az úri körökből teljesen kiszorítják a dudát (ez egyúttal a repertoárban is jelentős változást okoz). A falvakban is egyre több helyen működnek cigányok a parasztnézések (esetleg éppen dudások) helyett. A dudahagyomány mégsem szűnik meg egycsapásra. A nyelvterület különböző pontjairól vannak olyan adataink (pl. Északmagyarországról, a Dél-Alföldről), miszerint bizonyos falvakban dudások is és cigányzenészek is muzsikáltak egyidejűleg (de különböző színhelyeken). A Pozsony megyei Jókán például a fiatalság aszerint választotta ki a táncalkalom helyét, hogy duda- vagy cigányzenét akart-e hallani, illetve melyikre akart táncolni.⁴ A falu különböző pontjain különböző zenekíséretes bálakat tartottak ugyanis, melyek csak részben voltak függvényei a magyar falu tipikus (és a 20. század közepéig fennálló) településszerkezetének. Vagyis nem volt törvényszerű, hogy a régebbi hagyományt tükröző dudás a szegényebb „alvégen” játsszon.

Sőt nemegyszer éppen csak a gazdagabbak fogadhattak messzebről származó vándordudást. A hagyomány megtartása és az attól való eltávolodás tehát nem kizárólag anyagi kérdés volt. A duda azért fejthette ki a hegedűre a legnagyobb hatást, mert a magyar néphagyományon belül a duda volt az a hangszer, amely a vokális zenével is a legszorosabb kapcsolatban állt. Ez indokolja talán azt is, hogy a hallgatók sok esetben egyáltalán nem ragaszkodtak a dudához a cigányzenekarok elterjedése után, a primástól ugyanakkor megkövetelték az addig dudán hallott dallamokat. Ezek a momentumok némileg már jelzik, hogy az átalakulás módja és mértéke időpontok és területek, azon belül közösségek, csoportok és egyének szerint meglehetősen különböző volt.

Jelenlegi ismereteink szerint a következőkben összegezhethetjük a dudahagyomány beolvadását a hegedűstílusba.

1. A duda közvetlen utánzása hegedűn

Ez a hatás területileg Észak-Magyarországra és vele összefüggésben Észak-Dunántúlra lokalizálható. Időben főleg századunk első felére tehető, de még napjainkban is találkozunk vele. A magyar nyelvterületen belül ugyanis itt maradt legtovább (az 1940-es évekig) használatban a hangszer. A hangszer fennmaradása mögött közös társadalmi igény húzódott meg, ezért nem megfelelő példa e tekintetben a Dél-Alföld (főleg Szeged környéke), ahol bár szintén élt még a dudahagyomány az említett időben, fenntartóik azonban egyéni használók vagy egészen szűk csoportok voltak. (A vizsgálódási területünkön kívül eső dél-dunántúli horvát dudahagyománnyal e helyen nem foglalko-

³Viski Károly, 'A hegedű'. In: *Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára* (Budapest 1943) 4–54.

⁴Tari Lujza gyűjtése 1983. január.

zunk).⁵ Az északi dudásokkal kapcsolatban hadd említsünk meg két adatot. 1911-ben Ipolyságon kanásztűlök és dudaversenyt rendeztek, ahol ez alkalommal hat dudásról fénykép is készült. 1935-ben pedig, mikor Nógrád megye főispánja összeíratta a dudásokat, még mindig huszonhárman jelentkeztek, de az adatot közlő Kodály szerint számuk „... még több lehet”-ett (feltehetően el sem jutott valamennyiükhöz a hír).⁶

A hangszer rendkívüli népszerűsége magyarázza, miért hangolták át a hegedűsök hangszereiket úgy, hogy velük a duda hangzását utánozhassák. A scordatura leginkább abból állt, hogy a hegedű *d–g* húrját egyvonalas *e*-re és kis *e*-re hangolták. Ismeretesek azonban olyan felvételek is, amelyekben áthangolatlan hegedű utánozza a dudát. Ilyenkor vagy csak az *a–e*, vagy csak a *d–a–e* húrokat használták. Első kottapéldánk előadója is áthangolatlan hangszeren utánozza a dudát, játékában ugyanakkor a jellegzetes duda-bevezetés is szerepet kap (*1. kotta*).

A következő darabban a dudára jellemző strukturális melizmák jelennek meg, a duda-basszus ritmikus mozgását pedig lábdobogással helyettesítette az előadó (*2. kotta*).

A harmadik dallam a struktúra és a kanásztáncritmika révén az egész Kárpát-medencében jellegzetes. Dallamformálása magyarnak mondható, de a szlovák népzeneben is jellemzőnek nevezhető. A többnyire líd-kvarttal színezett szlovák változatok neve általában Odzemok, míg a magyaroké leginkább Verbunk vagy Kanásztánc. Az előadó többször megszakítja a dallam feszes menetét, s három hangból álló sokszor ismételt szakaszokat illeszt az egyes „versszakok” közé. Végül az egész darabot szintén a dudastílusból átörökített lassú tempójú, széles ívű codával zárja (*3. kotta*).

A dallam egy más faluból származó változata az összefüggések következő lépcsőfokát képviseli.

2. Átmeneti forma

E csoportban nincs áthangolva a hegedű. A primás ugyanis nem kényszerül mindig arra, hogy egymaga keltse a dudazene illúzióját. Ha „segítsége” van (a hangszerjátékosok többnyire így nevezik kíséretet ellátó társaikat), az is aktív részese a duda imitálásának. Következő példánkban a jellegzetes duda-kvintek (alaphang+kvint) a hegedűn módosulnak. Hangzatfordítással szeksztekre, kvartokra változnak. Ahol kvint van – egy-egy zárlati ponton –, lényegében az is egy alaphangot és kvintet nem használó hiányos D⁷-akkord (*4. kotta*).

3. Totális metamorfózis

Az átalakulásnak ebben a fázisában már nincs szó semmiféle utánzásról, sőt még csak valamely 8, 7 vagy 6 szótagszámmal meghatározható és felismerhető dudadallamról sem. A következő, két periódusból álló dallampéldában a duda hatását már csak az A rész erősen motívumismétléses motívikája jelzi a primben, a kíséretben pedig a T–D (az utóbbi néha szeptimmal színezett) használata mutatja. Ez a dallam Erdélyből való,

⁵Az Alfölddel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy ott a dudához hasonló hangzású tekerőnek volt fontos szerepe. Talán a hangszer hatásával magyarázható, hogy e tájon lett a legnépszerűbb a citera.

⁶Kodály Zoltán, *A magyar népzene* (Budapest 1960. 3. kiadás) 138. jegyzet.

ahol a 19. században lényegében már nem volt használatban a duda, így számunkra az átmenet fokozatai ismeretlenek. Az átalakulás mindenesetre teljesnek mondható (5. kotta).

Terjedelmi okoknál fogva le kell mondanunk arról, hogy a 3. csoportot további kottapéldákkal illusztráljuk. Az igazán magasrendű művészi megoldásokat, s az alapjukul szolgáló hangszeres zenei gondolkodást pedig éppen ez a csoport képviseli. A hivatásos hangszerjátékosok hagyományismeretük és saját improvizációs készségük birtokában még egy konkrét vokális dallamot is olyan mértékben átlényegítenek, hogy nem egyszer teljesen új dallamok, dallamszerkezetek keletkeznek. Utolsó példánk már jelezhetette, hogy ez a mai (még élő) népzene tekintve elsősorban Erdélyben jellemző. A dudastílus felszívódása a hegedűstílusba e területen belül is főleg a kanásztáncritmusokat alkalmazó páros és férfi szólótáncok zenéjében valósult meg.

Bartók Béla három fokozatot állapított meg, mikor a népzene műzenében történő felhasználásának módjait összegezte.⁷ Ezt a témánktól látszólag távol eső összefüggést azért említjük, mert e három fokozat lényegében megfelel az eddigiekben tárgyaltaknak. Bartók ismerte kora különböző népeinek színhagyományos zenekultúráját, így a színhagyományozódás törvényszerűségeit is nyomon követhette. Írásában szinte nem tett mást, minthogy a népzeneben megfigyelhető jelenségeket a műzenére vonatkoztatta. De míg a műzenében nép- és műzene viszonyán van a hangsúly, addig a népzeneben természetesen elsősorban a nép- és népzene kapcsolatán.

A dudahagyomány és a hegedűstílus összefonódását illetően megállapítható, hogy az 1. pontban említett közvetlen utánzás kisebb mértékben, a 2–3. pontban tárgyalt átmeneti állapot és teljes átalakulás pedig jelentős mértékben él ma is. Bár a duda nyilvánvalóan évszázadok óta hat a hegedűre, stílusformáló szerepe főleg a 19. századtól, leginkább pedig a 20. századtól van. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a felvázolt sorrend nem jelent időbeli fejlődést. A jelenségek időbeli korlátozás nélkül, szimultán is élhetnek egymás mellett, egyik akár meg is előzheti a másikat. Példaként megemlíthetjük ezzel kapcsolatban az északi területet, mely nemcsak a dudahagyomány fenntartója volt, hanem a klasszikus cigányzenekar kialakulásának egyik színtere is. A cigányzene e kisugárzó pontján előbb ment végbe a totális metamorfózis – főleg a verbunkos zenében –, mint ahogy létrejött a közvetlen hangszerutánzás. A verbunkosban persze ugyanúgy nem szembeszökő a duda hatása, mint az erdélyi hangszerjátékosok által formált dallamokban. A magasrendű művészi színvonalon megoldott bonyolultabb zenei formákban a különböző stílusok felszívódása is hatékonyabb: erőteljesebb ugyan, de sohasem külsőségekben megnyilvánuló.

A néphagyományon belüli „feldolgozások” (transzformációk, metamorfózisok) egyidejűleg több szinten jelentkeznek. Mint a legtöbb hangszeres zenei stílust, a hegedű stílusát is sok más zene (vokális-, mű-, más népek zenéje) és több más hangszer befolyásolta. Ugyanez a dudára fordítva érvényes: hatása a hegedűn kívül más hangszerrekre is és a vokális zenére is nagy volt. Az áthagyományozódás egyéb formáit a hegedűstílus esetében is érdemes még más oldalról is megvizsgálnunk.

⁷ Bartók Béla, 'A parasztzene hatása az újabb műzenére'. [1931] In: *Bartók Béla Összegyűjtött Írásai I.* Közreadja Széllősy András (Budapest 1966) 675–679.

A kottapéldák adatai

1. AP 5481/l *„Dudanóta”* Halászi (Moson m.) Banyák Pál 73 éves cigányprímás. Gyűjtötte Jámbor Márta–Martin György–Pesovár Ernő 1955. IX. Lejegyezte Avasi Béla.
2. AP 10.777/f *„Duda hegedűre”* Szurdokpüspöki (Heves m.) Szabó Imre 62 éves (lopótökhegedűn). Gyűjtötte Tari Lujza 1973. XI.
3. AP 1931/a *„Duda-dal, duda-tánc”* Somorja–Šamorín (Pozsony m.) id. Sárközi Ferenc 75 éves cigányprímás. Gyűjtötte Szomjas-Schiffert György 1957. X. Lejegyezte Tari Lujza 1985.
4. AP 8231/f *„Kanásztánc”* Kéménd–Kamind (Esztergom m.) az előadók neve nincs feltüntetve. Gyűjtötte Martin György 1966. XII. Lejegyezte Tari Lujza 1976.
5. AP 5212/d *„Legényes”* Válaszút–Ráscruci (Kolozs m.) Pusztai Sándor 67 éves prímás és Kaló János 49 éves brácsás. Gyűjtötte Kallós Zoltán–Martin György 1962. V. Lejegyezte Tari Lujza 1985.

$\text{♩} = 96-100$

Hegedű

1.

$\text{♩} = 104-112$

portato al fine

simile

simile

simile

simile

♩ = 120

2.

Hégedű
(Lobdobogás)

♩ = 104

3.

1.) Hegedű

tenuto simile

2.)

etc.
al fine

1.) var.

This system contains two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#). It features a melodic line with eighth and sixteenth notes, including a triplet of eighth notes. The lower staff is in treble clef and contains a bass line with eighth notes and rests, marked with a repeat sign and a fermata.

4.)

This system contains two staves. The upper staff continues the melodic line from the first system. The lower staff continues the bass line, featuring a triplet of eighth notes and a fermata.

This system contains two staves. The upper staff continues the melodic line. The lower staff continues the bass line with eighth notes and rests.

An empty musical staff in treble clef.

An empty musical staff in treble clef.

First system of musical notation. The upper staff features a treble clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a 3/4 time signature. It contains a sequence of eighth-note triplets, with the number '3' written below each group. The lower staff features a bass clef and contains a sequence of eighth notes, with a vertical dashed line indicating a measure rest.

Second system of musical notation. The upper staff features a treble clef, a key signature of two sharps, and a 3/4 time signature. It begins with a fermata over a quarter note, followed by eighth notes and quarter notes. The lower staff features a bass clef and contains eighth notes and quarter notes. A '3.)' marking is present on the left side of the system.

Third system of musical notation. The upper staff features a treble clef, a key signature of two sharps, and a 3/4 time signature. It contains eighth notes and quarter notes. The lower staff features a bass clef and contains eighth notes and quarter notes.

A single empty musical staff with a treble clef.

A single empty musical staff with a treble clef.

rallentando

largamente

The image shows a musical score for a piece marked "largamente". The score is written on a grand staff consisting of two staves per system. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The first system contains two staves. The upper staff features a melodic line with a half note G4, a half note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note D5, a quarter note E5, a quarter note F#5, a quarter note G5, a quarter note F#5, a quarter note E5, and a quarter note D5. The lower staff contains a bass line with a half note G3, a half note F#3, a half note E3, and a half note D3. The second system also consists of two staves. The upper staff has a half note G4, a half note A4, a quarter note B4, a quarter note C5, a quarter note D5, and a quarter note E5. The lower staff has a half note G3 and a half note F#3. The piece concludes with a double bar line. Below the first system, there are four additional empty staves, each with a treble clef.

A musical score for guitar, consisting of two systems of two staves each. The music is in the key of D major (two sharps) and 4/4 time. The tempo is marked as 132 BPM. The first system includes a 4th fret marking above the first measure. The second system includes a 3rd fret marking above the first measure. The notation includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The piece concludes with the word "etc." written below the final measure of the second system.

5.

$\text{♩} = 120$

Hegedű

Brácsa

This block contains the first three systems of a handwritten musical score. The top system is for the 'Hegedű' (Violin) part, written in treble clef with a 3/4 time signature. It begins with a tempo marking of quarter note = 120. The melody consists of eighth-note patterns. The bottom system is for the 'Brácsa' (Cello) part, written in bass clef with a 3/4 time signature. It features block chords, some with accidentals. The second system continues the violin melody and the cello accompaniment. The third system concludes the piece with a first ending bracket and a repeat sign.

Ismétlésor a brácsa:

This block contains two systems of a handwritten musical score for the 'Brácsa' part, labeled as a 'repetition series'. Both systems are written in bass clef with a 3/4 time signature and consist of block chords with various accidentals.

The first system of music consists of two staves. The upper staff is in treble clef and contains a first ending bracket over the first two measures, with a '2.' marking above it. The lower staff is in bass clef and contains block chords. The key signature has one sharp (F#).

The second system continues the piece with two staves. The upper staff features a melodic line with eighth notes and a wavy line at the end. The lower staff continues with block chords. The key signature remains one sharp.

The third system concludes the piece with two staves. The upper staff has a melodic line ending with a fermata. The lower staff has block chords and is labeled 'etc.' at the end. The key signature remains one sharp.

An empty treble clef staff with five lines.

An empty bass clef staff with five lines.

ALSÓ KVARTVÁLTÁS A VOLGA-KÁMAI ÉS A MAGYAR NÉPZENÉBEN

Az ötvenes évek végén, amikor *Bereczki Gáborral* elkezdtek a cseremiszi népdalok helyszíni gyűjtését és tanulmányozását, még nem gondoltunk arra, hogy ezt a munkát a cseremiszek szomszédaira vagy távolabb élő népekre is kiterjesszük. Az 1964-től, két-évenként rendszeressé váló kiutazási lehetőségek azonban szinte kínálták a kutatás területének kiszélesítését és gyarapodó tapasztalataink is azt sürgették, hogy – kisebb vagy nagyobb mértékben – de a többi, egymással szoros kapcsolatban álló közösséggel is vegyük fel a kapcsolatot. Így jutottunk el előbb a baskíriai cseremiszek, azután a csuvasok és votjákok közé, sőt az utunkba eső mordvin falvakban is rendszeresen megálltunk, főként siratókat és régi szokásdallamokat gyűjteni. Akkoriban tehát a finn-ugorok zenéje állott érdeklődésünk középpontjában. Még a török-nyelvű csuvasokat is elsősorban a cseremiszek (és a magyarok) szemszögéből néztük: mennyi az azonos, a hasonló vagy az eltérő elem népeink zenéjében?

Közben rájöttünk arra, hogy az adott térségben valójában nem is a *finnugor*, hanem a *turk* (elsősorban a *tatár*) zenéé a meghatározó, illetve vezető szerep. Felismertük, hogy annak elemzése nélkül soha nem válhat világossá az összefüggések kusza szövevénye. Mert pl. a tatárokkal érintkező *dél-erdei cseremiszek* (a *Volzsszk, Morki, Hlebnyikovo* járásban) vagy a *Baskíria* északi részén élő *déli-votjákok* zenéje (a *Janaul, Tatisli, Aszkino* járásban) az elmúlt századok alatt igen közel került a tatárokéhoz, napjainkra majdhogynem azonosult is vele. Ez természetesen a korábbi szemléletünket is módosította, s gyűjtésünk utolsó évtizedében már megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a tatár és az attól elválaszthatatlan baskír zene kutatására is.

Akár a mások által kiadott régebbi vagy újabb gyűjteményeket, akár a magunk *Volga-Káma*-vidéki gyűjtőfüzeteit nézzük, szembetűnik, hogy – főként a tatároknál – milyen gyakori a teljes vagy részleges kvartváltás. Ez esetben nem a cseremiszi-csuvas kvintváltás oktávttöréses, hibásan megrögződött formájáról van szó (amely egyébként a mindennapi gyakorlatban és annak nyomán – a hitelességre hivatkozva – számos gyűjteményben is megtalálható), hanem egy teljes értékű, önálló jelenségről, amelyre mindeddig kevés figyelt fel a szakirodalom.

Utalnunk kell arra, hogy a félhangnélküli pentaton hangkészletben – teljesen függetlenül a tatárok vagy más népek dalaitól – a kvart transzpozíciónak elméletileg teljesen azonos lehetősége van, mint a kvinttel történő áthelyezésnek, mindkét irányban: fel- és lefelé egyaránt. A kvint/kvart transzponálás ugyanis csak egyetlen hang módosítását teszi szükségessé, míg a szekund vagy a terc eltolás két helyen bontaná meg az eredeti hangkészletet. Más szóval: az ösztönös pentaton érzék egyaránt könnyebben és szívesebben élhet akár a kvint, akár a kvart áthelyezés lehetőségeivel mindkét irányban, mint bármi más transzpozícióval. Az oktáv felezésének gyakorlatában kvintet kvart, kvartot kvint egészít ki. A két hangköz rokonsága a fizika törvényei alap-

ján is kézenfekvő. Idetartozó lehet a kvart hangköznek a pentaton dallamalkotásban betöltött kiemelkedő szerepe is, sőt – *Dobszay* gondolata – az autentikus-plagális összefüggések újszerű megvilágításba helyezése is kapcsolatba hozható talán az alsó kvartválasszal.

A tatár dallamokra jellemző alsó kvartváltást a cseremisiz és a csuvas alsó kvintváltó dallamanyaggal is össze kell vetni. Ott ugyanis tömegével fordulnak elő olyan fél-dallamok, amelyekben az 1. és a 2. (illetve a 3. és a 4.) sorok között akár teljes vagy részleges a kvart transzpozíció (Pl.: $A^8 A^5 A^4 A$). Külön említést érdemel az $A^4 AAA$ formájú vagy a sajátos a^5+a^4 , $a+b$, a^4+a , $a+b$ felépítésű, ú.n. *kis formájú* cseremisiz dalmtípus, melyben szintén kiemelkedő jelentősége van a kvartváltásnak.¹

Mindez az eredeti, önálló kétsorosság (sőt ebből fakadóan a háromsorosság) kérdéskörének problematikáját is elének vetíti.

A kvartváltásnál maradvá a legfőbb kérdés számunkra most mégis csak az, hogy van-e nálunk is ilyen, s ha igen, melyek a tipikus magyar kvartváltó fordulatok. A továbbiakban az idevágó, kezdeti tapasztalatainkat kívánjuk – példák felsorolásával – bemutatni.

A kvintváltás vizsgálata során – az eddigi gyakorlat szerint – egy adott dallamnak főként az első és a második felét szoktuk összevetni, kevesebb figyelmet szentelve a kisebb egységek (sorok, ütemek) egymás közötti viszonylatának. A részleges és tonális (tehát valamiképpen nem teljes vagy szabálytalan) kvintváltásról írott, korábbi megfigyeléseink között² mi azonban már kitértünk az 1. és a 2., az 1. és a 4., a 2. és a 3., sőt a 3. és a 4. sorok összehasonlítására is, mert úgy gondoltuk, hogy ez mind segítheti a versszakok felépítésének jobb megismerését és esetenként addig még rejtve maradt kapcsolatokra is rávilágíthat.

Ezt a módszert alkalmaztuk a kvartpárhuzamok keresésekor is. Ebből derült ki például, hogy a hat lehetséges sorpár közül a 2–4., tehát a dallam első és második felének vége – s mint ilyen, a leglényegesebb mondanivalót hordozó rész – a kvartpárhuzamok legtipikusabb helye. (Nagyon valószínű, hogy ugyannerre a következtetésre jutnánk a részleges alsó kvintválasszok elhelyezkedésének vizsgálata során is.) A példák keresését nagy mértékben segítette két-két idevágó kadencia-szám, mint pl. 8 és 5, 7 és 4, 5 és 2, 4 és 1. Ám kvartválasszok nemcsak a sorok végén találhatóak. A most rendelkezésünkre álló pár száz adat között szép számban vannak a sorok elején és a sorok közepén elhelyezkedő kvartpárhuzamok; akár úgy, hogy szomszédos, akár pedig úgy, hogy egymástól távolabbra eső hangok hozhatók párhuzamba, s adják meg végül is a kvartváltó jelleget.

Arra törekedtünk, hogy azonos szótagszámú és lehetőleg azonos számú hangokból álló sorokat vessünk össze, mert ezekben könnyen kimutatható és jól követhető a szóbanforgó kapcsolat. Ez alkalommal csak olyan példák bemutatására szorítkozunk, amelyekben legalább 50%-os a kvartváltás, azaz hat szótag esetén három, nyolc szótag esetén négy vagy ennél több hangnak van kvart megfelelője. (A százalék számát a pél-

¹Erről bővebben ld. Vikár–Bereczki, *Cheremis Folksongs*. (Budapest 1971) 37–38. Erre hivatkozik Vargyas Lajos, 'A magyar zene őstörténete' c. tanulmányában, *Ethnographia* 1980 (XC1) 4.

²Vikár László, 'Tonális és egyéb részleges kvintváltás a magyar népdalokban'. In: *Zenatudományi dolgozatok* 1985. 139–155.

dák jegyzetei tartalmazzák.) A dallamrészletekben kizárólag alsó kvart-fejelek szerepelnek. Egyelőre Kodály könyvének Vargyas által összeállított példatárából válogattunk, a teljesség igénye nélkül. Így is, könnyűszerrel több tucatnyi sokatmondó kvartpárhuzamot sikerült kiemelni az egyes sorok, illetve motívumok közül. A tapasztalat azt mutatja, hogy az Intézet *Népzenei Típusrendjéből* az idevágó példák száma még igen nagy mértékben növelhető.

A kvintválaszok egyfajta jellemzésére szolgáló „kérdés-fejelet” szó pár jól illik a kvartpárhuzamokra is, hiszen az utóbbiak rendeltetése hasonló: egy nyitás és egy arra felelő zárás.

Mindent összevéve: a kvartpárhuzamok jelentősége a Volga-vidéki anyagban igen nagy s bár a magyar népi dallamvilágban nem éri el a kvintváltását, az előfordulások magas száma miatt azonban feltétlenül érdemes behatóan foglalkozni vele.

Az alábbi kottákhoz nem fűzünk külön magyarázatokat. A példák – úgy hisszük – önmagukért beszélnek.

A volga-kámai példák jegyzetei

1. Tatár dallam,	94%,	M. Nigmatdzsanov: Tatar halük zsürlarü, Kazan, 1976. No. 156.
2. Tatár dallam,	92%,	Novij Kinyer, Arszk, Tatár ASzSzk, Vikár L. 1968. jún. AP 6311 f.
3. Tatár dallam,	76%,	M. Nigmedzjanov: Tatarszkie narodnüe pesznyi, Moszkva, 1970. No. 33.
4. Tatár dallam,	73%,	A. Sz. Kljucsarov: Tatar halük köjlere, Kazan, 1955. No. 92.
5. Tatár dallam,	73%,	M. Nigmedzjanov: Tatarszkie narodnüe pesznyi, Kazany, 1984. No. 230.
6. Cseremisiz dallam,	75%,	Berjoznyiiki, Volzsszk, Mari ASzSzk, Vikár L. 1985. júl. (Sziktiivkar, Komi ASzSzk)
7. Cseremisiz dallam
1–2. sora,	68%,	Vikár–Bereczki: Cheremis Folksongs, Budapest, 1971. No. 209.
8. Cseremisiz dallam
1–2. sora,	56%,	Vikár–Bereczki: Cheremis Folksongs, Budapest, 1971. No. 318.
9. Csuvas dallam
1–2. sora,	73%,	Vikár–Bereczki: Chuvash Folksongs, Budapest, 1979. No. 248.
10. Csuvas dallam,	61%,	Vikár–Bereczki: Chuvash Folksongs, Budapest, 1979. No. 309.

A magyar példák jegyzetei

11. 1–2. sor 66% Báta, Tolna, Seemayer, 1936. Gr. 69B. lej. Lajtha, K–V 7.
- 12a. 1–2. sor 66% Csíkrákos, Csík, Bartók, 1907. Muz.Fo. 1012c. K–V 353.
- b. 1–3. sor 66%
13. 1–2. sor 50% Nemespátró, Somogy, Seemayer, 1936. Gr.58B. lej. Bartók és Kodály, K–V 93.
14. 1–3. sor 57% Jobbágytelke, Maros-Torda, Bartók, 1914. K–V 302.
15. 1–3. sor 50% Szentegyházasfalu, Udvarhely, Vikár B., 1903. Muz.Fo. 457a. lej. Bartók, K–V 141.
16. 1–3. sor 50% Ipolybalog, Hont, Molnár, 1912. K–V 197.
17. 1–4. sor 62% Gyimesbükk, Csík, Lajtha, 1912. K–V 60.
18. 2–3. sor 75% Tura, Pest, Bartók, 1906. Muz.Fo. 942a. K–V 325.
19. 2–3. sor 60% Törökkoppány, Somogy, Lajtha, Gr. 23A. K–V 298.
20. 2–3. sor 50% Szépkenyerűszentmárton, Szolnok-Doboka, Lajtha, 1941. Muz.Fo. 3987b. K–V 130.
21. 2–3. sor 50% Ipolyság, Hont, Bartók, 1910. Muz.Fo. 1344b. K–V 252.
- 22a. 2–4. sor 93% Nagykálló, Szatmár, K–V 303.
- b. 2–3. sor 42%
- c. 1–3. sor 35%
23. 2–4. sor 87% Békésgyula, Békés, Bartók, 1906. Muz.Fo. 926b. K–V 179.
24. 2–4. sor 83% Borsosberény, Nógrád, Lajtha, Gr. 8A. K–V 5.
25. 2–4. sor 83% Tiszacsege, Hajdú, Balla, 1938. Gr. 1B. lej. Bartók, K–V 85.
26. 2–4. sor 69% Székelyvaja, Maros-Torda, Bartók, 1914. Fo. 1317c. K–V 154.
27. 2–4. sor 66% Csíkmadaras, Csík, Bodon, 1907, K–V 235.
28. 2–4. sor 62% Vacsárcsi, Csík, Bartók, 1907. Muz.Fo. 1015c. K–V 176.
29. 2–4. sor 54% Derczen, Bereg, Bartók, 1912. Muz.Fo. 1641a. K–V 196.
30. 2–4. sor 50% Szárhegy, Csík, Kodály, 1910. Muz.Fo. 1272a. K–V 51.
31. 2–4. sor 50% Csíkcsobotfalva, Csík, Lajtha, K–V 134.
32. 3–4. sor 75% Romhány, Nógrád, Kodály, 1922. K–V 14.
- 33a. 3–4. sor 75% Istensegítség, Bukovina, Kodály, 1914. K–V 191.
- b. 2–4. sor 62%
34. 2–4. sor 54% Marosvásárhely, Maros-Torda, Bartók, 1916. K–V 207.
35. 3–4. sor 62% Borsosberény, Nógrád, Lajtha, 1937. Gr. 7B. lej. Deutsch, K–V 170.
36. 3–4. sor 50% Kászonfeltíz, Csík, Kodály, 1912. Fo. 117a. K–V 107.

1. $J=54$

Та-кы-я - ла - рын...

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

2. $J=100$

Кылкыз(ы)ла - рын...

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

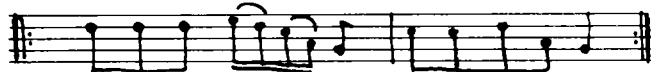

3. $J=72$

Кырларга...

4 4 4 4 4 4 4 4 4

4. $J=96$

Матур кызлар...

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

Allegro

5. *Маша - мамы...*

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

$\text{♩} = 60$

6. *манеş, манеş...*

4 4 4 4 4 4 4

$\text{♩} = 120$

7. *латкок басаи...*

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

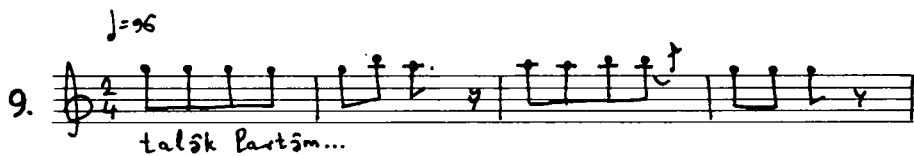
$\text{♩} = 108$

8. *кловой валъан...*

4 4 4 4 4 4 4

9. $\text{♩} = 96$

talisk partsm...

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

10. $\text{♩} = 144$

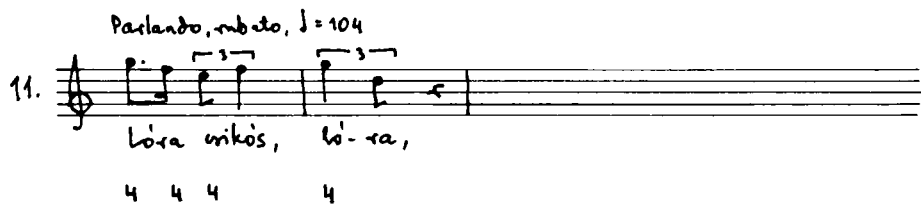

sülti kölet ali...

4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

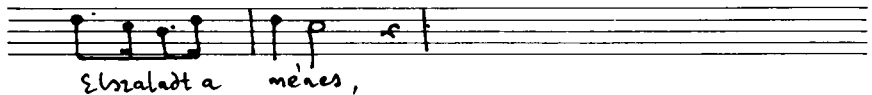

11. *Parlando, molto, ♩ = 104*

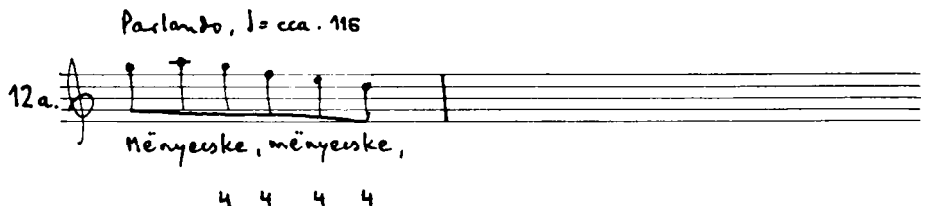
Lóra nikös, lö-ra,

4 4 4 4

Elszaladt a ménes,

12a. *Parlando, ♩ = cca. 115*

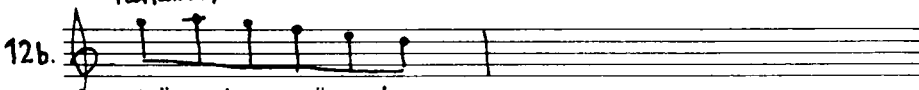
Mányeske, mányeske,

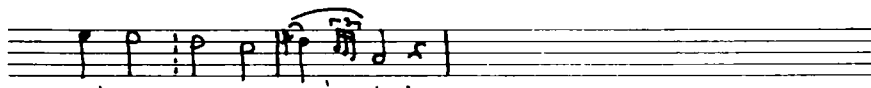
4 4 4 4

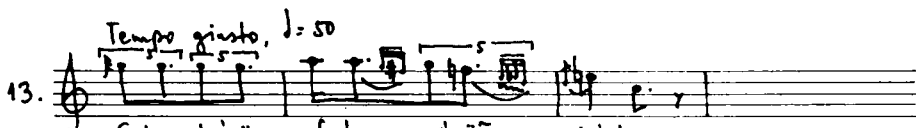

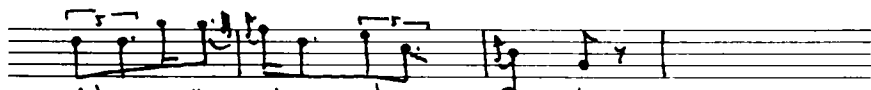
Te barra mányeske,

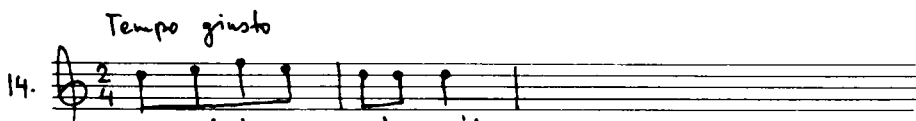
Parlanto, $J = \text{cca. } 116$

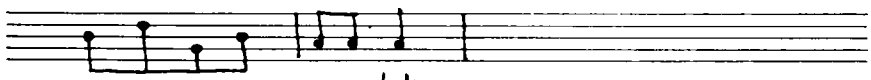
12b.
Ményeske, ményeske,
4 4 4 4

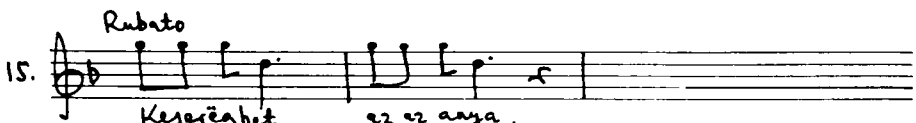

Réig megmondtam ne- ked,

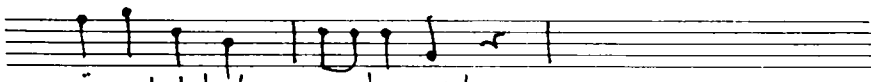
13. *Tempo giusto, $J = 50$*

Este későn falu végőn jár- tam,
4 4 4 4 4 4

lárom orilla- got az égőn lát- tam.

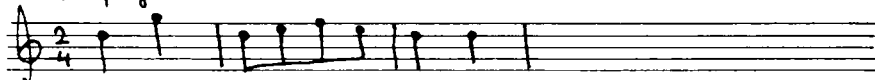
14. *Tempo giusto*

Ki- viraigozt mára náid,
4 4 4 4

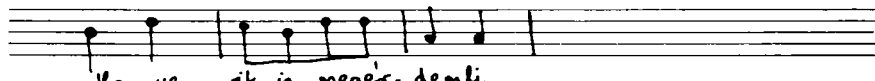

Fődbe veszt a reték,

15. *Rubato*

Keserűhet ez az anyá,
4 4 4 4

Égyik hívár, a más vandár,

Tempo giusto

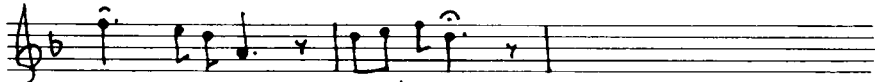
16.
 lejjiák a fekete keszket,
 4 4 4 4

 fla ve- rik is, meger- demli,

Tempo giusto

17.
 En Istenem add megernem,
 4 4 4 4 4

 fel- akasztom én magamot.

18.
 Deb- receni törvénytörőkre,
 4 4 4 4 4 4

 Látnom a sok urat úrni,

19.
 Mind az én kis kedves fe- leségem.
 4 4 4 4 4 4

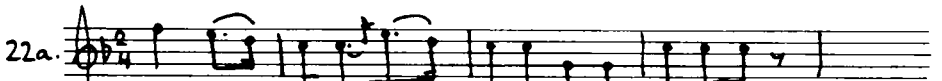

 A kőhöggen jászrado- rom véle,

20.
 Mikor a vi- ligra hozott,
 4 4 4 4

 Hogy a lábom meg ne áll- ja

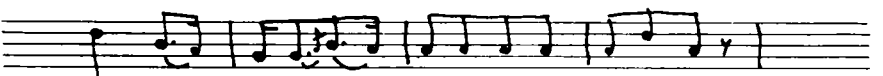
21.
 Maj néptudod, hol la- kok éi:
 4 4 4 4

 Cripka- bokor- ró- na mellett,

22a.
 Adj egy marek len- vesé' - resé' - resését,
 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4

 Majd mond jó' szem- vesé' - resé' - resését.

22b.
 Adj egy marek len- vesé' - resé' - resését,
 4 4 4 4 4 4

 Melyért cigányos- noszoro- so rrrr anyaj,

Tempo giusto

22.c.
Kincsem komám assz - szoszszoszszoszszoszsz asszongy ,
4 4 4 4

Melyért cigány assz - szoszszoszszoszszoszsz asszongy ,

23.
Koppa rána - dómát vá - rom .
4 4 4 4 4 4

feszke - hani szamar há - ton .

24.
A kerték alja - ba ,
4 4 4 4 4

Süve faj - dalma - ba .

25.
De nem jöl haj - nallik ,
4 4 4 4 4

Nem jó' hír hallat - mik .

26.
 Mi - kor engen karja - iddal rengettél.
 4 4 4 4 4 4 4

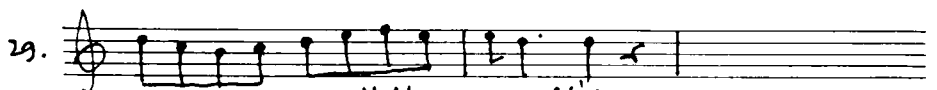

 Fel - es - ketnek egy nap ma - ggar huszárnak.

27.
 Mire há - zasodál ?
 4 4 4 4

 Vajda le - alyára.

28.
 Ne nézz rózsám vissza - fele':
 4 4 4 4 4

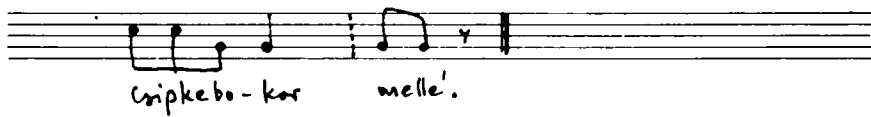

 Hozgasz ide - gen földre mérs.

29.
 Kapálatlan, kapálatlan maradtál,
 4 4 4 4 4 4

 Öleletlen, nőkeletlen maradtál.

30.

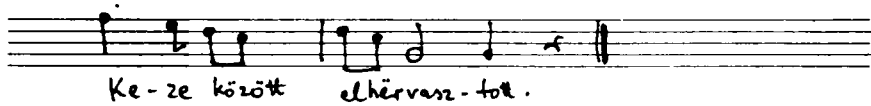
Sárpataka fele,
4 4 4

Cripkebo-kor melle.

31.

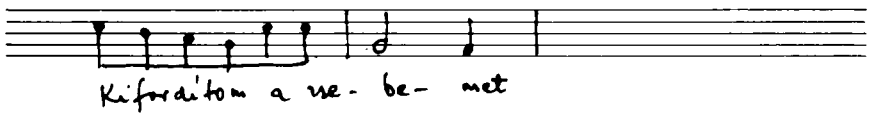
En voltam a legszebb ága,
4 4 4 4

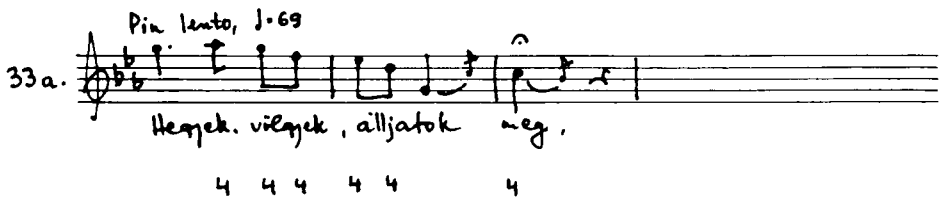
Ke-ze között elhervasz-tott.

32.

El-mulatom a pénzemet
4 4 4 4 4 4

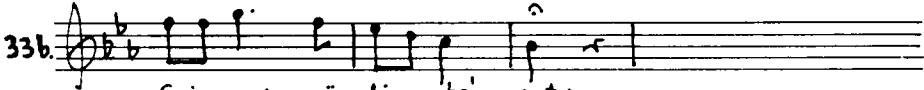
Kifordítom a ve-be-met

33a. *Piu lento, 1-69*

Hegek, vilogek, álljatok meg,
4 4 4 4 4 4

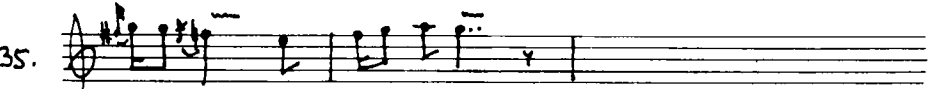
Hogsz panaszkodjam meg nektek.

33b.
 Svivemet ö - li a bá - nat;
 4 4 4 4 4

 Hozz paraszkodjám meg nehelek.

34.
 Senki sem mondja: gyere bé! aqqalom,
 4 4 4 4 4 4

 Babám azt mondja: gyere bé! aqqalom.

35.
 Azon haj - tot - tam a tünöt,
 =f. 4 4 4 4

 Mind a három dancsör vót,

36.
 Vira - gos kar - tén - be
 4 4 4

 Fészkét kezdett rakni.

Lázár Katalin:

TERCINGADOZÁS ÉS HANGKÉSZLET AZ OBI-UGOR DALLAMOKBAN

Minél többet tudunk meg az újabb gyűjtésekből az obi-ugorok zenéjéről, annál nyilvánvalóbbá válik számunkra, hogy annak dallamvilága korántsem nevezhető „primitívnek”, hanem éppoly sokszínű és változatos, mint más népeké. Dalaiknak nemcsak műfaja, szerkezete és hossza, hanem hangkészlete és ambitusa is sokféle.

Bizonyos fokig már az A. O. Väisänen által publikált obi-ugor kötet¹ is utal erre. A benne közölt anyagot nyelvész kutatók vették föl, s az ő elsődrendű céljuk természetesen nem az volt, hogy a vogulok és osztjákok körében ismert valamennyi dallamfajta megörökítsék. A 208 dallam között mégis található kisambitusú tetraton (pl. 155. sz.) és nagyambitusú diatonikus (pl. 197. sz.) egyaránt.

A kutatást megnehezíti, hogy a dallamokat szöveg nélkül adták ki. Nem tudjuk például megállapítani, hogy a sorok hol kezdődnek és végződnek, ezért nem határozható meg a kadenciák és a szótagszámok sem. A dallamok hangkészlete és ambitusa viszont vizsgálható, bár a lejegyzés egyes sajátosságai miatt – melyekről alább bővebben lesz szó – ez sem végezhető el csupán ennek a kötetnek az alapján.

További kutatáshoz tehát mindenképp új, korszerű elvek alapján készült zenei felvételekre volt és van szükség. Schmidt Éva 1980-ban és 1982-ben végzett gyűjtése jóvoltából ma már rendelkezünk ilyenekkel. E gyűjtemény vizsgálata folyamán az obi-ugor népzenenek olyan jellegzetességeire derült fény, melyek ismeretében a régebben kiadott anyag helyes értelmezéséhez is közelebb juthattunk.

Az A. O. Väisänen által lejegyzett dallamokban sok esetben találkozunk a kromatikának azzal a fajtájával, amikor egy dallamon belül egy hang eredeti és fölemelt ill. leszállított változatában is szerepel. A vogul dallamok közül a 99. számúban pl. a 14. motívumtól kezdve két hang módosított formában is előfordul (*1. kotta*)². Az *é* alaphangra írt 122. sz. dallamban *g*, kissé fölemelt *g* és *gisz* hangokkal egyaránt találkozunk, a *g* alaphangú 125. sz.-ban *b*, kissé fölemelt *b* és *h* váltakozik. Ugyanez megfigyelhető az osztják énekekben is; a 171. sz., *d* alapra írt berjozovi dallamban pl. előfordul *f* és kissé fölemelt *f*, a 181. sz. vasjugáni medveének dallamában pedig *cisz*, kissé fölemelt *c* és *c* (*2. kotta*).³

Ha Väisänen lejegyzéseit szószerint értelmezzük, akkor azt a következtetést vonhatjuk le belőlük, hogy az obi-ugorok gyakran élnek a kromatika lehetőségeivel, sőt félhangoknál kisebb hangközöket is megkülönböztetnek. A 99. sz. dallam (*1. kotta*) hangkészlete pl. eszerint 10 hang, a 122. számúé pedig 7. Mivel azonban az új gyűjté-

¹ A. O. Väisänen, *Wogulische und Ostjakische Melodien*. (Helsinki 1937.)

² *Pelymka*. Andrei Ljaljkin. A. O. Väisänen i. m. 99. sz. 150–152. l. Phon. 44a. (Részlet)

³ *Vasjugan*. Ivan Madykov. A. O. Väisänen i. m. 181. sz. 298–301. l. Phon. 13. (Részlet)

sek vizsgálata alapján kijelenthetjük, hogy az obi-ugorok a hangmagasság-ingadozókat a dallamvariálás egyik eszközének tekintik⁴, nyilvánvalóvá válik, hogy a fent említett dallamokban pl. a *g*, kissé fölemelt *g* és *gisz* ugyanannak a hangnak különböző megvalósulásai, egyenértékűek és egymást helyettesítők. Ez azt jelenti, hogy a 99. sz. dallam hangkészlete nem 10, hanem 7 hang, a 122. számúé pedig 7 helyett 5.

A fentiekben olyan példákat idéztünk, melyekben a módosítások a 3. fokot érintik. Ezeket tartjuk ugyanis a legfontosabbnak, mert a terc döntő szerepet játszik a hangnem jellegének meghatározásában. Természetesen a dallamok 2., 5. illetve 6. foka is módosulhat.

A terc pontatlan intonálása nemcsak éneklésnél fordul elő, hanem akkor is, ha a *naras juχ* nevű öthúros hangszeren játszanak. Ennek húrjait nem fogják le, az üres húrokat pengetik, így a hangok magasságát játék közben nem változtatják. A hangszer pillanatnyi hangolásától függ tehát, hogy a dallamban milyen terc hallható.

A 3. fok ingadozása jól észrevehető a 3. *kottában*⁵. A teljes dallam 137 sorból áll, mindegyik két félsorra osztható. Egy-egy félsorban három hang szerepel. A félsoroknak hangkészletük szerint négy fajtája különböztethető meg (*b* és *h* alternatív hangok): A) *c–b/h–a*; B) *b/h–a–g*; C) *esz–d–c*; D) *d–c–a*. Az előadó ezekből ötféle sort épít föl: AB, CD, BA, BC és DB szerkezetűeket, melyek különféleképpen váltakozva követik egymást⁶. A dallamvariálásnak ez az egyik eszköze. A másik az egyes motívumok variálása, melyek közül itt csak az A és B félsorok két fő változatát említjük. Ezekben vagy kis, vagy nagy terc (*b* ill. *h*) szerepel; a hallgatónak az a benyomása, hogy e hang magasságának nincs is különösebb fontossága, mélyebb vagy magasabb intonációja egyenértékű.

A tercingadozás sajátos formája az obi-ugoroknál a kis- és nagyterces sorok szabályos váltogatása. Erre eddig csak egy példánk van: a 3 soros dallam második sora mindig nagy-, a harmadik pedig kisterces (4. *kotta*)⁷.

A hangmagasság-ingadozás jelenségének ismeretében most már reálisan tudjuk megállapítani az egyes dallamok hangkészletét. Következő példáinkban a két-három hangon mozgó dallamoktól a diatóniáig nyomon követhetjük a hangkészlet bővülését.

Az 5. *kotta* a Väisänen által közölt 153. sz. dallam⁸ részlete. Ez (az első sor ki-

⁴ Ld. Lázár Katalin, 'Variálás az osztják énekekben'. *Zenatudományi dolgozatok* 1984. 201.

⁵ *Polnovát* (pɔln-awət), Berjozovszkij rajon. Ak. Grigorij Prokopjevics Szmolin, szül. Tunzingort (tűnšəgkurt), Kis-Szoszva, 75 é. Gy. Schmidt Éva, 1982. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. Mn 4506 A. 59–65. sor. A szövegben előforduló *-ixi-* reduplikáció, egy fonéma két hangra énekelve. Mivel a nyelvjárásban magánhangzótorlódás nem fordulhat elő, közbeiktatnak egy *χ* ill. *γ* kötőhangzót. Ha ez sorfelelőn igetőben történik, akkor a hangsúly a második hangon realizálódik.

⁶ Amikor az AB szerkezetű sorok nagyterces változatai követik egymást (*fa–mi–re, mi–re–do*), a dallam emlékeztet a Rákóczi kis úrfi ballada egyik változatára.

⁷ *Peregrjobjnoje* (kew-awət-ňöt), Oktyabrszkij rajon. Ak. Anna Nyikityicsna Liskova, 65 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12 187 c, 1–6. sor. A 3. sor eleje a 2. sorénak egy szekundál lejjebb való pontos megismétlése: megtartja a kis tercet is, így kerülhetett a dallamba *h* helyett *b*.

⁸ *Surgut*. Likrisovskoe. A. O. Väisänen i. m. 153. sz. 241–242. l. Phon. 24a. (Részlet)

vételével, mely annyira különbözik a folytatástól, mintha nem is tartoznának össze) tulajdonképpen végig egy hangon (*g*) recitál. Erről időnként föl-fölgrik a kvartra vagy a kvintre, a dallam második felében pedig bizonytalan magasságú hangokra. A *6. kotta* egy medveünnepi színjáték-ének részlete, melyet Schmidt Éva gyűjtött 1982-ben⁹. Ez alapvetően két hangon recitál, erről ugrik föl időnként egy harmadik, változó magasságú hangra: lényegében tehát trichord dallam. A főhangok intonálása mindkét esetben pontos, ám a dallamcsúcsok zenei magassága nem állandó.

A tetratónia és pentatónia egyaránt ismert az obi-ugorok körében. Tetraton dallamokat közül Väisänen (pl. 35. sz.), s gyűjtött ilyet Schmidt Éva is (*7. kotta*)¹⁰. Ezekben a kisambitusú énekekben az eddigiektől eltérően nincs tercingadozás: Väisänen említett dallama nagyterces (*do-re-mi-so*), a *7. kotta* kisterces (*la-ti-do-re-mi*).

A pentatónián belül szintén találunk kis- és nagyterces dallamokat. A *8. kotta*¹¹ lényegében *la*-pentaton dallam egy *ti* pien-hanggal. A *9. kotta*¹² dúr jellegű pentaton, mely a hangkészlet 2. fokán fejeződik be.

Tri-, tetra-, pentachord dallamok egyaránt szerepelnek Väisänen kötetében (pl. 24. sz.: *do-re-mi* ill. *la-ti-do*; 14. sz.: *la-ti-do-re*, 19. sz.: *la-ti-do-re-mi*). A dúr hexachord, mely nálunk főként a gyermekjáték- és szokásdallamokra jellemző, szintén ismert az obi-ugorok körében (*10. kotta*)¹³.

Dalaik között szép számmal vannak diatonikusak, ambitusuk elérheti a 10 hangot is. Väisänen többfélét közül belőlük: amennyire a szöveg segítsége nélkül megállapíthatjuk, a 157. sz. pl. *ti-re*, a 168. sz. *so-ra*, a 173. sz. *mi-re* végződik. A szöveg ismerete ebben az esetben azért volna fontos, mert gyakran előfordul, hogy a dalok nem a dallam záró sorával vagy motívumával fejeződnek be: ilyenkor a szöveg segítségével lehet megállapítani, hogy valóban vége van-e az éneknek úgy, hogy zeneileg nem zárul le, vagy a felvétel szakadt félbe.

Az ilyen dalokban szintén előfordul hangmagasság-ingadozás, de ez nem korlátozódik a tercre, és a hangnemet nem befolyásolja. Következő két kottánk Schmidt

⁹ *Tugijani* (tük-jakəŋ kərt), Berjovszkij rajon. Ak. Joszif Alekszejevics Griskin, 55 é. Gy. Schmidt Éva, 1982. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. Mn 4504 B. 12–16. sor. „Istennek tetsző”: (nõmsəA) çəwi 'jószándéka-felmerülő' = məsti 'tetsző'. „Kicsodájuk áll?": tkp. 'ül, van'.

¹⁰ *Peregrjobnoje* (kew-awət-nõt), Oktyabrszkij rajon. Ak. Anna Nyikityicsna Liszkova, 65 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12.184 a, 15–16. sor.

¹¹ *Peregrjobnoje* (kew-awət-nõt), Oktyabrszkij rajon. Ak. Anna Nyikityicsna Liszkova, 65 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12.186 a, 9–10. sor.

¹² *Peregrjobnoje* (kew-awət-nõt), Oktyabrszkij rajon. Ak. Anna Nyikityicsna Liszkova, 65 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12.185 a, 4–6. sor. „Evő italom”: vodka.

¹³ *Peregrjobnoje* (kew-awət-nõt), Oktyabrszkij rajon. Ak. Anna Nyikityicsna Liszkova, 65 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12.189 b, 25–27. sor. Az aláhúzott mássalhangzó szillabikus.

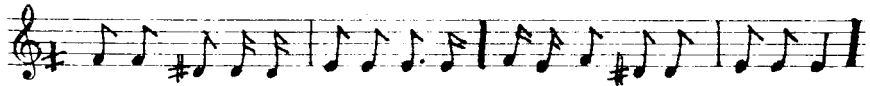
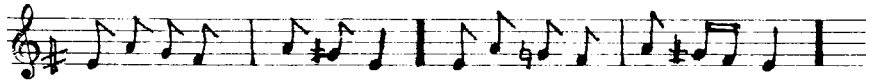
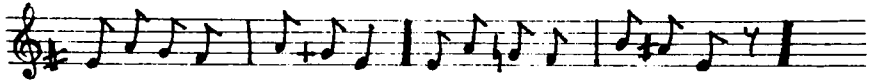
Éva gyűjtéséből egy moll és egy dúr példát mutat be (11., 12. kotta)¹⁴.

Láthatjuk tehát, hogy a kisambitusú dalok egy részében a tercnak nincs hangnem-meghatározó jelentősége: a kis és nagy terc egyenértékű, egy dallamon belül mindkettő előfordul, változtatásuk a zenei variálás egyik eszköze. A nagyambitusú dalokban – és némely kisambitusúban is – azonban a kis és nagy terc szerepe éppoly meghatározó, mint más népeknél. S a dallamformálásnak ez a kétféle – archaikus és újabb – módja ma is együtt él az obi-ugorok körében.

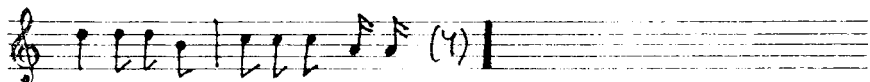
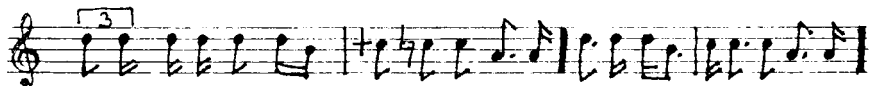
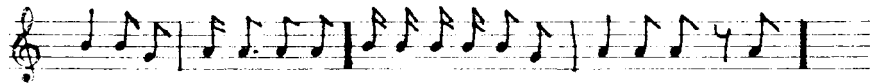
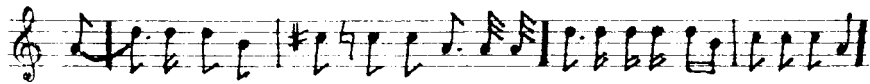
¹⁴ 11. kotta: *Tugijani* (tük-jakəŋ kərt), Berjozovszkij rajon. Ak. Pelagėja Alekszejevna Griskina, 48 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12.191 *d*, 30–31. sor.

12. kotta: *Tugijani* (tük-jakəŋ kort), Berjozovszkij rajon. Ak. Vera Grigorjevna Kosztyina, 44 é. Gy. Schmidt Éva, 1980. Lej. szöveg: Schmidt Éva, dallam: Lázár Katalin. AP 12.190 *b*, 12–14. sor. Mindkét dallamban még jól érezhető a pentaton váz.

1. kotta

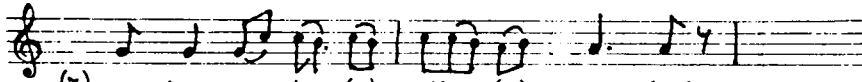
2. kotta

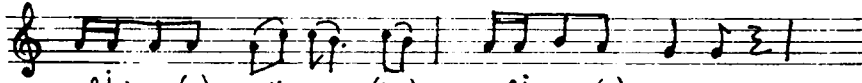
3. kotta

jjs xu (x) omsam tajam pãntar,
 Régi ember használta fejsze-jeles,
 tajam pãntar nãrãj juš,
 fejsze-jeles (jelzõ)karõs õsvény(hez),
 keš pãntar nã- rãj juš
 kes-jeles (jelzõ)karõs õsvény(hez)
 tap[t] wespa xunã turãm,
 hãtarcã fãstnyilãsos isten,
 xunã turãm ašemna
 fãstnyilãsos isten atyãm
 mÿja mÿti-xijãtmem,
 miert igãzett (oda),
 mÿja muti-xijãtmem?
 miert igãzett (oda)?

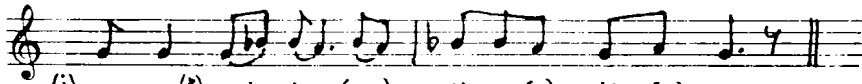
4. kotta

(x) aj taw ɔ-təŋ(a) siraŋ(a) ne-(ja)
Kis ló vég nemzetségü nő

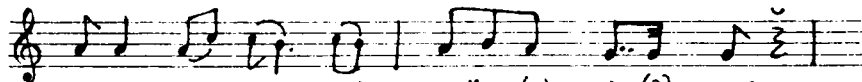
ol'jem(a) panna-(ja), (x) ol'jem(a) panna
társacsámmal, társacsámmal

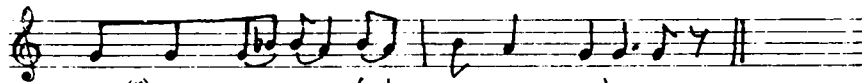
(j) aj xu^(x) ut-ta-(ja) jisaŋ(a) jām(a) weŋ
fiatal férfi korú jó erömet

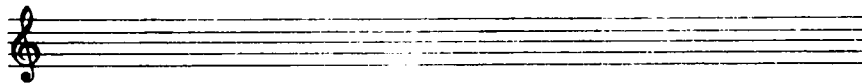
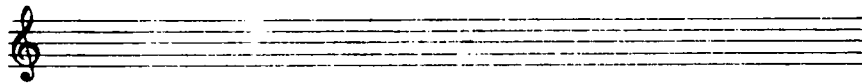
ma küš(a) (x) es-ti-(ju)-jamem(a) = (x) ije-(ja),
bár (eleget) vesztegettem én,

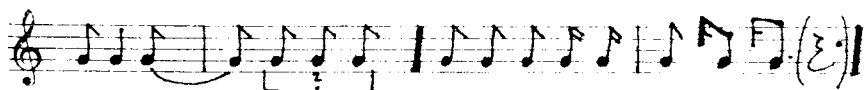
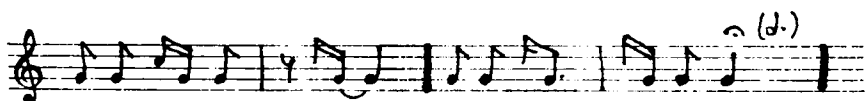
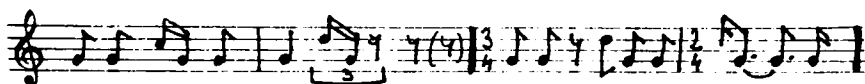
ajem pö-xi-(ja) kašəŋ(a) jām^(a) šaš
kisfiú vidámságos térdel

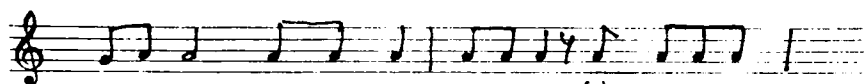
ma (x) änt əmsi-(ju)-jamem = is'i je...
nem üttem én...

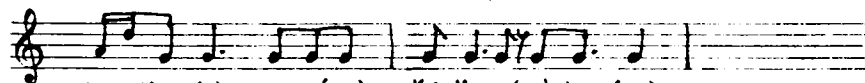
5. kotta

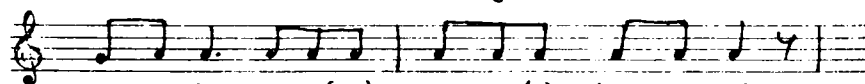
6. kotta

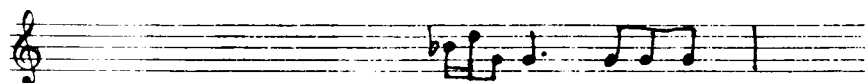
lapot(u) háwrem(u) jámi(ju) ^(a) kęsa(je)
Hét gyermek jó gazdája,

šánšon(ü) xęji(je) šänšije(je) Ani(jo)
háas ember hátuk mögött

tęrmen(o) xęwi(je) lapť aj(e) háwrem(e)
istennek tetsző hét kis gyermek

kęsa(jü) xęja(xe)
gazda-embereként

xöjtal(u) ^(a) omšij(u) latal(u) = ^(a) is? ^(a)
kicsodájuk áll?

7. kotta

omsəm kewan^(a) ^(b) a-ri^(b) pä-san
(asztalra) tett palack sok asztal(teritékét)

tij ši tutti-(ju)-yatet(ije).
hozzák ök.

8. kotta

in məsiji-gən^(a) xü xutən xutəm^(a)na
mesebeli ember(hez illő) jömödü hāzban

ma tämb^(a) ^(b) en^(a)mi-ya-mem^(a)is).
növekedtem én fel.

9. kotta

in teta jįnka pätet unta(xu)
erö italomi végezetéig

^(b) arən^(a) ke xutəm^(a) xätt(aya)
háromnál több napot

ma ši nuxti-yatem =ije(ya).
mulatok én.

10. kotta

in svet(a)-skaj un jam lašna- (ja)
a szovjet nagy jó hatalom

šoras šo- jat aj wošije- na
ezer rubel kis pénz(érmével)

ma pa tām moj- ti- yamem(iš-i- ju)...
engem meg is- ajándékozott...

11. kotta

ašijem(e) xäjo- m(e) (š) in a- r(e) šorka- n(e),
apácskámtól hátrahagyott sok csapatát,

šorkan o- masma- n(e) lüw pa- (je) jaxmal...
12. kotta csapatát állítva ő be is járta...

páštar ŷmi- (je) anki(yi)jem(e)
Pastar (falusi) asszony anyácskámnak

jüw šir män(a)man(e) širəŋ(a) rətem
atyai nemzetségtől lemenő nemzetséges rokonságom

lüw küš änt täji- (je)- yilmal=i- je(je)...
nincsen bár...

Ullmann Péter:

A ZSÁMBÉKI NÉMETEK EGYHÁZI ÉNEKEI

A 18. század közepétől Zsámbékon – mint a Budai-hegyek lábánál fekvő több más faluban („Ofner Bergland”) – német telepesek, ill. az ő leszármazottaik éltek. A zsámbéki folklór vizsgálata – negyven évvel az 1946-ban történt kitelepítés után – nehéz és sűrű feladat. A Zsámbékon egykor ismert népdalokról már beszámoltunk¹, most a zsámbéki római katolikus németység egyházi énekeit tettük vizsgálat tárgyává. Felfogásunk szerint az egyházi énekkincs is a folklórhoz tartozik, mert – mint az alábbi dolgozattól is kitűnik – a telepesek egyházi énekeinek „élete” volt: az énekeket – legalább egy részüket – szájhagyományos úton örökítették át, a dallamok variálódtak, egyes énekszövegek dallamot cseréltek, más szövegek viszont megőrizték eredeti dallamukat, holott az énekeskönyvek újabb dallamokat terjesztettek. Egyszóval a magas kultúrából eredő egyházi énekkincs folklorizálódott.

A zsámbéki német egyházi énekek vizsgálatához a célravezető megoldás ugyanaz volt, mint a világi népdalok esetében: a legjobb adatközlő teljes repertoárjának felmérése. Most ismét – az immár 80 éves – Theresia Hajdút (a továbbiakban T. H.) kértük fel erre a feladatra. A jó memóriájú T. H. már korábban is a különféle zsámbéki német hagyományok kiváló ismerőjének bizonyult. Ám, míg a népdalok esetében teljesen saját emlékezetére kellett hagyatkoznia, ezért éveken át írta egy füzetbe népdalemlékeit, az egyházi énekeknel nem szorult erre, mert a többi zsámbéki német családhoz hasonlóan, ő és férje is őrzik az egykor közkedvelt templomi énekeskönyvet, a „Rette deine Seele!”-t.²

A gyűjtés során az énekeskönyv közlési sorrendjében hangfelvételt készítettünk az összes énekről, amelyre adatközlőnk emlékezett. A hangfelvételek Intézetünkben hozzáférhetők.³ A felvételeket a magyar népzene kutatás gyakorlata szerint jegyeztük le.⁴ Lejegyzéseink összehasonlító vizsgálata lehetőséget adott arra, hogy adatközlőnk jelenlegi énektudása alapján a zsámbéki német templomi éneklésre vonatkozóan néhány általánosabb következtetést is levonjunk. – A gyűjtést 1985 februárjában végeztük. Összesen 76 éneket vettünk hangszalagra, többnyire 2–3 strófával.⁵ Három éne-

¹ Hajdú Erzsébet–Ullmann Péter, 'Der Volksliedbestand einer ungardeutscher Bäuerin aus Schambeck / Zsámbék'. In: *Beiträge zur Volkskunde der Ungardeutschen* 4. (Budapest 1982) 130–234.

² *Rette deine Seele! Gebet- und Gesangbuch*. Hrsg. von Anton Prisslinger. (Budapest 1921) 443 lap. – A továbbiakban rövidítése: RETTE.

³ MTA Zenetudományi Intézet, Népzenei Archivum: *Magn.* 4946.

⁴ A lejegyzések is hozzáférhetők az MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Archivumában.

⁵ Az összes ének szövegkezdetét és egyéb azonosítási adatait ld. a Függelékben.

ket emlékezetből, 73-at pedig énekeskönyve alapján énekelt adatközlőnk. Ez az énekeskönyv 335 énekének közel egynegyedét jelenti. Feltehetőleg valamivel nagyobb volt a Zsámbékon egykor ismert énekek aránya. T. H. repertoárja — nézetünk szerint — mégis a valóságot tükrözi, és ez az arány nagyon is jó, ha tekintetbe vesszük az alábbiakat:

1. Zsámbékon közel negyven éve nincs német nyelvű istentisztelet, sem más alkalom a német nyelvű éneklésre.

2. Ugyanakkor T. H. rendszeresen énekl, és nagyon jól ismeri a magyar egyházi énekeket, és ezeknek az énekeknek az ismerete — a két dallamrepertoár alább említendő dallamegyezései miatt — zavarhatja memóriáját.

3. T. H. nem tud kottát olvasni, és csak azokról az énekekről állította, hogy ismeri, amelyeknek a dallamára biztosan emlékezett.⁶

4. Végül is a fenti arány megfelel az általános tapasztalatnak, amennyiben a templomi énekeskönyvekből az énekeknek legfeljebb az egyharmada válik közismertté a gyakorlatban.

T. H. énekkészlete szoros, de nem kizárólagos kapcsolatot mutat a „Rette deine Seele!” című énekeskönyvvel. Ennek az énekeskönyvnek századunk húszas éveiben kétségkívül nagy hatása volt a magyarországi német templomi éneklésre, és pedig nem csak az Ofner Bergland-i némettség körében. 1921-beli első megjelenését⁷ 1924-ben követte a második kiadás, melynek néhány példánya ma is fellelhető Zsámbékon. A könyv jelentőségéhez hozzájárult, hogy — mint Franz Greszl állítja⁸ — ez volt a magyarországi katolikus németek első, kottával is ellátott énekeskönyve.⁹ A könyv összeállítóján, Anton Prisslingerén kívül a kiadásban közreműködött Franz Tornyai-Tränkler is. Az ő személyük is növelhette a könyv zsámbéki népszerűségét, mert az előbbi a Zsámbékhoz közel eső Etyek kántortanítójaként működött 1921 és 1924 között, az utóbbi pedig évtizedeken át a szomszédos Torbágy esperesplébánosa volt.

Véleményünk szerint Anton Prisslinger énekeskönyve a maga idejében korszerű, gazdag tartalmú énekeskönyv volt, gondos válogatás és szerkesztés eredménye. Bár következtetéseink csak a T. H. által ismert énekekre, a könyv tartalmának egynegyedére vonatkoznak, feltételezhető, hogy a teljes anyag vizsgálata után is hasonló megállapításokra jutnánk. — A „Rette...” 73 éneke közül 45 található meg különféle 18. és 19.

⁶T. H. mindig az énekeskönyvvel a kezében énekelt. Egy alkalommal, amikor egészen más dallamot énekelt, mint ami a kottában volt (*Herr, Himmels und der Erde* /Nr.24/, I/1. dallampélda), megkérdeztem, hogy biztos-e benne, hogy jól énekl, az éneket. Azt felelte, hogy látja, hogy a „kotta másfelé halad”, de ezt az éneket Zsámbékon mindig úgy énekeltek, ahogy ő énekl.

⁷Ld. 2. jegyzet.

⁸Greszl, Franz, *Tausend Jahre deutsches Leben im Karpatenraum*. (Stuttgart 1971) — 4. Teil: 'Der deutsche katholische Kirchengesang seit dem XVIII. Jahrhundert'. 94–113. — Adatok a RETTÉ-ről: 105. lap.

⁹A könyv használói — természetesen — többnyire nem voltak kottaismerők, azonban a kántoroknak, tanítóknak nagy segítséget jelenthetett a kotta. T. H. beszámolt róla, hogy az ő fiatalkorában a vasárnapi nagymise előtt a „főtanító” rendszeresen gyakorolta az iskolában az énekeket a felnőtt leányokkal, legényekkel.

sz.-i énekeskönyvekben. Bäumker, ill. Zahn gyűjteményében¹⁰ 24 éneknek a dallamát is sikerült azonosítani, míg 21-nek csak a szövegét találtuk meg. A 73 ének egyötöde (15) már 18. sz.-i gyűjteményekben is előfordult. Prisslinger szerkesztői munkájában nyilvánvaló szempont lehetett, hogy olyan énekeket adjon közre, amelyek a magyarországi németiség régebbi hagyományához tartoztak. Így például feltételezhetjük, hogy az a két ének, amely kizárólag Zahn gyűjteményében azonosítható, protestánsból katolikusá lett telepesek öröksége.¹¹ – Mindenképpen jelentős, hogy a dallamok egyharmada (23) a 18. sz. végétől a 19. sz. derekáig keletkezett, és ezek azok az énekek, amelyek a Bäumker-kötetekben dallammal is azonosíthatók. Mégsem feltételezzük, hogy a maradék kétharmad teljes egészében valamiféle helyi hagyományt képvisel. Gondos kutatással valószínűleg további dallamokról is kimutathatnánk, hogy nem a német telepesek körében keletkezett. Ugyanakkor néhány énekről biztosan tudjuk, hogy magyarországi német szerző írta,¹² de a Bäumker-gyűjteményben nem regisztrált dallamok között lehetnek további helyi szerzemények is. Ilyennek tartjuk az alább közölt IV. daltárgy-csoport két énekét is. – Külön említésre méltók T. H. adatai közül azok, amelyek magyar szöveggel, magyar katolikus egyházi énekként is ismertek. Ezek többnyire miseénekek, szentségi énekek, valamint egy-két Mária-ének. Ezeket az énekeket a magyar népénekkutatók német eredetűeknek mondják, holott többnyire nem található meg Bäumker gyűjteményében. Ennek okát abban látjuk, hogy ezek az énekek a felvilágosodás idején cseh-morva területről kerülhettek külön-külön mind a német telepesek, mind a magyarok népénekei közé.¹³ Adatközlőnk 10 ilyen énekén kívül még 23 közös éneke van a „Rette deine Seele!” gyűjteménynek és a magyar „Szent vagy Uram”-nak.¹⁴

A „Rette deine Seele!” alapvetően befolyásolta a húszas évektől a zsámbéki templomi éneklést, de – mint említettük – hatása nem volt kizárólagos. Adatközlőnk többször következetesen más dallamot énekelt az énekeskönyvében található helyett, vagy pedig annak jó variánsát énekelte.¹⁵ Az alábbiakban néhány kiválasztott példával illusztráljuk a zsámbéki népénekek jellemző csoportjait, de mindenekelőtt – dallamközlés nélkül – számot adunk néhány énekről, amelyek az Ofner Bergland németiségének általánosan is a legnépszerűbb egyházi énekei voltak:

1. Michael Haydn *Deutsche Singmesse*-jét („Majestätmesse”)¹⁶ Zsámbékon is az első helyre kell helyezni. Karácsonykor és búcsúkor énekeltek a kóruson elhelyezkedő,

¹⁰Bäumker, Wilhelm, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen*. Bd. 1–4. (Freiburg i. B. 1886–1911) – Zahn, Johannes, *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder, aus den Quellen geschöpft und mitgeteilt*. (Gütersloh 1888–1893)

¹¹Vater, den uns Jesus offenbarte /RETTE Nr. 36/ = ZAHN Nr. 1417 (csak a szövege). – Ich will dich lieben /RETTE Nr. 188/ = ZAHN Nr. 2763.

¹²Pl. Mit frohen Herzen /RETTE Nr. 148/, melynek szerzője Joseph Schober. – V. ö. GRESZL i. m. 104. lap.

¹³V. ö. GRESZL i. m. 98–99.

¹⁴*Szent vagy Uram!* Szerk. Harmat Artúr–Sík Sándor. (Budapest 1931)

¹⁵V. ö. 6. jegyzet.

¹⁶RETTE Nr. 25 = BÄUMKER Bd. III. Nr. 240 és Bd. IV. Nr. 433–438.

és a tanító által vezetett fúvószenekar („Blechmusik-Kapelle”) kíséretével. Ma a zsámbéki németek jellemző módon „találkozó-éneknek” nevezik.

2. Hasonlóan népszerű, és a telepések első énekei közül való volt az *Aus Lieb' verwundter Jesu mein*.¹⁷ Szövege már 18. sz.-i énekeskönyvekben is szerepel, de a hazai dallammal nem találkoztunk a gyűjteményekben.

3. A *Grosser Gott wir loben dich*¹⁸ Greszl szerint is a telepések első énekei közé tartozott.¹⁹ Gyűjtésünkben a zsámbékiak sajátos módon párosütemű dallamváltozatot énekeltek. Evvel a Bäumkernál közölt 19. sz.-i énekeskönyvi adatokat követték, ellentétben a „Rette...” kottaképével, valamint a budaörsi németek hanglemezeinek adatával.²⁰

4. A népszerű Mária-éneknek közül elsőként említjük a Magyarországon keletkezett *Mit frohen Herzen*-t.²¹ Népszerűségére jellemző, hogy magyarra fordított szöveggel napjainkban is éneklék Zsámbékon.

5. A szinte népdalos hangvételű *Es glänzt kein Licht im Sternensaal*²² szerzőjét nem ismerjük, mégis magyarországi német kompozíciónak tartjuk ezt is a Bäumker-gyűjtemény „argumentum ex silentio”-ja alapján.

6. Hasonlóan népszerű a *Glorreiche Königin* kezdetű búcsúének.²³ Ezt az éneket a zsámbékiak a „Rette...” 4/4-es ütemű dallama helyett azonos dallammal, de 3/4-ben éneklék. Ezzel a — ma már egész Európában népszerű — „Lourdesi-ének” első két sorának dallamát és ritmusát követik.²⁴

Dallampéldákkal is illusztráljuk a zsámbéki énekek alábbi jellegzetes csoportjait: (I) a 13-as szótagszámú típusdallam, (II) három dallamrokonságban álló Mária-ének, (III) három ének a múlt századi zsámbéki tradícióból, és végül (IV) két népszerű, ismeretlen eredetű, talán a magyarországi németek körében keletkezett dallam.

I.

T. H. az énekeskönyv következő négy szövegét azonos dallammal énekelte: *Herr, Himmels und der Erde* (Nr.24), *Sieh' Vater huldvoll nieder* (Nr.29), *Zu diesem Altartreten* (Nr.32), és *Wir werfen uns darnieder* (Nr.33). Az énekeskönyvben a négy éneknek más-más dallama van, csak az a közös bennük, hogy mind a négynek a szövege izoszillabikus, 13-as szótagszámú. Adatközlőnk csak a 32-es számú ének énekeskönyvi dallamát ismerte, és biztossággal állította, hogy mindegyiket, mindenkor evvel a közös dal-

¹⁷ RETTE Nr.94;szövege = BÄUMKER Bd.IV. Nr.155

¹⁸ RETTE Nr.218 = BÄUMKER Bd.III. Nr.219 és Bd.IV. Nr.348; valamint ZAHN Nr.3495

¹⁹ GRESZL i. m. 98. lap.

²⁰ *Fronleichnams- und Kirchenlieder aus dem Ofner Bergland (Ungarn)*. Privatausgabe: Tonstudio Bauer. (Ludwigsburg 1979) Nr.53085–86. — A továbbiakban „budaörsi lemez”.

²¹ RETTE Nr.148 – V. ö. 12. jegyzet

²² RETTE Nr.167

²³ RETTE Nr.134;szövege = BÄUMKER Bd.IV. Nr.238

²⁴ Az említett hat népszerű ének jellemző módon mind megtalálható a budaörsi lemezen. (Ld. 20. jegyzet.)

lammal énekelték. (A továbbiakban „13-as típusdallam”.) További szélesebb körű gyűjtéssel tisztázhatnánk, hogy csak helyi szokásról, vagy egy máshol is szokásos gyakorlatról van szó.

1. A *Herr, Himmels und der Erde* kezdetű ének első soraként mégsem a szóbanforgó dallam első sorát énekelte adatközlőnk, hanem a „Majestätsmesse” offertorium versének (Nr.25/4) első sorát. (I/1. *dallampélda*) Természetesen nem zárható ki a dallamtévesztés lehetősége sem.

2. Az említett négy ének mindegyike miseének, és a negyedik (Nr.33) kivételével még szövegükre sem találunk utalást Bäumker gyűjteményében. A *Wir werfen uns darnieder*-t viszont már a 18. sz.-i Kohlbrenner-féle énekeskönyv is tartalmazza.²⁵ A „Rette...” is azt az eredeti dallamot hozza, amit Bäumker közöl Mária Theresia énekeskönyvéből,²⁶ Zsámbékon mégis a 13-as típusdallammal éneklük. (I/2. *dallampélda*)

3. A négy miseének 13-as típusdallamából származtatható egy 15-ös szótagszámú halottas-ének, az *Urlaub nimm' ich* dallama is. (I/3. *dallampélda*) Az ének nincs meg a „Retté”-ben, emlékezetből énekeltek. Ez a nyilvánvaló dallamrokonság is a 13-as típusdallam elterjedtségét bizonyítja.

Hasonló tendenciát – azonos szótagszámú szövegek egyazon dallamra, nem pedig a saját dallamra éneklését – a magyar egyházi énekek gyűjtése során is gyakran tapasztaltunk.

II.

A következő példákkal három különböző szótagszámú Mária-ének dallamrokonságát mutatjuk be: 1. *Geleite durch die Wellen* (Nr.137), szótagszáma: 13, 13, 7+7, 11; 2. *Wenn Wetter stürmisch grollen* (Nr.160), szótagszáma: 13, 13, 9, 10+9; és 3. *Der Mai ist gekommen* (Nr.162), szótagszáma: 11, 11, 10, 10.

1. Az első éneket adatközlőnk nem ismeri, holott a közeli Budaörsön is énekeltek.²⁷ A „Retté”-ben levő dallama azonos a 19. sz.-i énekeskönyvekben található dallamával.²⁸ (II/1. *dallampélda*)

2. A *Wenn Wetter stürmisch grollen* kezdetű ének első és második sorát mégis a fenti *Geleite durch die Wellen* dallamára énekelte adatközlőnk. (II/2. *dallampélda*) A harmadik és negyedik sor dallama viszont megfelel a „Retté”-ben található – számunkra ismeretlen eredetű – dallam harmadik és negyedik sorának.

3. A harmadik Mária-éneket (*Der Mai ist gekommen*) a „Rette...” szerint énekelte T. H. (II/3. *dallampélda*) Ez a Mailied is nyilvánvaló dallamrokona a *Geleite durch die Wellen*-nek, holott a korábbi énekeskönyvekben saját dallama van.²⁹

III.

A harmadik dallamcsoport énekei a „Rette deine Seele!” megjelenését megelőző zsámbéki hagyományból valók:

²⁵GRESZL i.m. 95. lap.

²⁶V. ö. BÄUMKER Bd. III. Nr. 247

²⁷Budaörsi lemez 2. oldal, Nr.4

²⁸RETTE Nr.137 = BÄUMKER Bd.IV. Nr.263

²⁹BÄUMKER Bd.IV. Nr.268

1. Az *Ihr Hirten herkommet* kezdetű karácsonyi ének zsámbéki dallama (III/1. *dallampélda*) avval a népdal eredetű dallammal egyezik, amelyet Bäumker több énekeskönyv alapján közöl.³⁰ A „Rette...” dallamát adatközlőnk nem ismeri. Feltűnő a szövegkezdet átalakulása. Eredetileg „Ihr Kinderlein kommet...”, a „Retté”-ben „Ihr Christen herkommet...”³¹, T. H. szerint „Ihr Hirten herkommet...”. A dallam egyébként a század elején egy – a magyar polgári körökben közismert – vallásos gyermekdalocska, a „Jézuska, Jézuska...” dallama volt.

2. Hasonló a jelentősége annak, hogy az *Im Himmel und auf Erden* kezdetű Herz Jesu Lied-et sem a „Rette”-beli dallamával (Nr.117) énekelték Zsámbékon, hanem egy olyan dallammal, amely már egy 1750-es ponyvanyomtatványon is ehhez a szöveghez kapcsolódott.³² (III/2. *dallampélda*) A dallamot valószínűleg a telepések kollektív memóriája őrizte meg eredeti formájában, hisz a „Retté”-t megelőző, egyéb kottás énekeskönyvről nincs tudomásunk.

3. A harmadikként ehhez a csoporthoz kapcsolt tiroli Herz Jesu-Lied dallama a „Retté”-ben is és adatközlőnk szerint is egybehangzóan Ignaz Mitterer 1896-ban komponált dallamának felel meg.³³ (III/3. *dallampélda*) Csak a szövegében változott a „Tirolerland” kifejezés „Volk und Land”-ra, ugyanúgy mint egy 1907-es brünni énekeskönyvben.³⁴ A tiroli ének zsámbéki népszerűségével kapcsolatban emlékeztetünk a korábbi feltételezésre, hogy a közvetlen földrajzi kapcsolat révén osztrák területről több olyan német népdal és egyházi ének jutott a magyarországi német telepésekhez, amely egyebütt a német nyelvterületen nem ismert.³⁵

IV.

Utolsó két példánk dallamait csak a magyarországi németség köréből ismerjük. Mindkettő esetén feltételezhető, hogy a múlt század eleji szöveget Magyarországon látták el a „Retté”-ben közölt új dallammal.

1. A *Vater, den uns Jesus offenbarte* a „Rette...” utolsó miseéneke (Nr.36). Szövege két múlt századi evangélikus énekeskönyvben azonosítható³⁶, dallamát csak a „Retté”-ből ismerjük (IV/1. *dallampélda*), illetve hallható a budaörsiek lemezén is „Lasset uns stets heilig, heilig singen...” kezdetű miseének szöveggel.³⁷

2. A *Strenger Richter aller Sünder* kezdetű Bittlied zsámbéki dallamán (IV/2. *dallampélda*) látszik, hogy gyakran és szívesen énekelték, mert az énekeskönyv dallamától (Nr.217) néhány ponton következetesen eltér. Greszl szerint ez is a telepések

³⁰BÄUMKER Bd.IV. Nr.31

³¹BÄUMKER Bd.IV. Nr.31–33 – RETTE Nr.56

³²Lásd Bäumker jegyzetét a Bd.IV. Nr.169-es énekhez.

³³Lásd Bäumker megjegyzéseit a Bd.IV. Nr.180-as énekhez.

³⁴BÄUMKER Bd.IV. Nr.181

³⁵Ullmann Péter, 'A zsámbéki németség népdalai'. In: *Zenetudományi dolgozatok 1981*. 273–286. – A déltiroli eredetű zsámbéki népdalokról: 275. lap.

³⁶ZAHN Nr.1417

³⁷Budaörsi lemez 1. oldal, Nr.6

első énekei közül való.³⁸ Hogy milyen dallammal énekelhették a telepések, a „Rette”-belivel vagy mással, ma már nem deríthető ki. Egy biztos: a magyarországi német énekeskönyv dúr-dallama magában áll azzal a plagális moll-dallammal szemben, amelyet Bäumker nyolc 19. sz.-i énekeskönyv egyöntetű tanúsága alapján közöl.³⁹

Az elmondottakat abban összegezzük, hogy Theresia Hajdú dallamkincse híven tükrözi az egykori zsámbéki német katolikus egyházi énekhagyományt, és a zsámbéki német népénekkultúra – a húszas évek kitűnő énekeskönyvének, a „Rette deine Seele!”-nek is köszönhetően – jól illeszkedik nemcsak az Ofner-Bergland, hanem az egész magyarországi németiség egyházi énekkultúrájához.

³⁸GRESZL i. m. 98. lap.

³⁹BÄUMKER Bd.IV. Nr.335 (V.ö. Bd.III. Nr.221)

FÜGGELÉK
(A Theresia Hajdú által énekelt német egyházi énekek jegyzéke)

	RETTE	BÄUMKER –	MEGJEGYZÉSEK
1 Asperges me	1		latin
2 Komm, heiliger Geist	6		ZAHN 2016/a – szöveg
3 Komm, reiner Geist	7	III/53 – szöveg	
4 Wir beten an dich	9	III/68, IV/137 SzVU 110	
5 Heilig, heilig, heilig	17	IV/417	SzVU 129
MESSLIEDER :			
6 Gott, du wollst doch erhören	22		
7 Gott und Vater, wir erscheinen	23		SzVU 220
8 Herr, Himmels und der Erde	24		dallam=RETTE 32
9 Hier liegt vor deiner Majestät	25/1	IV/433	
10 Gott soll gepriesen werden	25/2	IV/434	
11 Allmächtiger, vor dir im Staube	25/3	IV/436	
12 Nimm an, o Herr, die Gaben	25/4	IV/437	
13 Singt: heilig, heilig, heilig	25/5	IV/438	
14 O Gott, wir kommen voll Vertrau'n	27	IV/318 – szöveg	
15 Sieh' Vater huldvoll nieder	29		dallam=RETTE 32
16 Zu diesem Altar treten	32		
17 Wir werfen uns darnieder	33		dallam=RETTE 32
18 Vater, den uns Jesus offenbarte	36		ZAHN 1417 – szöveg
ADVENTLIEDER :			
19 Ave Maria, klare	38	IV/145/V	
20 Erhabne Mutter, Unsres Herrn	39	IV/8 – incipit	
21 O Heiland! reiss die Himmel auf	43	IV/8 – dallam	
WEIHNACHTSLIEDER :			
22 Ihr Hirten erwacht	50	III/220 – dallam, IV/13 – szöveg	
23 Heiligste Nacht	51	IV/17	
24 Mein Herz bring ich dir	53		
25 O komm, du süßes Himmelskind	55		
26 Ihr Hirten herkommet	56	IV/31	
27 Stille Nacht	58	IV/28	
FASTENLIEDER :			
28 Heil' ges Kreuz! sei hoch verehret	68	IV/376 – incipit SzVU 171	
29 Kreuzstamm, dich umarme ich	71	SzVU 63	
30 Aus Lieb' verwundter Jesu mein	94	IV/155 – szövegvariáns	
31 Kommet, lobet ohne End'	100	IV/148 SzVU 112	
32 Kommt herab, ihr Himmelsfürsten	102	III/185 – dallam, IV/344	
33 Lamm in' Monstranz	104	SzVU 118	
34 Uns zum Himmel zu erheben	107	IV/88.old. – incipit	
35 Segne, Jesu! deine Heerde	108	III/71 – szöveg	
36 Sei gegrüsst verhüllter Gott	109	SzVU 136	
37 Wir beten ohne End'	110		
38 Unterpand der ew'gen Liebe	111	SzVU 142	
HERZ JESU-LIEDER :			
39 Auf zum Schwure	112	IV/180	
40 Dem Herzen Jesu singe	113	IV/169	
41 Herz Jesu, rein, o sonnenklar	115		
42 Im Himmel und auf Erden	117	IV/169	dallam=RETTE 113

	RETTE	BÄUMKER – MEGJEGYZÉSEK
43 Jesu, Jesu, komm zu mir	119	IV/159 – szöveg SzVU 150
44 Jesu, wie süß, wer dein gedenkt	120	IV/14 – szöveg
KOMMUNIONSLIEDER:		
45 O mein Herr! ich bin nicht würdig	123	
46 Jesus, dir leb' ich	124	IV/133
NAME JESUS-LIED:		
47 O Name Jesu, nicht die Welt	128	
MUTTERGOTTESLIEDER:		
48 Glorreiche Königin, himmlische ...	134	IV/238 – szöveg
49 Es blüht der Blumen eine	135	IV/265
50 Königin des Himmels, Süsse	140	
51 Maria zu lieben	145	IV/235–6 – szöveg
52 Maria! wir dich grüssen	146	IV/221
53 Milde Königin! gedenke	147	IV/260–2 – szöveg
54 Mit frohen Herzen	148	
55 Mutter, muss dich nochmals grüssen	149	
56 O du Heilige	150	IV/199
57 O Maria, Gnadenvolle	153	IV/264 – dallamvariáns
58 Salve Regina, reinste aus allen	154	dallam=RETTE 156
59 Sei uns, o Mutter, reich ...	156	
60 Wenn Wetter stürmisch grollen	160	IV/263 – dallam
61 Wir ziehen zur Mutter	161	IV/233. old. – incipit
62 Der Mai ist gekommen	162	IV/268 – szöveg, IV/263 – dallam
63 Ein Kranz soll dir geflochten ...	166	
64 Es glänzt kein Licht	167	
65 Teure Mutter unsres Herrn	178	
66 Heil dir, Himmelskönigin	180	
MORGENLIED:		
67 Ich will dich lieben	188	ZAHN 2763
FRONLEICHNAM:		
68 Frohe Jubellieder bringen	200	IV/87. és 115. old. – incipit
KÜLÖNFÉLÉK:		
69 Ich glaub' an Gott	214	III/181 – szöveg, v.ö. IV/133
70 Strenger Richter aller Sünder	217	IV/335 – szöveg
71 Grosser Gott, wir loben dich	218	III/219
72 Wo Sankt Peter liegt begraben	220	pápai himnusz
73 Gib, o Herr den Ungerland	–	magyar himnusz
FÜR DIE ABGESTORBENEN:		
74 Mein Testament soll sein am End'	228	III/129–30, IV/185–6 – szöveg
75 Urlaub nimm' ich	–	dallam v.ö. RETTE 32
76 Das Schicksal tut keinen verschonen	–	IV/157. old. – incipit SzVU 246

Rette deine Seele!

Gebet- und Gesangbuch

Gesammelt und zusammengestellt
von

Anton Prißlinger,

Kantor und Lehrer in Gara.

Mit oberhirtlicher Genehmigung.

Zweite Auflage.

Stephaneum Druckeret u. Buchverlags A.-G. als vereinigte Betriebe
der Sankt Stephans-Gesellschaft.

Kalenderunternehmung Koloman Kózsá und Frau.

Budapest, VIII., Szentivánszombat Nr. 80.

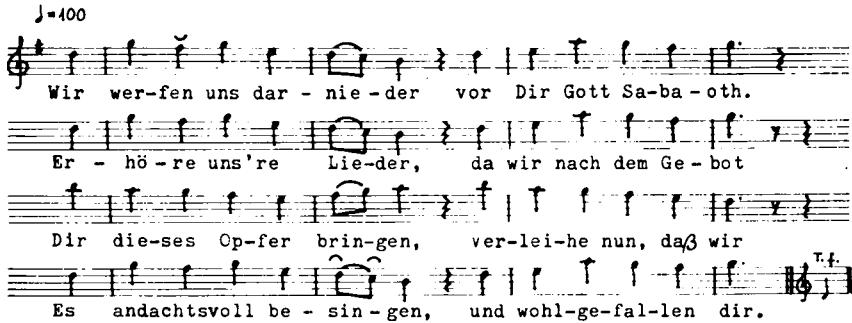
1/1-3. dallampélda

$\text{♩} = 84$

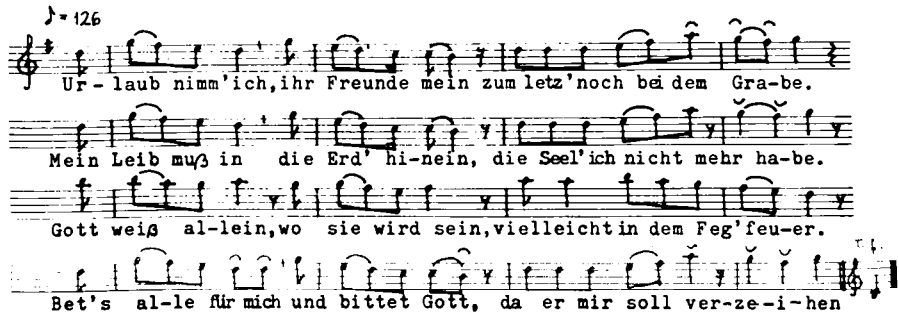
Herr, Him-mels und der Er-de, un-end-lich gro-ßer Gott,
Wir Schafen(!) de-i-ner Heer-de sind hier nach dem Ge-bot,
Dich ei-frig zu ver - eh-ren, wie sich's für dich ge-ziemt,
Und wie in Him-mels - chö-ren, dich je - der En gel rühmt.

$\text{♩} = 400$

Wir wer-fen uns dar - nie - der vor Dir Gott Sa-ba - oth.
Er - hö - re uns're Lie - der, da wir nach dem Ge - bot
Dir die - ses Op - fer brin - gen, ver - lei - he nun, daß wir
Es andachtsvoll be - sin - gen, und wohl - ge - fal - len dir.

$\text{♩} = 126$

Ur - laub nimm'ich, ihr Freunde mein zum letz'noch bei dem Gra-be.
Mein Leib muß in die Erd' hi-nein, die Seel'ich nicht mehr ha-be.
Gott weiß al-lein, wo sie wird sein, vielleicht in dem Feg'feu-er.
Bet's al-le für mich und bittet Gott, da er mir soll ver-ze-i-hen

Ge-lei-te durch die Wel-len, daß Schifflein treu und mild
Zur hei-li-gen Ka-pel-le, zu dei-nem Gna-den-bild!
Und hilf ihm in den Stür-men, wenn sich die Wo-gen tür-men!
Ma-ri-á, Ma-ri-a, o Ma-ri-a hilf!

♩ = 132

Wenn Wet-terstürmisch grollen, der Blitz zuckt blutigrot;
Wenn Donner furchtbar rollen, dem Schiff der Abgrund droht,
O wan-ke nie-mals, ver-za-ge nie,
Es lebt Ma-ri-a, es lebt Ma-ri-a, es lebt Mari-a, vertrau' auf sie!

♩ = 132

Der Mai ist ge-kom-men, der Frühling er-blüht.
Nun singen die From-men von Andacht durchglüht.
Sie weichen beim hei-li-gen Or-gel-klang
Dir, Jungfrau Ma-ri-a de'n Lob-ge-sang.

III/1. dallampélda

$\text{♩} = 84$

Ihr Hir - ten herkom - met, o kom - met doch all!
 Zur Krip - pe herkom - met in Beth - le - hems Stall!
 Und seht was in die - ser hoch - hei - li - gen Nacht,
 Der Va - ter im Him - mel für Freu - de uns macht.

III/2. dallampélda

$\text{♩} = 80$

Im Him - mel und auf Er - den, an al - len Ort'und End',
 Ge - liebt soll Je - sus, wer - den im hei - ligen Sa - kra - ment.
 Ge - lobt, ge - be - ne - dei - et, soll sein zu je - der Zeit,
 Das hei - lig - ste Herz Je - su, in al - le E - wig - keit,
 Das hei - lig - ste Herz Je - su, in al - le E - wig - keit!

III/3. dallampélda

$\text{♩} = 66$

Strenger Rich - ter al - ler Sünder, treuer Va - ter deiner Kinder,
 der du in dem Him - mel wohnst, dro - hest, strafest und belohnst
 Hö - re, Va - ter uns're Bitten, wen - de ab von uns'ren Hütten,
 Krankheit, Krieg, Krankheit, Krieg,
 Krankheit, Krieg und Hun - gers - not, gib uns un - ser täg - lich Brot!

IV/1. dallampélda

$\text{♩} = \text{cca } 84$

Vater den uns Jesus offenbart, den der Geist mit hoher Andacht nennt!
 Vater den kein Himmel von der Erde, keine Welt von seinem Kindern trennt.
 Hochge-lobet sei dein großer Name, un-gebetet deine Herrlich-keit!
 Heilig ehre dich der Mensch im Staube, von der Wiege bis zur Ewigkeit!

IV/2. dallampélda

$\text{♩} = 66$

Auf zum Schwur-e Volk und Land, heb' zum Him-mel Herz und Hand!
 Was die Völ-ker einst ge-lobt, da der Kriegsturm sich um-tobt,
 Drum ge-lo-ben wir aufs neu-e, Je-su Herz, dir ewige Treue!
 Drum ge-lo-ben wir aufs neu-e, Je-su Herz, dir ewige Treue.

Kovalcsik Katalin:

NÉPZENÉT VAGY MŰZENÉT? EGY RÉGI VITA – JUGOSZLÁVIAI CIGÁNY KÖRNYEZETBEN

*Dešuduj praljorja
Purtori kerena.
Diveste keren la, daje,
Račate perela.*

Tizenkét testvér
Hídat épít.
Nappal fölépítik, anyám,
Éjszaka leomlik.

„Mit érdekel minket, hogy tizenkét testvér hidat épített?! Minket a jövő érdekel!” – fakadt ki egyik adatközlőm, akit sokat kapacitáltam, hogy énekelje el a balkáni cigányság körében igen elterjedt hídépítő ballada cigány változatát. Beszélgetésünk 1985 nyarán zajlott Macedónia fővárosa, Szkopje Šuto Orizari nevű hatalmas cigánynegyedében. Ilyen vagy ehhez hasonló kifakadást több helyen is hallottam Szerbiában és Macedóniában. Ezek a tapasztalatok nem voltak véletlenszerűek: kísérőjelenségei annak a folyamatnak, amelyben a nemzetiségi öntudatra ébredő cigányság az európai zene-kultúrában is helyet keres magának.

Jugoszlávia cigányságának arculatát leginkább a mohamedán és a görög keleti (orthodox) vallású cigányság határozza meg. A többi kisebb csoport, mint például a földrajzilag is elkülönülő magyar vagy román cigányság, létszámban messze eltörpül ezek mellett.¹ A két fő csoport tagjai nagy, gyakran több ezres tömbökben élnek a városok különálló negyedeiben, ahol külön iskoláik és kulturális létesítményeik is vannak. A cigánynegyedekben élők többsége cigány anyanyelvű. Hagyományos több foglalkozási csoportba sorolhatók, amelyek neve gyakran egy-egy nyelvjárást is jelöl.² Nagy részük ma már ipari (ritkábban mezőgazdasági) munkás, sokan folytatnak azonban hagyományos ipari és szolgáltató tevékenységet és az ezzel együttjáró szezonális vándorló-sátorozó életmódot.

Életkörülményeikben igen nagy különbségek vannak, a korszerű családi házakban élőktől a putrilakókig terjedően. A cigánynegyedből való kiköltözést általában csak néhány értelmiségi tartja státusszimbólumnak. Szkopje két legnagyobb cigánynegyede a Topana és a Šuto Orizari. A Topanában kb. 16.000 cigány él,³ meglehetősen zsúfoltan és igen nagy szegénységben. A tehetősebbek átköltöznek a „Šutkába”, amely leg-

¹ Jugoszlávia cigány csoportjairól ld. Tihomir Gjorgjević, *Die Zigeuner in Serbien*. (Bp. 1903) 5–7. Mirjana Maluckov, 'Gypsies – Roms in Vojvodina' *Etnološka građa o Romima – Ciganima u Vojvodini*. (Vojvodanski muzej, Novi Sad 1979) 396–399. Tatimir Vukanovics, *Romi (Cigani) u Jugoszlaviji*. (Vranje 1983) A könyv részletesen foglalkozik a jugoszláviai cigányság történetével, népéletével és népszokásaival.

² Id. Rade Uhlik, *Srpskohrvatsko – romsko- engleski rečnik*. (Sarajevo 1983) cigány nyelvjárási szótárát.

³ Elsie Dunin, 'Gypsy wedding: dance and customs'. *Makedonszki Folklor* (Szkopje 1971) 317.

alább kétszer nagyobb a Topanánál. Az itt élők jó része nagy és jól felszerelt családi házban lakik, különösen a sikeres kereskedők, boltosok és szolgáltatók. Ez a folyamat a szerbiai városokban is hasonló. A cigánynegyed egyik felében korszerű villákból álló utcák, a másikban pedig szegényes putrik láthatók.

A hagyományokhoz való ragaszkodás elsősorban a mohamedán cigányoknál figyelhető meg. Az asszonyok törökös viseletben járnak, bár már fátyol nélkül. A mohamedán, illetve a pravoszláv ünnepeket mindkét csoport látványos keretek között tartja meg.⁴ A nyári időszakban egymást érik a szín pompás lakodalmak. A városnegyedek több részén is szól a zene, táncolnak.

A cigányság emancipációjának egyik fontos kulturális vetülete a nekik szóló rádióműsor beindítása néhány városban, így Belgrádban, Szkopjében és idén már a koszovói Prištinában is. A belgrádi „*Ašunen Romalen*” (Figyeljete, cigányok), amelynek egy adását én is hallottam, kétnyelvű szórakoztató műsor sok zenével. A cigányok megnyerésén kívül az irántuk való szimpátia felkeltését is célozza.

A cigányság művelődésének fontos központjai – Magyarországhoz hasonlóan – a cigány klubok (Romsko društvo). A különbség csak annyi, hogy ott sokkal több van belőlük, és elsősorban cigányok kezdeményezésére és vezetésével működnek. A klubokban gyülekeznek azok a fiatalok, akik költőként, íróként, zeneszerzőként kívánják ápolni és fejleszteni a cigányság kultúráját. A fejlődés mikéntjéről ezekben a társaságokban is nagy viták dúlnak. A továbbiakban a zenekultúráról alkotott két ellentétes véleményt ismertetek és a cigányság zenéjének azt az állapotát, amelyet három, egymást követő jugoszláviai gyűjtőutam során ismertem meg.

Aki már járt balkáni országokban, például Jugoszláviában vagy Bulgáriában, az tapasztalhatta, hogy a zenehallgatási szokások merőben különböznek az itthon megszokottól. Szinte mindenhol: utcán, étteremben, élelmiszerboltban szól a rádió vagy a magnó, és önti magából a népies, illetve a népzene alapú, populáris tánczenét. Ebben az állandó zenei aláfestésben kevés szerepet kap a nálunk kedvelt nyugat-európai tánczene, csak egyes irányzatait ültetik át saját zenei anyagukra. Az előadók nagy része cigányzenész, akik mindig is fontos szerepet játszottak a nemzetiségek zenéjének őrzésében és terjesztésében, illetve az új zenei divatok kialakításában, természetesen nem-cigány környezetük megrendelésére.⁵

⁴ A jugoszláviai cigányok ünnepeiről ld. Vukanovics, 1983. 225–279. u.ő. 'Musical culture among the Gypsies of Yugoslavia'. *Journal of the Gypsy Lore Society* (=JGLS) 41. (1962) 53; u.ő. 'Ritual communion among the Gypsies in Serbia'. *JGLS* 43. (1964) 22–35. A mohamedán cigányok hagyományőrzéséről az ünnepek kapcsán érdekes megjegyzés olvasható H. R. Wilkinson, 'A note on Gypsies in Southern Yugoslavia to-day'. *JGLS* 32. (1953) 41.: „Most of the Gypsies are Moslem, but the stricter injunctions of the Prophet are not particularly well observed. Alcohol is drunk, for example, and the women dispense with the veil. On the other hand, it is significant that the Moslem Gypsies are extremely conservative concerning such Turkish customs as they have embraced. In the observance of *kunat* [körülmetelés K. K.], for example, they retain certain ceremonial details long lost in the rites observed by the Osmanlis themselves.” Ugyanezt erősíti meg Dunin, 1971. és Elsie Dunin, 'Čoček as a ritual dance among Gypsy women.' *Makedonszki Folklor* (Szkopje 1973) 193–198.

⁵ Vukanović, 1962. cikkében elemzi a jugoszláviai cigányzenét. Négyféle hatást lát benne: a keleti, a közép-európai, a régi balkáni és a cigányzenei elemeket. 46–49. Részletesebben ír a vándorló cigány énekesekről, akik *gusle* kísérettel énekelték a környező népek (albán, szerb, görög, török)

A második világháború után a cigányzenének új fajtája alakult ki Jugoszláviában. Bár zenei anyaga nem különbözik lényegesen a hagyományos cigányzenétől, funkciója merőben más: a cigány tömegekhez akar szólni. Előadóinak szándéka az, hogy cigány népdalokat öltöztessenek új, korszerű köntösbe valamely divatos, nemzetközi irányzat (pop, rock, jazz) felhasználásával.⁶ A valóság azonban egészen más: repertoárjukban elenyészően csekély azoknak a dallamoknak a száma, amelyek a legutóbbi időnkig népdalként éltek a népi cigányság körében, többnyire a népies cigányzene anyagát használják föl.⁷ Előadásuk fontos momentum a cigánynyelvű ének, amely szintén csak az utóbbi évtizedekben vált természetessé.⁸

Ez a cigányoknak szóló zene egycsapásra megnyerte a népi cigányságot. A híres énekesekről mindenki tudja, hogy melyik város cigánynegyedéből származtak el.⁹ A cigány nyelv megszólalása a tömegkommunikációban és az a tény, hogy a hírességek nem fordulnak el a tömegektől, hanem nekik és róluk énekelnek, igen erős érzelmi kötődést hozott létre:¹⁰ a népi cigányság úgy érzi, hogy végre neki szóló zenét kap. A nemzetiségi öntudatra ébredők egy része viszont ideológiai megfontolásból is pártolja ezt a zenét. Az ő szemükben ugyanis a hagyományos népzene a múlttal, a szegénységgel és a megvetettséggel fonódik össze. Az öntudatos cigányember a messziről jött idegennek a fejlődést akarja megmutatni és nem a múltat. Így érthető meg a cikk elején idézett mondás: jelen esetben én viselkedtem „értetlenül”, mert vendéglátómat vissza akartam alacsonyítani ehhez a már „meghaladott” szinthez.

[5. lánbjegyzet folytatása]

epikus dalait. 56. A régi balkáni népszokások (koleda, lazarice) zenei szolgáltatói ma már kizárólag a cigányok. 53. Ugyanerről a vajdasági cigányok köréből ld. Maluckov, i. m. 406. Magyar nyelvű összefoglalás a cigányság hagyományörzéséről: Martin György, 'A cigányság hagyományai és szerepe a kelet-európai népek tánc kultúrájában.' *Zenetudományi dolgozatok* (1980) 67–74.

⁶Ezeket a feldolgozásokat a zenészek „újjákomponált népdaloknak” (novokomponovane narodne pesme) nevezik. Ld. Muharem Alijevic Muja, *Đilaben, bašalen, Romalen*. (Pevajte, svirajte, Romi) Notni album sa gramofonskom pločom. („Nota” — Knjaževac 1978) 3. Ezt a kifejezést fordítja angolra („newly composed Gypsy music”) Andrijana Gojković, 'Music of Yugoslav Gypsies'. *Proceedings of the meeting of ethno-musicologists on the occasion of the European Year of Music 1985. Traditional music of ethnic groups — minorities* (Zagreb 1985) 145–151. részletesen ismerteti ezt az új műfajt.

⁷A. Gojković, 1985. 147. véleménye szerint a cigányzenészek speciális előadásmódjának tudományos tisztázatlansága az oka, hogy a cigányzenészek most ezt a zenét autentikus cigányzenéjüknek tekintik. Ez az előadásmód fő vonalaiban megegyezik a magyarországi cigányzenéével: expresszív, szentimentális előadás, különböző melizmatikus ornamentációk, markáns és hangsúlyozott ritmus (Jugoszláviában természetesen az akszak), dúr és moll alternatív váltása, gyakori „cigányhangsor” (moll skála két bővített szekunddal), gyakori bővített szekund lépés, keleti tetra-chord, sűrűn használt vibrató, glissandó, portató, trilla stb.

⁸Vukanović, 1962. 49. Gojković, 1985. 149.

⁹A Nišből származó Šaban Bajramovićot bálványozzák leginkább, aki a különböző kommersz tánczenei stílusokban feldolgozott dalokat rendkívül modorosán énekl. (Ld. „Najlepše pesme” Šabana Bajramovića. RTL Kd 0978 évszám nélkül.) Közvetlen politikai mondanivalót Muharem Serbezovski és Esma Redžepova dalai tartalmaznak. Ezeken kívül az adatközlők még Vida Pavlović, Predrag Gojković és Usinija Redžepova nevét említették.

¹⁰Ezt jelzi az a tény is, hogy a bulgáriai cigányok jól ismerik a „szerb cigányok” dalait. Egy-egy ilyen lemez vagy kazetta nagy értéket képvisel, s így dalrepertoárjuk jelentős részét képezi már ez az anyag.

Új ismerősöm, hogy megvilágítsa tévedésemet, a következő dalt énekelte el (1. kotta):¹¹

„(Ez) Muharem Serbezovski dala.” A cigányokról szól, amikor Pandzsabból eljöttek.

1. Pandzsabból sátoros cigányok jöttek,
Fehér lovakkal, szép helyekre,
(Egy) szép helyen letelepedtek,
Benned, testvéri, jó-jó Jugoszlávia.

2. Sok cigány többé nem alszik sátorban,
Lassanként házakba költöznek,
Legyenek szerencsések a mi cigányaink,
hogy nem felejtették el a nyelvünket,
Benned, testvéri, jó-jó Jugoszlávia. (refrén)

refrén:

Tito, Tito, te vagy a mi napunk,
Tito, Tito, te vagy a mi napunk.

A bemutatott ének dallama sokat merít az olasz slágerek dallamosságából, bár hangsorában és – sajnos ebben az előadásban kevésbé követhető – ritmikájában a délszláv hagyományokat őrzi. Előadásmódja is slágerszerű, noha az énekes megpróbált – nem sok sikerrel – ritmusosztinátót kopogni hozzá. Igazán érdekes azonban a szövege, amelyben a mítosz, a valóság és a politika sajátos keveredését tanulmányozhatjuk.

Az indiai származás ténye ma már köztudott a jugoszláviai cigányság körében. A mohamedán cigányok még azt is tudni vélik, hogy ez már a Koránban is meg van írva. Jelentős szerepet mégis azért kap, mert a cigányok bizonyítani kívánják, hogy ők éppen olyan ősi népből származnak, mint a környezetükben élő nemzetiségek. Ezért olyan fontos a Pandzsabból fehér lovakkal vonuló cigány tábor képe és a letelepedés, azaz honfoglalás motívuma. A második versszakban megmutatkozik az optimista jövő: a házakba való költözéssel a cigányok is beilleszkednek. Eközben nem asszimilálódnak, hiszen megőrizték ősi nyelvüket.

Nagyon érdekes a dal politikai mondanivalója. A szerző a politikai beilleszkedésre helyezi a legnagyobb hangsúlyt. A politika és Tito neve nem ismeretlen a cigány népdalok világában sem. A cigány, mint a fasizmus üldözöttje és mint öntudatos partizán, a népdalokban is megjelenik. Rendkívül közkedvelt egy dal, amelyet sirató éneknek (*rovardji džili*) szoktak nevezni, és amely a cigányok lágerbeli szenvedéseiről szól (2.a. kotta).¹² A dal a hivatásos cigány énekesek repertoárjában is szerepel (2.b. kotta). Egy másik népdal pedig egy cigány partizán üldöztetését mutatja be (3. kotta).¹³

A dalszövegeknek azonban csak egy kis része közvetlenül politikai töltésű. Legtöbbjük a régi életkörülményeket hamis romantikával, nosztalgikusan idézi fel, és világos ideológiai tartalomként hivatkozik a hagyományos értékekre (családszeretet, összetartás). Ugyanúgy gyakori a cigányság éneklő, zenélő, táncoló kedvére utaló szöveg is, mely hasonló mögöttes tartalmakat hordoz.

¹¹ A példák eredeti szövegét és fordításait ld. a cikk végén.

¹² Ilyen népdalok minden országban születtek, ahol a cigányokat üldözték. Magyarországról is jelentős mennyiségű – nagyrészt publikálatlan – anyaggal rendelkezünk.

¹³ A cigány partizán az új cigány irodalomban is megjelenik. Zekir Disoran „Véres árny” (Ratvali učalin) c. cigánynyelvű színdarabjában – amelyet a szkopjei cigány színháznak készített – egy cigány fiú partizánnak áll és Tito oldalán harcol. Hősi halála után példaképpé válik, „véres árnya” vezeti el a cigányságot a szocialista eszmék igenléséhez.

*O cavore čelena
O čaja d'labena
O roma bašalena
Sa o roma čelena.*

Refren:
*Dilaben bašalen Romalen
d'laben bašalen savore.*

A gyermekek táncolnak,
A lányok énekelnek,
A férfiak zenélnék,
Minden cigány táncol.

Refrén:
ÉnekeljeteK, zenéljeteK, cigányok,
énekeljeteK, zenéljeteK mindnyájan. ¹⁴

A feldolgozások során olyan „álnépdalok” születnek, amelyek sokat érdemnek ugyan a cigány népköltészetből, de a kiragadott elemek ügyes kombinációjával más minőséget hoznak létre. Csak a zenénél maradván: a zenére való állandó utalások a hallgatóságban azt a képzetet keltik, illetve erősítik meg, hogy egyrészt az ének, a zene és a tánc a cigányságnak egyik legfontosabb hagyományos értéke, másrészt a cigányzenészek és a hangszeren nem játszó tömegek kapcsolata hosszú ideje tartós és problémamentes. A dalokról többféle stílusú (népies vagy modern tánczenei) feldolgozás is készül. Előadásmódjuk többnyire érzelmes, sőt érzélgős. Az énektechnika a nyugat-európaihoz idomul, és minél „modernebb” a feldolgozás, annál kevésbé használja föl azt a gazdag ornamentációs lehetőséget, amit a népi éneklésmód kínál.

Ezek után nem meglepő, hogy Jugoszláviában igen nehéz népzenei gyűjteni. Arra a kívánságra, hogy „szép, régi cigány nyelvű dalokat” énekeljen, a vendéglátó büszkén hozza magnetofonját, hogy bemutassa kazettagyűjteményét. Ha végül sikerül is meggyőzni a jelenlevőket, hogy inkább az ő hangjukra vagyok kíváncsi, szinte bizonyos, hogy előbb-utóbb betoppan valaki, aki a fejlődésről tart előadást, lehetetlenné téve a további munkát. A közismert dalok felvétele sem haszontalan azonban minden esetben. Egyrészt kedvet csinál az énekléshez, és ezzel háttérbe szoríthatja az ideológiai megfontolásokat, másrészt az archaikusabb dalrepertoárral rendelkezők ezt az anyagot is archaizálják, megmutatva a régies előadási stílus lényegi jegyeit. Ilyen különbséget tanulmányozhatunk a láger dal népi és professzionális előadásában (2.a., b. kotta), és a következő példán, ahol egymás mellett láthatjuk a hivatásos énekes majd a hagyományos stílusban éneklő népi előadó dallamformálását (4.a., b. kotta). Az 5. kotta egy hivatásos énekest utánzó adatközlő előadásmódját mutatja be.

Nem minden cigány értelmiségi osztja azonban a már idézett álláspontot. A tudatos hagyományörzés vállalására is éppen Szkopjében találtam példát. A szkopjei cigányság jó része mohamedán, és erősen őrzi is vallását. A Šuto Orizari negyedben cigány származású hodza és cigány dervisek működnek. Az egyik, Refik Bislim a Koránt fordítja cigány nyelvre, hogy tanításait közelebb vigye a tömegekhez. A nagyformátumú vezető és egyben kiváló énekes úgy látja, hogy az újfajta cigányzene beáramlása fel lazítja a hagyományt, amelyet ő és környezete igen fontos megtartó erőnek vél. Ezenkívül észreveszi a jelenség lényegi ellentmondásosságát is: egyfelől ez a zene hagyományosan nem a cigányságé volt, tehát a váltás menthetetlenül elpusztítja a régit, másfelől a dalok szövege egyelőre kevésbé mérkőzhet a (részben még eredeti nyelven énekelte) Korán verseinek komor méltóságával vagy a népdalok archaikus tartalmi szépségével,

¹⁴ Muharem Alijević Muja, 1978. 5. old. 1. szám. A közlés az eredeti helyesírás megtartásával történt.

sokszínűségével, hétköznapi élethelyzeteinek bizalmasságával. Ezért ez a kör a vallásos tartalmú dalok mellett nem idegenkedik a régi cigány népdalok, mint például a hídépítő ballada (6. kotta) éneklésétől sem. Népdalaik zenei világára a török népzene is erősen rányomja a bélyegét (7. kotta). Úgy tűnik, hogy a macedóniai és a szerbiai cigányság népzeneje erős rokonságot mutat a bulgáriai cigányok nagy vonalakban már feltárt népzenejével. (Ez a tény természetesen óvatosságra kell hogy készítsen bennünket, hiszen a hasonlóság okai között a délszláv népek népzenei közötti kapcsolatok is fontos szerepet játszhatnak.) Lassú dallamaik nagy része balladaszerű. Táncdallamaikat is hasonló módon, hangszerpótló eszközökkel (vizeskanna, fémtálca vagy fémtál ütögetésével) kísérik (8. kotta).¹⁵ Hagyományos táncuknak a *kücsket* (nyelvjárási változatok: *čoček*, *čuček*) tartják.¹⁶

Valószínű azonban, hogy ezek a vélemények kisebbségben maradnak a többség változtatási szándékával szemben. Azoknak a cigány értelmiségieknek a többsége, akikkel találkoztam, kevésbé becsüli a népzenei hagyományokat. Eszményük a városi cigányzene, és annak továbbfejleszthető voltán gondolkoznak. Ebbe az irányba való toródásuk kivédhetetlen az őket körülvevő, már említett erős zenei hatások miatt is. Másfelől az is törvényszerű, hogy túlértékelik a cigányzenészeknek, mint történelmileg is a legsikeresebb csoportnak a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét. Nem figyelnek föl a népzeneben rejlő lehetőségekre, mivel a rendkívül sokféle cigány csoport népzenejében kevés módot látnak a közösség kimutatására, dallamait nehézkesnek, költészetét korszerűtlennek, nem a mához szólónak tartják. A városi cigányzenének viszont vannak olyan általános előadási sajátosságai, amelyek egyetemességének képzetét keltik, alkalmasnak mutatják szerepének kiterjesztésére; gyorsan hajlik a modernizálódás felé is, különösen a nagyvárosokban, és mi lenne csábítóbb a gyors modernizálódás (integrálódás) lehetőségénél?!

Úgy gondolom, a címben feltett kérdés dilemmája a magyar zenekutatók előtt sem ismeretlen. A folyamatok különös analógiája okán idézhetjük itt például Szabolcsi Bencét, aki a XIX. századi magyar romantikus mozgalom kialakulásával kapcsolatban következőket írta: „Az 1800 körüli évek korszakos fordulata a magyar zene történetében elsősorban azt jelenti s abból áll, hogy a *nemzet felismeri önmagát zenéjében* (kiemelés Sz. B.) s azontúl öntudatosan azonosítja magát vele, azonosítja egyúttal a zenét saját lényével, vágyaival s erőfeszítéseivel.”¹⁷ A dolgok lényegét tekintve – úgy gondolom – az újfajta cigányzene hasonlóképpen, egy, bár késői „nemzeti” romantika zenei megfelelője. A probléma újragondolása nem haszontalan. Bár a cigányság más történelmi és társadalmi szituációban van, mint a XIX. századi magyarság, a megindult folyamat tartalma egyértelmű, végeredménye azonban még kérdéses. Mindenesetre igen érdekes lehetőség ez annak megfigyelésére, hogy a XX. század végén egy kis etnikai csoport hogyan próbál zeneileg integrálódni, milyen eszközökkel és milyen sikerrel teszi ezt.

¹⁵Vukanović, 1962. cikkében megemlíti, hogy ez a fajta tánczenekíséret általános. 51. A bulgáriai cigányok hasonló előadásmódjáról ld. Kovalcsik Katalin, 'Vázlat a bulgáriai cigányokról'. *Zenetudományi dolgozatok* (1984) 209–233.

¹⁶Id. Dunin, 1971., 1973.

¹⁷Szabolcsi Bence, *A XIX. század magyar romantikus zenéje*. (Bp. 1951) 7–8.

E tények felhívják figyelmünket a cigány népzene értékeinek minél sürgetőbb összegyűjtésére, hiszen ha ez a folyamat folytatódik, akkor néhány évtized múlva már valóban nem lesz mit gyűjteni. Végül pedig felkészít minket arra is, hogy megalapozott összehasonlítást tegyünk a hazai megfigyelésekkel, hiszen ez a probléma – melynek egyelőre itthon kevésbé van politikai felhangja – ti. modern zenét adni, amely mégis jellegzetesen cigány, hazai cigányságunkat is foglalkoztatja, és első „eredményei” már itt-ott megmutatkoznak cigány együtteseink repertoárjában.

A dallampéldák adatai és szövegfordításai

A jugoszláviai cigányok nyelvjárásairól való kevés információ miatt a szöveglejegyzések és értelmi fordításai nem tarthatók hibátlannak, nyelvészeti vizsgálódásra nem alkalmasak. Ezért csak a népköltészetről való tájékozódást szolgálják. A példák kölcsönszavait értelmező jegyzeteket *Tálos Endre* írta.¹⁸

1. *Szkopje* (Macedónia) 1985. VII. 12. Abdulah Günev, 22 éves, mohamedán cigány költő. (Gyűjtötte Kovalcsik Katalin és Michael Stewart.)

... *gili andar o Muharem Serbezovski. I gili čerelpe lafi andar o roma, kana avile andar o Pendžab.*

1. *Andar o Pendžab romane čerge avile,
E parne grastencar šukare thanende,
Thanarsalile ko šukar than,*

2. *But roma više ani čerga ni soven,
Piko-pikencar angle sarej on džan,
Baxtale te oven amare roma, so amari čhib na
bisterde,*

Ande tute, phralikani, lači-lači Jugoslavija.

Ande tute, phralikani, lači-lači Jugoslavija.

refrén:

(refrén)

*Tito, Tito, tu san amaro kham,
Tito, Tito, tu san amaro kham.*

lafi 'szó, beszéd' < t. laf

Pendžab < szh. Pëndžāb

čerga '(cigány) sátor' < mak. чѐрпа, blg. чѐпра, szh. čerga (<görög)

više 'többé, már, tovább' < szh. više

sarej 'itt: lakóház' < mak. capaj, szh. sàrāj < t. saray (<perzsa)

2.a. *Niš* (Szerbia) 1984. X. 26. Alija Ismailović, 47 éves, džambazi cigány. (Gyűjtötte Kovalcsik Katalin és Tanja Radujević.) M. 4831/A–6.

1. *Phabol lampa, phabol lampa,
Ando go baro logori
Phabol lampa, phabol lampa,
Ando baro logori.*

Ég a lámpa, ég a lámpa,
Ebben a nagy lágerben
Ég a lámpa, ég a lámpa,
A nagy lágerben.

2. *Sa je řoma, sa je řoma
Gothe kaj rovena,
Sa je řoma, sa je řoma
Gothe kaj rovena.*

Minden cigány, minden cigány
Sír ott,
Minden cigány, minden cigány
Sír ott.

3. *Majternořo, majternořo
Ov da kaj vačerel,
Majternořo, majternořo
Ov da kaj vačerel:*

A legfiatalabb, a legfiatalabb
Így beszél,
A legfiatalabb, a legfiatalabb
Így beszél:

¹⁸Rövidítések: mak.=macedón, blg.=bolgár, szh.=szerbhorvát, t.=török.

4. „*Muřne čhave, muřne čhave*
Bokhale beřena
Muřne čhave, muřne čhave
Bokhale beřena.”

5. *Ikalde le, ikalde le*
Trin bare manuša,
Ikalde le, ikalde le,
Trin bare manuša.

6. *Duj maren le, duj maren le,*
A jekh taj pučhel le,
Duj maren le, duj maren le,
A jekh taj pučhel le:

7. „Je li Cigo, je li Cigo,
Dã li imãř dëcu,
Je li Cigo, je li Cigo,
Dã li imãř dëcu?”

8. *A vo phenel, a vo vačarel:*
„Si ma řov řavořel” (!)
A vo vačarel, a vo vačarel:
„Si ma řo řavořel!”

logori 'tábor' < mak. логор, szh. lögör

2.b. Muharem Alijević Muja, *Đilaben, bařalen, Romalen.* (Pevajte, svirajte, Romi.) Notni album sa gramofonskom pločom. „Nota” – Knjaževac, 1978. 23. old. 19. szám. (Részlet.) Az eredeti helyesírás megtartásával.

Ppabol lampa, ppabol lampa,
upre ko logori,
ppabol lampa, ppabol lampa,
upre ko logori.

„A gyermekeim, a gyermekeim
Éheznek,
A gyermekeim, a gyermekeim
Éheznek.”

Megfogta őt, megfogta őt
Három nagy ember,
Megfogta őt, megfogta őt
Három nagy ember.

Kettő veri, kettő veri,
Egy pedig kérdezi,
Kettő veri, kettő veri,
Egy pedig kérdezi.

„*Van-e, cigány, van-e, cigány,*
Van-e gyermeked,
Van-e, cigány, van-e, cigány,
Van-e gyermeked?”¹⁹

Ő pedig azt mondja, ő pedig azt mondja:
„Hat gyermekem van!”
Ő pedig azt mondja, ő pedig azt mondja:
„Hat gyermekem van!”

3. *Szkopje* (Macedónia) 1985.VII. 11. Đarib Kantur, 35 éves, mohamedán cigány. (Gyűjtötte: Kovácsik Katalin és Michael Stewart.)

1. *Lijem řtranga,*
taj dzelem kařtendže,
Lijem řtranga, lijem řtranga,
taj dzelem kařtendže.

2. *Ake kotar*
trin terne džandajra,
Ake kotar, ake kotar
trin terne džandajra.

3. *Duj maren man,*
o trito pučel man,
Duj maren man, duj maren man
o trito pučel man:

4. *Da li si tu*
Titosko (!) bukvića...

Ég a lámpa, ég a lámpa
Fönn a lágerben,
Ég a lámpa, ég a lámpa
Fönn a lágerben.

Vettem a kötelet
és elmentem fáért,
Vettem a kötelet, vettem a kötelet,
és elmentem fáért.

Előttem termett
három fiatal zsandár,
Előttem termett, előttem termett
három fiatal zsandár.

Ketten vernek,
a harmadik kérdezi,
Ketten vernek, ketten vernek,
a harmadik kérdezi:

Ugye, van neked
Tito-könyved...²⁰

řtranga 'kötél' < szh. strānga (< német);
da li 'vajon, -e' < mak. дали, szh. dã li;
bukvića '?' < szh. bŭkvića, 'ábécéskönyv'

¹⁹ Szerbhorvát nyelvű versszak.

²⁰ A hallgatóság leinti.

4.a. Koktel ciganskih narodnih pesama. Diskos Kd 472. B old. 3. szám. Az előadók feltüntetése nélkül. (Részlet.)

Phiravel o Mile
Plišano šeširi, (ism.)
Sa je roma phenen,
Kaj si oficiri, (ism.)

Mile
Plüsskalapot hord,
Minden cigány azt mondja, (ti. gondolja)
Hogy katonatiszt.

plišano 'plüss-' < szh. plišan
šeširi 'kalap' < szh. šēšīr
oficiri 'tiszt' < szh. oficir

4.b. *Pirot* (Szerbia) 1984. X. 27. Kurteš Rajimović, 42 éves, szerb cigány. (Gyűjtötte Kovalcsik Katalin és Tanja Radujević.) M. 4832/A–9. Szövege megegyezik a 4.a. példával. (Részlet.)

5. *Újvidék* [Novi Sad] 1984. XI. 1. Lakatos András, sz. 1955. Kishegyes. Magyar cigány. (gyűjtötte Kovalcsik Katalin és Trifun Dimić.) M. 4810/A–1.

Phirav mange korkoro,
kaj sim, Devla, čororo, (ism.)
Kaj sim, Devla, čororo,
naj man dadoro,
Ej, ej,
kaj sim čororo.

Egyedül járok,
Istenem, mert árva vagyok,
Istenem, mert árva vagyok,
nincsen apám
Oh, oh,
mert árva vagyok.

6. *Szkopje* (Macedónia) 1985. VII. 12. Beisima Bekirova, 58 éves, mohamedán cigány asszony. (Gyűjtötte Kovalcsik Katalin és Trajko Petrovski.)

1. *Dešuduj prala prut gradinen,*
Ola gradinen, oj perela.
2. *Pelo suto o bašpirno,*
Gramadate suno dikljas.
3. *Suno dikljas, nafel suno:*
Koj kerel o ručokos sabajlen rano,
La ka-čivas ko temeli,
Ko temeli, murše-čavesar kurbanī.
4. *Dopeli borori ka-janel o ručokos.*
„A bre Devla, Devla, gudleja Devla,
5. *Jek sani balval t ikljos, Devla,*
Te peraves lakoro ručokos,
Ta t iranel peske papale, te n avel.”
6. *Ta jiranjas peske papale,*
Ta doresavljas pale o ručokos, taj avela.
7. *„Iš kola gele, bašpirneja,*
E balval istirahat (?) isi, ake doresljo.”
8. *Taj doresljasa i borori,*
Te vakerjas lake o bašpirno:
9. *„A bre romnije, bašromnije,*
Mi angrusti peravjom ko temeli,
Mi rupuvani angrusti.”
10. *„A bre pirneja, ma tu gajle cides,*
Man isi man dešuduj prala, kujumdžijes,

- Tizenkét fivér hidat falaz,
Felépítik, az meg leomlik.
- Elaludt a mester,
Szörnyű (?) álmot látott.
- Álmot látott, rossz álmot:
Azt az asszonyt, aki korán reggel ebédet készít,
Azt az alapba fogjuk tenni,
Az alapba, áldozatul a fiúgyermekkel.
- Megjött a menyecske, hozza az ebédet.
„Haj Istenem, Istenem, édes Istenem,
- Támassz egy kis szelet, Istenem,
Üsd ki az ebédet (a kezéből),
És forduljon vissza, hogy (többé) ne jöjjön.”
- És visszafordult,
És megfőzte megint az ebédet és jön.
- „Az történt, mester, (hogy)
Elállt a szél, és így ideért (az ebéd).”
- És odaért a menyecske,
És mondta neki a mester:
- „Haj feleségem, mesterné,
A gyűrűmet az alapba ejtettem,
Az ezüstgyűrűmet.”
- „Haj mester, ne bánd,
Van tizenkét bátyám, aranyművesek,

11. *On ka-keren tuke najšuži angrusti."*
Taj čivde la ko temeli, em gradinen. Ók szebb gyűrűt csinálnak neked."
És betették az alapba, befalazták.
12. *Em gradinen, em rovena.*
„So roves, bašpirneja, ma ro, pirneja!" Falaznak sírva.
„Miért sírsz, mester, ne sírj, mester!"
13. *„Me rovava, romnije, mi angrusjake,*
Mi angrusti rupuvani." „Siratom, feleségem, a gyűrűmet,
Az ezüstgyűrűmet."
14. *Taj gradinen la upre, žiko čučja,*
On gradinen, em rovena, Felhúzzák a falat a kebléig,
Falaznak sírva,
15. *On rovena, em gradinen.*
„Dža ker, pirneja, te me vakerav ništo, Sírnak és falaznak.
„Menj haza, mester, mást nem mondok,
16. *Murše-čavesa ki jangali."*
Čuči kana ko bakre čuči ka-del,
I balval ka-purdel, i ka-kunidel,
Brišind ka-del, kana ingjarel. Vedd ölbe a fiúgyermeket."
Amikor a báránnyt szoptatja,
A szél fúj majd, és megöleli,
Esní fog az eső, amikor elviszi.
17. *Zidinde la upre, em rovel o bašpirno:*
„A bre pralalen, dešuduj pralalen, nafel suno
dikljom, Fölépítették, sír is ám a mester:
„Haj, fivéreim, tizenkét fivérem, rossz álmot
láttam,
Nafel suno dikljom, pralalen, Rossz álmot láttam, fivéreim,
koč-kurbani ki purt." kos-áldozatot a hídért."

gradi- '(falat) épít' < mak. гради, blg. градя
bašpirno 'főnök, vezető, mester' vö. blg. баш-, szh. bäs, 'fő-' < t. baš
gramada 'halom, sokaság garmada' < mak. грамада, blg. грамада id.
ručokos 'ebéd' < mak. ручек, blg. dial. ручок, vö. szh. rüčak id.
sabajlen 'korán' < mak. сабајле, blg. сабајле ~ сабахлен id. vö. még szh. dial.
sābaile, sābajle, sabahile 'kora reggel' < t. sabahleyin (< arab)
rano 'kora reggel' < mak., blg. рано, v. szh. rānō id.
temeli 'alap, alapzat' < mak. темел, blg. темел, szh. tēmelj < t. temel (< görög)
kurbani 'áldozat' < blg. курбан, szh. dial. kurbān < t. kurban (< arab)
bašromni 'főnökné, főnökasszony' ld. fent
gajle 'bánat, gond, aggodalom' < mak. гажле, blg. гайле < t. gaile (< arab)
kujumdži 'aranyműves, ékszerész' < blg. куюмджия < t. kuyumcu, dial. kuyumci
em 'is, szintén, aztán' < t. hem (< perzsa)
bre 'hé' < blg. (al)brē, szh. brē (< görög)
iš 'egészen' < blg. хич < t. hič (< perzsa)
istirahat 'nyugalom' < t. istirahat (< arab)
zidi- 'falaz' < blg. зидам, szh. zidati id.
koč 'kos' < mak., blg. кош < t. koč

7. *Szkopje* (Macedónia) 1984. X. 31. Refik Bislim, 44 éves, mohamedán cigány. M. 4834/B–3.

1. *Nasvalili žoroni čaj,*
Oj nasvali trin berš, diveja berš. Megbetegedett a szegény lány,
Éppen három éve beteg.
2. *Isi neko te vakerel,*
Soj sorija ola isi. Senki sincs, ki megmondja,
Mitől (olyan) sápadt (?).
3. *O doktujra avena-džana,*
Niko lakoro leko na rakhejno. Az orvosok jönnek-mennek,
Senki sem talál neki orvosságot.
4. *Isi neko te vakerel,*
Sojstar oj nasvali. Senki sincs, ki megmondja,
Mitől beteg.

5. *Ko pendžerkeje kale perdija,
Lakoro dad asve čorela.*
6. *Isi neko te vakerej,
Soske oj nasvali.*
7. *Oj nasvali pe kamleskeje,
Soj lako kamlo mulo,
Ki kali pu ov gelo.*

Az ablakokon fekete függönyök,
Az apja könnyeit hullatja.

Senki sincs, ki megmondja,
Miért beteg.

A szeretője miatt beteg,
Mert meghalt a szeretője,
Lement a fekete földbe.

sorija 'sápadt' < blg. сарія < t. sarl
leko 'orvosság' < mak. лек, blg. лѣк, szh. lĕk
pendžerka 'ablak' < mak. пѣнцѣре, blg. пенџѣр < t. pencere (< perzsa)
perdija 'függöny' < mak. пѣрѣ, blg. пѣрдія, szh. pĕrde < t. perde (< perzsa)

8. *Niš* (Szerbia) 1984. X. 26. Murat Alilović, 48 éves, gurbeti cigány. (Gyűjtötte Kovalcsik Katalin és Tanja Radujević.) M. 4831/A–12. Az énekes műanyag vizeskannán is dobol. „*Marav o balono pajeso, sar eg darbuka*” (Úgy verem a vizesballont, mint egy darabukát) – mondja. Tapssal kíséri: Alija Ismailović, 47 éves, džambazi cigány. (Részlet.) Lejegyezte: Kubinyi Zsuzsa.

1. *Li-li-li-li, so phenel voj,
Lele mange na mandžel voj.*
2. *Lele mange voj phirela,
Pe dajořaj řodela.*
3. *Li-li-li-li-li-li, rovel o kopili,
Voj rovela, pe daja řodela.*
4. *Li-li-li-li, řodela,
Pe daja voj řodela.*

Li-li-li-li, mit mond ő,
Jaj, engem nem szeret ő.

Jaj, hozzám jár ő,
Az anyját keresi.

Li-li-li-li-li-li, sír a gyermek,
Sír ő, az anyját keresi.

Li-li-li-li, keresi,
Az anyját keresi ő.

①

T. giusto $\text{♩} = \text{cca } 160$

An-dar o Pen-džab no-ma-tie čer-ge a-vi-le,

E parne qras-ten-car šu-ka-re tha-nea-de,

Tha-ner-sa-li- le ko šu- kar thau,

An-de tu-te, pha-li-kari, lačhi-lačhi fu-go-sla-vi-ja.

refrén: $\text{♩} = 170$

Ti-to, Ti-to, tu san a-ma-ro kham,

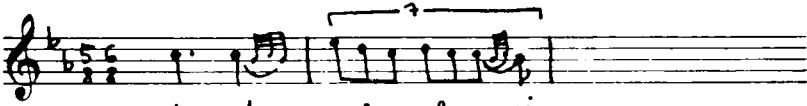

Ti-to, Ti-to, tu san a-ma-ro kham. Tf.

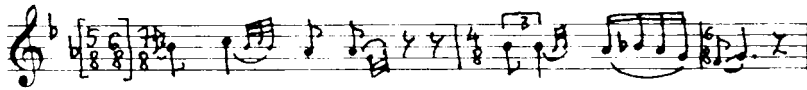
2.a

T. quinto $\text{♩} = 132$

Pha-bol lam-pa, pha-bol lam-pa,

An-do go ba-ro lo-go-ri

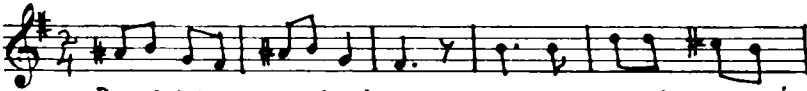

Pha-bol lam-pa, pha-bol lam-pa,

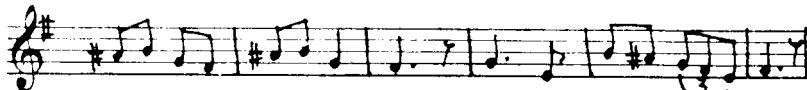
An-do ba-ro lo-go-ri. *f.*

2.b.

Umeneno lagano

Ppa-bol lam-pa, ppa-bol lam-pa, u-pre ko lo-go-ri,

ppa-bol lam-pa, ppa-bol lam-pa, u-pre ko lo-go-ri.

3.

Látni qínsto $\text{♩} = 88$

T.i

1. Li-jem štran- ga, taj dže-čm kaš-ten-dže,

Li-jem štran-ga, li-jem štran-ga, taj dže-čm kaš-ten-dže.

2. A-ke ko- tar trin tar-ne dže-čm-daj-ra,

A-ke ko-tar, a-ke ko-tar trin tar-ne dže-čm-daj-ra.

3. Duj ma-šen uan, o tri-to pu-čel uan,

Duj ma-šen uan, duj ma-šen uan, o tri-to pu-čel uan:

4 Da li si tu Ti-to-sko brk-vi-ca...

A. a.

T. giusto $\text{♩} = 138$

Pli-ma-vel o Mi-le pli-ša-no še-ši-ti,

 $\text{♩} = 158$

Sa je ro-ua phe-nen, kaj si o-fi-ci-ti. T.f.

A. b.

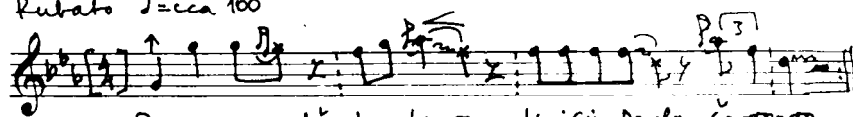
T. giusto $\text{♩} = 104$

Pli-ma-vel o Mi-le pli-še-no še-ši-ti,

Sa je ro-ua phe-nen, kaj si o-fi-ci-ti.

-ci-ti. si T.f.

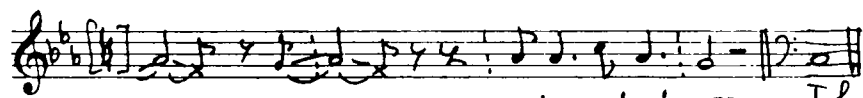
5.

Ritardo $\text{♩} = \text{cca } 100$

Pli-maŭ mande'e kor-to-ro, Kaj sin, De-ola, Ĉo-ro-ro,

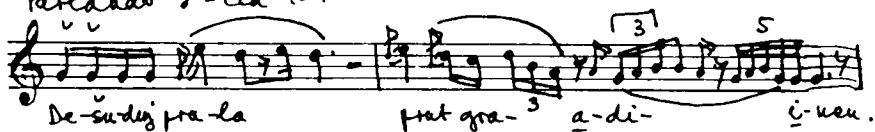
Kaj sin, De-ola, Ĉo-ro-ro, naj man da-do-ro,

eĵ, eĵ, naj man da-do-ro. T.f.

6.

Parlando $\text{♩} = \text{cca } 104$

De-ŝuŝoj pra-la, Ĥat gra-a-di-ĉi-uen.

O-la gra-di-uen, ĵi pe-re-la. T.f.

7.

Parlando Puccini 192

1. Mas-va-li-li čo-ro-ni-čaj,

Aj nas-va-li trin berš, di-ve-jz berš.

2. J-si ne-ko te va-kan-sel, acc. P=200 a tempo (P=132)

Soj so-ri-ja o-la i-si. rit.

stb.

bō T.f.

8.

Handwritten musical score for the first system. It consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one flat and a 3/4 time signature. The lyrics are "Li-li-li-li - an, so phe- nel voj,". The middle staff is a piano accompaniment for "taps" in 3/4 time. The bottom staff is a piano accompaniment for "dashuka" in 3/4 time. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Handwritten musical score for the second system. It consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one flat and a 3/4 time signature. The lyrics are "Le-le mange na man-dael voj." with a "2" at the end. The middle staff is a piano accompaniment for "taps" in 3/4 time. The bottom staff is a piano accompaniment for "dashuka" in 3/4 time. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Handwritten musical score for the third system. It consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one flat and a 3/4 time signature. The lyrics are "2. Le-le, man-ge voj phi-re-la," with a "2" at the end. The middle staff is a piano accompaniment for "taps" in 3/4 time. The bottom staff is a piano accompaniment for "dashuka" in 3/4 time. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

Pe da-jo-raj, ro-de-e-la. 2

simile

3. Li-li-li-li-li, ro-vel o ko-pi-li, 2

Voj ro-ve-la, pe da-ja ro-de-la. 2

4. Li-li-li-li, ro-de-la, X

Pe da-ja voj ro-de-la. X

T.f.

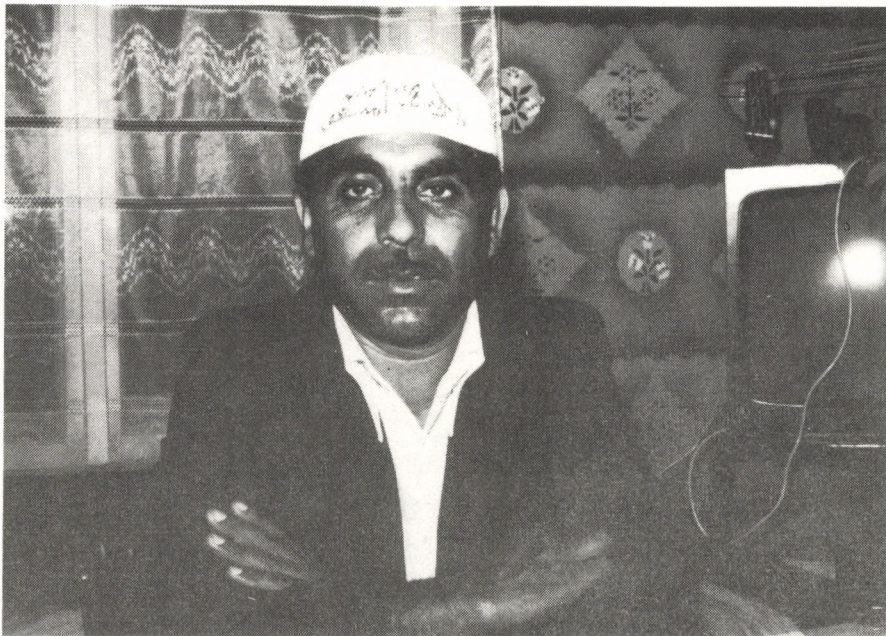
1. kép: Két zurla és davul együttes egy lakodalomban. *Szkopje* (Macedónia) 1985. VII. 11.

2. kép: Beisima Bekirova mohamedán cigány asszony, a 6.sz. dallam énekes. *Szkopje* (Macedónia) 1985. VII. 13.

3. kép: Lakodalmi menet, Szkopje (Macedónia) 1985. VII. 11.

4. kép: Refik Bislim cigány dervis, a 7. sz. dallam énekese, *Szkojje* (Macedónia) 1985. VII. 12.

5. kép: A dervis felesége. *Szkojje* (Macedónia) 1985. VII. 12.

6. kép: (balról jobbra) Zekir Disoran író és Abdulah Günev költő. Mohamedán cigányok. Szkopje (Macedónia) 1985. VII. 12.

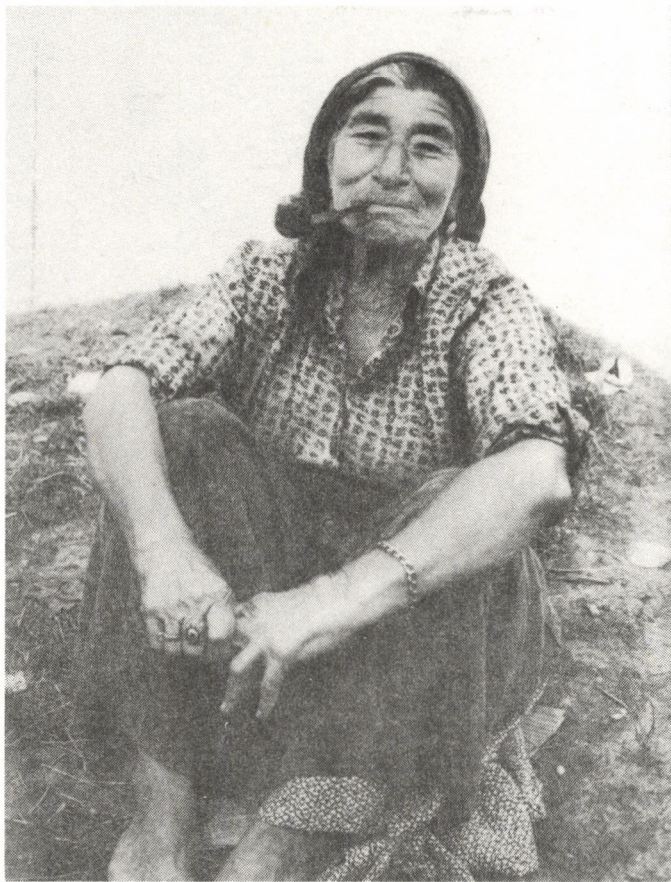
7. kép: Pravoszláv vándorcigányok Macedóniában, Prilep mellett. 1985. VII. 10.

8. kép: Műanyag vizeskanna, mint ütőhangszer. Pravoszláv vándorcigányok Macedóniában, *Prilep* mellett. 1985. VII. 10.

9. kép: Mohamedán bosnyák vándorcigányok *Zágráb* (Horvátország) mellett, 1985. VII. 23.

10. kép: Oláh cigány asszony Szerbiából. Zágráb (Horvátország) mellett. 1985. VII. 10.

Szemere Anna:

A POPVIDEÓ ÉS EGY BEFOGADÁS-VIZSGÁLAT NÉHÁNY TANULSÁGA

I. A popvideóról

„A nagy videó-villámháború felrázta Hollywoodot, üdvözülést hozott a lemeziparnak és a popzenével való kapcsolat teljesen új formáját teremtette meg” – olvashattuk a Time magazin összefoglalását az új műfajról.¹ A három-négy perces popszámok videó-filmes megjelenítése, az ún. *videóklip* kétségkívül az 1980-as évek nemzetközi szórakoztatóiparának – minden értelemben – leglátványosabb sikerterméke. Funkciója a rekláméhoz hasonló: az áru az előadói *image*-dzzsel tállalt zenezszám.

A pop- és rockzenének mindig fontos eleme volt a látvány: a lemezborítók és a falra tűzhető sztárfotók, a koncertek színpadképe és kiváltképp a műfaji előzménynek tekinthető *rock-musical*ek, rockoperák és ezek filmes változatai szinte a kezdetektől jelezték a popzene közegeének többneműségét, multimediális nyitottságát.²

A látvány egyenrangúsodása a zenével azonban csak a popvideó műfajában vált teljessé, amelynek megjelenésében és gyors nemzetközi elterjedésében három fontos tényezőt kell említenünk:

1. A videó forradalmasította a filmgyártás hagyományos technológiáját és struktúráját, végeredményben magát a film műfaját. Ezzel együtt tömegesen elterjedtek a kis apparátussal működő videóstúdiók és a házi videólejátszók.

2. A televíziózás új formái alakultak ki a műholdas szórás és a kábeltévés hálózat kiépülésével.

3. Az 1970-es évek végén a popzenei ipar túltermelési válságba került. Ez műfaji újítások, újszerű technológiák és hatékonyabb forgalmazási eljárások kidolgozására készítette.³

A videóklipkeg tömeges gyártása, eladása és sugárzása a nyolcvanas évek legelején indult be. A műfaj piaci kiaknázásában értelemszerűen azok a multinacionális nagyvállalkozások jártak élen, amelyeknek a zeneipar mellett más tömegkommunikációs érdekeltségeik is vannak (Warner Communications, EMI/Thorn, Polygram stb.). Az átlagosan 20–40 ezer dolláros befektetés – ennyibe kerül egy videóklip előállításá⁴ – azonban a tapasztalatok szerint jócskán megtérül: részben közvetlenül (kizárólagos játszási jogok eladása, a videokazetták forgalmazása), részben a kliphez tartozó popszám iránti

¹Cocks, Jay, „Sing a Song of Seeing”: Rock videos are firing up a musical revolution, *Time*, December 26, 1983, 48.

²Hustwitt, Mark, „Unsound Visions?” *Promotional Popular Music Videos in Britain*. A paper given at the 3rd International Conference on Popular Music Studies, Montreal, July 10th, 1985. (kézirat) 6.

³Cocks, id. cikk 49.

⁴id. cikk 51.

kereslet felkorbácsolásával. A legtöbb videóklip ugyanis ingyen kerül a diszkók, bárók, klubok és televíziós adások programjaiba és – különösen a műholdas szórás révén – hihetetlenül gyorsan igen széles nyilvánosságot teremtenek az előadóknak és producereknek.

A videóklip a nyugati piacon néhány év leforgásával a popzene „kötelező” médiumává vált: szinte minden lemez cég megalakította saját videó-részlegét. 1984-ben az Egyesült Államokban 1500, Nagy-Britanniában 800 produkció készült.⁵ Kevés előadó engedheti meg magának, hogy sikerét továbbra is kizárólag zenéjére alapozza. Ezzel szemben a jól sikerült videó képes viszonylag gyenge zenei termékeket is a slágerlisták élére emelni. Így például a *Duran Duran* nevű angol együttes karrierje a műfaj és egyben az amerikai kábeltévé hálózat, a *Music Television* karrier-története is: ez utóbbi előfizetőinek száma 1981–83 között meghétszereződött, és ma már napi huszonnégy órában, csaknem húszmillió család (háztartás) televíziókészülékéből ontja a popvideók – reklámokkal és interjúkkal tarkított – kép- és hangzuhatagát. Működésének hatékonyságát jól érzékelteti a fent említett együttes egyik albumának dallas-i fogadtatása: a felkábeltett városrész lemezboltjai kifogytak belőle, míg a másik felében ugyanezek a lemezek ott porosodtak.⁶

Ez a jelenség egyes kritikuskban aggodalmat keltett: ha egy zeneszám vagy egy együttes sikerének elengedhetetlen feltétele a hatásos vizuális „tálas”, vajon mekkora szerepe marad magának a zenének? És mekkora esélye marad a jó zenészeknek, hogy a videókliphez szükséges anyagi befektetés híján is érvényesüljenek?

Nem teljesen alaptalan az a nézet sem, mely szerint a videóklippel a show-business nemcsak tetemes üzleti haszonhoz, hanem az ideológiai kontroll és manipuláció újabb eszközához jutott: a zene „meghatározatlan tárgyiassága”, poliszémiája – amely a befogadó saját élményeit, fantáziáját mozgósította – a képi interpretáció révén felszámolódik, a jelentés elszegényedik, „egydimenzióssá” válik. S ha ráadásul a képi világ alkalmazkodik részint az (ön)-cenzúra erkölcsi-ideológiai, részint a piac egyneműsítő normáihoz, az valóban az eredeti, meghökkentő vagy újító megoldások kilúgozásához vezet, vagyis kontraszelektív mechanizmusoknak kedvez. („A videóvírus megöli a zenét?” – tette föl a drámai kérdést az angol poplap, a *New Musical Express*.) A videóklipiek többségének konzervatív világképe (pl. férfi-sovinizmus) és képi világának sematizmusa (környezet, díszletek, típus-karakterek, hatásvadász filmtechnikai eljárások) – Mark Hustwittet idézve – „határokat szab a képzelőerőnek ... és mintegy belénk súlykolja, hogy mit tartsunk vonzónak, izgalmasnak vagy mulatságosnak”.⁷ A műfaj esztétikai bírálatát mások szociológiai érvekkel is alátámasztják: „Az emberek a popvideóra már nem is táncolnak, nem figyelnek rá és nem is gondolkoznak rajta, hanem csak könnyösen fogyasztják a szöveget, a történetet (history) és az üzenetet (significance).”⁸

A fenti vélekedések kultúrkritikai gyökereit nem nehéz felismerni. A huszadik századi kultúraipar minden új találmánya, kommunikációs médiuma és ezek tömegsi-

⁵Hustwitt id. tanulmány 1.

⁶Cocks, id. cikk 50.

⁷Hustwitt, id. tanulmány 4.

⁸Sutcliffe, Kevin, „Video Killed the Radio Star”, *Camerawork* No.30, Spring 1984, 26.

kere hasonló reflexiókat váltott ki. Ha a popvideó esetében eltekintünk a képvilág konkrét vizuális-esztétikai minőségétől, s a képletben a *videót mozira és/vagy televízióra*, a *zenét színházra és/vagy könyvre* helyettesítjük be, világossá lesz, hogy a zene féltése mögött az új médiumoknak „kijáró” szorongás, egyfajta konzervatív reflex megnyilvánulásáról van szó. (Hiszen a *popzenének* mekkora töredékére jellemző sokrétű jelentéstartalom?)

A modern populáris kultúra érdekes jelensége, hogy immár *önmagán belül* termeli újra azokat az ellentétes értéktartalmú kategória-párokat (autentikus – kommerciális; aktív – passzív befogadás stb.), amelyeket eredetileg az elitáriánus kultúrkritika (Frankfurti iskola) a tömegkultúra egészének bírálataira dolgozott ki. Így például a hatvanas években (nálunk a hetvenes évek elején) az akusztikus *folk/proteszt* került szembe az elektromos *rock*zenével és a *beattal*; később a művészi *rock* a kommersz *poppal*; a *punk* megjelenésével a független-alternatív zenei produkció a show-business sztárgépezetével és legújabban – ha bátortalanabb szólamként is – a *popzene* poliszémiája, aktív befogadása (tánc) a *popvideó* egysíkú jelentéstartalmával és passzív befogadásával. A közös nevező a szórakoztatóipar manipulatív erejének túlbecsülése és – ezzel párhuzamosan – a közönség szelektív, kritikai magatartásának alábecsülése.

II. Egy popvideó-felmérésről

Kérdések és módszerek

Az elmúlt évben egy nyolc országra (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Ausztrália, Hollandia, Olaszország, Fülöp Szigetek, Svédország és Magyarország) kiterjedő szociológiai vizsgálatot végeztünk⁹, amely nyitott kérdések formájában vetette fel a popvideó esztétikai hatásával és befogadásmódjával kapcsolatos kritikai nézeteket:

1. Mi történik a zenei élménnyel a képi megjelenítés hatására? Az utóbbi hogyan módosítja a zenei recepciót? Milyen irányba tereli a zene és dalszöveg kiváltotta asszociációkat?

2. Hogyan módosul a videó jelentése különböző nemzeti és szociokulturális közegekben? Másképpen: a befogadó nemzetisége, társadalmi helyzete, iskolázottsága és életkora hogyan befolyásolja a videóval kapcsolatos attitűdjét, konkrét művek befogadásmódját, értékelését és értelmezését? Az elfogadásnak és az elutasításnak milyen változatai lehetségesek?

A kutatási terv alapján minden részt vevő ország képviselői¹⁰ három videóklipet mutattak be és vitattak meg különböző életkorú és különféle iskolatípusba járó fiatalokkal: a Duran Duran együttes jellegzetesen nemzetközi piac számára készített szuperprodukcióját, a „Vad fiúk”-at („Wild Boys”) és egy-egy „hazai” terméket, amelyet

⁹Kezdeményezője és irányítója Jan Fairley (Nagy-Britannia); eredményeinket az IASPM International Association for the Study of Popular Music 3. Nemzetközi Konferenciáján foglaltuk össze (ld. 2. lábjegyzet).

¹⁰A hazai felmérés előkészítésében és lebonyolításában részt vettek még Lévai Júlia, Vágó Judit, Prószék Gábor és Csörögi István. Munkájukat ezúton is szeretném megköszönni.

két-két ország páronként kölcsönösen kicserélt egymással. Így a magyar és a svéd fiatalok még a *Hobo Blues Band* egy TV-show-ból kiemelt dalát („Hitetlenek dala”), valamint a göteborgi *Tao* együttes videóját („Eenie Meenie”) nézték meg.

Felmérésünk elsősorban probléma-feltáró igényű volt. Kis – nem reprezentatív – mintákkal dolgoztunk, a módszertani instrukciókat minden kutató a helyi körülményekhez és lehetőségekhez igazította. Kérdéseinkre nem kerestünk definitív válaszokat, inkább a popvideóval kapcsolatos sztereotip vádak létjogosultságát igyekeztünk megkérdőjelezni, esetleg pontosítani. A felmérések közös feldolgozása még nem készült el, ezért mások tapasztalatait csak érinteni tudjuk. A hazai anyag teljes bemutatása és értékelése is messze meghaladja e tanulmány kereteit, ezért ezúttal csak egyetlen – a legjellegzetesebb – videó (Duran Duran: „Vad fiúk”) befogadására vonatkozó tapasztalatokat ismertetjük.

A művet – a többihez hasonlóan – négy 8–13 főből álló csoportnak játszottuk le. A közös tervek megfelelően a résztvevők először csak a zenét hallgatták meg és a kiosztott kérdőívek alapján minősítették. Ezután került sor a videó megtekintésére és elemzésére. Az „írásbeli feladatot” beszélgetések követték, amelyeket magnóra vetünk. Így a diákoknak módjuk nyílt arra, hogy nézeteiket kötetlenebbül, egymással is szembesítve fejtsék ki. Ezen túl, a beszélgetések az iskolás szituáció oldására is alkalmasnak bizonyultak.

A vizsgálat résztvevőiről

Az 1. csoport egy budapesti általános iskola hetedik és nyolcadikosából alakult; fele részben értelmiségi családok gyermekei. Többségük a műfajt csak igen felületesen ismerte – a televízió adásaiból. A 2. csoport tizenhat-tizenhét éves vasipari szakmunkás-tanulókból verbuválódott. Egy művelődési ház videós ismeretterjesztő sorozatának látogatóiként a popvideó jó ismerőinek bizonyultak. Még zenei ízlésük is a műfaj határáról árulkodott: kedvenc előadóik videós sztárok (Duran Duran, Alphaville stb.). A 3. csoportot egy jónévű gimnázium harmadik osztályosai alkották. A videózás nem része mindennapi életüknek, noha két diák otthonában is van lejátszó. A 4. csoport a budapesti bölcsészkar vegyes életkorú, a videó- és filmesztétika iránt érdeklődő hallgatóiból került ki.

Habár szeretnénk volna, ha egyenlő arányban szerepelnek fiúk és lányok a vizsgálatban, ezt sajnos nem tudtuk megvalósítani, mivel a csoportok önkéntes alapon szerveződtek. Úgy véljük azonban, hogy a fiúk spontán túlnyomó többsége a 2., 3. és 4. csoportban önmagában véve is szociológiai adalék a videó-kultúra iránti érdeklődés nek szerinti megoszlásához.

A videóklipről – illusztráció helyett

A „Vad fiúk” (rendezője Russell Mulcahy) az alkotók szándéka szerint sem törekszik súlyosabb gondolati tartalmak közvetítésére. Az átlagosnál jóval tetemesebb költséggel készült Cannes-i nagydíjas produkció mindenekelőtt a néző elkápráztatását tűzte ki célul, mégpedig a videó nyelvi-technikai eszköztárának virtuóz alkalmazásával, formai kidolgozottságával.

A *film* kissé idézőjeles, humorral szelídített horror. A nyitó képsorokon rendezett (iskolai) padosorokat borogató fiúkat látunk: az együttes tagjait. Néhány pillanattal később fantáziájuk már egy apokaliptikus világ kiszolgáltatottjaiként jeleníti meg őket, tüzet okádó robotok, víziszörnyek és ellenséges (indián és punk küllemű) „vadember” között, akik az életükre törnek. Szinte minden másodpercben újabb és újabb veszélyekkel kell megküzdeniök. Nem kevés férfiasságról, küzdőszellemről téve tanúságot, a fiúknak végül sikerül megmenekülniök, miközben a fejükre hulló konfetti-zápor jelzi: övék a dicsőség.

A képi történet rendkívül sűrű és pergő ritmusú. A virtuóz kamerakezelés, a vágások dinamizmusa, az elektronikus vizuális effektusok szinte elkábítják a nézőt, így a cselekmény is igen nehezen rekonstruálható. A szélsőséges mozgalmasság – Alf Björnberg szavával – az intenzív stagnáció érzetét kelti.¹¹

A *dalszöveg* (ld. *melléklet*) homályos, egymáshoz lazán kapcsolódó metaforákat sorakoztat fel, amelyek a *bukott angyal*, a *próbatétel* és *beavatás* képzetköréhez köthetők. A „vad fiúk” azonosítását nehezíti, hogy hol többes szám első („mi”), hol második személyben („ti”) utalnak rájuk. A szövegben előforduló képeknek ugyan egy része („vad fiúk”, tűz, háború stb.) konkrétan megjelenik a videón, a többértelműség mégsem oldódik fel teljesen. (Pl. kik a „vad fiúk”: az indián- és punkszerű vadak vagy az együttes tagjai?)

A *zene* – eszközeiben, hatásában – konvencionálisabb a videó képvilágánál, mégis – vagy éppen ezért – jó „szolgálólánya” annak.

A dal vers-refrén szerkezetű, bevezetéssel és instrumentális középhésszel. Jellegzetes a „felemás” építkezés: a 2+2 ütemes sorokat variált-repetált kétütemes motívumok tördelik fel. Kettősség jellemzi a moll hangnemű dallam karakterét is: az európai klaszszikus melodikából vett patetikus-heroikus gesztusok ötvöződnek az afro-amerikai zeneiség oldottabb (*off-beates*, szinkópált) ritmizálásával és egyfajta, a blues-ra emlékeztető lehajló dallamvezetéssel. Így például az alsótól a felső dominánsra emelkedő dallamív minduntalan visszahull a mélybe, ezért újabb és újabb „hősies” szextugrásokra (V – III') van szükség a végső győzelem (felső domináns) kivívásához (ld. *1. kottapélda*). P. Winkler a harmóniafűzésben mutat ki kettősséget: az *a* (*a*₁, *a*₂ stb.) típusú, *ciklikus*nak nevezett tonika-domináns-váltó egységek az emelkedő-visszahulló dallammotívumok harmóniai megfelelői, míg a *b* típusú *lineáris* (a szubdominánsból a tonikához vezető) mixturás akkordmenetek az emelkedő-kinyíló dallamívek fényét hivatottak emelni (ld. *2. kottapélda*).

Aláhullás és „mégis” kiemelkedés ellentétét dramatizálja a szólista jellegzetesen „rockos”, feszített-expresszív éneklésmódja is: az emelkedő dallamhangokat késlelteti, míg az ereszkedő motívumok végét helyenként lefelé hajlítja.¹²

A hangzasképben kiemelkedően fontos szerepet játszik a gazdagon artikulált, többretegű ritmus, amely a különféle elektronikus effektusokkal közvetlenül a külvilág

¹¹ Björnberg, Alf, *Video Project. Swedish Branch Report*, 3rd Int. Conference on Popular Music Studies, (kézirat) 2.

¹² Az elemzéshez felhasználtam Peter Winkler lejegyzését („*Wild Boys/Girls' Fun*”. *Transcriptions*, for IASPM 3rd Int. Conference, kézirat); a harmóniai és énektechnikai vonatkozásokat ld. „*Wild Boys/Girls' Fun*”. *Comparative Musical Analysis*. IASPM 3rd Int. Conference, (kézirat) 3.

fenyegetését érzékelteti, már-már illusztratív módon (pl. kalapács- és korbácsütést utánzó dobok). Nemcsak a doboknak és az ütősöknek, de szinte minden hangszernek ritmus-funkciója is van (ld. 3. *kottapélda*).

A képi és a zenei ritmus közötti korrespondancia (kameramozgások, vágások ritmusa, a szereplők mozgása, illetve a zenei hangsúlyok) révén a két közeg fölerősíti egymás hatását. Egyes részekben a megfelelés illusztratív jellegű: pl. az első refrén végén („Wild boys always *shine*”) leesik egy függöny, a fekete-fehér kép kiszínesedik, egy csapat vadember felrepül a föld alól és lángnyelv csapódik a magasba; a dallam emelkedő szekundlépések és egy ütemnyi hatás-szünet után – miközben először halljuk a félelmetes, korbácsoló dobütéseket – végre elérkezik a csúcspontot jelentő felső dominánsra.

A „Vad fiúk” fogadtatásáról

A Duran Duran dalát a rádióból, magnóról vagy a diszkóból szinte minden résztvevő ismerte, jónéhányan a videót is látták már. A *zene* lényegesen másként hatott azokra, akik *ismerték* és azokra, akik *még nem látták* a videót. Az utóbbiak *hétköznapi*, sőt *vidám* élethelyzetet képzeltek el arra a kérdésünkre, hogy „Szerinted miről szólhat ez a dal?”; a többieknek nyilván „beugrottak” a videó képei, így már önmagában a zenét is *vadsággal, erőszakkal, törés-zúzással* társították. A lányok közül többen a tárgy megjelenését burkolt elutasítással kapcsolták össze: „Meghatározatlan célú/tárgyú lázadás a világ ellen – pusztítás” (egyetemista); a fiúk ezzel ellenkezőleg, inkább romantizálóan fogalmaztak: „szabad, primitív vademberek” (gimnazista), vagy: „civilizációk hanyatlásakor létrejött tiszta, anarchikus, romantikus erőszak” (egyetemista).¹³

A fenti megoszláson alapuló különbség a zene jellemzésére megadott *jelzők* válassztásában is meg nyilvánult. Az általános iskolások – akik közül senki nem látta a klipet – a zenét *táncolható*nak, *diszkós*nak vagy *szokványos*nak érezték, a többi csoport tagjai *kemény*nek, *vadnak* és *erőszakos*nak találták. Ugyanez a fajta megoszlás tükröződött a *zenéhez társított vizuális képek* esetében is: az első csoport a mindennapi *utcat* vagy a *természetet* jelölte meg a történetes színtereként, a többiek fantáziáiban a *dinamizmus* és – ismét – az *erőszak* volt meghatározó. Az ipari tanulók a cselekményességet, az akciót hangsúlyozták, míg az egyetemisták képzelte filmjén az erőszakot szex, káosz és misztikum színezte.

Zene és szöveg kapcsolatát illetően a legtöbb válaszadónk úgy vélekedett, hogy a dalszöveg illik a zenéhez, bár az egyetemistákon kívül mindegyik csoportban akadtak olyanok, akik a szöveg olvastán meglepődtek. Az egyik tizennégy éves lányt kifejezetten ingerelték az olyan szürrealisztikus fordulatok, mint pl. „Csöng a telefonod, miközben az esőben táncolsz”. Másokat a szöveg homályos, metaforikus nyelvezete zavarta. Szerintük az ilyen „kemény” szöveg keményebb zenét (pl. heavy metal-t) kívánna meg, vagy fordítva: a dallamos zenéhez „lágyabb” szöveget kellett volna írni. (Megjegyzendő, hogy a konvencionális magyar popzenéből valóban hiányzik az angolszász dalszövegek

¹³Mintánkban túl kevés lány szerepelt ahhoz, hogy a nemekre jellemző befogadásbeli különbségek határozottan kirajzolódjanak. Hasonló tendenciát érzékelték azonban mások is, így például az ausztrál Marcus Breen (*Australian Branch Report*, kézirat, 5).

homálya és extravaganciája, így egy szokványos hangzásvilághoz realiztikusabb, hozzáférhetőbb verset várnak el.)¹⁴

A *videóklip* általában véve – a gimnazistákat leszámítva – igen nagy hatással volt a résztvevőkre. Az életkor és a kulturális háttér bizonyos vonatkozásokban nem differenciálta a befogadás módját. Így például csaknem mindenki számára azonos filmkockák, jelenetek voltak a legemlékezetesebbek; mindegyik csoportnak kb. a háromnegyede ítélte a képet és a zenét összeillőnek és mindenütt ugyanúgy csak egy kisebbsége állította, hogy a zene sugalmazta is a videón megjelenített képvilágot. A többiek – más-más megfogalmazásban – a vizuális és a zenei közeg viszonylagos autonómiájára hivatkoztak. Majdnem teljes egyetértés mutatkozott abban is, hogy a megadott jelzők közül melyeket tartják a videóra leginkább jellemzőnek. Az 1., 2. és a 4. csoport a *mozgalmasságot*, a 3. csoport a *(túl)zűsűfolságot* és a *vadságot* említette első helyen. Ugyancsak a gimnazisták (3. csoport) között voltak a legtöbben azok, akik szerint a képvilág egyáltalán nem gazdagította a zene és a szöveg jelentéstartalmát. Szinte mindenki más számára a film hozzátett valamit (cselekményt, fantasztikumot) a zenei élményhez, fel-dúsította, érzékivé tette; helyettesítette a szöveget¹⁵ és általában érdekesebbé tette a darabot.

Minden csoportot megosztott az a kérdésünk is, hogy *elbeszélte* valamit a mű: voltak olyanok, akik „sztorit” olvastak ki a látottakból, mások – akár érzékelték összefüggést a képsorok között (3. és 4. csoport), akár nem (1. csoport) – a lineáris cselekmény hiányát említették. És ugyanilyen eredményeket hozott az a kérdés, hogy *jelent-e* egyáltalán valamit a mű: a csoportok egyik fele magabiztos *igen*nel, a másik fele – jóval bizonytalanabb – *nemmel* válaszolt. Az utóbbiak közül a fiatalabb, ha tesszük, naiv befogadók szubjektíven értelmezték a kérdést („Számomra nem jelent semmit, mert voltak összefüggéstelen részek benne”), az esztétikailag tudatosabbak (pl. az egyetemisták) negatív válaszukhoz hozzátették, hogy a jelentés nem is tartozik a mű lényegéhez.

Ez a differenciálódás azonban már átvezet a következő kérdéskör, nevezetesen az egyes csoportokra jellemző, tipikus befogadásmódok tárgyalásához.

A mű igazi „célközönségének” a *szakmunkás tanulók* bizonyultak. Jóllehet, már mindnyájan ismerték ezt a videót, azután, hogy újra látták, maga a zene is élvezetesebbé vált számukra, vagyis a képek azt újra „feltöltötték”. Figyelmüket azonban főleg a látványra összpontosították. A sűrű, effekt-gazdag videó-nyelv, a narráció hiánya nem-hogy zavarta volna őket, éppen ellenkezőleg: a mű élvezetének egyik fő forrása – a Time-cikk kifejezésével – a „hangok és képek detonációja” volt.

Hétköznapi élethelyzetben ők valószínűleg nem gondolkodtak volna azon, miről is szól a klip. Nem csoda, hogy ez iránt érdeklődő kérdéseink (a „vad fiúk” és a Duran Duran kapcsolata; ki mit képvisel; ki áll a „jó” és ki a „rossz” oldalon) könnyen elbizonytalanították őket, válaszaikat pillanatonként módosították. A „vad fiúkat” hol a gonosz vadakkal, hol az együttes tagjai által képviselt hősökkel (áldozatokkal?) azono-

¹⁴ A magyar popzenét – előadásmódja, szövege miatt – egyes kritikusai az angolszász zene viktoriánus változatának tekintik.

¹⁵ A svéd vizsgálat még elsőéves muzikológus hallgatók megközelítésmódjában is hasonló szöveg-centrizmust mutatott ki (Björnberg, *Swedish Branch Report*, 3–4.).

sították. Mégsem volt kérdéses számukra, hogy itt a „jó” és a „rossz” harcáról van szó, és a film élvezetének másik fontos eleme éppen az előbbivel való érzelmi azonosulás volt.

Az analitikus-fogalmi megközelítés teljes kikapcsolása jellemezte leginkább a műhöz való viszonyukat. A „Vad fiúk” esetében akár helyénvalónak is tekinthető ez az attitűd, hiszen – amint az elemzésben kimutattuk – a „Vad fiúk” valóban adós maradt a szereplők dramaturgiai funkciójának egyértelmű elhatárolásával. Ez a fiúcsoport *érzékileg feldúsított kalandfilmet* látott benne, amely egyszerre nyújtott számukra egyfajta szocializációs mintát (erő, férfiasság, legyőzhetetlenség) és – az intenzív vizualitás és a zene révén – „kétcsatornás” érzéki-hedonisztikus élvezetet.

Beszélgéseink során az is kiderült, hogy nemcsak a műfaji kívánalmakat példászerűen megvalósító Duran Duran-klipnek, hanem általában a műfaj egészének, a popvideónak is ők jelentik, illetve képviselik a bázisközönséget. Az *érzelmi-érzéki* befogadói magatartás ugyanis nem mű-centrikus, így kép és hangzás kompozíciós egysége nem kritikai szempont. Bármely mű számíthat a tetszésükre, amelynek legalább az egyik alkotóeleme ízlésük szerint való, mert – amint mondták – „úgyis annak a hatása lesz az erősebb.”

Az *általános iskolások* attitűdjét kettősség jellemezte: a fogalmi-analitikus megközelítés naiv-iskolás formája keveredett az érzéki, kikapcsolódást kereső szórakozás igényével.

A videó szokatlan, furcsa volt számukra – még kevés ilyen típusú művel találkoztak –, de mozgalmas látványossága izgatta, vonzotta őket. Érzelmileg átengedték magukat a film hatásának (a zene a videó megtekintése után a többségnek jobban tetszett), azonban a zenét, a szöveget és a képvilágot nehezen sikerült értelmezhető egészé összerendezniök. Még erősen kötődnek az iskolában elsajátított fogalmi-elemzési sémákhoz, amelyek azonban szegényesnek bizonyultak ahhoz, hogy segítségükkel akár a „Vad fiúk” szöveg- és képvilága hozzáférhetővé váljék. Ez legfeltűnőbben a gyerekek görcsös szöveg-centrizmusában nyilvánult meg: a mű jelentését keresve minduntalan a szöveghez nyúltak vissza. Arra a kérdésünkre, hogy „Szerinted miben rejlik egy jó videóklip hatásossága?”, a következő választ kaptuk: „Hát ... tükrözzön valamit a szövegből”. A nem-verbális nyelvi közegben való eligazodás nehézsége néhányukat arra indította, hogy a mű üzenetét készen kapott ideológiai klisékkel próbálják megfejteni. Így azután a „Vad fiúk” felcsapódó tűznyalábjai akár békeharcos mondanivalót is hordozhatnak: „Számomra a tűznyelv a háborút jelentette..., hogy soha többé ne legyen háború.”

A mű vonzerejét azonban éppen nem a ráaggatott „gondolatisága”, hanem – paradox módon – azok a minőségei jelentették, amelyekhez – vizuális kultúrájuk hiányosságai folytán – nem is tudtak igazán közeledni (zsúfolt, sűrű képsorok, látványszerűség). A „Vad fiúk” – és általában a popkultúra – az iskolainak az „ellenkultúrájaként”, szórakozást, kikapcsolódást biztosító funkciójában válik számukra igazán értékké. Úgy tűnt, hogy a gyerekeket terheli, nyomasztja az a fajta fogalmiság, amelyet az iskolai nevelés – a műalkotásokra erőltetett didaktikus sémáival együtt – megtettesít. Ezért azután a fogalmiságtól, a „komoly” tartalmaktól mindenestül szabadulni igyekeznek: „A popvideóban az a jó, hogy *csak* érdekes van benne, semmi beszélgetés meg unalmas rész” és „nincs benne mondanivaló!”, mondták többen. Ez a szemlélet és

a mögöttes igény változatos formában jelentkezett, például akkor is, amikor egy képzeletbeli, a gyerekek készítette videóklipről beszélgettünk: „Mondjuk nem mutatnám azt, hogy hogyan tombol az éhség Afrikában, mert éppen az szerintem a videó ereje, hogy happy end-del végződik, szóval nem a nyomort mutatja meg ... nem feltétlenül a valóságot ábrázolja.”¹⁶

A „Vad fiúk” fogadtatása a *gimnazisták* körében volt a leghűvösebb. Ez már az elemzéssel szemben tanúsított ellenállásukból is érezhető volt. A zenéhez való viszonyukat a képi megjelenítés alig-alig módosította. Feltűnően kevés jelenet, filmkocka vagy vizuális effektus maradt meg az emlékezetükben. A mű mozgalmasságát ők inkább a visszajáról, (*túl*)*zsúfoltság*ként érzékelték, a követhetőség, a megértés szempontjából zavaró körülményként. Az általános iskolásokkal ellentétben erre nem is igen törekedtek.

Ez a csoport mutatkozott a leginkább megosztottnak; a többségre jellemző tipikus befogadói magatartás még a beszélgetés végére sem körvonalazódott. A távolságtartás egyesek részéről inkább bizonytalanságból, a műfajban való járatlanságból fakadt. Nekik alapjában véve tetszett a videó, de hiányolták a cselekmény-szerű narrációt, nem értették a szöveget vagy más részmozzanát bírálták. A csoport hangadói azonban azok voltak, akiket a *műfajjal szemben* táplált ellenérzéseik gátoltak meg az *adott mű* jobb megértésében. Kritikájuk jellegzetesen értelmiségi indíttatású volt és több ponton is érintkezett a popvideó professzionális bírálatával: az egyik fiú a képek öncélúságát, a zenét a képvilággal összefogó *gondolatiság hiányát* kifogásolta.¹⁷ Az esztétikai érvelés némi elitista-moralizáló felhangot is kapott: a videó „értelmetlen”, „káros szórakozási forma”, „pénzpocsékolás”.¹⁸ Mások úgy vélekedtek, hogy a képi megjelenítésnek – például a koncertfilmekhez hasonlóan – szolgálnia kellene a zenét, nem pedig tola- kodóan elvonni a figyelmet róla, amint azt a videóklípek teszik.

Az *egyetemisták* körében egy másfajta, a gimnazistákéval több ponton ellentétes értelmiségi attitűddel találkoztunk. Ők hajlandók voltak a „Vad fiúk”-at esztétikai produktumként elemezni – szakmai eszköztáruk teljes bevetésével –, függetlenül attól, hogy pusztán jól eladható piaci terméket vagy ennél valamivel többet láttak benne. A

¹⁶ Megjegyzendő, hogy vizsgálatunk néhány hónappal megelőzte az afrikai éhezők javára indított jótékonyági kampány hazai „begyűrűzését”! Akár csak egy félévvel később, a nagyszabású „Élő Segély” koncertek után ugyanezek a szavak már egy népszerűtlen, kisebbségi nézetet fejeztek volna ki.

¹⁷ Julien Temple, a műfaj egyik legnevesebb rendezője és kritikus a következőképpen fogalmazza meg fenntartásait: „A gondolat valami olyan dolog, ami az embert ébren tartja éjszaka is, és az igazi fegyelem bármely alkotó munkában a gondolatok összerendezését jelenti. Sajnos sok rendezőnek erre sem ideje, sem hajlandósága nincs [...] Adjunk a közönségnek olyan filmeket, amelyek a szemén kívül az agyát is megmozgatják.” („Videopop”, *The Face*, No. 45 January 1984, 72–73)

¹⁸ Ez utóbbi szempont még az angol és ausztrál fiatalok kommentárjaiban is helyet kapott. Egy angol középiskolás alternatív címként a „Pénzpocsékolók”-at javasolta a „Vad fiúk” helyett. (Ralph Willett, *British Branch Report*, kézirat, 4.; Breen, id. tanulmány 6.)

műelemzés jó alkalmat kínált a frissen elsajátított filozófiai kategóriák és a strukturalista-szemiotikai zsargon „begyakorlására” is.¹⁹

Érdeklődési irányuknak megfelelően megközelítésmódjuk *látvány-centrikus* volt. A képvilágot elsősorban a hagyományos filmnyelvhez viszonyítva vizsgálták: „A videóban az a félelmetesen nagyszerű, hogy képes megvalósítani egy olyan ritmust, amelyre, mondjuk, a film általában nem képes. Tehát ‘egy-az-egyben’ lehet az asszociációra törekedni; és ha mondjuk megnézzük ezt a filmet, olyan gyorsan váltakoznak a képkivágások, közelítések, távolítások, színekompozíciók, amelyek megfelelnek a képzelőerő sebességének.” Ebben a gondolatmenetben a videó intenzív vizualitása a *fogalmiság alternatíváját* jelenti: „A művészetek teljesen elmentek fogalmi irány felé... és kell, hogy legyen valami populáris. És a videó — a fényképezéshez hasonlóan — populáris, népi művészetté tud válni. Attól függ, hogy mit tekintek művészetnek, de sokkal szimpatikuabb ez a fajta, ami befogadhatóvá válik, pontosan azért, mert képi, látványszerű, ellentétben, mondjuk, a filmmel vagy a képzőművészettel, ami elment inkább egy fogalmi síkra. Ez egy fiasco.” Az egyetemisták „videó-esztétikája” tehát annak az érzéki-érzelmi típusú befogadásnak a védelmében lép fel, amellyel legtisztább formában az ipari tanulóknál talákoztunk. Hozzá kell tennünk, hogy bizonyos fenntartásokkal ők maguk is éltek: „a videó nagyon sztereotíp... azt a fogalmi rendszert szegényesítheti el, ami a képek nélkül talán működné.”

Ami a látvány és a zene kapcsolatát illeti, az utóbbinak az érdekei nem általában véve, hanem csak az adott mű strukturális összefüggésében vetődtek föl: a kép és a zene együtt lehetnek több, de kevesebb is, mint külön-külön. Válaszadóink a „Vad fiúk”-ból mindkét esetre hoztak példákat.

Éppen a látványszerű közlésmódra hivatkozva többen értelmetlennek ítélték, hogy a műben összefüggő jelentéstartalmakat keressenek. Az *erőszak* fogalmát azonban kulcsfontosságúvá emelték — nemkevés misztifikáló színezettel.

Érdekes ehelyütt összevetnünk, a különböző életkorú és világlátású fiatalok számára mit jelentett a „Vad fiúk” „vadsága”: az 1. és a 2. csoport — a legfiatalabbak — a szembenálló felek küzdelmét többnyire *bandák harc*ként értelmezték; a gimnazisták a *fiatalság és a társadalom konfliktusát* látták benne,²⁰ az egyetemisták pedig „egyetemessé” tágították az erőszak jelentését, amikor a *keresztény kultúrára, hanyatló civilizációkra* vagy éppen „*az emberben rejlő animális*”-ra utaltak.

III. Néhány zárógondolat

A bevezetőben felvetett kérdésekre eredményeink természetesen csak részleges válaszokat adhatnak.

1. A zenei és a vizuális élmény kölcsönhatásáról szólva, a képeknek a zene recep-

¹⁹ Anélkül, hogy lebecsülnénk a résztvevők igényességét és felkészültségét, föltűnő volt, néhol karikatúra-szerűen hatott egyes fogalmak, sablonok parttalan alkalmazása. (Pl. a mű témája: „Esendő birodalmak, civilizációk hanyatlásakor létrejött tiszta, romantikus, anarchikus erőszak”; „maszkulin toposz” stb.)

²⁰ Ezzel az értelmezéssel elvéve az általános iskolások és az egyetemisták között is talákoztunk.

cióját átalakító-módosító hatása tűnik a legizgalmasabbnak. Láttuk, hogy a videót még nem ismerők egészen más jellegű asszociációkat, jelentéstartalmat kapcsoltak a zenéhez, *más karakterűnek* érezték, mint azok, akik már ismerték a videót. A szuggesztív erejű képsorok „rátelepedtek” az önmagában szokványos hangzású zeneszámra, tartósan átfórmálva a hozzáfűzött képzeteket. Ez a jelenség — a popvideó mint műfaj viszonylagos kiforratlanságán túl — azt is mutatja, hogy válaszadóink számára itt még valami idegen, szokatlan dologról van szó. A popzenei sablonok, fordulatok még nem rendelkeznek nekik megfeleltethető látvány-elemekkel. Ilyen értelemben a *popvideó* szembeállítható a *populáris filmmel*, amelyben már „megtanultuk” a képen megjelenített élethelyzeteket meghatározott zenei intonációkkal, sablonokkal társítani és fordítva.²¹

2. A „Vad fiúk” fogadtatásában tapasztalt különbségek — amelyek csak részben rendeződtek életkor és kulturális háttér szerint — egy viszonylag régi, de nem kellően meggyökerezett felismerést látszanak megerősíteni. Röviden összefoglalva: a mégoly sematikus kifejezőeszközökkel élő populáris művek sem hatnak sztereotip módon a közönségükre.²² Egészen mást jelentett a mű az iskolai kultúrából kikapcsolódást kereső hetedik-nyolcadikosoknak, mint az új vizuális közlésmód lehetőségeit vizsgáló egyetemistáknak; mást a kalandfilmek hőseivel azonosuló, a külvilágot főleg érzéki ingerek útján elsajátító ipari tanulóknak és mást az értelmiségi szerepet próbálgató gimnazistáknak stb. Tehát még az igénytelennek tűnő kulturális magatartás mögött is valóságos, differenciált igények és differenciált befogadásmódok mutathatók ki. S még ha ezek a szükségletek elsősorban vagy kizárólag a popkultúrában nyernek kielégítést — mint az általános iskolások és az ipari tanulók esetében —, akkor is igen kérdéses, hogy mennyiben felelős ezért maga a popkultúra.

²¹ Ennek a tanulási folyamatnak kitűnő elemzését nyújtja Philip Tagg „*Nature’ as a Musical Mood Category*” című munkája (IASPM Internal Publications P 8206, Göteborg, 1982).

²² Erre az alapgondolatra számos újabb kultúrszociológiai irányzat épült (szimbolikus interakcionizmus, szubkultúra-elméletek, „uses and gratifications” elmélet stb.). Közös vonásuk, hogy a popkultúra közönségét nem tagolatlan, homogén masszaként, hanem differenciált társadalmi csoportok együtteseként tételezik. Az egyének és csoportok — sajátos társadalmi helyzetük és szükségleteik szerint — többé-kevésbé aktívan és szelektíven *használják*, nem pusztán *befogadják* a szórakoztatóipar termékeit. (Az elméletek kritikai összefoglalását ld. Ostendorf, Berndt, *Ethnicity and Popular Music*, Working Paper 2, IASPM, 1–3; Roe, Keith, *Mass Media and Adolescent Schooling*, Stockholm 1983, 62–101; Chambers, Iain, „Some Critical Tracks”, *Popular Music* vol. 2, ed. Middleton and Horn, Cambridge University Press 1982, 19–36; Wicke, Peter, „Populäre Musik in der Literatur”, *Beiträge zur Musikwissenschaft*, 1985/3–4, 199–241. stb.)

MELLÉKLET

Wild Boys (Duran Duran)

Wild boys wild boys wild boys wild boys
wild (wild) boys (boys)

The wild boys are calling from their way back from the fire
As August moon surrenders to a dust cloud on the rise
Wild boys fallen far from glory reckless and so hungered
On the razor's edge you trail
'Cause there's murder (murder, murder) by the roadside
in a sore afraid new world
They tried to tame you
Looks like they'll try again

Chorus: Wild boys (wild boys) never lose it
Wild boys (wild boys) never chose this way
Wild boys (wild boys) never close your eyes
Wild boys always shine

You get sirens for a welcome, there's bloodstain for your pain
Your telephone been ringing while you're dancing in the rain
Wild boys wonder where is glory where is all you angels
For the figureheads have fell
And lovers war with arrows over secrets they could tell
They tried to break us
Looks like they'll try again

Chorus: Wild boys (wild boys) never lose it etc.

1. Kottapélda

Vers 1.

2. Kottapélda (szerkezeti egységek)

3. kotta-pelda

The musical score is written on ten staves, organized into two systems of five staves each. The first system includes:

- hiedró vokál** (Vocal): Two staves with lyrics "Wild boys wild boys wild boys" and "Wild boys wild boys wild boys". Circled numbers 7, 8, 9, and 10 are placed above the staves.
- viszhang** (Echo): Two staves with lyrics "Wild boys wild boys wild boys" and "Wild boys wild boys wild boys".

The second system includes:

- szintetizátor** (Synthesizer): Two staves, labeled I and II, with a **Bm** chord indicated.
- gitár** (Guitar): Two staves, labeled I and II, with **Am** and **Bm** chords indicated.
- basszus** (Bass): Two staves, labeled I and II.
- dobok** (Drums): Two staves with rhythmic notation.

The score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The guitar and bass parts include various chord diagrams and rhythmic patterns.

Erdélyi Sándor:

VADON GÉZA, A MAGYARORSZÁGI HEGEDŰKÉSZÍTÉS KIEMELKEDŐ ALAKJA¹

„Sine ira et studio” Tacitus történetírói munkássága óta megfogalmazott elvárás a historikusok tevékenységében. „Harag s kedvezés nélkül” kívánatos tehát a történelem jelenségeinek számbavétele, csoportosítása, értékelése. Magam is hosszú éveken át így tartottam. Csak ahogy sokasodtak az évek, szaporodtak a teleírt oldalak, döbbsentem rá, hogy egyre több harag s mind több kedvezés búvik meg a kívánatos és vallott „objektivitás” hátterében. Újraolvastam Tacitust. A tények pontos, tárgyilagosságra törekvő leírása mögött nála is valami hasonlót tapasztaltam. Be kell tehát vallanom: Vadon Géza dr. munkásságának összefoglalása során bizonyosan gyakran leszek részrehajló, sőt olykor talán elfogult is. Személyesen ismertem őt, és ha a közöttünk lévő különbség miatt talán nem is vallhattam barátjának magam, mélységesen tiszteltem és szerettem. Szerény, barátságos, jó humorú ember volt. Alakja, örökké kutató, kísérletező szelleme, sokoldalúan megalapozott szakmai ismerete, rendszeressége vonzott és lenyűgözött. A két világháborút megélt, közel 95 éven át folyton tevékenykedő ember pusztán csak ezért is írásra készíthet. Megható e magánélet szomorú, olykor tragikus alakulása.² Mindez azonban inkább az irodalom területére tartozik, ahol az elvárások nem veszik olyan szigorúan az együttérző részrehajlást. Akkor hát mi hozható föl mentségünkre, mivel indokolhatjuk írásunkat?

Vadon Géza dr. csaknem egész évszázadot átölelő élete során 162 értékes vonós hangszert készített, ezek mindegyikéről részletes feljegyzést írt, kísérletek százait véggezte el az akusztika, a szerkesztés és a technológia területén,³ tapasztalatait egy olyan hangszerkészítő szakkönyvben⁴ összegezte, mely egyedülálló a violográfia, a vonós hangszerekkel foglalkozó szakirodalom területén.⁵ Hangszerei közül több szerepel kü-

¹Dr. Vadon Géza 1884. augusztus 31-én született Nyüved biharmegyei községben. Meghalt Budapesten, 1979. március 30-án.

²Elsősorban a menyasszony – Csánki Ilona – korai halála, a rossz házasság, a nyilas idők atrocitásai, majd kényszerű nyugdíjazás 1945-ben, életének megrázó állomásai.

³A szakmai feljegyzések, jegyzetek, kísérletek iratainak, valamint az életrajzhoz szükséges iratok és fényképek anyagának átengedéséért özv. Tóth Sándornénak és Tóth Juliannának mondok köszönetet.

⁴Ennek a munkának csupán részletei jelentek meg a Szakmunkásképző iskolai tankönyveként. Az anyag több vonatkozásban értékesebb része kiadatlan maradt. Ezeknek a kísérleteknek és a levont következtetéseknek felbecsülhetetlen értéke lenne a hegedűkészítés szakemberei számára.

⁵A hegedűkészítés ma ismert szakkönyvei közül elsőként Antonio Bagatella írását említhetjük, amelyet a páduai Akadémia 1783-ban díjazott. Ez az írás nem tartalmazta a készítés folyamatának leírását, csupán a hegedűk méretezésének és körvonalainak szerkesztési elveire tért ki. Német nyelven először Gustav Adolph Wettengel, *Lehrbuch der Geigen- und Bogenmacherkunst...* (Weimar 1828) c. könyve foglalkozott szisztematikusan a vonós hangszerek készítésével. Ezeket az írásokat

lönböző európai zenekarokban, kamaraegyüttesekben és tanárok, művészek szóló tevékenységében. Megbecsült darabjai közgyűjteményeinknek is. Az MTA Zenetörténeti Múzeum leltárában három hegedűt tartanak nyilván Vadon Géza hangszerei közül.⁶ Könyvből tanulnak a jelenlegi hangszerkészítő nemzedékek, jóllehet ezt a művét indokolatlanul jelentősen megrövidítették és könyvárusi forgalomba sohasem került.⁷ Ennyi bizonyára elegendő lehet egy nemrég még köztünk élt „hegedűfaragó” írásos megemlékezésének indoklásául.⁸

Nem ejtettünk azonban még szót Vadon Géza egyéb sokirányú tevékenységéről. Fiatal éveiben kiváló sportoló volt.⁹ Jelentős közéleti munkásságot fejtett ki 1910–1945 között.¹⁰ A jogi tanulmányok mellett éveken át hegedű-tanulmányokat is folytatott.¹¹ A fényképezés hőskorában értékes felvételek sorát készítette amatőrként. Közreműködött egy budapesti hangszerkészítő tanműhely létrehozásában. Éveken át volt Kacsoh Pongrác munkatársa.¹² Az antik görög eszménynek, a kalokagathianak megtestesítője volt.

Fennmaradt művei egy sokszor kihalónak vélt, de mindig megújuló szép mesterség, a hegedűkészítés értékes emlékei. Írásai egy hosszú korszak társadalmi, történelmi, ipartörténeti dokumentumai. Jelen írásunkban – úgy véljük – akkor járunk el helyesen, ha Vadon Géza dr. mondandóját hagyjuk érvényre jutni. A 100-ik hangszer

[5. lábjegyzet folytatása]

természetesen jóval megelőzték a vonós hangszerek történeti, rendszertani leírását tartalmazó szakkönyvek.

⁶ Az MTA Zenetörténeti Múzeum leltárában három hegedűt tartanak nyilván. Az 1924-ben készült op. 2., az 1936-os op. 36. és az 1963-as évből származó op. 135. a mester különböző jellegzetes korszakait reprezentálja.

⁷ Dr. Vadon Géza, *Hangszerész (vonós) szakmai ismeret a szakmunkásképző iskolák számára*. A Munkaügyi Minisztérium megbízásából kiadja a Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1975.

⁸ Bizonyára a hangszerkészítő mesterek szokásos idegenkedése az írástól okozhatta, hogy egyre kevesebb szó esik működésükről. Sajnálatos, hogy a MTA Zenetudományi Intézet munkatársainak évek óta végzett munkája – kiállítások, tanulmányok, könyvek stb. – sem volt elegendő némi szemléleti változás előidézésére a „zenetörténet hangszerkészítők nélkül” jellegzetes magyarországi magatartásban. Egyetlen példaként említhetjük, hogy a Brockhaus-Riemann: Zenei lexikon címszavai közül hiányzik valamennyi magyar hegedűkészítő. Csekély vigasz, hogy a német és olasz mestereket megtalálhatjuk.

⁹ 1909-ben és 1911-ben Vadon Géza volt a magyar magasugró bajnok. Több nemzetközi versenyen vett részt. 1914-ben, az első svéd–magyar atlétikai viadalon ő képviselte magasugrásban a magyar színeket.

¹⁰ Az életrajzban felsorolt közéleti tevékenységén kívül tagja volt „A Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak”, „A Hadiórkantak és Hadiözvegyek és Hadiárvák Országos Nemzeti Szövetség”-ének, az „Erdélyi Helikon magyarországi Baráti Körének”, „A Magyar Földrajzi Társaság”-nak és a „Hegedű Magyar Barátainak Egyesülete” is tagjai között tartotta számon.

¹¹ A hegedűkészítés kezdeteinél – népzeneészek esetében gyakran napjainkban is – együttjár a két mesterség gyakorlása. A mesterek hangszeres tudása elengedhetetlen feltétele a magas szintű készítői praxisnak.

¹² Kacsoh Pongrác 1873. dec. 15.–1923. dec. 16. zeneszerző, író, szerkesztő.

elkészítése után¹³ így ír életéről:

„Csekély életrajzi bevezető!

1884. aug. 31-ikén születtem Nyüved biharmegyei községben, ahol apám ref. lelkész volt, (Miklós,¹⁴ – anyám Csánki Ilona¹⁵, a füzessgyarmati ref. lelkész leánya). 7-éves koromban Zsákára költöztünk. Itt jártam 5 elemi osztályt. Aztán apám Iglóra vitt, ahol az I és II-osztályt végeztem. A III–VI-osztályt a debreceni Kollégiumtan tanultam (keserves idők, vaskalapos tanárok!), a VII–VIII-osztályt Kisújszálláson végeztem; itt tettem érettségít 1903-ban. Utána Debrecenbe kerültem jogásznak. Egyúttal a Zenedében hegedülni tanultam Füredi József tanártól. Sokat gyakoroltam, a nagybátyám: V. Sándor irodájában is dolgoztam, előadásokra is járni kellett, tanítottam is. (Tanárom kislánya: Füredi Irénke és a Magyarfi fiúk is tanítványaim voltak!). Jogász voltam Pesten is, (II–III-éven) majd ismét Debrecenben jogászkodtam (IV-éves!) s végül Kolozsváron szereztem államtudori oklevelet 1908-ban.”

„Jogász koromban igen szorgalmasan tanultam hegedülni. 1907-ben a Zenede kitüntetésével végeztem a kiművelési legmagasabb (II) osztályt. Én kaptam a bronzérmem.”

A tanulóévek után most már jogi diplomával Budapestre jön és dolgozni kezd. Ezekről az évekről beszámolóját így folytatja:

„1910-ben Pestre kerültem. Bárczy polgármester – a sport révén (magasugró voltam!) – kinevezett ideiglenes hivatalnoknak.”

„A Dob u. 51-ben dolgoztam a VII. ker. Elöljáróságban. Nemsokára a Tanácsi IV-ü. o.-ba helyezték a pm. Majd onnan a XIV. Szociálpolitikai és közművelődési ü. o.-ba osztottak be. Városi működésem legkedvesebb évei! Különösen kedves volt az a több mint egy évtized, mikor zenei ügyekben dolgoztam Kacsóh Pongráccal. Vele egy szobában ültem kb. 8-évig. Érdekes szobatársaim is voltak itt: Bókay János író¹⁶, dr. Bolgár Elek¹⁷, aki 1945-után csehországi nagykövetség lett; Némethy Károly, ki tanácsnok is volt később; Sidó Zoltán, Basch Imre szoc. írók (utóbbi kiváló orvos lett!). A többiek között egy ideig a szföv. Könyvtár előadója is voltam, éppen Szabó Ervin idején! Majd átmentünk a VII. (közoktatási) ü.o.-ba (V. Lipótváros).”

„1923-ban Sipőcz polgármester a kerületbe kihelyezett. (V. Lipótváros). Szolgáltam még a III-ker-ben, aztán a Magasépítési ü. o.-ban, a Művelődési ü. o.-ban, míg végre Szendy polgármester az V.-kerület vezetésével bízott meg, 1940-ben. Itt működtem a nehéz időkben! 1944 őszén a nyilas polgármester: Farkas Ákos leváltott! Az ostrom után 1945 febr.-ban Csorba polgármester visszahelyezett. Innen mentem aztán nyugdíj-

¹³ Az op. 100. jelzésű hegedű 1955-ös évszámmal került bejegyzésre a mester művei között. Valójában a lakkozásra csak 1956 tavaszán került sor. Hasonló eltérések a mestercédulák és a tényleges befejezés között többször is előfordulnak, de ennek nem szükséges jelentőséget tulajdonítanunk az életrajz összeállításában.

¹⁴ Vadon Miklós 1849. december 5-én született Vadon Pál és Nagy Mária gyermekeként a Szabolcs megyei Bogáth községben.

¹⁵ Csánki Ilona 1853. szeptember 2-án született Füzessgyarmaton. Édesapja Csánki Benjámin, édesanyja Bergmann Emília.

¹⁶ Bókay János író, szerkesztő Bp. 1892. július 10.–Bp. 1961. július 16.

¹⁷ Bolgár Elek jogász, történész, a magyar munkásmozgalom jelentős alakja, egyetemi tanár. Kassa, 1883. július 3.–Bp. 1955. június 26.

ba 1945-ben teljes szolgálati idővel (40-évnek számító 35-évvél!)”

„Még csak ennyit: az első világháború után Arányi Frigyesnél tovább tanultam hegedülni, de ő hamarosan meghalt s az én tanulásom is abbamaradt!”

A cím nélkül maradt két testes fekete jegyzetfüzet¹⁸ – melyet a továbbiakban „Feljegyzések I” és „Feljegyzések II” megnevezéssel tárgyalunk – itt megszakítja a gépirásos „életrajzi bevezető”-t, és a szöveg kézzel írva folytatódik a későbbiekben már szinte kizárólag a hegedűkészítésre¹⁹ vonatkozóan. Mielőtt azonban erre térnénk, egészítsük ki szerzőnk tömör jogászai sorait néhány általunk fontosnak tartott életrajzi ténnyel:

Vadon Géza mellett Vadon Miklós református lelkésznek – az édesapának – és Csánki Ilonának, az édesanyjának még három gyermeke volt. A legidősebb Vadon Ilona és két – Gézánál fiatalabb – fiú, Miklós és Benjamin. A szülők mindketten sokgyermekes családból származtak. A Csánki otthonban tíz, Vadonéknál kilenc gyermek született. A vidéki élet, a sok gyerek és az egyszerűbb életvitelre amúgy is inkább hajló környezet vélhetően a gyakorlatias tevékenység felé hajlították Vadon Géza érdeklődését. Ennek, no meg a viszonylag kötetlenebb falusi iskolai éveknél is betudhatjuk az életrajz debreceni kollégiumra vonatkozó megjegyzését: „keserves idők, vaskalapos tanárok”. Bizonyára nem tekinthető véletlennek, hogy míg az ének és testnevelés rendszerint jeles minősítésű a gimnáziumi bizonyítványokban s a matematika, német, rajz, szépírás, történelem is többnyire eléri a jó osztályzatot – természetes, hogy jó a vállaltan is – főként a kezdetekben Iglón, addig a debreceni évek sűrűsödő elégségei főként a görög nyelvből végül is elégtelennel, s így „a görög nyelvből javító vizsgálatra útasítottak” bejegyzéssel zárulnak a VI. osztályban, 1901. június 15-én. Egy sikeres javítóvizsga után két év Kisújszálláson, majd a jogász évek következtek. Kiegészítő soraink után most térjünk vissza a „Feljegyzések II” kötethez, és kövessük a „hegedűcsináló” sorsát a saját kéziratos beszámolójából:

„Faragni mindig szerettem! A hegedű is érdekelt. Diákkoromban egy ládából gondolkát készítettem. Hogy hegedű-csináló lettem, mégis csak a véletlennek tulajdoníthatom! Zilahi Kiss Jenő, diákkori ismerősöm, a Városházán tanügyi tanácsnok volt. Én (1923-évből) az ügyosztályában (VII. Tanügyi) tanácsjegyző voltam. Az ő előterjesztésére a Tanács az Iparrajziskolában (IX. Oroszlán u.) illetve fiókhelységében (I. Verpeléti út 3.) „Hegedűkészítő-tanműhely”-t létesített (referense én voltam) és ennek vezetésére Várady Gyula²⁰ festőművészt, a kiváló hegedűkészítőt hívták meg. Szakoktató Bikszegi Ferenc²¹ hegedűkészítő-mester lett. Ő szerződtette a növendékeket,

¹⁸A „Feljegyzések I–II” köteteket 1924. januárban kezdte el mesterünk. Az első kötet nagyalakú vonalas füzet, mely az op. 1.–op. 79., a második kötet ugyancsak nagyalakú pénztárnapló, melyben az op. 80.–op. 162. hangszerek feljegyzései szerepelnek.

¹⁹A „Feljegyzések I–II” terjedelmesebb írást (a részben idézett életrajzi lapokon kívül) csak a hivatkozott szakmai feljegyzések oldalain tartalmaz. Ezek összesen 18 kézzel írt, és két gépirásos lapot töltenek meg. Ez az egyetlen hely, ahol a művek regisztrálása megszakad.

²⁰Várady Gyula a beregmezei Sárosorosziában született 1866. május 8-án. Münchenben tanul. Bejárja Párizst, Londont, Amszterdamot, Rómát, Firenzét, Nápolyt, Berlint. A festészet mellett mindvégig foglalkozott a hegedűkészítéssel is. 1929. szept. 17-én hunyt el.

²¹Bikszegi Ferenc hegedűkészítő Budapesten született 1877. nov. 24-én. Bergmann Andrásnál tanulta a hegedűkészítést. 1912. április 18-tól önálló Budapesten.

mint tanoncokat. Én, a Jenő lakásán (II. Fő u. és Jégverem u. sarok, a Lánchíd felől vároldali-oldal) gyakran megfordultam. Felesége Zachár Lili egyszer azt mondta nekem, hogy miért nem csinálok hegedűt én is? (Ő asztalos munkákkal is foglalkozott!) Ezzel meg is adta az első lökést, miből elhatározás lett! Ma 33 év távlatában 100 hangszer elkészítése után, hálás szívvel gondolok Reá!”

„Jenő aztán ideadta Antonio Bagatella²² 1782-ben olaszul írott munkájának német fordítását.²³ Alaposan áttanúlmányoztam. Majd megszereztem Apian-Bennowitz²⁴ kitűnő munkáját (Die Geige) s ennek mellékleteiről néhány körvonalarajzot, – hosszas próbálgatás után, a Bagatella módszerhez hasonlóan – de jól egymásbefolyó folytonos körívekkel, sikerült pontosan követnem. Majd gyertyánfából egy csigát faragtam. Ez volt az első próbám 1923-ban. (Ma is meg van!)”

„Ez évben ismerkedtem meg Várady Gyula bácsival, aki engem, mint kisebbik főnökét felkeresett rózsadombi (III. Szemlőhegy u. 18.) lakásunkon. Rajzaimat és a csigát kérte. Előbbieket óráig nézegette. A csigáért megdicsért! Felajánlotta segítségét, tapasztalatait, rajzait, stb. Majd később gazdag rajzgyűjteményéből kiválasztott egy szép Amati, Stradivari és Guarneri-hegedű körvonalarajzot azon kéréssel, rajzoljam én le ezeket a köríves szerkesztési-módszeremmel, – hogy a tanfolyamon taníthassa. (A műhely az I. Verpeléti út 3. sz. alatti fiók-intézetben volt!) Itt mint vendégnövendék kezdtem hozzá első hegedűmhöz. Gipszminta után készített csigámért dicséretet kaptam. Elkészítettem a kávékat is. A továbbiakat aztán otthon fejeztem be. Így készült el op. 1-nek nevezett első hangszerem, bakonynáni kemény juharfából (acer platanoides)²⁵ 1924 elején. A műhelyben Orbán Imre²⁶ és Pászty István²⁷ volt a szomszédom.”

A szakmai életrajz nem tér ki a magánélet eseményeire. A krónikás azonban nem hallgathatja el, hogy az élet nem kényeztette el Vadon Géza dr.-t. El kell temetnie menyasszonyát, Csánki Ilonát, s ez mintha egész további életére meghatározó lett volna.

²² Antonio Bagatella „Emlékirat”-át 1783. máj. 26., 1783. június 7., 1783. dec. 17. keltezésű páduai akadémiai jegyzőkönyvek tárgyalják. A vizsgálatok eredményeként 1783. dec. 22-én az írást a Páduai Akadémia díjával jutalmazták. Az erről szóló jegyzőkönyvet Simone Strativo és Alessandro Barca látják el kézjegyükkel.

²³ Antonio Bagatella írását csak mintegy 100 évvel később fordították le németre. Göttingenben adta ki J. G. Hübner először az „Emlékirat”-ot, majd ezt további kiadások követik Franz Wunder közreműködésével 1896-ban, majd harmadik kiadásként ugyancsak tőle, 1909-ben Berlinben.

²⁴ Paul Otto Apian-Bennowitz, *Die Geige der Geigenbau und die Bogenverfertigung* (Weimar 1892) című művéről van szó.

²⁵ A hegedűkészítéshez többféle faanyagot használnak. A tető – amely fenyőből készül – valamint a fogólap, kulcsok, húrtartó – ezeket általában ébenfából formálják – a hegedűféléknek fontos, de viszonylag kisebb arányú összetevője. A hát, a kávék, a csiga készítéséhez – bár nem kizárólagosan – de túlnyomóan jávorféleket alkalmaznak. Ezek közül a tudományosan juharféleknek (Acer) nevezett fafélék közül az említett Acer platanoides hazai, őshonos faj.

²⁶ Orbán Imre budapesti hegedűkészítő Párkányban született 1898. aug. 27-én. Budapesten 1935-ben lett önálló. Ugyanitt hunyt el 1963. febr. 15-én.

²⁷ Pászty István Pásztón született 1896-ban. Budapesten önállósítja magát 1929-ben. Itt halt meg 1948. április 13-án.

na. Igaz, néhány év múlva megnősül²⁸, de házassága is szerencsétlen. A közélet és a hegedűkészítés töltik ki a folyton kísérletező tisztviselő életét. És még valami. A hegedűk készítése, a neves olasz mesterek alkotásainak megörökítése más területen is kutatásokra ösztönzik, s kiterjeszti próbálkozásait a fotográfia területére is. A legfontosabb azonban mégis a hegedűkészítés marad. Elkészül az op. 2., majd a további hangszerek is. Így számol be a megélt időről írásunk főszereplője:

„2-ik hegedűmnél már saját plasztikai és vastagsági elgondolásom alkalmaztam.²⁹ Nem azért, mintha a tanúttakkal nem lettem volna megelégedve, hanem mert egyéni elgondolásaim hajtottak. Első saját modellemre³⁰ az op. 12. készült³¹. Méreteinél a Str. „Messiás”-t³² vettem alapúl. Majd a modellek egész sorozatát rajzolgattam meg, – csigameneteket szerkesztettem, csigamodelleket, domborulatú, - vastagsági, - „F”-rajzokat készítettem –³³, számításokat végeztem, felhangkombinációkkal bibelődtem, stb. Nagyon izgatott a lakk-kérdés is. Végig próbálgattam a beszerezhető gyantaféléket és olajokat. Készítettem is néhány spirituszlakkot, de ezeket nem alkalmaztam. Az olajlakkok jobban érdekelték, de ezekhez nem volt anyagom.³⁴ ...”

„...Mikor quartettem (op. 16–19) elkészült³⁵, Gyula bácsi már igen gyengélkedett. E hangszereimet bemutattam Neki. Bárány Dezső³⁶ is jelen volt épen. Felejt-

²⁸Tahitótfaluban, 1918. nov. 20-án kötött házasságot az elvált Olgyay Bertával. A menyasszony 1879. jan. 29-én született Mezőhegyesen.

²⁹Az op. 2. hegedű 1924 decemberének első napjaiban készült el. December 7-én Kemény Rezső zeneakadémiai hegedűtanár (Hubay és Joachim volt tanítványa) a hangszeret kipróbálja és „pódiумra való”-nak tartja.

³⁰Az op. 12. hegedű mestercédulája az 1926-os évet mutatja. A hegedű lakkozása csak 1927 tavaszán készült el. A „saját modell” kifejezés arra utal, hogy a korábban pontosan másolt külföldi – főként olasz – mintákat részben elhagyja az ifjú mester, és a maga által szerkesztett új körvonalak segítségével készíti el az op. 12. hangszerét.

³¹Az op. 12. 1927-es elkészülte időpontjától kezdve dr. Vadon Géza több saját modellhez is készített terveket. Ezek részben alkalmazásra is kerültek. A feljegyzésekben ezekre különböző római számjelek és betűjelek utalnak.

³²A „Messiás” Antonio Stradivari (1644 vagy 1648/49 Cremona – 1737 uo.) egyik híres hegedűje. Többen a legszebb hangszerének tartják, mindenesetre a legjobb állapotban lévő eredeti alkotás. 1716-ban készítette a nagy olasz mester. Jelenleg az oxfordi Ashmolean Museum hangszerei között foglal helyet.

³³A teljes hegedűmodell részleteit képezik a csigák, boltozatfélések, „F”-ek (hanglyukak), vastagsági mérettervek. Alakításuk mind a hangszer akusztikai, mind esztétikai tulajdonságait jelentősen befolyásolja. Többnyire nem esik szó arról, hogy ezen kívül a hangszerek gyakorlati kezelését is többé-kevésbé meghatározzák ezek a részletek.

³⁴A hegedűfélék lakkozásához többnyire szesz-, vagy olajlakkot használnak. Eredmény nélkül folynak napjainkban is a viták a lakkok szerepéről, tulajdonságairól. Az oldószeresek – szesz, olaj esetleg más vegyi anyag, vagy ezek különféle kombinációja – szerint nevezik a mesterek lakkjukat olaj, szesz, vagy éppen „myrrha” lakknak.

³⁵Az op. 16–19 kvartett két hegedűje (op. 18, op. 19.) brácsája (op. 17.), gordonkája (op. 16.) 1928-ban készült.

³⁶Bárány Dezső Budapesten született 1871. május 17-én. Tanczer György műhelyében tanulta a hegedűkészítő mesterséget. 1888. július 1-én szabadult fel. Önálló 1897. aug. 2-án lett. Budapesten hunyt el 1942. február 27-én.

hetetlen számomra ez a jelenet. Gyermeki ragaszkodással gondolok ezuttal is vissza Rá, akinek – nem is tudom felértékelni – mi mindent köszönhetek. Jó mondásait, tanácsait mintha most is hallanám! Egy-egy sikerült munkám képzeletben bemutatgatom neki, s mintha hallanám megjegyzéseit, kifogásait, vagy elismerő szavait. Beh kár! hogy olyan hamar itthagyt bennünket! (1929. IX. 18-ikán Dunaradványban halt meg 64 éves korában...)” „... Úgy érzem azonban, itt van mellettem, vezet továbbra is!”

Időközben azonban az új hegedűk készítéséhez már meglehetősen értő Vadon Géza dr. inasnak áll be Bikszegi Ferenc mester műhelyébe.³⁷ Itt főként javításokat végez, s egyben az érvényben lévő rendeleteknek megfelelően jogosultságot szerez a segédvizsga letételére.³⁸ Írásos beszámolója segédvizsgájáról kitűnő leírása a közel hatvan évvel korábbi iparosok szakmai vizsgájának. Értékes kor- és iptörténeti dokumentum.

„Levelezőlapon kapott értesítésre reggel 9 óra előtt Schundánál³⁹ (Magyar u.) jelentkeztem, – jól felpakoltan szerszámokkal. Vittem az op. 10. hegedűt, a gondosan megszűrözött és ezüstözött Nürnberger vonómat⁴⁰, 1 kivágott profilú csigafát, egy oldalt lenagyolt csigafát, egy törött, megragasztott, kétoldalt megtoldott, megsiftelt⁴¹, bepuskázott⁴² csigát, egy hegedű modellfát tőkékkel beragasztva, a középső két kávat elkészítve, a többi kávfát és léceket⁴³ hajlításához előkészítve és rüdkörzöt tokjában meg egy vas-derékszöget.⁴⁴”

„Schunda 9 órakor átküldött Laumannhoz⁴⁵ is a Semmelweis-utcába. 1/4 10-kor Laumann udvariasan fogadott. Kérdezte, milyen munkát mutatok be? Odaadtam a munkákat, majd a körző iránt érdeklődött, azt megnézve kijelentette, hogy 'ez nem szabványos eszköz!' A műhelyben Pászty mellett kaptam helyet. (Ő is Gyula b.-nál tanult, s akkor ott már segéd volt!) A megkezdett kávfákat kellett folytatnom: a tőké-

³⁷ Bikszegi Ferenc hegedűkészítő mester műhelye Budapesten a Fő u. 38. sz. házban volt. 1927. ápr. 27-én állt be a mesterhez dr. Vadon Géza inasnak.

³⁸ A segédvizsgára 1928. ápr. 27-én került sor.

³⁹ Az említett Schunda műhely a Magyar u. 26-ban volt. Ezt ebben az időben Schunda Károly vezette, aki édesapjától – a cimbalmaidól híres – Schunda Vencel Józseftől vette azt át.

⁴⁰ A Nürnberger család híres vonókészítő dinasztia, melynek tagjai a 19. és 20. században dolgoztak Markneukirchenben. Franz Albert Nürnberger a család legnevesebb tagja, aki 1854–1931 között élt, és a legnagyobb német vonókészítők között tartják számon. A leírásból nem derül ki, hogy a segédjelölt melyik Nürnberger mester vonóját mondhatta magáénak, de bármelyik hasonló nevű vonókészítő remekét használta is, kivételes minőségű eszközzel rendelkezett.

⁴¹ A „siftelt” jelző a hegedű nyakcserejére utal. A használat során elvékonyodott nyakat lefűrészlik a csigáról, és igen gondos munkával egy új nyakat illesztnek az elhasznált helyére.

⁴² A „bepuskázott” szakkifejezés a kicserélt nyak beillesztése utáni kulcslyukak tömítésére és újrafúrására vonatkozik.

⁴³ A kávak a hegedű oldalait jelentik, a lécek pedig a kávak vastagítására szolgáló erősítések. A tető és a hát biztonságosabb felenyvezéséhez nagyobb felületet teremtenek a kávaerősítő lécek.

⁴⁴ A rüdkörző és a vas-derékszög a hegedűkészítéshez használt szerszámok.

⁴⁵ Laumann Róbert Budapesten született 1870. június 2-án. Brückner Nándornál tanulta a mesterséget. 1888. november 8-án szabadult hegedűkészítő segédként. Budapesten lett önálló 1895. április 22-én.

ket befaragni, hajlítás, beragasztás (op. 18. lett ez!)⁴⁶, a léceket is beenyveztem, – szóval a káva nyersen elkészült – az oldalcsavarok leszedve. 1/2 1 körül megjelent Havas⁴⁷ és Spigel⁴⁸ mester. 'Na mit dolgozott?' kérdezte Havas nem csekély iróniával. 'Parancsoljon' – mondtam – átnyújtva neki a kész kávékat. 'Ez semmi, ezen nem látok semmit, majd este 6-kor eljövök, akkorra talán már látok valamit. Nem tudom miért jönnek az urak olyan későn?' – mondotta.

'Kérem engem 9-re rendeltek Schundához vizsgáznai, itt a levél: nem tehetek róla, onnan ide küldtek. Ma 8 órai munkaidőmet igénybe vehetik az urak a törvény értelmében, – állok rendelkezésükre' – mondtam, 6 órára már több munkát tudok felmutatni!"

A beszámolót olvasva ne feledkezzünk meg arról, hogy dr. Vadon Géza a kerületi előljáráson a vizsgáztató iparosoknak hivatali feljebbvalója volt! Úgy vélem nem csekély tanulsággal szolgálhat egy ilyen mesterek előtt lezajló segédvizsga leírása mind a közélet légből, mind egy kézműipar féltett szakmai rangját illetően.

„Én még ezen semmit se látok” ismételte Havas, – erre én a munkát kezéből kivéve átadtam Spigelnek e szavakkal: „nagyon sajnálom, hogy Havas úr ezen még semmit sem lát, talán Spigel úr többet fog rajta látni a semminél! Spigel erre átvette a darabot és ennyit mondott Havas felé: „szépen van elkészítve. Te se csinálnád meg különbül! de hát mit is kívánsz ilyen rövid idő alatt?”

„Azt, hogy egy nagybögő 3 nap alatt már szóljon, azt kell egy inasnak csinálni, nem babrálni, pepecselni egy hegedűn. Ez nem munka! Így nem lehet egy iparosnak megélni; tessék gyorsan produkálni, pár nap alatt készen álljon a darab s menjen. Ez az ipar, nem az ilyen pepecselés! A hegedű különben nem is munka; ott nem lehet mutatni eredményt, cellót, vagy nagybögőt kell csinálni 3 nap alatt.” „Ugyan hallgass már” – csendesítette őt Spigel, „ne járjon már a szád stb.”

„Ha Havas úr 3 nap alatt nagybögőt csinál, én is csinállok” – mondtam ingerülten.

„Nem hiszem, hogy a középső kávékat ő csinálta” mondotta Havas „mert én kálvinista vagyok”. „Én is az vagyok” – feleltem rá, s ha mondom hogy én csináltam, kötelessége elhinni egy másik kálvinistának, mert a kálvinista igazat mond! Így némileg tréfás formába terelődött a discursus.

Laumann úr aztán a másik szobába vitte őket, ahol, – mint mondotta – „a bemutatott darabok vannak.”

A siftelt csigát elővette Laumann, odaadta Havasnak: „Ezt nem ő csinálta, azt nem hiszem. Ezt Bárány csinálta. Ilyen munkát csak Bárány tud csinálni, ráismerek a munkájára. Ugye, hogy ő csinálta, vele csináltatta? Ne tagadja!”

⁴⁶ Az op. 18. hegedű mestercéduláján az 1928-as év szerepel a készítés éveként. Ennél a hangszer-nél különös ismertetőjelként az alsó káván VG látható.

⁴⁷ Havas István Budapesten született 1872. dec. 4-én, Brückner Nándor műhelyében tanulta a hegedűkészítést. 1891. nov. 29-én szabadult. 1905. márc. 16-án önállóul. Több éven keresztül Ipartestületi elnök. 1956. február 19-én halt meg Budapesten.

⁴⁸ Spiegel János Sopronban született 1876. január 8-án. A hegedűkészítést a Pilát műhelyben tanulta. 1903. jan. 21 -től önálló. Budapesten halt meg 1956. márc. 6-án.

„Én Bárány urat nem is ismerem” – mondtam. „Akkor valakivel elküldte hozzá” – felelte Havas, – amikor éppen belépett Bárány. Bemutakoztam neki.

„Én nem csináltam” – mondtotta. „Szép munka” – tette hozzá. „Talán Bikszegi csinálta akkor?” – tettem hozzá. „Az nem” – felelte Havas, „Bikszegi nem tud ilyet csinálni.”

A hegedűt is nézegették. Megjegyzése csak Havasnak volt: „Nem hiszem, hogy ő csinálta.” „Talán ezt is Bárány úr csinálta?” kérdeztem némi gúnnyal. „Én csak azt hiszem, amit látok; én kálvinista vagyok” ismételte Havas.

„Hány hegedűt csinált eddig” – kérdezte Havas. (Közben a bizonyítványt egyenként /Havas is/ aláírták.)

„15-öt” – feleltem. „Hányat adott el ezekből?” „Egyet sem.” „Na ne mondja! Írásbeli bizonyítékom van arra, hogy Ön 30–40 millióért adja el a hegedűket és megrendeléseket fogadott el!” „Véletlenül nálam is van ez a levél.” (4 év óta hordja a zsebemben!) „Meg is néztem a fényűzési adónál, – nem fizette be a 10%-ot.” (Előzőleg tudomásomra jutott, hogy az adóhivatalnál járt és feljelentést akart tenni ellenem, de Ferenci ipartestületi jegyző leintette őt! Akkor Óbudán első helyettesem voltam az előljárónak és az ipari kihágásokat éppen én tárgyaltam!)

„A zenészeknek eladottak után te se fizetsz” – mondta Spigel. Erre elővesz Havas egy gyűrött lev.-lapot...”

A továbbiakban egy félreértett levél körüli beszélgetésre került sor, melynek eredményeként kiderült, hogy a szóbanforgó hegedűket a vizsgázó csak kölcsönadta barátainak használatra, s nem adta el azokat.

„Most már nyugodt vagyok” – felelte rá Havas. Én azonban folytattam: ha pedig a hegedűmre Havas úr 20–30 millióért vevőket tud és megrendelést, csak küldje hozzá, akkor lesz pénze mindkettőnknek. „Hozzám is küldhetsz, – csak Tóth-hoz ne”⁴⁹ – szót Spigel.”

„És mit akar ezzel a vizsgázással?” kérdezte Havas. Ez nem vizsgakérdés, feleltem, – de azért válaszolok rá! Röviden előadtam, hogy a hegedű problémája mindig érdekelt, éppen ezért tanultam szeretettel ezt a szép művészi mesterséget. Gondolnom kellett arra is, hátha B-listára tesznek? legyen mihez fognom. S ha majd nyugdíjba megyek – ha élek – ipart váltok.”

És még mindig nem volt vége a huzakodásnak. Jóllehet a bizonyítvány már kézen volt, Havas mester még tovább faggatózott az inasidőről, mely ugyan csak 6 hónapra kötelezte a segédjelöltet, de a hivatali elfoglaltsága miatt inkább egy kerek esztendőre szerződött Bikszegi mesterhez, hogy ne kifogásolhassák a naponkénti rövidebb munkálkodását.

„Utána még viccesen Tóthról s arról beszélgettünk, hogy ha valami kihágás miatt elébem kerülne...”

... A műhelyből 2-óra tájban távoztam el.”

1928. április 27 -t írtak ekkor, s a segédleveles óbudai helyettes előljáró csaknem 45 hónapig segédeskedik a Bikszegi műhelyben. Az első világháborút követő évek gazdasági gondjai, majd a közeledő 1929-es nagy gazdasági válság előszele bizonyára

⁴⁹Tóth János Magyarkanizsán született 1875. máj. 26-án. A hegedűkészítést Szegeden tanulta Braun Jánosnál. Az 1900-as évek elején lett önálló Budapesten. 1944-ben hunyt el Budapesten.

hozzájárultak a kitartó elhatározáshoz: szakmát tanulni, biztosítani a viszonylag nyugodt életfeltételeket. Az mindemellett nem véletlen, hogy ez a „szakma”, a hegedűkészítés volt. Nem könnyen találhatunk példát a magyarországi hegedűkészítés történetében hasonló eltökéltségre, ragaszkodásra, állandó kutatásra, kitartó szorgalmas munkára. Talán nem vétünk a méltatott ízlése ellen, ha azt mondjuk: Vadon Géza a hegedűkészítés megszállottja volt! 1928-ban még segéd, de mester akar lenni!

„... az 1935-évi ipartörvény-novella⁵⁰ megjelenése után (mely az ipar gyakorlásához előírja a mestervizsgát!), Ferenczi László barátom, az ipartestületi jegyző rábeszélésére jelentkeztem mestervizsgára. Ekkor Havas István üzletének padlasműhelyében dolgoztam (IX. Üllői-út). Vizsgáztató: Havas, Bárány, Spigel; elnök: Bangha iparkamara-titkár. Havas itt is a legnagyobb rosszindulattal kezelte!⁵¹ Az op. 37. hegedűmet itt kezdtem el.⁵² A csigáját, kávéit, hátát itt készítettem. Majd ragaszkodva a szóbeli vizsgához, – a bizottság összeülésekor (Havas lakásán) rögtönzött előadást tartottam a Bangha által feltett kérdésekre.”

A mestervizsga részletei sokban hasonlítanak a segédvizsgán leírtakhoz, így ezt talán elhagyhatjuk. Az itt nem közölt részletekből hangsúlyozottan előtűnik, hogy a mesterjelölt a szakmában megszokottnál jóval mélyebb és átfogóbb elméleti tudást mondhatott magáénak. Ezt az iparos körökben szokatlan – azokban az években különösen feltűnő – gimnáziumi érettségi, egyetemi végzettség, valamint a külföldi szakirodalom olvasásához elengedhetetlen nyelvismeret jól magyarázza. Hogy ez, vagy más egyéb is hozzájárult a vizsgázó kellemetlen emlékeihez, ma már nem tudhatjuk meg. Valószínű azonban, hogy a mesterségek egy-egy sajátos „próbája” okozott a jelöltnek gondot. Ilyen lehetett például az a javításhoz kapott faanyag, „amit gyalulni nem lehetett”, „ez a fa direkt vizsgára volt félretéve”. Ezt a véleményünket látszik megerősíteni a mestervizsgáról szóló feljegyzés befejező részlete: (a vizsga lezárása után)

„Havas lenyúlt az asztal alá, ahonnan egy másfél literes üveg bort emelt fel, – „ezt megisszuk az új mester egészségére” – mondotta. Így aztán tegeződve összebarátkozott a társaság, én pedig meghívtam őket a Debrecen étterembe vacsorára.⁵³ A Vidák zenéje mellett aztán meg is vacsoráztunk. Utána én taxival hazavittem a társaságot.”

„Még valamit: Pista inas elmondta nekem, hogy H. a munkámat délutánonként mindig nézegette (mikor én már hazamentem) s nem egyszer mondta: „látod fiam, így kell dolgozni, nem úgy ahogy mi dolgozunk! A vizsga után H-nének vittem egy csokor piros rózsát, az unokáinknak egy kiló Gerbaud-ot, Pistának is adtam egy kis borraivalót. H-né meghatottan mondta nekem: „az uram azt mondta, hogy ilyen vizsgázója még nem volt!” Mikor végül aztán H.-tól elbúcsúztam, megköszönve „jóindulatát”, – ezt felelte: „Doktorka Te nagyon tudsz! Én mondom ezt, aki vizsgáztatott!” „Ha valaki

⁵⁰ Ugyanebben az évben alakítja meg a Gömbös Gyula vezette magyar kormány az önálló Iparügyi Minisztériumot. A miniszter: Bornemissza Géza.

⁵¹ A „rosszindulat” a későbbi tények ismeretében némileg túlzottnak vélhető.

⁵² Az op. 37. hegedűt a mestercédula szerint 1936-ban fejezte be alkotója.

⁵³ A vacsorameghívás emlékeztet az 1872-es törvénnyel feloszlított céhekben szokásban volt megvendégelési előírásokra.

ócsárol, küldd el hozzám!” Ki is próbáltam őt: Holczer Náci⁵⁴ megkérdezte tőle, „tud-e valamit az a főjegyző?” H. erre csakugyan megdicsért.

Vége jó, – minden jó!”

A Mesterlevél 1936. október 16-án kelt. A beszámolómból tudjuk, ekkor kezdte el a mesterjelölt a 37. opuszát. A már elkészült hangszerek között azonban nemcsak hegedűk voltak. Két gordonka és öt mélyhegedű is ott sorakozott a dolgozószoba szekrényében, s a hegedűk között egy 3/4-es példány is volt, az op.9.⁵⁵ A kész remek mellett azonban rengeteg rajz, töméntelen vázlat, számítások garmadája, tervek, modellek is készültek. És ami számunkra talán a legfontosabb: minden egyes hangszer készítéséről, anyagáról, terveiről, jellemzőiről, lakkjáról, változásairól részletes, szakszerű leírás is készült. Ezek a feljegyzések aztán kiegészültek az egyes hangszerek sorsára vonatkozó adatokkal is. Némi túlzással azt mondhatjuk, olykor a feljegyzések elkészítéséhez, valamint a tervekhez, számításokhoz talán több időre volt szüksége a hihetetlenül precíz mesternek, mint a leírt opuszok elkészítéséhez. Számunkra azonban éppen ez a megbízható dokumentáció jelenti Vadon Géza munkásságából az egyik igen lényeges örökséget. A korábban már említett két testes, fekete jegyzetfüzet – „Feljegyzések I” és „Feljegyzések II” tartalmazza mind a 162 hangszer említett adatait. Ennek részletesebb értékelése előtt azonban foglaljuk össze az életrajz 1936 utáni eseményeit. A hivatali tevékenység az 1944-es nyilas időkben leváltással zárul. Ezt követően még egy rövid visszatérés az V. ker. előjáróságra, majd nyugdíjazás. Ekkor 1945-öt írunk, s a következő 34 esztendő lényegében a hegedűkészítés örömei és gondjai között telik el. A megfelelő körülményeket ehhez szerető gondoskodással a Tóth család⁵⁶ biztosította. A rokonok, barátok, ismerősök köréből sok biztatást, bátorítást és olykor szakmai tanácsot is kapott a mindig tevékeny „hegedű-csináló”. Ezek közül elsősorban Pándy László⁵⁷ nevét kell megemlítenünk, aki főként a lakkok készítésében nyújtott igen jelentős segítséget a korral, az anyagi- és szakmai gondokkal vívódó mesternek. Idejének jelentős részét fordította készülő könyvének megírására. Megérte a kötet megjelenését – 1975 –, de igazi örömét nem lelte benne. „Kimiskárolt munkám”, írta a tőle megszokott tömör és talán kissé érdes fogalmazással könyvének hozzám küldött egyik pél-

⁵⁴Holczer Ignác a Semmelweis utcában tartott fenn ebben az időben üzletet. A hegedűkészítéshez szükséges anyagokat szerezhették be a mesterek boltjában.

⁵⁵A hegedűfélék készítésénél szokásos a gyermekek tanulását elősegítendő, méreten aluli hegedűk – 1/4, 1/2, 3/4-es sőt 1/8, 1/16 vagy akár 1/32-es tanuló hangszerek – készítése. Az op.9., amely 1926-ban készült, egy ilyen kisebb méretű 3/4-es instrumentum. Ugyancsak a „Messiás” Stradivari alkotta arányok szerint épült ez a hegedű is.

⁵⁶Tóth Sándor, Tóth Sándorné és leányuk Tóth Julianna évtizedeken át biztosítottak meleg családi otthont dr. Vadon Géza nyugodt munkálkodásához.

⁵⁷Pándy László vegyész-mérnök hosszú éveken át készített lakkokat a hegedűkhöz. A „FELJEGYZÉSEK I.” kötete így emlékezik meg róla: „Az op.35.-ig angol készítésű lakkot használtam. Pándi Laci vegyész-mérnök barátom volt a mentőangyalom az „olajlakk” tanulmányozásánál is. Nagy örömmel készített számomra lakkot; ellátott könyvekkel, gyantákkal, olajjal, szárítókkal, terpentinrel, festékekkel, – jó tanácsokkal. Amellett állandóan biztatott! Nincs olyan nap, hogy baráti simogató kezét ne érezném. Isten áldja jóságáért!”

dányába. Az utolsó években már csak három hangszert készített.⁵⁸ Ezek közül a legutoljára az op. 162. készült. Mindhárom hegedűbe reszketeg kezek írták: a XCIII illetve a XCIV számokat, melyek a halálba készülõ „hegedűfaragó” korára utalnak.⁵⁹ Az utolsó hegedű képein azonban már a figyelmes szemlélõ is fölfedezheti az egykor oly pontosan rajzoló és faragó mester meg-megcsukló kéznyomait. 1979. március 30-án hunyt el, életének 95. évében.

Az emberrõl, a tanulóról, sportolóról, kutatóról szóltunk korábban. Tekintsük most át a reánk hagyományozott örökséget. A „Hangszerész (vonós) szakmai ismeret” c. Szakmunkásképzõ iskolai tankönyvrõl szerzõjének nem volt jó véleménye. A könyvárúsi forgalomba nem került kötet valóban erõsen megcsontítva jutott el a jövendõ hegedûkészítõihez. Bizonyára nem könnyû összeegyeztetni az iskolai tankönyv, és egy élet tapasztalatait nyomtatásban is rögzíteni szándékozó mester elvárásait. Ráadásul félig már eltemetett szakmáról van szó.⁶⁰ Mégis azt kell mondanom, hogy szellemi értékeink felelõtlen elherdálásának kell tartanunk egy ilyen szintû életmû elkallódását. Vadon Géza szakmai tevékenységének mi itt csupán néhány vonását vázolhatjuk fel. Nem részletezhetjük a hangszerkészítés különbözõ területeinek általa bejárt és leírt sajátosságait. Talán mégis érdekes és meggyõzõ lehet, ha a hegedûk egyetlen – de bizonyos szempontból a legfontosabb – tulajdonságát, a hangjukat leíró jelzõk felsorolását idézzük a könyvbõl:

„A hegedûk hangkarakterének megjelölésére nyelvünkben sokféle kifejezés van, mintegy annak bizonyosságául, milyen gazdag hangszínkálát szolgáltat ez a kis hangszer. Megemlítünk néhány elnevezést: acélos, bársonyos, befelé szóló, bíbor, búgó, borongós, csengõ, csillogó, derült, diadalmas, durva, éles, édes, éneklõ, érdes, érzelmes, éterikus, ezüstös, fakó, fanyar, fáradt, fás, fátyolos, fémcs, fényes, finom, fújó, fulladt, fuvolázó, gömbölyû, harcias, hideg, homályos, húsos, kásás, kemény, kerekded, kiabáló, kifelé szóló, kopott, ködös, közönséges, laza, lágy, légies, magvas, matt, meleg, nazális, nemes, nyikorgó, nyekergõ, nyitott, oboázó, okarinázó, olajos, olvadó, puffogó, recsegõ, sápadt, selymes, síma, sötét, suhogó, süket, szárnyaló, szétfolyó, színes, színtelen, szürke, taplós, telt, tiszta, trombitáló, tompa, tömör, tüskés, üde, üres, üvegszerű, vattázott, vérszegény, vidám, világos, visító, visszhangzó, zavaros, zárt, zengõ, zörgõ, zörejcs stb.”⁶¹

⁵⁸ 1972 után összesen három hegedû készült: az op.160., az op. 161. és az op. 162. Mindhárom mestercéduláján az 1978-as év szerepelhetne, mivel ekkor kerültek lakkozásra és befejezésre. Az idõs mester mégis csak az utolsóba írta az 1978-as évszámot. A két elõzõbe az 1977-es évet írta születésük dátumául.

⁵⁹ Az 1884-ben született mester – némiképpen Stradivarit követve ebben is – a maga évszámait is beírja az utolsó három hegedűbe.

⁶⁰ A hegedûkészítõ szakmát nálunk évtizedek óta temetik. Ezenkívül sokat nem mondhatunk az érdemi beavatkozásról. Elgondolkozhatunk azon, hogy a korábbi magyarországi hegedûkészítés világszínvonalán után hogyan juthatott ez a szakma hazánkban a jelenlegi szintre. A kérdést még inkább hangsúlyossá teheti, hogy a világ több országában virágzik napjainkban is ez a mesterség – helyenként magyar közremûködéssel – szép eredményekkel, jelentõs anyagi haszonnal! Külön megfontolást érdemelne e hagyományos mívesség szerepének vizsgálata a szabadidõs tevékenységek között.

⁶¹ dr. Vadon Géza: Hangszerész (vonós) szakmai ismeret. (Budapest 1975) 14–15.

Éppen a hegedűk hangja egyébként az a probléma, amely napjainkig eléggé fel nem tártnak mondható. Tulajdonképpen még a legalapvetőbb kérdések is megoldatlanok, s így nem csodálhatjuk, hogy mind a művészek, mind a tanárok, de még a közönség is a legszélsőségesebb nézőpontokból bírálja a hegedűk hangját.⁶² Igen sokszor tapasztalhatjuk, hogy a hangot sokkal inkább egyéb tényezők – mestercédula, szín, forma, a játékos személye, a hangszer híre, ára stb. – alapján minősíti a hallgató, semmint a tényleges hallásélmény alapján. Minthogy éppen ezért nem vállalkozhatunk jelen ismereteink és a terjedelmi korlátok miatt a Vadon-hangszerek akusztikus minősítésére, így kizárólag e hangszerek korábbi és jelenkori keresettségét fogadjuk el értékmérőként.

A teljes életmű tehát 162 hangszer. Ebből 2 gordonka⁶³, 36 brácsa⁶⁴ és 124 hegedű⁶⁵. A hegedűk közül kettő 3/4-es⁶⁶. „Ércnél maradandóbb” emléke Vadon Géza dr. munkásságának.

Végezetül a Feljegyzések I–II-ről néhány szót. 1923-ban az op. 1. leírásával kezdődik az I. és 1978 decemberében az op. 162. bejegyzésével zárul a II. kötet. Az op. 100. hegedű elkészülte után az egyes hangszereket részletező táblázatok sora megszakad, itt írja le 1955. december 31-én és majd kiegészítésekkel azt az életrajzi beszámolót a mester, amelyből a fontosabb részeket korábban idéztük. A feljegyzéseket néhány futó megjegyzés szakítja meg a kortárs muzsikusról,⁶⁷ tanárokról, művészekről. Megfogalmazza a vonós hangszerek vizsgálatának legfontosabb területeit: a faanyag, hosszúsági-szélességi méretek, a kávék magassága és vastagsága, a tető és a hát boltozata-vastagsága, az „F”-ek, a lélek, a gerenda elhelyezése és méreteik, a lakk hatása és a hegedűjátékkal járó jelenségek. A fontos méretek és megfigyelt jellemzők azután mind ott sorakoznak a hangszerekről készített adat-táblákon. Ezeket, valamint a

⁶² Kivételesen szélsőséges példája volt ennek a HIFI magazin 17. száma (1985/1) „Mesterhegedűk mesterszalagon” c. írásának mondanivalója, és az azt követő vita. Ebből mindenki számára világosan kiderült, hogy a hallgatóság – magnószalagról – többségében jobbnak ítélte a 100 000-es Ft. értékű hegedűt a 10 000 000-t is meghaladó olasz hegedűnél! Azt természetesen nem lehet tudni, hogy élő előadásban milyen ítélet született volna. Az „objektív” teszt azonban mindenképpen igazolja az ízlések nagymérvű szóródását.

⁶³ Gordonka az op. 16 (1928) és az op. 29. (1932).

⁶⁴ Brácsák: op. 5. (1925), op. 13. (1927), op. 17. (1928), op. 30. (1932), op. 32. (1933), op. 38. (1937), op. 41. (1940), op. 44. (1942), op. 50. (1943), op. 54., op. 55. (1944), op. 56., op. 57., op. 58., op. 59. (1945), op. 61. (1946), op. 68. (1949), op. 74., op. 75. (1951), op. 76., op. 77. (1952), op. 89., op. 90. (1954), op. 121. (1960), op. 127., op. 128. (1962), op. 136. (1964), op. 139., op. 140. (1965), op. 146. (1966), op. 154., op. 155. (1968), op. 156., op. 157., op. 158., op. 159. (1972).

⁶⁵ Az op. 1. 1923-ban készült, az utolsó op. 162. hegedű pedig 1978-ban. A többi opusz a gordonkák és brácsák között nem szereplő számokkal azonos.

⁶⁶ A két 3/4-es hegedű 33,6 cm hosszal készült op. 9. (1926) és op. 118. (1959).

⁶⁷ A lesújtó vélemény a „FELJEGYZÉSEK I.” kötetében így hangzik. „A hegedűtanároktól általában óvakodtam. A művészeket se szerettem! Tisztelet a kivételeknek, – önző, kapzsi, rosszindulatú emberek. Hozzáértésük pedig általában igen gyenge. Várady Gyula bácsi nekem egyszer, – drasztikus iróniával mondta: „a művészekre ne hallgass! ez mind marha!” A 62. lábjegyzet példája további kételyeket is támaszt.

mestercédulák változásait is nyomon követhetjük a „Feljegyzések I–II” ábráin.

Az op. 1.—op. 13. hangszerekben eredetileg „Velox” papírra készült, fotográfiai eljárással sokszorosított cédula található. Ezek szövege kézzel írott. „Készítette / dr. Vadon Géza / Budapesten, 1923-ban / Op. 1.”

Az op. 14.—op. 37. hangszerekbe új cédula kerül. Téglalapalakú, nyomtatott keretben a következő szöveggel: „Készítette / Dr. VADON GÉZA / Budapest, 19... / op. ...”

Az op. 38.-tól minden hangszerébe latin feliratos, nyomtatott mestercédulákat ragaszt készítjük az alábbi szöveggel: „Faciebat dr. Géza Vadon / Budapestini Anno 19... op. ...”

Az op. 101.-től egyéb cédulákat is használ, de ezek felsorolását itt mellőzzük. A mestercédulán kívül hangszereibe más jelzéseket is alkalmaz beütve, kézzel beírva vagy vésvé. A jelzések ismerete viszonylag biztonságossá és egyszerűbbé teszi a Vadon-műhelyből kikerült remek azonosítását. Az értők számára azonban mindenkor elegendő segítséget nyújt az a gondosság, amellyel valamennyi munkáját az eljövendő korok ítélőszéke elé bocsájtotta a „hegedű-csináló” Vadon Géza dr.

A Vadon család.

28/1906 H. v. o. r. a t 1

a nyilvántartás reformjához szükséges és megkeresendő anyaggyűjtésről az országgyűlés határozott, melynek a határozatnapjairól 1906. évi 21^{ik} lap.

Értesítendő a megye és a község hivatalaira, az illetékes minisztereknek, a megyei és községi tanácsoknak, a bíróságoknak, az ügyészségnek, a köznevelési, az egészségügyi, az igazgatási és a közrendvédelmi hatóságoknak, az okmányirodák felügyelőinek, a lakosság részére, továbbá a hatóságok, a bíróságok és az ügyészség részére.

1884
V. any. agra Géza

31 10

Pórols m. t. h. s.
of. letét
Célelt. Honary

Magyar Gyökér
reg. r. r. r. r. r.
Köz. s. r. r. r.
Hagy. r. r. r.

Közvetlen kivonat, kivonat megkeresésére Kádár, György 1906. jún. 7.

Közvetlen kivonat
az any. agra Géza

Házassági anyakönyvi kivonat.

Ünnepről
pályán

Fest.	A. SZÜLŐK	A. MENYASSZONY		A házasság el- látás és a szülem	A házasság el- látás és a szülem
		születési helye és idője	születési helye és idője		
1884	Börner János	Börner Katalin	Börner Katalin	Börner Katalin	Börner Katalin
1884	Börner János	Börner Katalin	Börner Katalin	Börner Katalin	Börner Katalin

Dollagos bejegyzések, Kiszáradások

Bizonyított, hogy ez a kivonat a ...

anyakönyvi kiegészítő házassági anyakönyv...
Kelt: ...

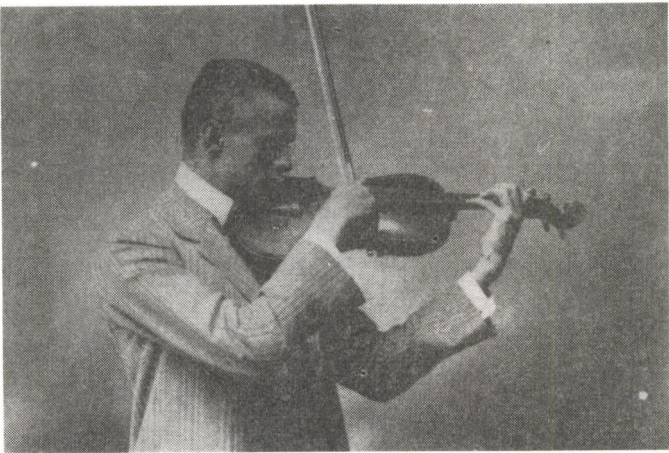
Debrecen 1909. Juliusz L.

EMLEKEZZÜNK regiekor

A magyar nyelv és irodalom tanításának története, a nyelv és az irodalom tanításának fejlődése, a nyelv és az irodalom tanításának jelentősége, a nyelv és az irodalom tanításának szerepe, a nyelv és az irodalom tanításának célja, a nyelv és az irodalom tanításának módszere, a nyelv és az irodalom tanításának eszköze, a nyelv és az irodalom tanításának értéke, a nyelv és az irodalom tanításának jövője.

Magyar nyelv és irodalom tanításának története, a nyelv és az irodalom tanításának fejlődése, a nyelv és az irodalom tanításának jelentősége, a nyelv és az irodalom tanításának szerepe, a nyelv és az irodalom tanításának célja, a nyelv és az irodalom tanításának módszere, a nyelv és az irodalom tanításának eszköze, a nyelv és az irodalom tanításának értéke, a nyelv és az irodalom tanításának jövője.

A diákevek.

22
1977

GYMNASZIUMI

ÉRETTSÉGI BIZONYÍTVÁNY

Vadon Géza

ki született *Magyarországon (Miklóson) 1938. évi augusztus 1. napján*
20. református vallású, miután a gimnasiunmi tanfolyamot, és pedig:
1957. II. osztályig az újpesti új. t. k. cs. főgimnasiun
osztályában, a 1958. II. osztályig az újpesti új. t. k. cs. főgimnasiun
osztályában, a 1959. II. osztályig az újpesti új. t. k. cs. főgimnasiun
osztályában.

elvégezte, s *je* érkező magavizsgálat tanúsítás, az alábbi
bizottság előtti érettségi vizsgálatot tett, következő eredménnyel:

- Magyar nyelv és irodalomból: *elégényes*
- Latin nyelv és irodalomból: *je*
- Görög nyelv és irodalomból: *elégényes*
- Héber nyelv és irodalomból: *elégényes*
- Történelemből: *je*
- Matematikából: *je*
- Fizikából: *je*
- Görög nyelv helyett válaszított irodalom tanulmányról: _____

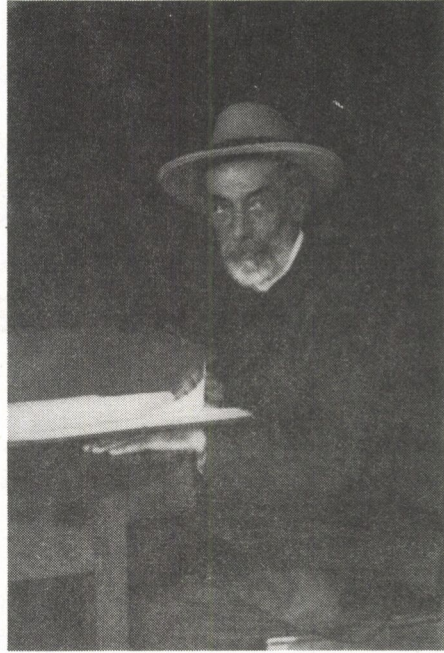
A gimnasiun többi tantárgyában következő előmeneteli tanúsított:

- Vallásomban: *elégényes*
- Földrajzban: *elégényes*
- Philozofiai propedeutikában: *elégényes*
- Természettudományban: *elégényes*
- Kisebbségi geometriában: *je*

A fentebbiek szerint a szabályozott követelményeknek *teljesen*
telven, öt a fűsikola tanulmányokra *intézk.* nyújtották.
Erdő neki a *Magyarországon* *1957. II. osztályig az újpesti új. t. k. cs. főgimnasiun*
és saját aláírásával ellátott jelen bizonyítványt kiadjuk.
Két *Magyarországon*, *1959. évi június 10-én*

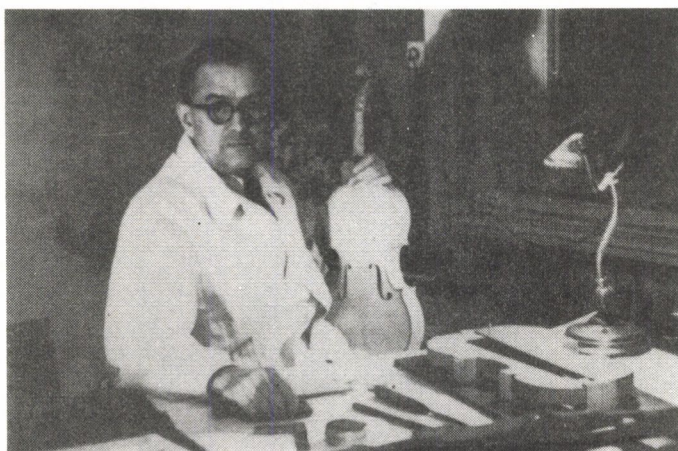
Vadon Géza érettségi bizonyítványa

Vadon Géza felvételei szüleiről,
menyasszonyáról és Várady Gyuláról.

A „Várady műhely.”

A „Vadon műhely.”

A Hegedűbarátok vacsoráján.

**BUDAPEST-SZÉKESFŐVÁROS
AZ ELŐJÁROSÁGI TÖRVÉNY**

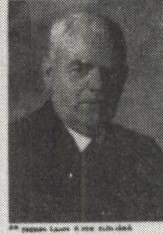
**KERÜLETI ELŐJÁRÓI
ÖTVENEDIK ESZTENDEJÉBEN.**

István Székely 51. évi előjáró

Sándor Jász 51. évi előjáró

József László 51. évi előjáró

József Tóth 51. évi előjáró

János Csécs 51. évi előjáró

György László 51. évi előjáró

Péter Blá 51. évi előjáró

György Székely 51. évi előjáró

János Blá 51. évi előjáró

György László 51. évi előjáró

György Jász 51. évi előjáró

György László 51. évi előjáró

János Blá 51. évi előjáró

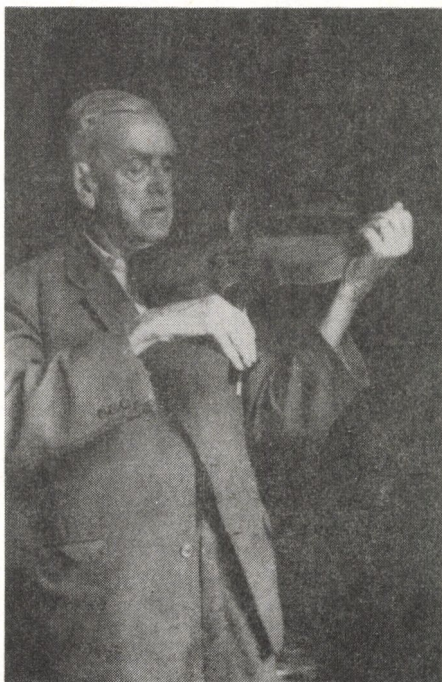
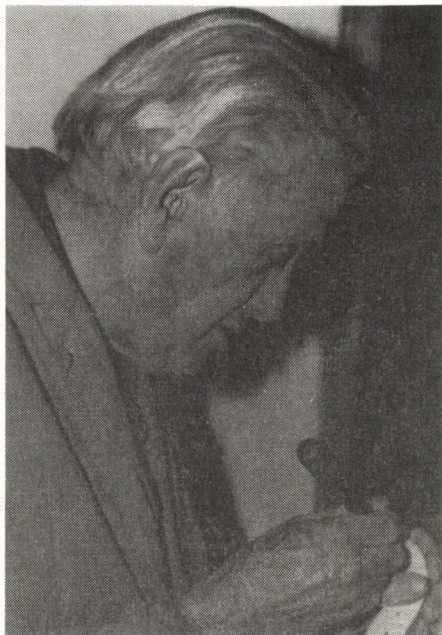

György László 51. évi előjáró

János Blá 51. évi előjáró

Budapest Székesfőváros kerületi előjárói.

Vadon Géza életének utolsó éveiben.

Handwritten notes and a table. The table has columns for various categories, possibly related to a collection or inventory.

1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	
...

1937
 Fővárosi és Királyi
 Könyvtár
 Budapest, 1937

Handwritten notes, including a date '1937 június 23-án' and several lines of text, possibly a letter or report.

Handwritten notes and a small diagram or sketch. The text is dense and appears to be a detailed report or letter.

1937
 Fővárosi és Királyi
 Könyvtár
 Budapest, 1937

Handwritten notes, including a date '1937 június 23-án' and several lines of text, similar to the top section.

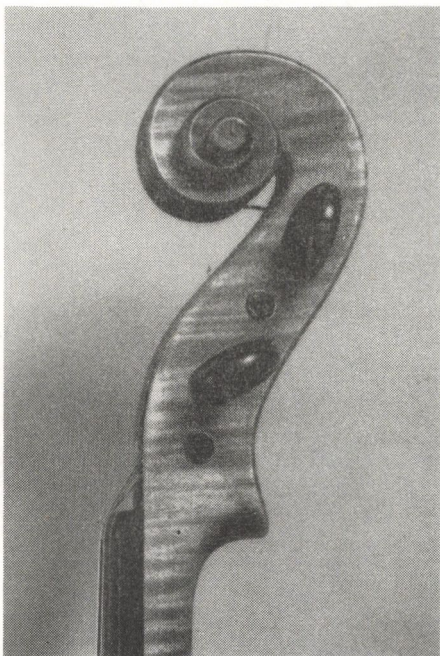
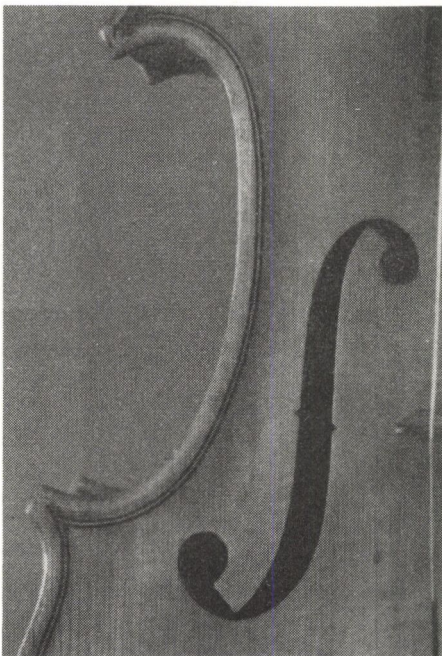
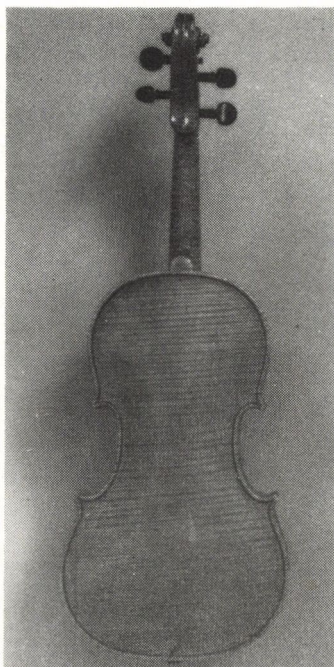
A mestercédulák.

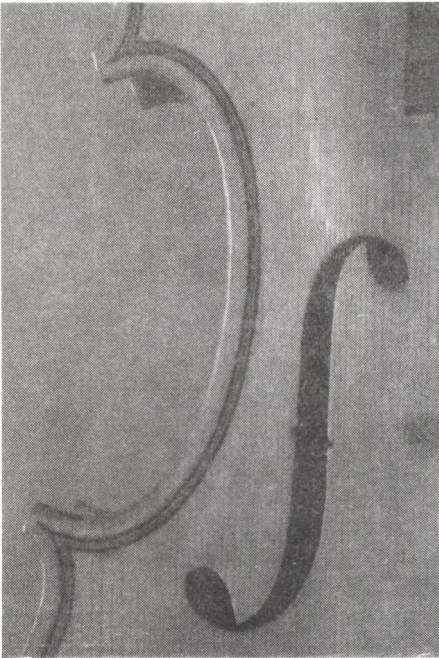
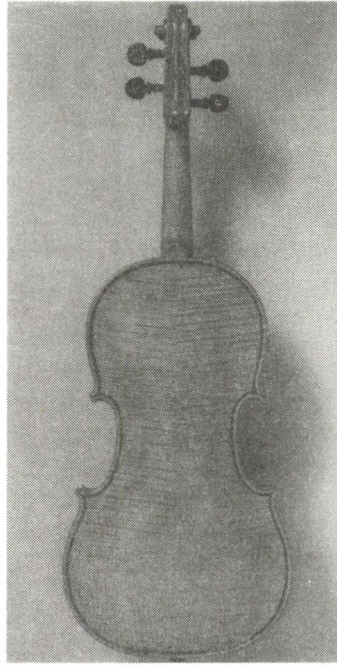
Az op. 1. hegedű. (magántulajdonban)

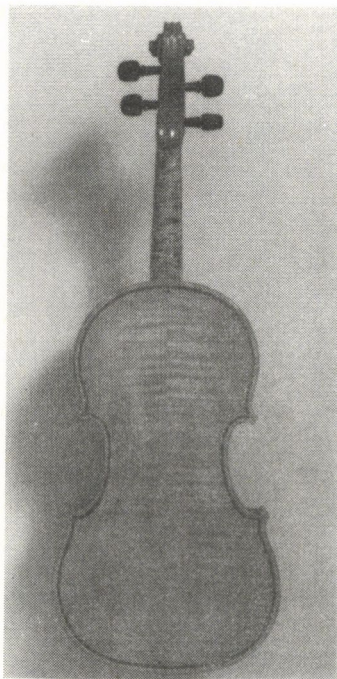
Az op. 2. hegedű. (Az MTA-Zenetörténeti Múzeum gyűjteményében)

Az op. 36. hegedű. (Az MTA-Zenetörténeti Múzeum gyűjteményében.)

Az op. 135. hegedű. (Az MTA Zenetörténeti Múzeum gyűjteményében.)

Az op. 162. hegedű. (Magántulajdonban.)

Eckhardt Mária:

LISZT FERENC ZENEMŰKÉZIRATAI A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA LISZT FERENC EMLÉKMŰZEUMÁBAN

Magyarországon az Országos Széchényi Könyvtár után a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tulajdonában található meg a legnagyobb számban Liszt zeneműkéziratai. A gyűjtemény 1986 őszétől a Zeneakadémia 1907 előtt használt s most újra birtokba vett épületében, az egykori Sugár-úti palotában (ma: Régi Zeneakadémia, Vörösmarty utca 35), a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont állományában nyert elhelyezést, s ugyanott a zenetörténeti kutatókönyvtár olvasótermében tanulmányozható. Valójában mindössze 8 kézirat származik teljes egészében Liszt kezétől, de ezekkel sok esetben egyenértékűek műveinek általa javított és kiegészített kéziratos másolatai (6 darab) illetve nyomtatott példányai (21 darab). Hasonlóképpen figyelemre méltóak azok a más zeneszerzők által készített átiratok, feldolgozások Liszt műveiből, melyeket a mester maga revideált (6 mű). Kiegészítő forrásként értékesek azok a korabeli kéziratos másolatok és átiratok is, melyeken ugyan nem találhatjuk meg Liszt kezének nyomát, de mivel az ő hagyatékából származnak, bizonyos, hogy ismerte és forgatta őket (8 darab). Végül említést érdemel az a 10 nyomtatott Liszt-kompozíció, melyeken a szerző sajátkezű dedikációja olvasható. Az ilyen tágan értelmezett, a pár ütemes töredékektől vastag kötetekig, jelentős forrásoktól csekély fontosságú dokumentumokig igen sokféle Liszt-kéziratot tartalmazó gyűjtemény tehát összesen 59 könyvtári egységből áll.¹

Az anyag legnagyobb, bár nem legjelentősebb része (25 darab) Liszt Ferenc hagyatékából származik, amint ezt a hagyatéki bélyegző és a gyarapodási napló egyaránt bizonyítja. 11 kéziratot Hubay Jenőtől (illetve örököseitől) kapott ajándékba a Főiskola. Hubay, Liszt pártfogoltja, a Zeneakadémia későbbi tanára, majd igazgatója, nagyrészt aukciókon vásárolta meg a kéziratokat, melyeken gyakran még az előző tulajdonos(ok) bélyegzője is megtalálható (pl. Avelingh-gyűjtemény, Ernst Lajos gyűjteménye). Vannak olyan dokumentumok, amelyek közvetlenül Liszt köréből származnak: 2 jelentős autográf Eduard von Lisztnek, a mester bécsi unokatestvérének hagyatékából, egy-egy kézirat pedig Mihalovich Ödön illetve Szendy Árpád, Liszt barátja illetve tanítványa adományaként került a gyűjteménybe. További adományozók voltak Ernst Lajos, a neves műgyűjtő (3 mű) és Szinyei Merse Félixné (2 mű), akinek a 2. világháborút megelőzően Tiszakürtön kis Liszt-emlékszobája volt, ahonnan számos egyéb értékes Liszt-relikviát is kapott a Zeneművészeti Főiskola. 3 kéziratot az utóbbi időkben vásároltak; a további 11 darab eredete ismeretlen.

A Zeneművészeti Főiskola tulajdonát képező Liszt-kéziratok eddig elég kevésbé tartoztak a kutatás ismert forrásai közé. Prahács Margit ugyan röviden felsorolta egy

¹További jelentős értéket képviselnek más szerzők saját, önálló kompozíciói Liszt javításaival és bejegyzéseivel. Ezeket azonban itt most nem tárgyaljuk.

részüket a Liszt-emlékszobák leíró katalógusában,² ez a felsorolás azonban nem volt teljes és nem volt minden vonatkozásban pontos. A nagy Liszt-műjegyzékek is mostohan bántak a gyűjteménnyel. Peter Raabe alapvető munkájának első kiadásában (*Liszts Schaffen*, Stuttgart u. Berlin 1931) csupán szórványosan szerepelnek idevágó adatok; ugyanezen könyv pótlásokkal ellátott reprint kiadása (Tutzing 1968) e tekintetben változatlan. Humphrey Searle a *Grove* lexikon 5. kiadásában közölt Liszt-műjegyzékében (London 1954) Raabéhoz képest nem nyújt újdonságot gyűjteményünk vonatkozásában; ugyanó a *New Grove*-ban megjelent revideált műjegyzékében (London, Washington, Hong-Kong 1980) egyetlenegy esetben sem hivatkozik a Zeneművészeti Főiskolán található kéziratos forrásra! Az utóbbi műjegyzék erősen revideált, legfrissebb verziója, Sharon Winklhofer munkája (*The New Grove, Early Romantic Masters 1*, London, New York 1985) az általunk küldött tájékoztatás alapján számos adatot felvett forrásjegyzékébe, ugyanakkor bizonyos – nem is lényegtelen – kéziratokat önkényesen kihagyott. Részben emiatt, részben pedig abból a célból, hogy a másodlagos fontosságú, de nem elhanyagolható kéziratok (pl. az autográf javításokkal ellátott nyomtatványok vagy más szerzők Liszt által revideált Liszt-átiratai) is bekerüljenek a kutatás vérkeringésébe, szükségesnek látjuk, hogy teljes listát adjunk közre a gyűjteményről az 1986. májusi állomány alapján.³

A kéziratokat jelzetük sorrendjében közöljük. A rövid címet és letét-megjelölést a Raabe- illetve Searle-műjegyzékszám⁴ követi, majd az autográf jellegének és méreteinek leírása következik. Ha szükséges, zárójeles megjegyzésben további tudnivalókat is közlünk. Végül hivatkozunk rá, ha a kézirat valamely oldala szerepel cikkünk fakszimile illusztrációinak sorában.

A fakszimilét úgy válogattuk össze, hogy a kéziratok legkülönfélébb típusaira (autográf, nyomdai kézirat szerzői utasításokkal, revízió új kiadáshoz, más szerző Liszt-átiratának revíziója stb.) jellegzetes példákként szolgáljanak.

Ms. mus. L. 1. *Cantico del Sol di San Francesco*. [Szent Ferenc naphimnusa.] Harsona, zg./org. R. 409, S. 677. Autográf, részben vázlatos kidolgozással. 3 fol. – 27x34,5 cm.

(A Bar. szólóra, ffikarra és zkarra írt mű – R. 479, S. 4 – Liszt által készített ezen átirata nyomtatásban *Hosannah* címmel ismeretes.)

Ms. mus. L. 2. *Libera*. Ffikar, org. R. 511, S. 45. Autográf. 5 p. – 32,5x26 cm.

(Szignált, datált kézirat: „Ende November Pest [18]70 FLiszt.”) – *Ld. az 1. fakszimilét.*

² Prahács Margit, *Liszt Ferenc Emlékmúzeum*. Leíró katalógus. Összeáll. —. (Budapest 1968). 279–301. tételek.

³ Az állomány revízióját a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont előmunkálatai során, 1984/85-ben végeztük el; ekkor készült el a kéziratok könyvtári címléírása és állományi adatlapja. Eredményeinket egy német nyelvű előadás keretében is megkíséreltük összefoglalni az osztrák–magyar Liszt-konferencia alkalmával Budapesten, 1986 januárjában.

⁴ Utóbbin a *New Grove*-ban közölt, a *Grove* 5. kiadáshoz képest némileg megváltozott műjegyzékszámokat értjük.

- Ms. mus. L. 3. *Via Crucis*. Orgonapartitúra. Nagyobb részben autográf, kisebb részben Hermann Dimmler másolata. 30 fol. – 24,5x31,5 cm.
(Többször átjavított és datált példány. 29^V: „Hermann Dimmler Villa d’Este 22 Oktober 1878.” 30^F: „Fine Decembre 78. Rome. F. Liszt.” Uo.: „Fevrier 79 – Budapest.” Utolsó szignatúra a 30^V-n: „FLiszt.” – Összefüggésben áll az Országos Széchényi Könyvtár Ms. mus. 14 jelzetű, 2 és 4 kezes zongorapartitúrájával, ld. a címlapon levő megjegyzést.) – *Ld. a 2. és 3. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 4. *Die heilige Cäcilia. Legende*. [Szent Cecilia.] MS. szóló, ad lib. kórus, zkar/zg. R. 480, S. 5. A MS. szóló nyomdai kézírata francia, olasz és német szöveggel; másolat autográf címlappal és bejegyzésekkel. 18 p. – 29x22 cm.
- Ms. mus. L. 5. *Variationen über „Weinen, Klagen”*. Zg. R. 24, S. 180. Nyomdai kézírát; másolat autográf címlappal és bejegyzésekkel. 17 p. – 34x25 cm.
(A címlapon ajánlás Anton Rubinstein részére és utalás egy 1875. ápr. 28-i hanoveri előadásra.) – *Ld. a 4. és 5. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 6/a–c. *Bülów-Marsch*. a) Autográf címlap és előszó a mű 3 féle kiadásához. 1 fol. – 35x26,5 cm. b) 2 kezes zg. verzió. R. 52, S. 230. Nyomdai kézírát; Wilhelm Weber másolata, autográf címfelirattal és bejegyzésekkel. 16 p. – 33x25,5 cm. c) 4 kezes zg. verzió. R. 304, S. 619. Nyomdai kézírát; Wilhelm Weber másolata⁵, autográf címfelirattal és bejegyzésekkel. 32 p. – 33x25,5 cm.
(Az előszó szignálva és datálva: „F.Liszt. Januar [18]84 – Weimar”. A zkari verzió kézírata nincs meg gyűjteményünkben.) – *Ld. a 6–8. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 7. *Grand Duo concertant*. Hg., zg. R. 462, S. 128. Autográf töredék: egy kézírát 36–37. p.-ja. – 33,5x26,5 cm.
(A mű korai verziója; a részlet a Schott-féle 1852-es kiadás 425–465. ütemeinek felel meg, több eltéréssel. A hg. szövegem többnyire üresen hagyva. A 36. p.-n feloldott átragasztás, alatta a mű korábbi kompozíciós vázlatai.) – *Ld. a 9. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 8. *Winterreise von F. Schubert*. Zg. R. 246, S. 561. Autográf; a sorozat nem teljes: Nr. 4, 6 és 7 hiányzik, 12 befejezetlen. 1–16., 22–27. p. – 26x34 cm.
(A címlapon különféle címvariánsok, az alcím: „Etudes melodiques d’après Schubert dédiées à Madame la Princesse Eleonore Schwarzenberg”). – *Ld. a 10. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 9. *Die Taubenpost*. (Aus F. Schubert’s „Schwanengesang”.) Zg. R. 245/13, S. 560/13. Autográf, egy nagyobb kézírát 9–14. p.-ja. – 25,5x35 cm.
Ld. a 11. faksimilét.
- Ms. mus. L. 10. *Ungarischer Sturmmarsch*. [Magyar roham-induló.] 2. verzió. Zkar. R. 437, S. 119. Nyomdai kézírát; másolat autográf címlappal és bejegyzésekkel. 44 p. – 35,5x27,5 cm.
(A címlapon Teleki Sándor grófnak szóló ajánlás; a mű végén keltezés: „Villa d’Este (fin Novembre [18]75) F.Liszt.”) – *Ld. a 12. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 11/a–b. *Ungarischer Sturmmarsch*. [Magyar rohaminduló.] 2. verzió. a) 2 kezes zg. letét. R. 54b, S. 524. Nyomdai kézírát; másolat autográf címlappal és

⁵A másoló személyét Rena Charnin Mueller (New York) azonosította.

- bejegyzésekkel. 12 p. — 35,5x27,5 cm. b) 4 kezes zg. letét. R. 305, S. 610. Nyomdai kézirat; másolat autográf címlappal és bejegyzésekkel. 18 p. — 35,5x27,5 cm.
- Ms. mus. L. 12. *Salve Polonia*. Zg. R. 185, S. 518. Autográf vázlattöredék, 22 ütem a mű zárószakaszából. 1 fol. — Kb. 18x27 cm.
(Tépett szélű, szabálytalan alakú.)
- Ms. mus. L. 13. *Salve Polonia. Interludium aus dem Oratorium „Stanislaus“*. Zg. R. 185, S. 518. Autográf, „Verlängerung” feliratú betoldás egy más kézirathoz, megfelel a nyomtatott kiadás 84–169. ütemeinek. 4 fol. — 24,5x31 cm.
(Lapszámozás helyett betűzés; a részlet végén utalás: „weiter Seite 5.” A D oldalon átragasztás.) — *Ld. a 13. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 14. *Vor hundert Jahren. Festspiel zur Säkularfeier des Geburtstages Schillers*. Zk. R. 655, S. 347. Friedrich Randeckart másolata⁶, számos autográf bejegyzéssel. 61 p. — 34x27 cm.
(A melodráma ma is kiadatlan. Egyik tételében felbukkan a „Christus” oratórium egyik témája.) — *Ld. a 14. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 15/I–III. Gottschalg, Alexander Wilhelm — Liszt, Franz: *Repertorium für Orgel, Harmonium oder Pedalflügel*. 3 kötet. Nyomtatvány: Leipzig–New York, Schuberth. Liszt számos bejegyzésével. I. köt.: 1869, II. köt.: 1873, III. köt.: 1875. — 23,5x30 cm.
(Liszt bejegyzései nemcsak saját kompozíciójánál, hanem mások műveiben is megtalálhatók. Az I. és II. köt. 12–12 füzetből álló nyomdai kolligátum, a III. köt. 173 p.)
- Ms. mus. L. 16. *XI. Rhapsodie Hongroise*. Zg. R. 106/11, S. 244/11. Címlap nélküli nyomdai levonat, autográf korrektúrákkal: Berlin [1853], Schlesinger. 3–11. p. — 34,5x26,5 cm.
(A levonatban idegen korrektor keze nyoma is megtalálható.)
- Ms. mus. L. 17. *XIV. Rhapsodie Hongroise*. Zg. R. 106/14, S. 244/14. Nyomtatott címlap nélküli nyomdai levonat, autográf korrektúrákkal: Berlin [1853], Schlesinger. 21 p. — 34,5x27 cm.
(A korrektúrák nagyobb része idegen kéztől származik.)
- Ms. mus. L. 18. *Die Macht der Musik*. Dal, T/S/MS., zg. R. 583, S. 302. Nyomtatvány: Leipzig [1849], Kistner; autográf javításokkal és jelentékeny kézíratos kiegészítésekkel, Joachim Raff írásával, egy valószínűleg kiadatlanul maradt új verzió számára. 13 fol. — 33x26 cm.
(Liszt javításai mind a nyomtatott, mind a másolt részekben megtalálhatók.)
- Ms. mus. L. 19. *H-Moll Sonate*. Zg. R. 21, S. 178. Nyomtatott első kiadás: Leipzig [1854], Breitkopf u. Härtel; autográf bejegyzésekkel. 35 p. — 33x26,5 cm.
(Szendy Árpád hagyatékából; a kötéstáblába nyomva: „A mester sajátkezű jegyzeteivel 1884.” A számos bejegyzés közül elsősorban néhány fekete ceruzás előadási utasítás ered Liszt kezétől.)
- Ms. mus. L. 20. *Marche funèbre de la Symphonie héroïque de Beethoven*. Zg. R. 128, S. 464. Nyomtatott első kiadás: Vienne [1843] Mechetti; számos autográf javítással a 2. kiadás részére. 15 p. — 34x26,5 cm.

⁶ A másoló személyét Rena Charnin Mueller (New York) azonosította.

- (A 2. kiadás – Leipzig 1865, Breitkopf u. Härtel – az átjavított nyomtatvánnyal egyezően jelent meg.) – *Ld. a 15. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 21. *Agnus Dei della Messa da Requiem di Verdi*. Zg. R. 270, S. 437. Nyomtatvány: Milano–Roma [1879], Ricordi; autográf bejegyzésekkel és kéziratossal kiegészítéssel. 5 p. + 1 fol. kézirat. – 34,5x26 ill. 34x26,5 cm.
(A kiegészítések az új találmány: a „Pedale-tremolo” használatára vonatkoznak a mű újabb kiadása számára.)
- Ms. mus. L. 22. *Die Forelle von F. Schubert*. Zg. 2. verzió. R. 248/6, S. 564. Nyomtatvány: Wien [1846], Diabelli; számos autográf korrektúrával. 15 p. – 31,5x22,5 cm.
(A javítások nyilvánvalóan egy újabb kiadást készítenek elő, melynek megjelenéséről nincs adatunk.)
- Ms. mus. L. 23. *Festspiel und Brautlied aus R. Wagner’s Lohengrin*. Zg. R. 279/1, S. 446/1. Nyomtatvány: Leipzig [1854?] Breitkopf u. Härtel; számos autográf javítással, kéziratossal kiegészítéssel, átragasztással. 11 fol. – 33x26 cm.
(Az újabb kiadás előkészítéséül szolgáló példányon autográf címvariáns: „Intermède et Choeur des epousailles de Lohengrin de Wagner pour le Piano par F. Liszt.” A kiegészítések egy része másolói írás.)
- Ms. mus. L. 24. *Hungaria*. A szimf. költeményt (R. 420, S. 103) zg.-ra átírta F. Spiro. Nyomtatvány: Leipzig é.n., Breitkopf u. Härtel; autográf kiegészítésekkel és korrektúralapokkal. 25 p. + 3 fol. – 33x26 cm.
(A nyomtatott címben a „Transcription für Pianoforte zu zwei Händen von F. Spiro”-hoz autográf kiegészítés: „revidirt von F. Liszt.” A különálló korrektúralapok paginálás helyett A-tól F-ig betűzve.) – *Ld. a 16. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 25. *Tarantelle de la Muette de Portici d’Auber*. Zg. R. 117, S. 386. Nyomtatvány: Paris é. n. Brandus; autográf utalások javításokra. 13 p. – 35x27 cm.
(A feltehetőleg külön lapra írt vagy csak tervezett módosítások kivitelezése hiányzik.)
- Ms. mus. L. 26. *Marche des Pélerins de la Sinfonie Harold en Italie de Berlioz*. Zg. R. 139, S. 473. Nyomtatvány: Leipzig – Winterthour [1866], Rieter–Biedermann; egyetlen autográf bejegyzéssel. 19 p. – 34x27 cm.
(A bejegyzés a 7. p.-n, F betűjelzésnél, olvashatatlan.)
- Ms. mus. L. 27. *Phantasiestück über Motive aus Rienzi von R. Wagner: „Santo spirito cavaliere”*. Zg. R. 272, S. 439. Nyomtatvány: Leipzig [1861], Breitkopf u. Härtel; néhány autográf javítással. 14 p. – 34x27 cm.
(Csak a kék ceruzás javítások erednek Lisztől.)
- Ms. mus. L. 28. *Neun Kirchen-Chor-Gesänge mit Orgel-Begleitung*. R. 521a, 497, 516a, 532a–b, 500, 513, 499a–b, 516b, 511. S. 41/1, 38, 40, 42/1–2, 44, 37, 34/1–2, 43, 45. Nyomtatott partitúra: Leipzig [1871], Kahnt; néhány autográf bejegyzéssel. 45 p. – 26,5x17 cm.
(Liszt csekély jelentőségű javításai a *II. Ave Maria* tételben találhatók.)
- Ms. mus. L. 29. *6 Märsche für Pf. zu 2 & 4 Händen*. 4 kezes zg. verzió. R. 303, 302, 335/2, 310, 351, 306. S. 607, 606, 579/2, 608, 629, 609. Nyomtatvány: Leipzig [1873 után], Schuberth; két autográf címkiegészítéssel. 113 p. – 33x26 cm.
(Címkiegészítések a 3. és 85. p.-n.)

- Ms. mus. L. 30. *Ce qu'on entend sur la montagne*. Átirat 2 zg.-ra. R. 357, S. 635. Nyomtatvány: Leipzig [1857], Breitkopf u. Härtel; néhány jelentéktelen autográf bejegyzéssel. 49 p. + 1 fol. – 34x27 cm.
- Ms. mus. L. 31. *Opfern-Album für Pianoforte*. R. 233, 116, 286, 265, 267, 132, 266. S. 421, 385, 453, 432, 434, 393, 433. Nyomtatvány: Leipzig é. n. Schubert; egy autográf bejegyzéssel. 90 p. – 33x26,5 cm. (Autográf bejegyzés a 46. p.-n.)
- Ms. mus. L. 32. *Der blinde Sänger*. Melodráma zg. kísérettel. R. 658, S. 350. Nyomtatvány: S. Petersburg–Leipzig [1878], Bessel–Leede; autográf javításokkal. 17 p. – 34,5x26 cm. (A piros ceruzás bejegyzések erednek Liszttől.)
- Ms. mus. L. 33. „*Ora pro nobis*”. *Litanei*. Harm./org. R. 383, S. 262. Nyomtatvány: Erfurt [1865], Körner; néhány autográf (?) bejegyzéssel. 5 p. – 22x26 cm. (A kék és piros ceruzás bejegyzések egy része feltehetőleg Liszt, más része A. W. Gottschalg kezétől ered.)
- Ms. mus. L. 34. 3. *Concert für das Pf. von L. van Beethoven, Op. 37*. Liszt átirata 2 zg.-ra. Nyomtatvány: [Stuttgart 1879, Cotta], előzéklapjának versőjára ragasztva Liszt kézírata. 75 p. – 32,5x26 cm, a kézirat-cédula 11x18 cm. (A cédulán „Erklärung der Abkürzungen” és a kiadási elvek magyarázata, melyet a kottában ki is nyomtattak.)
- Ms. mus. L. 35. *An die Künstler*. Ffikar, szólók, zkar. R. 540, S. 70. Litografált partitúra aláhelyezett zg. kivonattal: Weimar 1854, in Commission bei Schlesinger in Berlin; autográf dedikációval. 40 p. – 35,5x29 cm. (Reményi Edének dedikálva. Az autográf bejegyzések dátumai: „nach der 1ten Aufführung in Carlsruhe 53”, „Pest August 65”. A kötéstáblába nyomva: „AJÁN-DÉK LISZT-TÖL WIESBADEN 27dik FEB: 1854.”)
- Ms. mus. L. 36. *Die Legende von der heiligen Elisabeth*. Az oratórium (R. 477, S. 2) zg.kivonata. Nyomtatvány: 3. kiad., Leipzig é.n. Kahnt; autográf dedikációval. 195 p. – 27,5x20 cm. (Engesserné Marsch Katalinnak, a női Liszt-Egylet karnagyának ajánlva, köszönetül az 1877. márc. 5-i budapesti előadásért.)
- Ms. mus. L. 37. *Requiem*. Ffikar, szólók, org. R. 488, S. 12. Nyomtatott partitúra: Leipzig [1870], Kahnt; autográf dedikációval. 63 p. – 31,5x25,5 cm. (Zimay Lászlónak ajánlva, magyar nyelven, Pest, 1872 febr.)
- Ms. mus. L. 38. *Sechs Lieder*. Ének, zg. R. 607, 575, 608, 576, 577, 625. S. 287, 288/1, 289, 290/1, 291/1, 277. Nyomtatvány: Cöln [1844], Eck; autográf dedikációval. 17 p. – 32,5x25,5 cm. (A Dreschke-nek ajánlva, „Cöln 6 August 45.”)
- Ms. mus. L. 39. *Ave maris stella*. Vkar, org. R. 499a, S. 34/1. Nyomtatvány: Lipsiae [1870], Kahnt; autográf dedikációval. 7 p. – 26,5x17 cm. (Mikulinak ajánlva, „Fevrier – Rome 70.”)
- Ms. mus. L. 40. *Missa pro organo*. R. 384, S. 264, Autográfia: Roma 1879, Manganelli; autográf dedikációval. 17 p. – 26,5x19 cm. (Felix Mottl-nak ajánlva, k. n.)

- Ms. mus. L. 41. *Missa pro organo*. R. 384, S. 264. Autográfia: Roma 1879, Manganelli; autográf dedikációval. 17 p. – 26,5x19 cm.
(Gobbi Henriknek ajánlva, „Januar 80.”)
- Ms. mus. L. 42. *Ungarische Rhapsodien für grosses Orchester*. Liszt és Doppler Ferenc átdolgozása. R. 441, S. 359. Nyomatott partitúra: Leipzig–New York é.n., Schuberth; autográf dedikációval. 62, 49, 36, 52, 24, 74 p. – 27x17,5 cm.
(Gobbi Henriknek ajánlva, „Februar 76 – Budapest.”)
- Ms. mus. L. 43. *Christus*. Az oratórium (R. 478, S. 3) zg.kivonata. Nyomtatvány: Leipzig–New York é.n. Schuberth; autográf dedikációval. 276 p. – 26,5x17,5 cm.
(Láng Fülöpnek, az 1873. nov. 9-i jubileumi budapesti bemutató címszereplőjének ajánlva. Az ajándék megküldéséről ld. Tábornszky és Parsch, Liszt budapesti kiadója 1883. márc. 3-i levelét az előzéklap versójára ragasztva.)
- Ms. mus. L. 44. *Dem Andenken Petőfi's. (Petőfi szellemének.)* Zg. R. 111, S. 195. Nyomtatvány: Budapest [1877], Tábornszky & Parsch; autográf dedikációval. 5 p. – 40,5x33 cm.
(Neugebauer Lászlónak ajánlva, „Dezember 77 – Budapest.”)
- Ms. mus. L. 45. *Tell-Kapelle*. A zg. darabot (R. 10a/1, S. 160/1) nagyzkarra átdolgozta Carl Götze. Az átdolgozó autográfja, Liszt néhány javításával. 14 p. – 28,5x23 cm.
(Az átdolgozás kelte: „Berlin, den 20. Mai 1872.”)
- Ms. mus. L. 46. *Gretchen*. A Faust-szimfónia (R. 425, S. 108) 2. tételét heg., brácsa, cselló, zg., hárfa és harm. együttesére átírta Leopold Alexander Zellner. Kézirat partitúra, Liszt néhány javításával. 15 fol. – 33x26 cm.
(Csak a piros ceruzás javítások erednek Lisztől.)
- Ms. mus. L. 47. *Faust-Symphonie*. A zkari művet (R. 425, S. 108) zg.-ra átírta Carl Tausig. Az átíró autográfja, Liszt számos javításával. 27 fol. – 32,5x24,5 cm.
(Liszt javításai főként a „Gretchen” tételben találhatóak. A szimfónia végén Liszt tintairásos vázlatai.) – *Ld. a 17. és 18. faksimilét.*
- Ms. mus. L. 48. *Mazepa*. A szimf. költeményt (R. 417, S. 100) zg.-ra átírta Theodor Forchhammer. Kézirat, Liszt javításaival és korrektúralapjával. 22 fol. – 34x26 cm.
(A kéziratban Lisztén kívül az átíró javításai és ossiái is szerepelnek. Liszt korrektúralapja: 21–22. fol.)
- Ms. mus. L. 49. Saint-Saëns, Camille: *Improvisation sur la Beethoven-Cantate de F. Liszt*. Zg. Nyomtatvány: Leipzig é.n. Kahnt; Liszt néhány autográf javításával. 15 p. – 32x25,5 cm.
(Liszt 2. Beethoven-kantátája – R. 538, S. 68 – nyomán.)
- Ms. mus. L. 50. *Les Préludes*. A szimf. költeményt (R. 414, S. 97) zg.-ra átírta Carl Tausig. Az átíró autográfja. 20 p. – 26,5x17 cm.
(Bejegyzés nélkül, Liszt hagyatékából.)
- Ms. mus. L. 51. *Die Ideale*. A szimf. költeményt (R. 423, S. 106) zg.-ra átírta Carl Tausig. Az átíró autográfja, befejezése hiányzik. 30 p. 33x26 cm.
(Bejegyzés nélkül, Liszt hagyatékából. – A kézirat befejezése a weimari Goethe/Schiller Archívum tulajdonában van.)

- Ms. mus. L. 52. *Orpheus*. A szimf. költeményt (R. 415, S. 98) zg.-ra átírta Carl Tausig. Az átíró autográfja. 4 fol. – 34x26,5 cm.
(Bejegyzés nélkül, Liszt hagyatékából.)
- Ms. mus. L. 53. *Festklänge*. A szimf. költeményt (R. 418, S. 101) zg.-ra átírta Carl Tausig. Az átíró autográfja, hiányos. 4 fol. – 26,5x34 cm.
(Bejegyzés nélkül, Liszt hagyatékából.)
- Ms. mus. L. 54/a–b. *Rheinweinlied*. A ffikar (R. 542/1, S. 72/1) zg. kíséretét a) szimf. nagyzkarrá, b) vonószkarrá üstdobbal meghangszerelte Huber Károly. a) Az átíró autográf partitúrája; b) kéziratos partitúra. 18 fol., 19 p. – 33x25 ill. 32,5x26 cm.
(A hangszerelés 1884 júliusában, a miskolci országos dalárünnepély céljaira, Liszt kérésére történt. Ld. az Országos Széchényi Könyvtár Ms. mus. 7.443 jelzetű kéziratát, mely a hangszerelés alapjául szolgált.)
- Ms. mus. L. 55. *Ave maris stella*. Az org. kíséretes nőikart (R. 499b, S. 34) A. szólóra, nőikarra és org.-ra átdolg. Liszt és B. Sulze. Kézirat, 6 fol. – 25,5x33 cm.
(Sulze munkája az org. szólam berendezése. Liszt-bejegyzés nélkül, Liszt hagyatékából.)
- Ms. mus. L. 56. *Der Ambrosianische Lobgesang „Te Deum laudamus“*. Kórus, org., ad lib. fuvósok. R. 533b, S. 27. Alexander Wilhelm Gottschalg (?) kézírata. 8 fol. – 33,5x24,5 cm.
- Ms. mus. L. 57. *Allegro di Bravura*. Zg. R. 30, S. 151. Korabeli másolat. 10 fol. – 22x30,5 cm.
- Ms. mus. L. 58/a–c. *Christus*. Az oratórium (R. 478, S. 3) 5. tételének eredeti partitúrára kéziratából 3 db. szöveges töredék.
(C. Motte-nak a 12 éves Lisztet ábrázoló körrajzáról restauráláskor fejtették le, egy a doborjáni szülőházat ábrázoló, autográf sorokat is tartalmazó fényképpel együtt.)
- Ms. mus. L. 59. *Christus*. Az oratórium (R. 478, S. 3) zg.kivonata. Nyomatott első kiadás: Leipzig–New York [1872], Schuberth, autográf bejegyzésekkel. 276 p. – 26x17,5 cm.
(Az előzéklapon található feljegyzés szerint a példány Liszt saját példánya volt. Az autográf bejegyzések kisebb jelentőségűek.)

Allegro moderato

Andante

Andante

crescendo

rit.

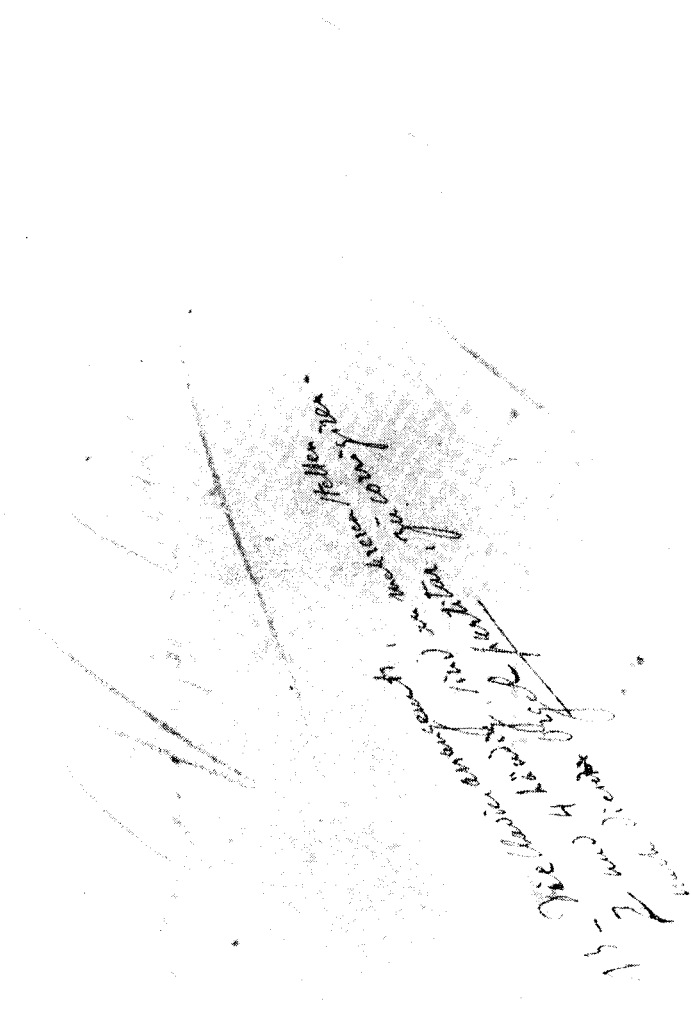
rit.

rit.

rit.

1. *Libera*. Ms. mus. L. 2, 2. p. Autográf.

ZENÉNEVESEZETI FOSZTÓLA
Névrövidíté - Subject
Ms. Mus. 82

TT 12

2. Via Crucis. Ms. mus. L. 3, címlap. Autográf.

A page of handwritten musical notation for a piece titled "Via Crucis". The score is written on ten staves, arranged in two columns of five. The notation is dense and includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings. The word "Andante" is written in the first staff of the left column. The right column contains a large section of the score that is heavily crossed out with multiple diagonal lines, suggesting it was either a rejected version or a section to be removed. The handwriting is in black ink on aged paper.

3. *Via Crucis*. Ms. mus. L. 3, 30^r (utolsó előtti oldal). Autográf.

4. Variationen

Variationen

über den Titel von Bach

Basso continuo der ersten Streicher

„Weinen, Klagen, Sorgen, Zorn“

von J. S. Bach

Paul Hermann, 1797 in Hannover

4. Variationen über „Weinen, Klagen“. Ms. mus. L. 5, cimlap. Autograf.

Handwritten musical score for "Variationen über „Weinen, Klagen“". The score consists of eight systems of music, each with a treble and bass staff. The notation is dense and includes various musical symbols such as notes, rests, slurs, and dynamic markings. The score is written in a cursive, handwritten style. The first system starts with a treble clef and a key signature of one flat. The second system has a treble clef and a key signature of one flat. The third system has a treble clef and a key signature of one flat. The fourth system has a treble clef and a key signature of one flat. The fifth system has a treble clef and a key signature of one flat. The sixth system has a treble clef and a key signature of one flat. The seventh system has a treble clef and a key signature of one flat. The eighth system has a treble clef and a key signature of one flat. The score is marked with "p" (piano) and "f" (forte) dynamics. There are also some handwritten annotations and corrections throughout the score.

5. Variationen über „Weinen, Klagen“. Ms. mus. L. 5, 8. p. Másolat, autográf kiegészítésekkel.

Der Familie J. H. de
Hoye von Sachsen-Meiningen,
gewidmet.

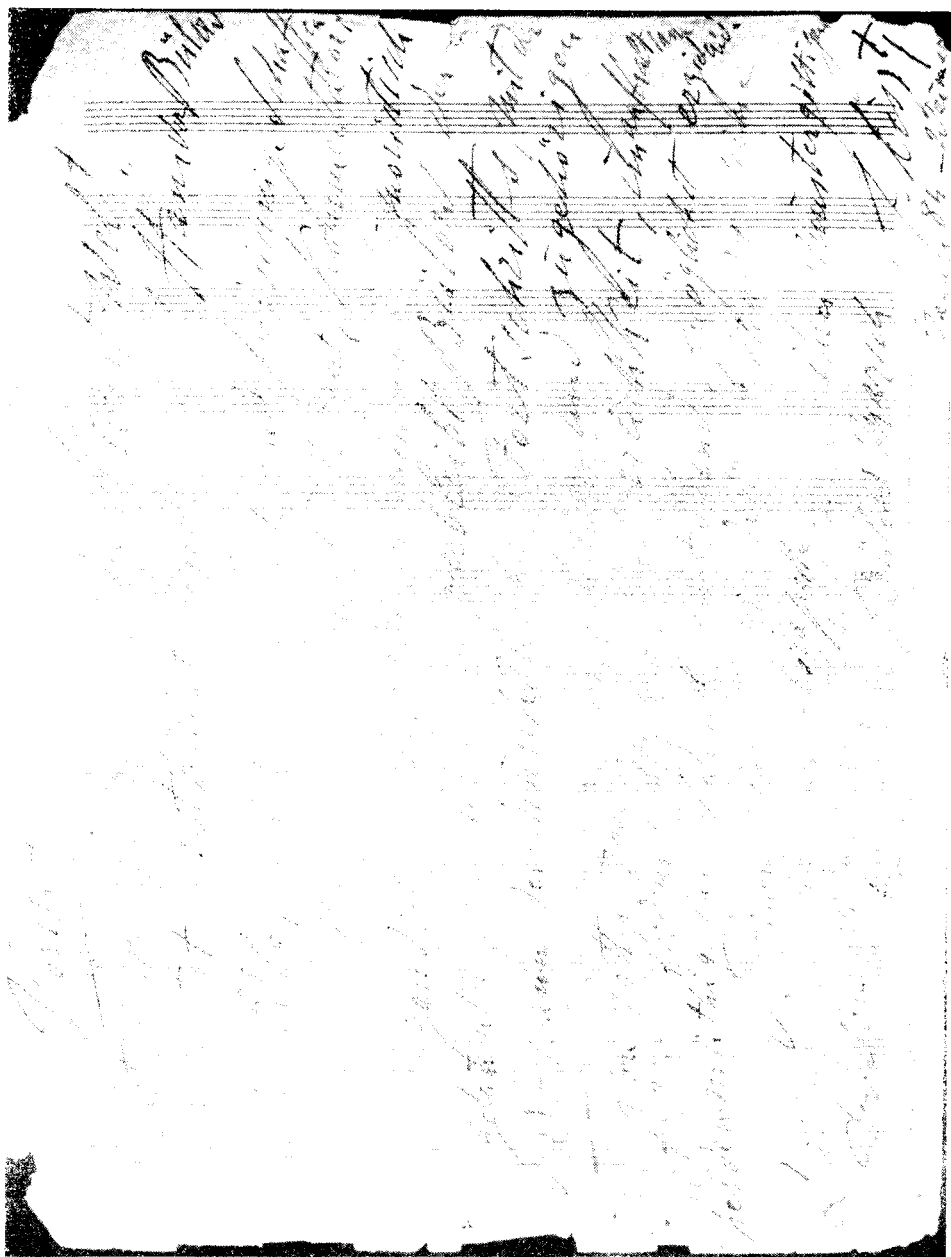
Bülow-Marsch
von F. Asch.

B. Köpcke:

Berlin

Für Klavier 2 und Violine

7. Bülow-Marsch. Ms. mus. L. 6/a. Az autográf címlap versője:
előszó (dedikáció) a 3 féle kiadáshoz.

The image displays a handwritten musical score for the 'Bülow-Marsch' by Franz Liszt, arranged for four hands on a grand piano. The score is organized into two systems, each containing two staves. The notation includes complex chordal textures and melodic lines. Key annotations include the word 'trionfante' written in cursive on the upper staves, and the number '16/17' indicating a specific measure. There are also several 'x' marks and other performance-related symbols scattered throughout the score. The handwriting is in black ink on aged paper.

8. Bülow-Marsch. Négykezes zongoraverzió. Ms. mus. L. 6/c, 27. p.
Wilhelm Weber másolata, Liszt kiegészítései.

Handwritten musical score for "Grand Duo concertant". The page contains several systems of musical notation, including staves with notes, rests, and dynamic markings. The score is written in ink on aged paper.

Key markings and annotations include:

- Andante* (written at the top left)
- Andante* (written below the first system)
- Andante* (written below the second system)
- Andante* (written below the third system)
- Andante* (written below the fourth system)
- Andante* (written below the fifth system)
- Andante* (written below the sixth system)
- Andante* (written below the seventh system)
- Andante* (written below the eighth system)
- Andante* (written below the ninth system)
- Andante* (written below the tenth system)
- Andante* (written below the eleventh system)
- Andante* (written below the twelfth system)
- Andante* (written below the thirteenth system)
- Andante* (written below the fourteenth system)
- Andante* (written below the fifteenth system)
- Andante* (written below the sixteenth system)
- Andante* (written below the seventeenth system)
- Andante* (written below the eighteenth system)
- Andante* (written below the nineteenth system)
- Andante* (written below the twentieth system)
- Andante* (written below the twenty-first system)
- Andante* (written below the twenty-second system)
- Andante* (written below the twenty-third system)
- Andante* (written below the twenty-fourth system)
- Andante* (written below the twenty-fifth system)
- Andante* (written below the twenty-sixth system)
- Andante* (written below the twenty-seventh system)
- Andante* (written below the twenty-eighth system)
- Andante* (written below the twenty-ninth system)
- Andante* (written below the thirtieth system)
- Andante* (written below the thirty-first system)
- Andante* (written below the thirty-second system)
- Andante* (written below the thirty-third system)
- Andante* (written below the thirty-fourth system)
- Andante* (written below the thirty-fifth system)
- Andante* (written below the thirty-sixth system)
- Andante* (written below the thirty-seventh system)
- Andante* (written below the thirty-eighth system)
- Andante* (written below the thirty-ninth system)
- Andante* (written below the fortieth system)
- Andante* (written below the forty-first system)
- Andante* (written below the forty-second system)
- Andante* (written below the forty-third system)
- Andante* (written below the forty-fourth system)
- Andante* (written below the forty-fifth system)
- Andante* (written below the forty-sixth system)
- Andante* (written below the forty-seventh system)
- Andante* (written below the forty-eighth system)
- Andante* (written below the forty-ninth system)
- Andante* (written below the fiftieth system)

10. *Winterreise*, Schubert nyomán. Ms. mus. L. 8, a ciklus címlapja. Autográf.

11. *Die Taubenpost*, Schubert nyomán. Ms. mus. L. 9, 10. p. Autográf.

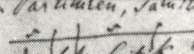
The image shows a handwritten musical score for a band. The score is arranged in staves for different instruments:

- Hörner** (Horns): The top staff, showing melodic lines.
- Cymbal**: A staff below the horns.
- Dreieck** (Triangle): A staff below the cymbals.
- Trommeln** (Drums): The bottom two staves, featuring rhythmic patterns with notes like *da da* and *ta da*.

Performance instructions and markings are scattered throughout the score:

- Solo marcato* appears in the horn part.
- mf* (mezzo-forte) is written in the horn part.
- tr. N.* is written in the triangle part.
- sub grassetto* and *sub grassetto* are written in the drum part.
- rit.* (ritardando) is written in the drum part.
- tr. marcato* is written in the drum part.

N. In Höhe, der Triangel, und später
die Becken, nur über eine Linie (wie in

allen meinen Partituren, sämtliche Schlagen
so setzen: etc
und nicht den von den vorherigen Zeiten
vollständig fortgesetzten Schlaginstrumenten die Saime eintragen. *F. Hoff*

Handwritten musical score for "Salve Polonia" in piano version, manuscript page L. 13, "A" p. Autograph. The page shows two systems of music with staves and handwritten notes. The left system is partially obscured by a diagonal line and the right system is also partially obscured by a diagonal line. The handwriting is in cursive and includes various musical notations such as notes, rests, and clefs.

13. *Salve Polonia*. Zongoraverzió. Ms. mus. L. 13, „A” p. Autográf.
 (Egy másik kézirat meghosszabbításának kezdete.)

The image shows a page of handwritten musical notation on a grid. The notation is dense and covers most of the page area. It appears to be a manuscript or a copy with additions. The notation is written in black ink on a white background with a faint grid. The notation consists of various symbols, including what looks like notes, rests, and other musical symbols, arranged in a structured manner. There are some larger, bolder symbols that might be part of the notation or just decorative elements. The overall appearance is that of a complex musical score or a set of instructions for a musical instrument.

14. *Vor hundert Jahren*. Ms. mus. L. 14, 12. p.
Friedrich Randeckart másolata, autográf kiegészítésekkel.

The image shows a page of handwritten musical notation for the funeral march of Beethoven's Heroic Symphony. The score is arranged in five systems, each with two staves. The first system is for the piano, with markings for 'Piano' and 'Cresc. - Dim.'. The second system includes vocal parts with the lyrics 'cre - scen - do' and 'cre - scen - do'. The third system is for the violin, marked 'Violini'. The fourth system is for the cello and double bass, marked 'Cello & Contr.'. The fifth system is for the piano. The manuscript is heavily annotated with corrections, including arrows, brackets, and various musical symbols. A small number '3' is written in the top right corner. At the bottom center, the text 'P. M. X. 3593.' is printed.

P. M. X. 3593.

15. *Marche funèbre de la Symphonie héroïque de Beethoven.*

Ms. mus. L. 20, 5. p. Első kiadás, autográf javításokkal.

22 *string*

p

Pedal mit jedem Takt

cresc.

molto

piu cresc.

sempre più rinforza.

Allegro trionfante, maestoso.

brillante

sempre stacc.

Pedal mit jedem Takt

16291

poco rallentato

16. *Hungaria*. F. Spiro zongoraátirata. Ms. mus. L. 24, 22. p.
Liszt autográf javításaival és utalásával a korrektúralapokra.

The image shows a page of handwritten musical notation for the Gretchen scene in Liszt's Faust Symphony. The notation is dense and includes various musical elements such as notes, rests, and dynamic markings. Key markings include 'ppb', 'cresc.', 'molto all.', and 'V. Solo.'. There are also some numerical annotations above the notes, possibly indicating fingerings or measure counts. The handwriting is in ink on aged paper, showing some signs of wear and slight discoloration.

17. *Faust-Symphonie*. Carl Tausig zongoraátírata. Ms. mus. L. 47.
A Gretchen tétel 6. p.-ja, Liszt autográf javításával.

The image displays a page of handwritten musical notation, likely a piano score. At the top, there are several staves with rhythmic markings and notes. Below these, a large section features a complex arrangement of notes and chords, possibly representing a specific musical passage or a section of the score. The notation is dense and includes various musical symbols such as clefs, notes, and rests. A prominent marking "Fine" is visible on the right side of the page, indicating the end of a section. The handwriting is clear and legible, characteristic of a professional composer's manuscript.

18. *Faust-Symphonie*. Carl Tausig zongoraátirata. Ms. mus. L. 47.
A kézirat utolsó oldala; alján Liszt autográf vázlatát.

Szepesi Zsuzsanna:

MAJOR ERVIN GYŰJTEMÉNYÉNEK KÉZIRATAI*

1. közlemény: Kottás kéziratok

Major Ervin zenetörténész (1901–1967) hagyatékát – a Művelődésügyi Minisztérium anyagi támogatásával – 1968-ban vásárolta meg az MTA Zenetudományi Intézetének könyvtára.

A „Major-hagyaték” egészét könyvek, kották, folyóiratok, kéziratok és az ú.n. „cédulaanyag” alkotják.

A kéziratoknak tekintett dokumentumokat az alábbi szempontok szerint csoportosítottuk:

Kottás kéziratok

I. Kötetes kéziratok

II. Nem kötetes kéziratok

Nem kottás kéziratok

III. Kötetes kéziratok

IV. Misszilis levelek

V. Egyéb kéziratok

VI. Kéziratos bejegyzésekkel ellátott nyomtatványok

VII. Limbus

A Könyvtár kéziratári anyagában a Major-hagyaték kéziratai (**Major-Fond**) a kettes sorszámot kapták. Ezen belül – a fenti csoportosításnak megfelelően – a dokumentumok sorszámozása folyamatos.

Katalógusunk első, az alábbiakban közreadott részében a kottás kéziratokat – a Fond I. és II. csoportját – ismertetjük.

A csoportokon belül a szerzői betűrendet követtük, ezek után található az anonym művek, címük betűrendjében.

A leírásban igyekeztünk betűhívek maradni, s ahol a szerzők kilétét sikerült megfejtünk, feltüntettük születési és halálozási adataikat.

A kéziratok leírását névmutató egészíti ki, melyben a művek ajánlásaiban szereplő neveket is meg lehet találni. E nevek ugyanis segíthetik a mű időbeni elhelyezését.

A névmutatóban dőlt betűvel szedtük azokat a neveket, amelyek címként fordulnak elő.

A nevek melletti számok a Fondon belüli tételszámra utalnak.

*Kötetünkben két dolgozat foglalkozik más-más megközelítésben a Zenetudományi Intézet Major-gyűjteményének zenei kézirataival. Szepesi Zsuzsanna a teljes kéziratos anyag könyvtári leírását adja, Papp Géza *A verbunkos kéziratos emlékei* címmel pedig a verbunkos kéziratokat dolgozza fel részletesen, incipitekkel. Szepesi Zsuzsanna cikkében az egyes tételek végén csillag jelzi, hogy az illető tétel Papp Géza feldolgozásában szerepel. (*A szerk.*)

Kottás kéziratok*Kötetes kéziratok*

2/1

BERLIOZ, Hector 1803–1869

Rákóczy Marche hongroise instrumenté pour grande Orchestre et developpée avec une coda nouvelle par —. Pesti emlék. Pesth. 12. Février 1846.

Másolat. — 15 f. — 32 cm.

A címlap jobb alsó sarkában bejegyzés: Langer Győző tulajdona. 1860.

2/2

ELBERT Imre 1860–1897

Nyitány /zenekarra/. [Partitúra és szólamok.] Budapest, 1884.

Autográf. — 38 f. — 33 cm.

A címlapon Erkel Ferenc és Nikolits Sándor aláírása.

2/3

ELBERT Imre 1860–1897

Nyitány /zenekarra/. [Partitúra.] Budapest, 1885.

Autográf. — 32 f. — 33 cm. [Az utolsó 3 f. üres.]

A címlapon Erkel Ferenc és Nikolits Sándor aláírása.

2/4

ELBERT Imre 1860–1897

Tamóra. Opera 4 felvonásban. Szövegét írta Váradi Antal. [Zongorakivonat.] [Budapest], 188[?].

Autográf. [?] — 158 f. — 34 cm.

[Az opera bemutatója 1895-ben volt a budapesti Operaházban.]

2/5

KERTAY Ede

A virágok birodalmában. Melodráma. Szavaltat magán ének és kar. Szövegét írta Jan-kai József. Zenéjét — tanár. [Budapest], 187[?].

Autográf. [?] — 24 f. — 25x32 cm.

A címlap nyomtatott. Külső borítóján: Nagy méltóságú Trefort Ágoston M:K: vallás és közoktatási Minister Urnak mély tisztelettel ajánlva a szerzőtől.

2/6

KIRSCHHOFER, Anton

[kompozíciói]. No.1–7. 19. század. — Egybemásolt kézirat. Autográf. [?] — 77 f. — 25x20 cm.

No. 1.

1ter theil von — Orchester Director. 1839.

No.2.

Der Todtengräber. gedicht von Ritter Braun von Braunthal in Musick gesetzt und seinem Freunde Herrn Adolph v[on] Thomekovich gewiedmet [!] von — Ehren Bürger von Agram. 1837.

No.3.

Lebewohl. [Für] Gesang und Forte Piano.

No.4.

Todtengräberlied von Heinrich Proch. in Musick gesetzt für Singstimme, und Violoncello, und Piano Forte von —. Professor der k:Academie, Solospieler und Orchester Director der Agramer Musick-Verein. 1839.

No.5.

Der Ausbruch der Verzweiflung von A[ugust Friedrich Ferdinand] v[on] Kotzebue. In Musick melodramatisch bearbeitet, und seinem freunde den Herrn Carl Vanini gewiedmet [!] von — Ehemaliges Mitglied des k:k Hof=Opern Theaters nächst dem Kärtnerhorn. 1837.

No.6.

/:Bellini's letzter Gedancke/ Variationen für die Violin mit Begleitung des ganzen Orchester's Componirt und seinem Freunde gewidmet Joh:G: Lindenthal von — Orchester Director und Solospieler des k: Städt: Theaters in Pesth. 1837.

No.7.

Variationen von Jos[eph] Benesch. Opus 18. u[nd] 19. neu zu samem Gestelt [!] von — Orchester Director des k: Agramer Theaters. 1838.

2/7

KLEIN, Heinrich 1756–1832

Missa romana. Sancti Benedicti a 4 Voci. Canto, Alto, Tenore, Basso. Organo con Violine ad Libitum für Kenners, und Liebhabers der Kunst. Von Herrn — Professor der Musik in Pressburg. 19. század eleje. Egykorú kézirat. — 22 f. — 23x30 cm.

2/8

MIHALOVICH, [Ödön] E. v[on] 1842–1929

[stílusgyakorlatai]. Leipzig — München, 1864–1866.

Autográf. — 75 f. — 26x17 cm.

2/9

[MOSONYI] BRAND, M[ihály] G. 1815–1870

[Siebentes] 7tes Quartett für 2 Violinen, Viole und Cello componirt und zugeeignet seinem Freunde Ignaz Pfeffer. — 19. század közepe.

Autográf. [?] — 38 f. — 33x24 cm.

2/10

PATACHICH Károly

csárdásai zongorára illesztve. 19. század első fele. Autográf. [?] — 22 f. — 33x25 cm.

1. Anna csárdás. Szerzette és Édes anyjának ajánlotta —.

2. Eszti csárdás. Szerzette és T. Cz. Rosenfeld Vilmosné született Vodjáner Eszthera asszonynak ajánlotta —.

3. Borka csárdás. Szerzette és tekintetes Angrethi Kempfné született Pluzéki Borbála asszonynak ajánlja —.

4. Doppler csárdás. Szerzette és Doppler Ferencz Úrnak nemzetőri karnagynak ajánlotta — nemzetőri főkarnagy.

5. Gábor csárdás. Szerzette, és Tóthprónai Báró Prónai Gábor Urnak Ó Excellentiának a Budapest Zenede Elnökének ajánlotta — a Budapesti zenede tagja, és orvosa.

6. Svábhegyi csárdás. Szerzette —. — 1834 február hó 19kén a Budai országház termeiben a Svábhegyen építendő Kápolna javára alorczás táncz vigalom alkalmával legelőször nagyobbított zenekarral előadódott.

7. Ilka csárdás. Szerzette —.

8. Szadai csárdás. Szerzette és Gróf Pejácsevics Antal és János Uraknak Ó Méltóságuknak ajánlotta —.

9. Sándor csárdás. Szerzette és Nagy, és Kis Keresdi Kiss Sándor Urnak Ó Nagyságának ajánlotta —.

10. Pokol csárdás. Szerzette —.

2/11

SALZMANN, [Carl Gottfried] 1797—?

Zweiter Kurs des General Basses im Wiener Conservatorium vorgetragen v[on] K:K Professor —. 19. század eleje.

Egykorú kézirat. — 156 f. — 22x16 cm.

2/12

SAXLEHNER Andor 1857—1938

Polonaise /A-dur/. Op.12. Zongorára szerzé —. Professor Frau Auguste Rennebaum als Zeichen seiner Bewunderung und hohen Wertschätzung gewidmet vom Componisten. Weihnachten 1914.

Autográf. — 5 f. — 26x33 cm.

2/13

WESSELY Eduárd János

Kedv — Kerengő. Zongorára készíté — karmester és tanító. Mély tisztelettel ajánlja Méltóságos Almási 's Gödrei Siskovits József urnak Királyi Udvari Tanácsnoknak, s Tekintetes Nemes Verőcze Vármegye Fő Ispányának. Pécs, 1842. télhó 29kén. Autográf. — 12 f. — 18x27 cm.

2/14

ZÁNNOTTI, Candido

Cavatina, e Coro a tre voci. Composta dal Maestro — in onore del giorno Onomastico di S „E” la Contessa Teresa Esterhasy. 19. század eleje.

Egykorú kézirat. — 23 f. — 21x38 cm.

2/15

[ZIMMERMANN] ZIMERMANN, [Anton] Antonio 1741[?]-1781

Cantata a 15. [Partitúra]. B, T; 2 fuvola, 2 oboa, 6 klarinét, 2 fagott, 2 kürt in a, 2 timpani, 2 principale, 2 hegedű, 2 brácsa, basso. (Szöveg: „Ziehet ein zu diesen Thoren...”). [Pressburg?], 18. század.

Egykorú kézirat. – 49 f. – 23x32 cm.

2/16

Cultus Dei et Sanctorum eius in Precibus et Hymnis usui Juventutis Literariae per Regnum Hungariae. Novis curis propositus. 1838.

Egykorú kézirat. 79 f. – 18x12 cm.

2/17

Katolikus egyházi énekek kéziratoss kotta- és szövegmásolatai. [Összegyűjtötte]: Lentsei Szabadi ... János zenei mester. Pápa, 1835. – 74 f. – 24x19 cm.

Egykorú kézirat.

2/18

Katolikus egyházi énekek. Kéziratoss kotta- és szövegmásolatok. [19. század].

Egykorú kézirat. – 20 f. – 21x38 cm.

2/19

Katolikus egyházi énekek. Kéziratoss kotta- és szövegmásolatok. 19. század.

Egykorú kézirat. – 32 f. – 25x20 cm.

2/20

Magyar nemzeti és nép dalok. Összeszedte Kiuthaja [Kütahya, Törökország] 15a Martü 1851-ben Harczy Gábor.

Egykorú kézirat. – 29 f. – 23x30 cm.

Mellékletben Major Ervin feljegyzései: 6 f. + 1 db újságkivágat.

2/21

Mise énekek. Kéziratoss kotta- és szövegmásolatok. [Összegyűjtötte] Proszk [János?] főtanító. Körmend, 1859.

Egykorú kézirat. – 15 f. – 20x17 cm.

2/22

Missale Musicum. Continens VIII. Sacra Solemnia. Descriptum sub gubernio A.V.P. Danielis Nagy. Diffinitoris actualis pro tempore praesidentis pro choro convent. Pest, 1772.

Egykorú kézirat. – 104 f. – 32x23 cm.

2/23

Vegyes gyűjtemény a 19. századból. Egykorú másolatok. Több kéz írása. – 61 f. – 31x24 cm.

1. NAGY Pista
Honvéd négyes. Zongorára készíté és hazánk lelkes hölgyeinek tisztelettel ajánlja —. Pest, 186[?].
2. MADUROWICZ, Ladislas de
Mazur pour le piano, composé et dédié à Madame Adèle Beckmann.
3. SZÉNFY Gyula
Zséli emlék. [Zongorára.]
4. KÁLÓZDY János 1812[?]-1882[?]
Neruda csárdás. [Zongorára.]
5. NÉMETH János [SZENTIRMAJ Elemér] 1836-1908
Napkelet-csárdás. Vahot Imrének ajánlva. A „Napkelet” előfizetőinek emlékéül szerzé, és zongorára alkalmazá —. 1860.
6. [BARTAY Ede] 1825-1901
Tücsök nóta. Csárdás. [17^{ik} mű].
[A másoló Bartalus Edét tüntette fel szerzőként. Major Ervin javította Bartay Edére.]
7. MÜLLER József (19. század)
Magyar induló [zongorára].
[Major Ervin megjegyzése: „Kossuth induló”].
8. MÜLLER József
Toborzó induló [zongorára].
9. MÜLLER József
Pesti önkéntesek indulója [zongorára].
[Müller József 1848-ban a Pesten állomásozó 62.cs. kir. ezred karmestere volt.]
10. ERKEL Ferenc
Hunyadi László indulója [zongorára].
11. GYARMAHTY Miklós
Népdal. Szövege Petőfy [!] Sándortól. („Nem ver meg az Isten engem...”).
Dallama — tól.
12. EGRESSY Béni 1814-1851.
Komáromi utóhangok: Klapka-induló [zongorára].
13. Komáromi család.
[Major Ervin megjegyzése: Müller József Klapka indulója.]
14. TASCHNER Antalné
G. indulója [zongorára]. [Major Ervin megjegyzése: Görgey indulója.]
15. MÜLLER Ferenc
Battyányi induló [zongorára].
16. La Marseillaise. Deux marches nationales [pour le piano].
17. La Parisienne. Deux marches nationales [pour le piano].
18. Komáromi emlék.
19. [LAVOTTA János] LAVOTA
Szigetvár ostroma. Eredeti magyar ábránd. A nép közt forgott százados zene-töredékekből alkotta —. Özvegy báró Forray Andrásné szül: gróf Brunsvik Juliának mély tisztelettel ajánlja Kirch János ... zenetanító.

20. Tolnai lakodalmas [zongorára].
21. Mazur [zongorára].
22. [KECSKEMÉTI Józsi] KECSKEMÉTY József ?–1859
Ceglédi emlék. Eredeti csárdás. Zongorára szerzette —.
23. Mazur [zongorára].
24. [KECSKEMÉTI Józsi] KECSKEMÉTY József ?–1859
Ismeretség, Testvériség, Egyenlőség, Örökké. Testvér táncz Lakatos Sándor-
tól. Zenéjét zongorára szerzé —.
25. RÓZSAVÖLGYI [Márk] 1789[?]-1848
Kör-tánc.
26. ELLENBOGEN Adolf 1825[?]-1880
Sárga csikó. Csárdás [zongorára].
27. ELLENBOGEN Adolf 1825[?]-1880
Fakó lovam. Csárdás [zongorára].
28. TRAVNYIK János 1816–1864
A hongszeretet. Zongorára.
29. Rákócy' toborzója [zongorára]. 1848.
30. Uj Mazur [zongorára]. 1848.
31. [Két népdal zongorára]. 1. Beszegődtem Tarnócára juhásznak... — 2. Hótul fehér
a gyöngyösi hegytető...
32. [ERKEL Ferenc] 1811–1893
Két pisztolyból. Az alföldön halász legény vagyok én. [Zongorára].
33. FARKAS Miksa
Széchenyi induló [zongorára]. Széchenyi Béla és Ödönnek ajánlva.
34. LISZT Ferenc 1811–1886
Változatok „Tiszántúli szép leány” című dal felett. [Zongorára].
35. STRAUSS, Josef 1793–1866
Policinello-Quadrille. [Zongorára].
36. FÁBRY János
Losonci emlék. Szerzé —. A lelkes honfiak- és honleányoknak ajánlja a
szerző. Osgyánban, 1852.

2/24

„Verbunkos kézirat” [Vegyes tartalmú zenegyűjtemény zongorára. Egyházi énekek, világi dallamok, német, francia, stb. táncok, indulók és egyéb darabok között tíz magyar tánc.] 19. század.

Egykorú kézirat. — 40 f. — 31x22 cm.

A borítófedél verzőjén található elnevezés Major Ervintől származik.*

Nem kötetes kéziratok

2/25

BÁLVÁNSZKY Sámuel

Marcia ungarica. (Oboa I, II; Fagott I,II; Corno I,II.) Major Ervin másolata. — 12 f. — 16x25 cm.

268

2/26

BARTÓK Béla 1881–1945

Danse orientale. [1900]. Az eredeti kéziratról készült újságközlés xeroxmásolata. – [D 60a; megjelent a Pressburger Zeitung 1913. december 25-i számában.] – 1 f. – 29x21 cm.

2/27

BARTÓK Béla 1881–1945

Este a székelyeknél. [Tíz könnyű zongoradarab V.] [Az első kiadás metszőpéldánya.] 1908.

Autográf. – 1 f. – 35x26 cm.

2/28

BARTÓK Béla 1881–1945

Kossuth. /Szinfóniai [!] költemény./ [1903].

Idegen kéztől származó feljegyzések a tételek incipitjeiről és fontosabb motívumairól, szöveggel. – 7 f. – 20x16 cm.

2/29

BARTÓK Béla 1881–1945

Musique paysanne serbe /No. 1–21/ et bulgare /No. 22–28/ du Banat. Budapest, 1935.

Fényképmásolat az eredeti kéziratról. – 23 f. – 24x18 cm.

[Az eredeti kézirat az MTA Zenetudományi Intézet Bartók Archívumában található.]

2/30

BARTÓK Béla 1881–1945

Ostinato. [Mikrokosmos 146.]

Fényképmásolat az eredeti kéziratról. – 2 f. – 35x25 cm.

2/31

BARTÓK Béla 1881–1945

Tánc-Suite. [1923].

Fényképmásolat az eredeti kézirat első oldaláról. 1 f. – 30x24 cm.

[Az eredeti kézirat a Budapesti Történeti Múzeum tulajdona.]

2/32

BARTÓK Béla 1881–1945

Tót népdal. /1916/. [Az I. rondó zárószakaszának első megfogalmazása.]

Autográf. – 1 f. – 32x27 cm.

2/33

BARTÓK Béla 1881–1945

Zöld Marci. Fonogr. gyűjt. 1907. Felső-Iregh (Tolna m.)

Autográf. [Támlap]. 1 f. – 34x21 cm. + 1 db boríték Major Ervinnek címezve.

2/34

BEETHOVEN, Ludwig van 1770–1827

Marcia alla Turca. Aus dem Nachspiele: Die Ruinen von Athen von —. [Op. 113.]
Für 2 Pianoforte's zu 8 Händen arrangirt von Wilhelm Wagner. Pianoforte primo. —
Pianoforte secondo. 19. század.

Wilhelm Wagner autográfja. — 4+4 f. — 24x32 cm.

2/35

BEETHOVEN, L[udwig] van 1770–1827

Ouverture de Prométhée. Oeuvre 43. Arrangée pour le Piano Forte à deux mains
[par] Wilhelm Wagner. 19. század.

Wilhelm Wagner autográfja. — 4 f. — 24x32 cm.

2/36

BEETHOVEN, Ludwig van 1770–1827

Sechs Gesänge. [Op. 75. Nr. 2.] Neue Liebe neues Leben. [Gedicht von Johann
Wolfgang von Goethe].

Eredeti kézirat xeroxmásolata. — 1 f. — 21x30 cm.

2/37

BEETHOVEN, Ludwig van 1770–1827

Trauermarsch von — für zwei Pianofortes zu acht Händen arrangirt von Wilhelm
Wagner. Pianoforte primo. — Pianoforte secondo. 19. század.

Wilhelm Wagner autográfja. — 4+4 f. — 24x32 cm.

2/38

BENGRÁF József 1745–1791

Ballet Hongrois /1784/.

Major Ervin másolata. 1 f. — 34x24 cm.

2/39

BLASKOVICH Gyula

Gyászhangok Forinyák Géza sírjánál. Magyar ábránd toborzó és friss. Zongorára
szerzé —. 1860.

Autográf. [?] — 6 f. — 33x35 cm.

2/40

BLASKOVICH Gyula

[Két] 2 népdal. 1. Rab vagyok én. Losonczy Lászlótól. — 2. Fülemlile kis madár.
Székely népdal. 11^{ik} mű. Zongorára és énekhangra szerzé —. 1860.

Autográf. — 2 f. — 33x25 cm. — Az első f. csonka.

270

2/41

BLASKOVICH Gyula

Népdalok. [Énekhangra, zongorára]. (Rab vagyok én mostanában. Losonczy László. 4. mű. — Fülemile kismadár. Székely népdal. 5. mű. — Búmalom. Czuczor Gergely. 7. mű. — Kisleány gondja. Czuczor Gergely. 8. mű. — Bús legény. Czuczor Gergely. 10. mű.) [1860?].

Autográf. — 4 f. — 26x33 cm.

2/42

BLASKOVICH Gyula

Népdalok. [Énekhangra, zongorára.] (Rab vagyok én. Losonczy László. 4. mű. — Fülemile kis madár. Székely népdal. 5. mű. — Búmalom. Czuczor Gergely. 7. mű. — Kis leány gondja. Czuczor Gergely. 8. mű. — Bús legény. Czuczor Gergely. 10. mű. — A szerelmes betyár. Dalmady [Győző]. 11. mű. — Szomorú fűz. Kuliffay Ede. 12. mű.) [186?].

Autográf. — 5 f. — 21x27 cm.

A művek sorszámát idegen kéz átírta.

2/43

[BRUNSZVIK Géza?]

Géza csárdás [zongorára.] 19. század.

Egykorú kézirat. 2 f. — 32x25 cm.

Címlap jobb alsó sarkában: Emlék Rozsos Alvinától.

Major Ervin feltételezése szerint a szerző —.

2/44

BÜLOW, Hans von 1830–1894

[Klavierstück] Tempo di Mazurka. Der genialen Künstlerin Frau Lilla von Bulyovszky zu geneigtem Erinnern an Ihren Verehrer und Bewunderer —. Berlin, 1859.

Autográf. 1 f. — 14x22 cm.

2/45

CZERNY, Carl 1791–1857

Krönungs=Marsch für das Piano=Forté zu vier Hände. Componirt bey Gelegenheit der am 25ten Sept: zu Presburg Stattgefundenre Krönung Ihrer Majestät der Kaiserin als Königin von Ungarn CAROLINA von —. [Pressburg, 18?].

Egykorú kézirat. 2 f. — 23x31 cm.

2/46

CSANÁDY Virgil ?—1921–24 körül

Kossuth-néphimnusz Pósa Lajos versére. Éneke, zongorára. 19[?].

Major Ervin szerint autográf. 2 f. — 32x25 cm.

2/47

CSANÁDY Virgil ?–1921–24 körül

Régi magyar dalok és kurucz zenekincsek. — átiratai. 19[?].

Egykorú kézirat. — 4 f. — 34x27 cm.

1. Elrepült a fecske. [Dal énekhangra, zongorára.] Zenéjét szerzé —. Szövegét írta Antal Iván.

2. Rákóczykori zenekincsek I–II. Hungarica. Magyar fuvagtáncz. — Czinka Panna kesergője. Zongorára átirta —.

2/48

CSATSKÓ Imre 1804–1874

Megelégedés Bajza Józseftől. Zenéjét szerzette —. (Tenore, Bassi.) 1847.

Autográf. [?] — 3 f. — 25x33 cm.

2/49

[CSERMÁK] CHERMÁK Antal 1774[?]-1822

Az intézet veszedelem vagy Haza szeretete. Nemzeti muzikára, melyeket forte piánóra és az hegedűre alázatossan [!] ajánlja az magyar nemességnek Chermák Antal. Versegh, 1809.

Az eredeti kézirat fotomásolata. — 13+6 f. — 21x30 cm.

2/50

CSERMÁK Antal 1774[?]-1822

Keserv. Ábránd magyar szellemben öt vonóshangszerre. (Violino I,II; Viola, Cello, Violone). [Szólamok.]

Egykorú kézirat után, 1934-ben készített másolat. — 5 f. — 34x27 cm.*

2/51

CSERMÁK Antal 1774[?]-1822

Magyar nóták három vonóshangszerre. Violino 1mo, Violino 2do, Violoncello. 19. század.

Az eredeti kézirat fotomásolata. — 22 f. — 18x13 cm.*

2/52

[DANKÓ Pista] 1858–1903

Vásárhelyi sétatéren. Eredeti népdal ismeretlen szerzőtől. [Szöveg: Pósa Lajos]. 1890.

Kacsóh Pongrácz lejegyzése. 2 f. — 25x16 cm.

A szerző és szövegíró kilétét Major Ervin állapította meg.

2/53

DOHNÁNYI [Ernő] Ernst von 1877–1960

Variationen und Fuge über ein Thema von E.G. für Pianoforte componiert und Frau Emma Gruber zugeeignet. Op.4. (comp. 1897).

Autográf. — 12 f. — 34x26 cm.

272

2/54

DRUSCHETZKY György 1745–1819

Verbunkosok. (Oboa I,II; Klarinét I,II; Fagott I,II; Corno I,II.) [Szólamok].
Major Ervin másolata. – 16 f. – 35x26 cm.*

2/55

DRUSCHETZKY [György] 1745–1819

Werbung di G. (Corni in Es; Fagott I,II.)
Major Ervin másolata. – 1 f. – 25x27 cm.*

2/56

EGRESSY Béni 1814–1851

Csárdás. Szerzé és Hollósy Kornélia kisasszonynak ajánlja —. Zongorára, fuvalára,
két hegedűre, violára, gordonkára, brugora, (fuvalára) és physharmonikára alkalmazva.
Egykorú kézirat. – 9 f. – 33x25 cm.*

2/57

[EGRESSY Béni] 1814–1851

Hontalan. [Zongorára]. + RISZNER [József] Josef: Tolnai lakodalmas csárdás [zon-
gorára]. 1850.
Egykorú kézirat. – 2 f. – 21x29 cm.*

2/58

[EGRESSY Béni] 1814–1851

Isten áld[!] meg a magyart. Kölcsey [Ferenc] [verse]. [Partitúra]. [Pest, 1844.]
Egykorú kézirat. – 2 f. – 26x33 cm.
[Az 1844-es himnusz-pályázatra beküldött 3-as számú mű.]

2/59

[EGRESSY] EGRESSI [Béni] 1814–1851

Komáromi emlék [zongorára]. 1846-ból származó másolat. – 2 f. – 32x26 cm.*

2/60

EGRESSY [Béni] Benjamin 1814–1851

Országgyűlési nóta. Eredeti magyar [zongorára.] Szerzé —.
Egykorú kézirat. – 2 f. – 33x26 cm.*

2/61

[EGRESSY] EGRESSI Béni 1814–1851

Részség a hazáért. [Énekhangra, zongorára]. 19. század végi másolat. – 2 f. –
34x27 cm.
A verzók üresek.

2/62

EGRESSY Béni

Tisza parti csárdás. — Debreczeni csárdás [zongorára]. + GRÜNFELD Antal: Butszó hangok. — Reggeli gondolatok. Zongorára. 1849-ben készített másolat. — 8 f. — 26x33 cm.*

2/63

ELLENBOGEN Adolf 1825[?]-1880

Nemzeti induló zongorára. 18[?].

Autográf. — 2 f. — 33x26 cm.

2/64

ELLENBOGEN Adolf 1825[?]-1880

Palotás zongorára. — Csárdás zongorára. 18[?].

Autográf. — 4 f. — 33x26 cm.*

2/65

ERKEL F[erenc] 1810-1893

Alpenunschuld. Gedicht von J. N. Vogl. Musik von ——. 18[?].

Autográf. — 4 f. — 24x30 cm.

2/66

ERKEL Ferenc 1810-1893

[Dalok] — A kalandor; Két pisztoly; Egy szekrény rejtelvei; A rab; Zsidó c. népszínmű kísérőzenéiből.

1940-es évekből származó másolat. — 50 f. — 34x22 cm.

2/67

ERKEL Ferenc 1810-1893

A halálnak. Gyászkar.

Egykorú másolat. — 2 f. — 33x24 cm.

2/68

ERKEL Ferenc 1810-1893

„Hattyúdall” /:Schwanengesang/ [a] Hunyady[!] László operából.

Egykorú másolat. — 6 f. — 33x25 cm.

A 6. folio verzóján ceruzás másolat: Szentirmay Elemér: Tilinkó dal.

2/69

ERKEL Ferenc 1810-1893

Nyitány a Báthori [!] Mária operához. Partitúr. Hangszerelte: Venczel Rezső zenetanító. 1882.

Venczel Rezső autográfja. — 11 f. — 25x33 cm.

274

2/70

ERKEL Ferenc 1810–1893

Sarolta. (Sarolta-Arie.) 19. századi másolat. – 7 f. – 33x26 cm.

2/71

[ERKEL Ferenc]

Sobri két kedvelt népdala [a] Két pisztoly-ból. Éneklí a nemzeti színházban Füredy [Mihály] ur. 19. század végi másolat. – 2 f. – 33x25 cm.

2/72

ERKEL Gyula 1842–1909

Elegie funebre. [Zongorára]. 18[?].

Egykorú kézirat. – 10 f. – 26x20 cm.

2/73

ERKEL Gyula 1842–1909

Változat, Pauli Richard urnak barátilag ——. [Zongorára]. Pest, 1864.

Autográf. [?] – 2 f. – 33x25 cm.

2/74

ERNESTI, I.

[Vierundzwanzig] 24 Deutsche Tanze. Componirt und gewidmet für die Societats Balle der Gräfin Teleky im Jahre 1817. Erster Heft.

Autográf. – 13 f. – 23x31 cm.

2/75

ERNESTI, I.

[Vierundzwanzig] 24 Detusche Tanze. Componirt und gewidmet für die Societats Balle der Gräfin Teleky im Jahre 1817. Zweiter Heft.

Autográf. – 14 f. – 23x31 cm.

2/76

ERNST, Heinrich Wilhelm 1814–1865

Elégie. [Op.10.] Für das Pianoforte übertragen von Erkel [Ferenc].

Egykorú kézirat. – 4 f. – 24x32 cm.

2/77

ESTERHÁZY Gräfin [ESTERHÁZY Imréné]

Menuett auf Forte Piano von der ——. + 6 Deutsche und Coda für das Piano-Forte. Componirt von Graf Ludwig Széchényi. [A 6. darab töredékes másolat.]

Major Ervin másolata. – 2 f. – 33x25 cm.

277

2/78

FARKAS Miska 1829–1890

Sopronyi emlék csárdás. Zongorára szerzé és méltóságos gróf Keglevich Károly Császári Királyi kamarás Urnak mély tisztelettel ajánlja —. 18[?].

Autográf. [?] – 3 f. – 33x25 cm.

2/79

FÁY András 1786–1864

Fóti dal. Vörösmarty [Mihály verse]. — [Dalok] Vörösmarty [Mihály], Erdélyi [János], [Czuczor Gergely] [versére]. — Borsodi népdal. 19. század.

Egykorú kézirat. — 4 f. — 20x26 cm.

Major Ervin szerint az utolsó négy dal Egressy Béni szerzeménye.

2/80

[FUSZ János] FUSS, Johann 1777–1819

Beruhigung aus Karoline Pichler, geb: von Greiners Clivier. In Musik gesetzt für Gesang mit Begleitung des Piano-Forte, und der Frau Josephine von Csuzÿ, geborne von Kwassaÿ hochachtungsvoll gewidmet von —. 18–19. század.

Egykorú kézirat. — 4 f. — 23x30 cm.

2/81

FUSZ János [?] 1777–1819

Graduale és offertorium S-A-T-B hangokra; VI.I(2); VI.II(2); VIa(2); Violone (2); Cl.I,II; Cor.I,II; Org. 18–19. század.

Egykorú kézirat. — 17 f. — 31x24 cm.

2/82

[FUSZ] FUSS, [János] Johann 1777–1819

Das Lied der Meinen Charlotte mit Begleitung des Piano Forte von —. 19. század végi másolat. — 2 f. — 20x28 cm.

A címlap alján B. A v. C rövidítés.

2/83

[FUSZ János] 1777–1819

Ouverture à grand orchestre du Melodrame: Isaac par Jean Fuss. [Partitúra].

Major Ervin másolata [Múz. mus. pr. 33.]. — 22 f. — 27x34 cm.

2/84

[FUSZ János] 1777–1819

Quatour pour Cor. de Bassette, Violon, Alto et Violoncello. Composé par Jean Fusz. Op. 2.

A szólamokat Major Ervin másolta le a Nemzeti Zenede 2882. jelzetű műve alapján. — 10 f. — 34x25 cm.

276

2/85

FUSZ János 1777–1819

Rondo. Hegedűre, zongorára.

Major Ervin másolata. – 4 f. – 34x25 cm.

2/86

GRILL, [János?] ?–1854 előtt

Jägers-Abendlied. Gedicht von Göthe. [!] In Musik gesetzt von —. 19. század.

Egykorú kézirat. – 3 f. – 23x31 cm.

2/87

[HAHNER MAKARIUS] HÁNNER urtól

készített magyar nóta. [Vonósnégyesre, szólóhegedűre.] Partitúra és szólamok. 1+6 f. különféle méretben.

A szólamokat 1934-ben ismeretlen személy másolta le a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Könyvtárában található [jelzete: 12478] műről. A spartírozás Major Ervin munkája.

[v.ö.: Bónis Ferenc: Magyar táncgyűjtemény az 1820-as évekből. In: Zenetudományi tanulmányok 1. Bp. Akad. Kiadó. 1953. 726. p.]

2/88

HAYDN, Michael 1737–1806

Requiem in Es a canto, alto, tenore, basso. Violino 1mo et secondo. Clarinetto 1mo et secondo. Corni 1mo et secondo con organo. [Partitúra. – Kürtszólamok hiányoznak.]

Major Ervin másolata 1931–32-ből. – 16 f. – 27x34 cm.

2/89

HELLER, Stephen 1813–1888

Im Walde. Op. 136. No. 1. Paris, 1875.

Faksimile. 1 f. – 17x11 cm.

2/90

HELTAI Sándor

„Oh csak még egyszer összejönnénk”. Dal Reviczky Gyulától. Zenéjét szerzette —. 19. század.

Egykorú kézirat. – 4 f. – 30x24 cm.

2/91

HENSELT, Adolf 1814–1889

Rákóczy. Marche Hongroise nationale arrangée pour le piano par —. 19. század.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 33x26 cm.

2/92

HERFURTH, Carl ?–1864

Ländler. (No. 1–6.) Für das Piano Forte. 1830.

Egykorú kézirat. – 4 f. – 24x31 cm.

2/93

HOLLUB, W.

Bismark csárdás für Piano Forte. 19. század.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 32x25 cm.

2/94

HUBER Imre

Baráti kör. Csárdás. Zongorára szerzé —. 19. század.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 32x25 cm.

A verzók üresek.

2/95

HUBOVSKY, Ph. v[on]

Flora Walzer für das Piano Forte von —. /: Im leichten Styl /. 19. század.

Egykorú kézirat. – 3 f. – 22x30 cm.

2/96

HUSZÁR Pongrác

Versenygő magyar-darab zongorára. 19. század.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 33x25 cm.

2/97

JANIGH, Paul

Concertant Variationen für das Piano Forte mit Begleitung Violin oder Flöte. Compon. und ehreurchtswoll gevidmet [!], denen Hoch-Edel-geborenen Charlotte und Viktor Okolitsányi v[on] Okolitsna von —. 19. század.

Egykorú kézirat. – 8 f. – 31x25 cm.

2/98

JANKO Miska

Búcsúzú zongorára — túl. [1849. utáni évek].

Egykorú kézirat. – 2 f. – 23x30 cm.

2/99

JOÓ Károly 1842–1917

Szentesi emlék. Népdal. Szövegét Szivós Béla [írta]. 19. század eleje.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 31x25 cm.

A 2. f. jobb alsó sarkában Herman Lipót aláírása.

278

2/100

KACSÓH Pongrác 1873–1923

Kukorica Jancsi belépője. Én a pásztorok királya... 1920. dec. 5.
Autográf. — 2 f. — 33x26 cm.

2/101

KÁLDY Gyula 1838–1901

Hallgató magyar. /1722/. /Czinka Panná-tól./ Vonós négyesre, tárogatóra, 4 kezű zongora kísérettel alkalmazta —. 19. század vége. — 6 f. — 35x25 cm.

Major Ervin feljegyzése szerint a címlap autográf, a kotta valószínűleg másolat.

2/102

KÁLDY Gyula 1838–1901

Rákóczi siralma /tárogató-ra/ zongora kísérettel alkalmazta —. 19. század vége. — 3. f. — 35x25 cm.

Major Ervin feljegyzése szerint a címlap autográf, a kotta valószínűleg másolat.

2/103

KAROSA Endre

Talpra magyar! Induló. Szövege Petőfy [!] Sándortól. Dallama — től. Ezen dallam szereztetett S. a Ujhelyben 1848-ik év Martius 20-ikán.

Egykorú kézirat. — 2 f. — 33x26 cm.

2/104

[KECSKEMÉTI Józsi] KECSKEMÉTY Josef ?–1859

Csongrádi emlék. Csárdás. — Zepperl polka [zongorára], 19. század.
Egykorú kézirat. — 4 f. — 32x25 cm.

2/105

[KECSKEMÉTI] KECSKEMETHY Károly

Mexikói induló zongorára alkalmazva. 19. század.
Egykorú kézirat. — 2 f. — 25x33 cm.

2/106

KEGLEVICH Károly

Búcsú dal. Éneklette Carl Henriette kisasszony a Madridi spanyol kir. operaház énekesnéje. Irta Kazinczy Gábor. Muzsikára tette és Carl Henriette kisasszonynak ajánlja —. 183[?].

Egykorú kézirat. — 2 f. — 33x25 cm.

2/107

KHAYLL, Aloys

Variationen für den Czakan in gänzlich Ehrfurcht dem Herrn Baron von Josika gewidmet von —. 1835.

Egykorú kézirat. — 2 f. — 31x24 cm.

2/108

KISFALUDY Sándor 1772–1844

Insurrekciós induló. (Ob.I,II; Kl.I,II; Fg.I,II; Kürt I,II.) Szólamok.

Major Ervin másolata. 7 f. – 33x26 cm.

2/109

KLEINHEINZ, [François Xavier] 1765–1832

Polonaise für Clavier. 19. század eleje.

Egykorú kézirat. – 13 f. – 23x32 cm.

2/110

KLEINHEINZ, François Xavier 1765–1832

Variation sur un theme de l'opera /:der Freen Krieg :/. Pour le Forte=Piano. 19. század eleje.

Egykorú kézirat. - 20 f. – 24x31 cm.

2/111

KODÁLY Zoltán 1882–1967

[Ötvennégy] 54 népzenei lejegyzés 1906-ból.

Autográf. – 54 f. – 30x25 cm.

2/112

KOJANITZ Antal

A Rákótzty Marsa. Fortepiánóra feltéteztett — által. 19. század eleje.

Autográf. – 2 f. – 24x31 cm.

2/113

KOJANITZ, Ant[al]

Rondeaux pour le piano-forte. Composée et dédiée à Demoiselle Amalie de Mocsokany par —. 1831.

Egykorú kézirat. – 4 f. – 24x31 cm.

2/114

[KOSCHOVITZ József] 1800 k.

[Hat] VI Hungaros vonósnégyesre. 1807. Hegedűszólam.

20. századi másolat. – 9 f. – 35x26 cm.*

2/115

LACHNER, Franz 1803–1890

Fragen in Musik gesetzt von —. K. K. Hoffopern Kapellmeister in Wien für eine Bassethorn übersetzt von Jos[ef] Zomb. 19. század.

Egykorú kézirat. – 4 f. – 24x31 cm.

280

2/116

LANGER Viktor 1842–1902

Magyar dalok Janik Ferenc barátomnak. [Énekhangra, zongorára].
Autográf. – 2 f. – 33x25 cm.

2/117

LAVOTTA János 1764–1820

két nótája [zongorára]. 20. századi másolat. – 2 f. – 35x24 cm.

A másolat közepe hiányzik. Második részben: Strádl Félix: Tizenkét magyar nóták
fortepiánóra c. művéből.

2/118

LAVOTTA János 1764–1820

Verbunkos nóta négy vonóshangszerre. Op. 16. (VI.I,II,III; VIc.) Partitúra és szó-
lamok.

20. századi másolatok [OSzK, Ms. mus. 1490.]. – 12 f. – 33x25 cm.

2/119

LENGYEL Miska 1859–?

Oláh caraván induló. Cimbalomra, 2 klarinéttra, 2 hegedűre, brácsára, csellóra, bőgő-
re. [Partitúra]. 20. század. [?]

Egykorú kézirat. – 4 f. – 33x25 cm.

2/120

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar király-dal.] Bemerkung. [Nyomdai utasítások a Magyar király-dalhoz.]
„Auf der ersten oder zweiten Seite, nach dem ungarisch und deutschen Text...”
[1883–84].

Autográf. – 2 f. – 33x21 cm.

Írás csak az első folion van.

2/121

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar király-dal]. Részletek. Magyar nyelvű karpartitúra. [1883]. [R 563b].
Autográf. – 2 f. – 34x27 cm.

2/122

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar király-dal]. Részletek. Német nyelvű karpartitúra. [1883]. [R 563b].
Autográf. – 2 f. – 34x24 cm.

2/123

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar király-dal]. Részletek. Zenekari partitúra. [1883]. [R 563e].

Autográf, a 2. folio kivételével. Ez utóbbi Allaga Géza másolata. – 4 f. – 33x26 cm.

2/124

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar király-dal]. Ungarisches Königslied. Részletek. Zenekari partitúra. [1883].

[R 563e]. Allaga Géza másolata, a szerző javításával. – 2 f. – 33x25 cm.

2/125

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar rapszódia, XVIII.] Első 29 ütem. [R 106/18]. Felirat: Für das Ausstellungs Album geschrieben. Budapest, [1885].

Autográf. – 1 f. – 34x27 cm.

2/126

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar rapszódia, XVIII. – befejezése.] [R 106/18]. [1885].

Autográf. – 1 f. – 33x24 cm.

[2/120–126: v.ö.: Eckhardt Mária: Liszt-zeneműkéziratok az MTA Zenetudományi Intézetének Major-gyűjteményében. In: Zenetudományi dolgozatok 1983. 51–64.p.]

Megjegyezzük, hogy Eckhardt Mária dolgozatának megjelenése óta a művek Fondjelzetei, az anyag átrendezése miatt megváltoztak.

2/127

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar Rhapsodiák, Heft. VI:13. Rákóczi induló. 1846/47. R 105/b.] Tervezett újabb kiadás nyomdai kézirata. 20. század. – 13 f. – 35x25 cm. + Az 1. kiadás (Wien, 1847, Haslinger, T. H. 10206) fotokopíája.

2/128

LISZT Ferenc 1811–1886

[Magyar Rhapsodiák, Heft. VI:13. Rákóczi induló. R 105/b.] Könnyű letét. Tervezett újabb kiadás nyomdai kézirata. – 20. század. – 13 f. – 35x25 cm. + Ungarische National-Melodie. /Erleichtert./ Az 1. kiadás (Wien, 1847, Haslinger, T. H. 10206) fotokopíája.

2/129

LISZT Ferenc 1811–1886

[Siebzig] 70 Takte nach Motiven aus der 1. Beethoven-Kantate. R. 198.

20. századi másolat. – 2 f. – 33x25 cm.

282

2/130

MAJOR Ervin 1901–1967

feljegyzései Selmecbányán, Körmöcbányán és Pozsonyban végzett kutatásairól. (Főként egyházi művek incipitjei.) 1928.

4 f. – 17x25 cm.

2/131

MAJOR Ervin 1901–1967

incipites feljegyzései Bihari és Lavotta műveiből. + Rákócy nótája a Lugasi József féle kéziratos kötetből.

1 f. – 33x24 cm.

2/132

MAJOR Ervin 1901–1967

incipites feljegyzései Roskovszky Pantaleon „Museum Pantaleonianum” és „Cymbalum Jubilationis seu Divertimenta Organo-Musica” c. kéziratos gyűjteményéből.

47 f. – különféle méretben.

2/133

MAJOR Ervin 1901–1967

incipites jegyzetei egyházzenei művekből.

5 f. – 34x26 cm.

2/134

MAJOR Ervin 1901–1967

incipites feljegyzései Egressy Béni és Erkel Ferenc egyes műveire vonatkozóan. (Arany Sándor birtokában levő kéziratos kötet alapján.) A feljegyzések 1953-ban készültek.

3 f. + 8 db fénykép a kéziratos kötet lapjairól.

2/135

MELLAN, [?]

Defilir Marsch für das Piano-Forte. Arangirt [!] von ——. Copia Jean [János] Prosz. 1840.

Prosz. János autográfja. — 3 f. — 24x30 cm.

2/136

MESTRINO, Niccolo 1748–1789

Juden-Kantate. Comische Lytanei. Szólamok SATB. 1843-ban készített másolat fotómásolata. + A szólamok alapján készített partitúra.

Major Ervin lejegyzése. 3 f. — 30x24 cm.

2/137

MIHALOVICH, [Ödön] E. von 1842–1929

Frühlings gedränge. SATB. Herrn Hans Kössler freundschaftlichts gewidmet. 1900-as évek eleje.

Autográf. – 5 f. – 35x27 cm.

2/138

MIHALOVICH Ödön 1842–1929

Intés. [Dal énekhangra, zongorára.] [Erdélyi János verse.] [Budapest, 1872.]

Másolat. – 2 f. – 33x25 cm.

2/139

[MOSONYI] BRAND, M[ihály] G. 1815–1870

An Irma. [Für] Singstimme [mit] Pianoforte. 18[?]

Autográf. – 1 f. – 21x29 cm.

2/140

[MOSONYI] BRAND, M[ihály] G. 1815–1870

Aus einsamer Zelle. Gedicht von Menner. Musik von ——. 18[?].

Autográf. – 4 f. – 17x25 cm.

Melléklet: Das Lied vom Nökken. Norwegisches Lied. 1 f.

2/141

MOSONYI Mihály 1815–1870

Boldogság emléke. [Dal énekhangra, zongorára]. [Szövegét] irta Komocsy József.

Másolat. – 4 f. – 32x25 cm.

2/142

[MOSONYI] BRAND, M[ihály] G. 1815–1870

Ob ich dich liebe? Gedicht von Renniger. Musik von ——.

Autográf. – 2 f. – 17x25 cm.

2/143

[MOSONYI] BRAND, M[ihály] G. 1815–1870

Wiegenlied von St. Schütze. In Musik gesetzt von ——. Pesth, 1855.

Autográf. [?] – 4 f. – 19x27 cm.

2/144

[MOSONYI] BRAND, M[ihály] G. 1815–1870

Wunsch im Frühlinge, aus dem [!] Musik Roman: König Mys von Tidibus. /:für eine Sopranstimme mit concertanter Begleitung:/.

Autográf. [?] – 2 f. – 25x33 cm.

2/145

MOZART, J.

Requiem. Partitura.

Brodzsky F[erenc] kéziratos másolata 1957-ből. 9 f. — 34x26 cm. + A váci székesegyház kottatárában található Mozart J. jelzésű orgonaszólam fotomásolata. 2 f.

2/146

MÜLLER, [József] Josef

Három magyar hadi induló zongorára. 1. Kossuth induló. — 2. Toborzó induló. — 3. Pesti önkénytesek indulója. — Rakoczy Marsch. 19. század.
Egykorú kézirat. — 6 f. — 26x33 cm.

2/147

MÜLLER, [József] Josef

Klapka induló zongorára. 185[?]

Autográf. [?] — 2 f. — 33x25 cm.

2/148

[MÜLLER József]

Klapka induló zongorára. 185[?]

Egykorú kézirat. — 2 f. — 33x25 cm.

2/149

[NASCHITZ] NACHÉZ Tivadar 1859–1930

Három ütemnyi kottás kézirat. Op. 14. No. 2.

Autográf. [?] — 1 f. — 9x11 cm.

2/150

NÉMETH István

Tüzoltó-induló melyet a legm. tisztelettel ajánl, a Somorjai-Önkényes Tüzoltó-Egylet zenekarának a szerző — csornai tanító. (Ötödik mű.) Csorna, 1886.

Autográf. — 2 f. — 45x31 cm.

2/151

NOWAK, [Ferenc] Franz 19. század

Grosser Marsch für 8 Trompetten, 4 Corni und 1 Pausane. Sr. Excellenz dem Hochwohlgeborenen Herrn Herrn Fürsten v[on] Esterhasi Sr. K. K. apost. Majestat wirklichen geheimen Hofkriegsrath, General des Husaren-Regiments mit tiefster Ehrfurcht componirt u[nd] dedicirt von —. 32tes Werk. 19. század.

Egykorú kézirat. — 11 f. — 31x25 cm.

2/152

NYVELT, Wenzl

Hungarische Tänze für das Piano-Forte vom —. 19. század.

Autográf fényképmásolata. 5 f. — 13x18 cm.

[v.ö.: Hudobniny z knižnice grófov Zayovcov z Uhrovca. Zostavil (a uvod napisal) Emanuel Muntág. (Martine), 1979, Matica slovenska. /Fondy literárneho oddelenia, 73./]

2/153

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Aradi emleány csárdás. Zongorára szerzé és Nagy Sándor bácsinak tisztelettel ajánlja —. 1855.

Autográf. — 4 f. — 25x32 cm. [A két utolsó f. üres.]

2/154

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Aradi kesergő. Csárdás. (A panasz. — Vigasztalók.) 12. mű. Zongorára szerzé és tekintetes Nagy Sándor úrnak tisztelettel ajánlja —. + NAGY Sándor: A keserű pohár. Autográf. — 2 f. — 33x25 cm.

2/155

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Batyubál = csárdás. Zongorára szerzé és a H.M: Vásárhelyi 1856iki Batyu=Bálak részvényes tagjainak tisztelettel ajánlja — karigazgató. [Hódmezővásárhely, 1856]. Autográf. — 2 f. — 28x21 cm.

2/156

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

B[ékés]csabai emlék. Eredeti csárdás. Zongorára szerzé és tekintetes Boczkó Károly úrnak hódolattal ajánlja —. 185[?].

Autográf. — 3 f. — 29x22 cm.

2/157

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Bú gyöngy. Eredeti csárdás. Zongorára szerzé és Tomory Anasztáz urnak tisztelettel ajánlja —. 18ik mű. 185[?].

Autográf. — 3 f. — 33x25 cm.

2/158

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Bús magyar. Zongorára szerzé —.

Autográf. — 2 f. — 32x25 cm.

A címlapon idegen kéz írásával a cím fölött: Dobo győzelmi dala a „Czimbalom”-ban.

2/159

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Csárdás az Ó-Közép-Ujj-kor, és népdal modorban szerkesztve szerzé a nemzeti zene-költészetbeni átalakulásának, s az azokban „eredeti”ség ugyanazonosságának bemutatására —.

286

Autográf. — 6 f. — 32x25 cm.

Idegen kéz írásával a Csárdás szó fölött: Harcos.

2/160

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

Csecse csárdás. [Zongorára]. 185[?].

Autográf. — 2 f. — 33x25 cm.

2/161

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

Csongrádi emlék. Csárdás [zongorára]. Visszhang Kecskeméti Józsi hason'nevű művére. Szeré és Dózits testvér uraknak tisztelettel ajánlja —. 185[?].

Autográf. — 3 f. — 23x31 cm.

2/162

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

Dáridó csárdás. Szeré —.

Autográf. — 2 f. — 33x25 cm.

Idegen kéz írásával az eredeti cím fölött: Szabolcsi Emlék. A Dáridó szót áthúzták.

2/163

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

Emil csárdás [zongorára]. No. 19. 185[?].

Autográf. — 3 f. — 33x26 cm.

2/164

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

Hattyú dal. Lud Emilia kisasszony halálára szeré —.

Autográf. — 2 f. — 33x25 cm.

2/165

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

H[ód]m[ező]vásárhelyi emlék. Csárdás zongorára. Szeré és Kecskeméti Józsinak barátilag ajánlja —.

Autográf. — 2 f. — 22x31 cm.

2/166

NYIZSNYAY Gusztáv 1829—1882

Ilma polka. Zongorára szeré —. Dobossy Ilma kisasszonynak névünnepeére ajánlva. Hódmezővásárhely, 1873.

Autográf. — 1 f. — 31x26 cm.

2/167

NYIZSNYAY G[usztáv] 1829—1882

Irene polka. Componirt von —.

Autográf. — 2 f. — 24x32 cm.

2/168

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Mokány csárdás. Zongorára szerzé ---.

Autográf. – 2 f. – 29x21 cm.

2/169

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Palotás magyar zongorára. Szerzé és T. Katona Antal urnak tisztelettel ajánlja ---.
35-ik mű.

Autográf. – 4 f. – 33x25 cm.

2/170

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Premier concert pour piano forte.

Autográf. – 3 f. – 33x25 cm.

2/171

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Rododendron. Négyes zongorára. Közkedvességű magyarokból, polka és operai melódiákból eredeti eszmékkal összefűzve szerzé ---. (Szomorú magyar. – Víg csárdás.)
37-ik mű.

Autográf. – 2 f. – 33x25 cm.

2/172

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Rózsa polka. Zongorára. Szerzé ---. 96-ik mű.

Másolat. – 2 f. – 33x25 cm.

2/173

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Szalárdi Ibolya csárdás. Zongorára szerzé ---.

Autográf. – 2 f. – 33x25 cm.

2/174

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Testvér mazurka. [Zongorára] szerzé ---.

Autográf. – 2 f. – 33x25 cm.

2/175

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Le Troubadour pour le piano-forte. Composée par ---.

Autográf. – 4 f. – 29x21 cm.

288

2/176

NYIZSNYAY Gusztáv 1829–1882

Vadász induló. Négyes férfi karra szerzé és a H[ód]m[ező]vásárhelyi Vadász Egylet t. tagjainak ajánlja —. 88-ik mű. [Hódmezővásárhely].

Másolat. — 2 f. — 33x25 cm.

2/177

PICHLER J[ózsef]

Omer Pascha Marsch für das Piano Forte. 19. század.

Egykorú kézirat. — 2 f. — 32x25 cm.

2/178

PIERBRAIER, Carl

[Dreizehn] XIII Ausgesuchte Ungarische Geschwinde und Langsame Melodien a Violino Primo. 1804.

Egykorú kézirat. 4 f. — 29x22 cm.

Az első folion öt és fél sor Bihari [János]-tól.

Az egyik töredékes cédulán: Debreczenyi magyar verbunk. (16 ütem).*

2/179

PIROS József ?–1902[?]

Magyar nép dalok. Hang szerelte —. (Violino I, II, III. Viola, Basso.) 19. század vége.

Egykorú kézirat. — 7 f. — 32x25 cm.

2/180

PROCH, Heinrich 1809–1879

Grosser ungarischer Festmarsch und Frauen-Aufruhr-Walzer für das Pianoforte. Egykorú kézirat. — 6 f. — 26x32 cm.

A címlap jobb sarkában Belosits név olvasható.

2/181

PROSZT János 1817–1883

Népdal. Tartsd meg Isten Császárunkat! Négy hangra szerkezé —. Palota, 1853. Autográf. [?] — 8 f. — 33x25 cm.

2/182

PROSZT János 1817–1883

Rákócy induló két zongorára 8 kézre. Második zongora. Autográf. [?] — 25x33 cm.

2/183

PROSZT János 1817–1883

Rákócy induló. Liszt után zongorára 4 kézre írta —. Egykorú kézirat. — 6 f. — 25x33 cm.

2/184

RICHTER, [Antal] Anton 1802–1854

Dichters Träume Walzer für das Piano-Forte der Hochgeborene Mathilde Gräfin von Keglevich achtungsvoll gewidmet von —.

Egykorú kézirat. — 4 f. — 22x29 cm.

2/185

RINGLER Károly

„Sziacsi emlény.” Csárdás. Zongorára szerzé —. Bogdanovich Leopoldina Születet [!] Stojanovits ő nagyságának. Játza Lajós Antal zenekara.

Egykorú kézirat. — 2 f. — 32x25 cm.

2/186

ROSSINI, [Gioacchino] 1792–1868

Notturmo. La Sérenata. („Mira, la bianca luna ...”). Poesia del Conte Pepoli. Musica del maestro —. [Les soirées musicales, No. 11.]

19. századi másolat. — 8 f. — 31x25 cm.

2/187

RÓZSAVÖLGYI Márk 1789[?]-1848

Bácskai nóta. /Lakodalmas./ [Zongorára].

20. századi másolat. — 2 f. — 35x25 cm.*

2/188

RÓZSAVÖLGYI Márk 1789[?]-1848

Eredeti magyar nóták. — Pesti vizáradás. Magyar. — Vigszeszély. Eredeti magyar csárdás. 1846. A Nemzeti Körnek ajánlá Pesten. — Iparvédő népies magyar az 1845-ki nemzeti tánczvigalmak számára. Batthyányi Antónia és Károlyi Karolina grófnőknek ajánlva.

19. századi másolat. — 4 f. — 24x33 cm.*

2/189

RÓZSAVÖLGYI Márk 1789[?]-1848

Pál nótája. — Nász emlény [zongorára]. 19. századi másolat. — 4 f. — 24x33 cm.

A 3–4. folio üres.*

2/190

SCHENK, Johann 1753–1836

Canon in partitur. 19. század.

Egykorú kézirat. — 1 f. — 10x17 cm.

2/191

SCHILSON János [1770–1810 közt működött]

Egy hadi tisztnek kedves felelségétől butszúó éneke az tsata előtt /1804/.

A Magyar Nemzeti Múzeum Ms. Mus. 115. sz. kézirata /szólamok/ alapján készített lejegyzések.

A szólamok másolata 1934-ben készült. 7 f. — 34x27 cm.

A spartírozás Major Ervin munkája. — 4 f. — 34x25 cm.

2/192

SCHINDELMEISSER, [Ludwig] Louis 1811—1864

Troisième Quatour pour 2 violons, viola et basso. Composé et dédié à Monsieur Alexandre Ritter par son reconnaissant ami ——. [Szólamok].

Egykorú kézirat. — 32 f. — 31x24 cm.

2/193

SCHOLL, N[icolaus] 1778—1822

[Vier] 4 Neue Marsche: samt trio pour le piano-forte. (Nr. 1. Turiner Marsch. — Nr. 2. Parade Marsch. — Nr. 3. Racozy Marsch. — Nr. 4. [cím nélkül]. Gesetzt vom Kapellmeister — des Löbl. K:K:Fürst Esterhazyschen Linien Inf: Regmt:No. 32. — 19. század.

Egykorú kézirat. — 9 f. — 23x31 cm.

2/194

SCHREIER, Norbert [János] 1744—1811

Nugae canorae seu XX canones musici ad expugnandam melancholiam dispositi A. P[at]re Norberto Schreier e Scholis Piis. 19.század.

Joseph C. Veszélka egykorú másolata. 17 f. — 30x22 cm.

2/195

SCHUBERT, Franz 1797—1828

Divertissement à la Hongroise [in g für Klavier zu 4 Händen. Op. 54. D 818.]

Az andante tétel 19. század végi átírata fúvosokra és vonósokra. — 10 f. — 33x25 cm.

2/196

SERLY Lajos 1855—1939

József főherceg induló [zongorára].

Autográf. [?] — 3 f. — 35x26 cm.

A 3. folio üres.

2/197

SIPOS[S] Antal 1839—1923

Repülj fecském. — Martinovics nótája. — Kicsiny ez a zsemlye. Zongorára. 19. század eleje.

Egykorú kézirat. — 5 f. — 33x25 cm.

2/198

STIEDER [?]

(Ida) csárdás zongorára.

19. század vége. — 2 f. — 32x35 cm.

2/199

SZABADOS Béla 1867–1936

Három dal Petőfi Sándor verseire. Énekhangra, [zongorára] irta —. (Vadonerdő a világ körültem. — Boldog éjjel ... — Te a tavaszt szereted.)

Autográf. [?] — 6 f. — 34x27 cm.

A 6. folio üres.

2/200

SZÉCHENYI Imre 1858–1905

Bő szüret. Költemény Vida J[ánostól]. Op. 1. Énekhangra és zongorára szerzette —.

Másolat 1909-ből. — 2 f. — 33x25 cm.

2/201

[SZÉCHENYI Imre] 1858–1905

„Ejnye be kár”. Walzer [zongorára].

Másolat 1902-ből. — 4 f. — 35x27 cm.

2/202

SZÉCHENYI Imre 1858–1905

Lied für eine Singstimme mit Piano=Forte Begleitung von —. „O brich nicht...”
19. század vége.

Autográf. [?] — 2 f. — 33x26 cm.

2/203

SZÉCHENYI Imre 1858–1905

Magyar induló. [Zongorára] szerzette —.

Másolat 1902-ből. — 3 f. — 34x27 cm.

2/204

SZÉCHENYI Imre 1858–1905

Wenn es dunkel werden will. [Dal énekhangra, zongorakísérettel]. /Berlin, 1880/.
Egykorú kézirat. — 2 f. — 26x33 cm.

2/205

SZÉCHENYI Imre 1858–1905

„Wenn ich auf dem Lager lieg”. [Dal énekhangra, zongorakísérettel]. /Berlin 1880/.
Egykorú kézirat. — 2 f. — 26x33 cm.

2/206

SZERDAHELYI József 1804–1851

Népdal. 1. Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet. — 2. Csere bogár, sárga csere-bogár. — 3. Rákosdal Kisfaludy Károlytól. Zongora kíséretre alkalmazá — nemzeti dalszínész.

Egykorú kézirat. — 7 f. — 33x25 cm.

292

2/207

SZIRMAI Albert 1880–1967

A Királynő belépő-zenéje a Mézeskalácsból. [Budapest, 1923].
Autográf. – 1 f. – 33x27 cm.

2/208

THERN Károly 1817–1886

Igyunk-bordal Petőfitől. Zenéje — tól. Szerelmey Miklós [1803–1875] másolata.
– 4 f. – 25x33 cm.

2/209

THERN, [Károly] Carl 1817–1886

Zwei Tonstücke für das Pianoforte zu vier Händen von —. An Frau Thekla Pfeffer
zum 23ten September 1876.
Autográf. – 8 f. – 23x29 cm.

2/210

TINÓDI Sebestyén 16. század

énekei. Egri historianac summaia, stb. [Chronica, 1553].
19. századi lejegyzés. – 1 f. – 24x32 cm.

2/211

TÖREKY, [Gábor] Gabriel von

Defilirmarsch für das Pianoforte. Op. 80. 1895.
Autográf. [?] – 2 f. – 32x25 cm.

2/212

[TRAVNYIK János] 1816–1864

Szánd meg Isten a magyart. [Partitúra].
Egykorú kézirat. – 2 f. – 25x32 cm.
[Az 1844-es himnusz-pályázatra beküldött 6-os számú mű.]

2/213

TRAVNYIK János 1816–1864 – [LAVOTTA] LÁVOTA János 1764–1820

Eredeti magyar darab. Zongorára szerzé —. + SVASTICS [János]: Keszthelyi em-
lék. + ARNOLD György: Magyar. + [PATIKÁRIUS Ferenc]: Jász Berényi csárdás.
19. századi másolat. – 6 f. – 25x33 cm.*

2/214

VIERECK, J. C.

Espoir fantasie militaire sur un air Anglais. Composée pour le piano et dédiée à l'il-
lustre Kossuth.
Major Ervin másolata. – 6 f. – 35x25 cm.

2/215

VOLKMANN, Robert 1815–1883

Cadenz zu Mozarts Concert für Violine u[nd] Viola. Violin part [und] Viola part.
Egykorú kézirat. – 4 f. – 33x25 cm.

Major Ervin feljegyzése szerint e kadenciát sem W. Altmann, sem a Tem.-Verzeichnis der Werke von Robert Volkmann nem említi.

2/216

W. Ferencz

Palotai induló zongorára. 19. század vége.
Egykorú kézirat. – 2 f. – 25x33 cm.

2/217

WAGNER, Wilhelm

Geschwind Marsch für zwei Pianoforte zu acht Händen. Pianoforte primo, secondo. 19. század.
Egykorú kézirat. 4+4 f. – 25x32 cm.

2/218

WAGNER, Wilhelm

Rákoczy Marsch für 2 Pianoforte zu 8 Händen eingerichtet von —. Pianoforte primo, secondo. 19. század.
Egykorú kézirat. – 4+4 f. – 26x32 cm.

2/219

WEBER István

Magyar rhapsodia zongorára. 188[?].
Egykorú kézirat. – 2 f. – 26x33 cm.

2/220

WEKERLE László 1840–?

Rákóczy-ébredtő. Férfikarra. 20. század eleje.
Egykorú kézirat. – 6 f. – 33x26 cm.
A címlapon: Rákóczi induló.

2/221

ZÖHLS, Alois

Pesther Redouten. Walzer für das Piano Forte. 12tes Werk. 19. század.
Egykorú kézirat. – 6 f. – 22x30 cm.

2/222

Antiphonale O. Cist. Kódextöredék a 13. század elejéről. [1r: per annum, Sabbato, Matut., Laud., Horae min. – 1v: Vesp., Dom. Septuag. I. Vesp., Matut. – 2r: Dom. Quadrag. Noct. I. et II. R^{ia}. – 2v: ibid. II–III. Noct. R^{ia} et antiph.]
Pergamen. 2 folio – 35x25 cm.

[Notáció: középfrancia hangjegyzírás (átmenet a kvadrát notáció felé). – Proveniencia: a tartalom nem igazolja, de nem is zárja ki a magyar (O. Cist.) eredetet.]

2/223

Antiphonale. Kódextöredék a 14. századból. [Off. Sti Benedicti. r: I. Noct. 4. Resp. repet., II. Noct. 1–4. ant. – v: II. Noct. 6. ant., 1 Resp.]

Pergamen. – 1 töredék folio. – 28x22 cm.

[Notáció: kvadrát hangjegyzírás. – Proveniencia: a tartalom nem igazolja, de nem is zárja ki a magyar (O. Cist.) eredetet.]

2/224

Antiphonale. Kódextöredék a 15. századból. [Conversio Pauli ünnepe, 1 Noct. 1–2. Resp.]

Pergamen. – 1 folio – 38x54 cm.

[Valószínűleg szerzetesi (domonkos?) szerkönyvből származó töredék.]

2/225

Auf Forte Piano! 3. Französische Marche! – 2. Gute Polonoise samt Trio! – 6. Ungarische Tänze samt Coda! von Biharý. – 6. Wariationen... das beliebte. – Tiroler Alma Lied. 19. század.

Autográf fényképmásolata. – 28 f. – 13x18 cm.

[v.ö.: Hudobniny z knižnice grófov Zayovcov z Uhrovca. Zostavil (a uvod napisal) Emanuel Muntág. (Martine), 1979, Matica slovenska. /Fondy literárneho oddelenia, 73./]

2/226

Czinege csárdás zongorára. 19. század vége.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 33x25 cm.

2/227

Csárdás [zongorára]. Palotás, lejtő tánczra. Rózsavölgyi Márk modorában. 19. század.

Egykorú kézirat. – 1 f. – 33x26 cm.

2/228

Deutsche Nro 10. – Polonesse Nro 6. – Ungarische Nro 12. + Magyar Tanzok Koschovitshtől per il clavicembalo. 19. század.

Autográf fényképmásolata. – 25 f. – 13x18 cm.

[v.ö.: Hudobniny z knižnice grófov Zayovcov z Uhrovca. Zostavil (a uvod napisal) Emanuel Muntág. (Martine), 1979, Matica slovenska. /Fondy literárneho oddelenia, 73./]

2/229

Dreistimiger Canon in der sext aufwärts. 19. századi kottakézirat fényképmásolata. – 1 f. – 9x12 cm.

2/230

Egyházi énekek. Kéziratos kotta- és szövegmásolatok. 19. század.
Egykorú kézirat. – 12 f. – 22 cm.

2/231

Galántai táncok [zongorára]. 20. századi másolat. – 2 f. – 35x25 cm.

2/232

Giszkra [Jiskra] diadalmi éneke [zongorára]. „Fel csehek bátran csatára, vallásunknak ótalmára”.

19. századi lejegyzés. – 1 f. – 24x33 cm.

2/233

[Indulók zongorára]. 19. századi másolat. – 4 f. – 23x31 cm.

[a]. Marcia fatto [!] per le Truppe Inglese [!] par Sig. Giuseppe [Joseph] Haydn.
[Marsch für den Prinzen von Wales. Hob. VIII:3].

[b]. Zapfenstreich von Zapf.

[c]. Trio primo. Harmonienmusik. – Trio secondo.

d. Favorit Marsch.

e. Marsch des 1^{en} Bataillons der n. ö. Landwehr der Stadt Wien von Abbé Gelinek.

f. Marche v[on] Haydn. [Hob. VIII:2].

g. Marche v[on] Haydn. [Hob. VIII:1].

h. Marsch für das Wiener Scharfschützen Korps von Karl Kreit[h].

i. Marche de l'Opéra Mariages Samnites par Gretry.

k. Marche de l'Infanterie Autrichienne par Fischer.

l. Marche de la Cavallerie Autrichienne par Fischer.

2/234

Jeremiás Próféta siralmas panaszai. Szöveg és zene ismeretlen szerzőtől a 16. századból.

19. század végi kéziratos lejegyzés nyomdai másolata. – 1 f. – 20x26 cm.

[v.ö.: Csomasz Tóth Kálmán: a XVI. század magyar dallamai. Bp. 1958, Akad. Kiadó.]

2/235

Kis Ángyom. Walzer [zongorára]. Somogyvár, 1901.

Egykorú kézirat. – 5 f. – 35x27 cm.

2/236

Marsch [zongorára]. 19. század.

Egykorú kézirat. – 2 f. – 23x30 cm.

Az első folio jobb felső sarkában a Brunsvik név olvasható. A szerzőség nem bizonyított.

296

2/237

Nádor-kódex 1508. Fotómásolat a kódex 697–698., valamint 701. oldalán található hangjegyzésekről. – 3 f.

[v.ö.: Csomasz Tóth Kálmán: A XVI. század magyar dallamai. Bp. 1958, Akad. Kiadó.]

2/238

Nász bokréta csárdás [zongorára]. Adler Jánosnének ajánlandó. 19. század vége. Egykorú kézirat. – 1 f. – 33x26 cm.

2/239

Ongroise. – Strasburger. – Magyar Tánze. [Für Fortepiano]. 19. század. Autográf fényképmásolata. – 3 f. – 13x18 cm.

[v.ö.: Hudobniny z knižnice grófov Zayovcov z Uhrovca. Zostavil (a uvod napisal) Emanuel Muntág. (Martine), 1979, Matica slovenska. /Fondy literárneho oddelenia, 73./]

2/240

Rakotzy Marsch für den Czakan. 19. század. Egykorú kézirat. – 2 f. – 32x25 cm.

2/241

Schall-Wellen. [Zongorára]. Martonvásár, 1854. Egykorú kézirat. – 3 f. – 32x25 cm.

2/242

[Tizenkilencedik] 19.századi eredeti kottakéziratok címlapjai.

Fényképmásolatok. – 22 f. – 13x18 cm.

[v.ö.: Hudobniny z knižnice grófov Zayovcov z Uhrovca. Zostavil (a uvod napisal) Emanuel Muntág. (Martine), 1979, Matica slovenska. /Fondy literárneho oddelenia, 73./]

2/243

Túl a Tisztán faragnak az ácsok. [Dal énekhangra, zongorakísérettel]. Budapest, 1884.

Egykorú kézirat. 2 f. – 33x25 cm.

2/244

Ungaria. Hertelendy Gábor generális nótái. [Partitúra fúvósokra]. Major Ervin lejegyzése. – 2 f. – 35x25 cm.*

2/245

Ungarische Tánze samt Frisco. [Für Pianoforte]. 19. század. Autográf fényképmásolata. – 7 f. – 13x18 cm.

[v.ö.: Hudobniny z knižnice grófov Zayovcov z Uhrovca. Zostavil (a uvod napisal) Emanuel Muntág. (Martine), 1979, Matica slovenska. /Fondy literárneho oddelenia, 73./]

2/246

A vándor. /Kölcsey Ferencztől/. Sajkadal zongora kísérettel. 19. század vége.
Egykorú kézirat. — 2 f. — 26x33 cm.

2/247

Vegyes tartalmú zenegyűjtemény töredéke. [Verbunkosok, indulók, polka, galopp, mazur, quadrill stb.] (Pest, 1842).
Egykorú kézirat. — 8 f. — 32x25 cm.*

Névmutató

- Ádler Jánosné 238
Allaga Géza 123, 124
Altmann, Wilhelm 215
Angrethi Kempfné
 Id. Pluzéki Borbála
Antal Iván 47
Arany Sándor 134
Arnold György 213
Bajza József 48
Bálvánszky Sámuel 25
Bartalus Ede 23/6
Bartay Ede 23/6
Bartók Béla 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33
Bátori Mária 69
Batthyány Antónia 188
Battyányi 23/15
Beckmann, Adèle 23/2
Beethoven, Ludwig van 34, 35, 36, 37, 129
Belosits 180
Bellini, Vincenzo 6/6
Benesch, Joseph 6/7
Bengráf József 38
Berlioz, Hector 1
Bihari János 131, 178, 225
Biszmark 93
Blaskovich Gyula 39, 40, 41, 42
Boczkó Károly 156
Bogdanovits Leopoldina 185
Bónis Ferenc 87
Braun 6/2
Brodzky Ferenc 145
Brunsvik 236
Brunsvik Júlia 23/19
Brunszi Géza 43
Bulyovszky Lilla 44
Bülow, Hans von 44
Carl Henriette 106
Carolina, Königin von Ungarn 45
Clivier, Greniers 80
Czerny, Carl 45
Czinka Panna 47, 101
Czuczor Gergely 41, 42, 79
Csanády Virgil 46, 47
Csatskó Imre 48
Csermák Antal 49, 50, 51
Csomasz Tóth Kálmán 234, 237
Csuzý, Josephine 80
Dalmady Győző 42
Dankó Pista 52
Dobó 158
Dobossy Ilma 166
Dohnányi Ernő 53
Doppler Ferencz 10/4
Dózits 161
Druschetzky György 54,55
Eckhardt Mária 120–126
Egressy Béni 23/12; 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
 79, 134
Elbert Imre 2, 3, 4
Ellenbogen Adolf 23/26, 23/27; 63, 64
Erdélyi János 79, 138
Erkel Ferenc 2, 3, 23/10, 23/32; 65, 66, 67,
 68, 69, 70, 71, 76, 134
Erkel Gyula 72, 73
Ernesti, I. 74, 75
Ernst, Heinrich Wilhelm 76
Esterhasi, Esterhasy, Esterhazy Id. Esterházy
Esterházy Imréné 77
Esterházy Miklós 151, 193
Esterházy Teresa 14
Fábry János 23/36
Fáy András 79
Farkas Miksa 23/33
Farkas Miska 78
Fischer 233
Forinyák Géza 39
Forray Andrásné Id. Brunsvik Julia
Fusz János 80, 81, 82, 83, 84, 85
Füredi Mihály 71
Gelinek, Josef 233
Giszkra, Id. Jiskra
Goethe, Johann Wolfgang von 36, 86
Görgey 23/14
Grétry, André-Enrst-Modeste 233
Grill János 86
Gruber Emma 53
Grünfeld Antal 62
Gyarmathy Miklós 23/11
Hahner Makarius 87
Harczy Gábor 20
Haydn, Joseph 233
Haydn, Michael 88
Heller, Stephen 89
Heltai Sándor 90
Henselt, Adolf 91
Herfurth, Carl 92
Herman Lipót 99
Hertelendy Gábor 244
Hollósy Kornélia 56
Hollub, W. 93

- Huber Imre 94
 Hubovsky, Ph. 95
 Hunyadi László 23/10; 68
 Huszár Pongrác 96
 Isaac 83
 Janigh, Paul 97
 Janik Ferenc 116
 Jankai József 5
 Jankó Miska 98
 Jiskra 232
 Joó Károly 99
 Jósika Miklós 107
 József főherceg 196
 Kacsóh Pongrác 52, 100
 Káldy Gyula 101, 102
 Kálóczy János 23/4
 Károlyi Karolina 188
 Karosa Endre 103
 Katona Antal 169
 Kazinczy Gábor 106
 Kecskeméti Józsi 23/22, 23/24; 104, 161, 165
 Kecskeméti Károly 105
 Keglevich Károly 78, 106
 Keglevich Mathilde 184
 Kertay Ede 5
 Khayll, Aloys 107
 Kirch János 23/19
 Kirschhofer, Anton 6
 Kisfaludy Károly 206
 Kisfaludy Sándor 108
 Kiss Sándor 10
Klapka 23/12, 23/13; 147, 148
 Klein, Heinrich 7
 Kleinheinz, François Xavier 109, 110
 Kodály Zoltán 111
 Kojanitz Antal 112, 113
 Komocsy József 141
 Koschovitz József 114, 228
Kossuth 23/7; 28, 46, 146, 214
 Kotzebue, August Friedrich Ferdinand 6/5
 Kölcsey Ferenc 58, 246
 Kössler, Hans 137
 Kreith, Karl 233
 Kuliffay Ede 42
 Kwassaŕ Id. Csuzŕ, Josephine
 Lachner, Franz 115
 Lajós Antal 185
 Lakatos Sándor 23/24
 Langer Győző 1
 Langer Viktor 116
 Lavotta János 23/19; 117, 118, 131, 213
 Lengyel Miska 119
 Lentsei Szabadi János 17
 Lindenthal, Joh. G. 6/6
 Liszt Ferenc 23/34; 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 183
 Losonczy László 40, 41, 42
 Lud Emilia 164
 Lugasi József 131
 Madurowicz, Ladislas 23/2
 Major Ervin 20, 23/6, 23/7, 23/13, 23/14; 24, 25, 33, 38, 43, 46, 52, 54, 55, 57, 77, 79, 83, 84, 85, 87, 88, 101, 102, 108, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 191, 214, 215, 244
Martinovics 197
 Mellan 135
 Menner 140
 Mestrino, Niccolo 136
 Mihalovich Ödön 8, 137, 138
 Mocsonaky Amalia 113
 Mosonyi Mihály 9, 139, 140, 141, 142, 143, 144
 Mozart, J. 145
 Mozart, Wolfgang Amadeus 215
 Muntág, Emanuel 152, 225, 228, 239, 242, 245
 Müller Ferenc 23/15
 Müller József 23/7, 23/8, 23/9, 23/13; 146, 147, 148
 Nagy Daniel 22
 Nagy Pista 23/1
 Nagy Sándor 153, 154
 Naschitz Tivadar 149
 Németh István 150
 Németh János
 Id. Szentirmay Elemér
 Nikolits Sándor 2, 3
 Nowak, Franz 151
 Nyvelt, Wenzl 152
 Nyizsnyay Gusztáv 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176
 Okolitsányi Charlotte 97
 Okolitsányi Viktor 97
 Patachich Károly 10
 Patikárius Ferenc 213
 Pauli Richárd 73
 Pejácsevics Antal 10/8
 Pejácsevics János 10/8
 Pepoli 186
 Petőfi Sándor 23/11; 103, 199, 208
 Pfeffer, Ignaz 9
 Pfeffer Thekla 209
 Pichler József 177
 Pichler Karoline 80
 Pierbraier, Carl 178

- Piros József 179
 Pluzéki Borbála 10/3
 Pósa Lajos 46, 52
 Proch, Heinrich 6/4; 180
 Prónai Gábor 10/5
 Proszk János 21, 135, 181, 182, 183
 Racozy, Rakoczy, Rakotzy, Rákoczy, Rákóczi,
 Rákóczy, Rákócy, Rákótyz Id. *Rákóczi*
Rákóczi 1, 23/29; 91, 102, 112, 127, 128, 131,
 146, 182, 183, 193, 218, 220, 240
 Rennebaum, Auguste 12
 Renniger 142
 Reviczky Gyula 90
 Richter Antal 184
 Ringler Károly 185
 Riszner József 57
 Ritter, Alexandre 192
 Rosenfeld Vilmosné Id. Vodjáner Eszthera
 Roskovszky Pantaleon 132
 Rossini, Gioacchino 186
 Rózsavölgyi Márk 23/25; 187, 188, 189, 227
 Rozsos Alvina 43
 Salzmann, Carl Gottfried 11
 Saxlehner Andor 12
 Schenk, Johann 190
 Schilson János 191
 Schindelmeisser, Ludwig 192
 Scholl, Nicolaus 193
 Schreier, Norbert János 194
 Schubert, Franz 195
 Serly Lajos 196
 Siposs Antal 197
 Siskovits József 13
 Stieder 198
 Strádl Félix 117
 Strauss, Josef 23/25
 Svastics János 213
 Szabados Béla 199
Szalárdi Ibolya 173
 Széchenyi Béla 23/33
 Széchenyi Imre 200, 201, 202, 203, 204, 205
 Széchenyi Ödön 23/33
 Széchenyi Lajos 77
 Szénfy Gyula 23/3
 Szentirmay Elemér 23/5; 68
 Szerdahelyi József 206
 Szerelmey Miklós 208
 Szirmay Albert 207
 Szivós Béla 99
 Taschner Antalné 23/14
 Teleky Gräfin 74, 75
 Thern Károly 208, 209
 Thomekovich, Adolf 6/2
 Tinódi Sebestyén 110
 Tomory Anasztáz 157
 Töreky Gábor 211
 Travnyik János 23/28; 212, 213
 Trefort Ágoston 5
 Vahot Imre 23/5
 Vanini, Carl 6/5
 Váradi Antal 4
 Venczel Rezső 69
 Veszélka, Joseph C. 194
 Vida János 200
 Viereck, J. C. 214
 Vodjáner Eszthera 10
 Vogl, J. N. 65
 Volkmann, Robert 215
 Vörösmarty Mihály 79
 W. Ferenc 216
 Wagner, Wilhelm 34, 35, 37, 217, 218
 Weber István 219
 Wekerle László 220
 Wessely Eduárd János 13
 Zannotti, Candido 14
 Zapf 233
 Zimmermann Antal 15
 Zomb, Josef 115
 Zöhls, Alois 221

Papp Géza:

A VERBUNKOS KÉZIRATOS EMLÉKEI*

II. A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének könyvtára Major Ervin hagyatékának zenei anyagából**

Az itt található emlékeknek különös jelentőséget ad az a körülmény, hogy Major Ervin – mint köztudott – a verbunkos muzsikának elismert kutatója volt, évtizedeken keresztül – voltaképpen egész életében – gyűjtötte a rá vonatkozó adatokat, s több tanulmánya jelent meg ebben a tárgykörben. Mégis, amikor a 18–19. századi magyar tánczene kéziratos emlékeinek számbavétele során közelebről megismertem az Intézet által vásárolt hagyatékot – be kell vallanom –, kissé csalódtam.

Major többször utalt arra, mennyire fontosnak, a verbunkoskutatás további eredményei érdekében lényegesnek tartotta, hogy minél előbb kezünkben legyen a verbunkos tánczene lehető legteljesebb gyűjteménye. Többek között így nyilatkozott: „Bihari verbunkosai [...] nemcsak feldolgozásokban, kiadványokban élnek tovább, hanem kéziratokban és a cigány hegedűjén is. Mindkét terület feltárása a legfontosabb zenetudományi feladataink közé tartozik.”¹ „A Kodály-említette idegen elemek feltárása csak akkor fog a maga teljességében megtörténni, ha már kezünkben lesznek a verbunkos-muzsika hiteles dokumentumait tartalmazó kritikai kiadás kötetei.”² „[...] a Nemzeti Zenede könyvtárában [1927 tavaszán] került a kezembe” – írta 1960-ban – a galantai cigányok játéka alapján készült két „füzet, mintegy tíz korai verbunkoskiadvánnyal együtt.” „[...] e füzetek együttes, kritikai kiadását későbbre terveztem.”³

A témával foglalkozó dolgozatokban – mint minden más írásában – hihetetlen mennyiségű adatot közölt, s legalább annyi, ha nem több, rejtőzik még feldolgozatlanul kis cédulákra írott, s betűrendbe sorakoztatott jegyzeteiben. Mindezek arról tanús-

*A bibliográfia első része a *Magyar Zene* XXIV (1983) évfolyamában (248–268. l.) jelent meg: A verbunkos kéziratos emlékei. I. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára – A Podmaniczky–Vigyázó-hagyaték zenei anyagából.

**Kötetünkben két dolgozat foglalkozik más-más megközelítésben a Zenetudományi Intézet Major-gyűjteményének zenei kézírataival. Szepesi Zsuzsanna *Major Ervin gyűjteményének kézíratai* címmel a teljes kéziratos anyag könyvtári leírását adja. E leírás fonszámaira utalnak Papp Géza cikkében az egyes tételek elején jobb szélre kiemelt számok. (A szerk.)

¹Major Ervin, 'Bihari János verbunkosainak visszhangja a XIX. századi magyar zenében.' *Új Zenei Szemle* III (1952) IV. sz. 22.; ld. még: Major Ervin, *Fejezetek a magyar zene történetéből. Válogatott tanulmányok.* (Magyar Zenetudomány 8.; szerk. Bónis Ferenc) Bp. 1967. 145. (A továbbiakban: Fejezetek...)

²Major Ervin, 'Népdal és verbunkos.' In: *Zenetudományi tanulmányok* I. (szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes) Bp. 1953. 222. (A továbbiakban: ZtT I. (1953).)

³Major Ervin, 'A galantai cigányok.' *Magyar Zene* I. (1960) 248.; ld. még Fejezetek... 128.

Zenetudományi dolgozatok 1986 Budapest

kodnak, hogy céltudatosan megszervezett tanulmányútjain hatalmas anyagot volt alkalma megismerni, s így joggal föltehetjük: az idők folyamán sok kottát másolt le magának, vagy szerzett meg sokszorosítás (fénykép, xeroxmásolat stb.) útján. Tény, hogy kutatásai során igyekezett megvásárolni az antikváriumokban, hagyatékokban alkalmanként felbukkanó nyomtatott kottákat, kéziratokat (természetesen régi könyveket, folyóiratokat is). Sok ma is megtalálható hagyatékában: különösen gazdagon van képviselve az 1840-es évektől kezdve kiadott verbunkos- és csárdásirodalom, s nem egy ritkaság akad közöttük. Arról azonban — úgy látszik — szó sincs, hogy rendszeresen gyűjtötte volna a régi magyar tánczenét kézi vagy gépi másolatokban. Ennek bizonyára megtalálnánk nyomát a hagyatékban, ha töredékesen is. Kétségtelen: a második világháború, s az utána következő évek nem kedveztek az ilyen irányú kutatásnak, de még a korábban gyűjtött anyag pusztta megőrzésének sem. Ő maga írta: „[...] kutatásaim anyaga az elmúlt világháború folyamán nagyrészt elpusztult.” „[...] különösen dallamtörténeti jegyzeteim hiányát éreztem a legerősebben. A bécsi, pozsonyi, kassai, jászói stb. könyvtárakban eszközölt verbunkos kutatásaim anyagát sem tudtam hiánytalanul átmenteni.”⁴

Pedig akkor, a két világháború közötti években, mennyivel több forrás (nyomtatott és kéziratoss kotta) fordulhatott meg a kezén, mint amit a mai kutató egyáltalán számba vehet. Így Major még említi Vincenz Schuster *Ungarische Tänze für die Gitarre allein* című, Bengráf- és Bihari-művek letétjeit tartalmazó, ma már ismeretlen kottáját,⁵ tanulmányozhatta a Rózsavölgyi-féle *Hat Bácskai Magyar Nóták* egyik példányát (minthogy utalt arra, hogy az első táncot Káldy Lavottának tulajdonította⁶), s meglehet, onnan másoltatta ki a Bácskai nóta (Lakodalmas) hangjegyeit (ld. Fond 2/187). Említ továbbá egy kéziratoss gyűjteményt (*Fundament für dasz Clavier*), amely valamikor Jakubovich Emil nyelvész tulajdonában volt. „Ezt az értékes (s a verbunkos története szempontjából jelentős) kéziratot — írja Major — tulajdonosa a M. Nemzeti Múzeumnak kívánta átadni, oda azonban nem került.”⁷ Hogy ma hol lehet, nem tudom. A Nemzeti Zenede kottatárában a háború előtt több Kossovits-műnek volt meg a kézírata; sajnos, egy részük elkallódott, megsemmisült. Ugyanerre a sorsra jutott néhány Csermák- és Druschetzky-kézirat is.

A zenetörténeti forráskutatás e veszteségeit némileg csak az csökkenti, hogy Major hagyatékában megtaláljuk néhány elkallódott vagy megsemmisült kézirat másolatát; így ezeknek legalább zenei anyagát ismerjük. Jelentőségben kettő emelkedik ki. Az egyik Kossovits József *Hungarosa*. Kár, hogy a hat vonós négyesből ilyen módon csak három maradt fenn, azok, amelyeknek szólamait Major előadás céljára másoltatta ki. (A többi másolat is majdnem mind ezt a célt szolgálta.) A másik mű Druschetzky György verbunkosátiratai fúvóegyüttesre két sorozatban: *13 Ungarice a Due Oboe, Due Clarinetti, Due Corni, Due Fagotti Acomodato di Giorgio Druschetzky*.⁸ A máso-

⁴Major Ervin, 'Népdal és verbunkos.' In: *ZtT* I. (1953) 222. (8. j.)

⁵Major Ervin, Bihari János verbunkosainak visszhangja ... *Fejezetek* ... 143.

⁶Ld. Zenei Lexikon III. köt. (Bp. 1965) 263.

⁷Major Ervin, 'Népdal és verbunkos.' In: *ZtT* I. (1953) 239.

⁸Uo. 231.

lat nem teljes: mindkét sorozatból hiányzik a 4. feldolgozás, és valamelyik (talán az első) sorozatnak utolsó darabja. A szólamok befejezőként tartalmazzák még a Rákóczi-nóta egyik változatát (Druschetzky: *Zrini Ungaria*). Az eredetiről készült fotokópiákban maradt csak fenn Csermák egyik, hat részből álló szerzeménye (*Magyar nóták*), éppen az, amelynek nyoma veszett a Nemzeti Zenedében őrzött, s Ponori Thewrewk Emil által majd száz évvel ezelőtt számba vett⁹ autográfok közül (kettő kivételével ma az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára őrzi őket).

A hagyaték egykorú kéziratai sorában a 19. század elejéről származó nagyobb, vegyes tartalmú gyűjtemény (Major „Verbunkos kézirat”-nak nevezte el – 2/24), egy csonka zenegyűjtemény (2/247) és a Carl Pierbraier által 1804-ben lejegyzett sorozat¹⁰ (2/178) a legértékesebb. Ezek tartalmazzák ugyanis a legtöbb máshonnan nem ismert táncdallamot. Egressy Béni, Lavotta János, Rózsavölgyi Márk és Travnyik János magyarjai, csárdásai (2/56, 2/57, 2/60, 2/62, 2/188, 2/189, 2/213) annak idején nyomtatásban is megjelentek, illetve más letétben is ismertek.

Az alábbi tematikus jegyzékbe nem kerültek bele azok a kéziratok, amelyek kétségtelenül a század második felében keletkeztek, vagy csak 1850 után komponált táncokat tartalmaznak; továbbá azok a nem korabeli másolatok, amelyeknek eredetije ma is megtalálható nyomtatvány vagy kézirat.¹¹ Egyetlen kivétel a *Keserv* című „Ábránd magyar szellemben”, amelyet Major – nem tudni, milyen meggondolásból – Csermáknak tulajdonított, holott a fennmaradt eredeti kézirat (későbbi írással) Mátray Gábor neve szerepel.¹²

Végül hadd mutassak rá arra, hogy egy sor fényképfelvétel (2/152, 2/225, 2/228, 2/239 és 2/245) eredetije ma a Matica Slovenska turócszentmártoni (Martin, Csehszlovákia) archívumában található.¹³ A felvételek legkorábban az ún. Apponyi (Ugróci) kézirat felfedezése idején (1961–62 táján) készülhettek, amikor a kéziratok még nem voltak az Archívum állományában.

⁹Ponori Thewrewk Emil, *A magyar zene tudományos tárgyalása*. Bp. 1890. 8–9.

¹⁰Major egy Bihari-dallammal kapcsolatban hivatkozik rá, i. m. ZtT I. (1953) 222. (10. j.)

¹¹Pl. Bengraf J.: Ballet Hongrois, Lavotta-művek Gelinek Verbunkos nóták című átiratában, részlet Strádl F. Tizenkét magyar nótából (vö. Géza Papp, 'Die Quellen der „Verbunkos-Musik”. Ein bibliographischer Versuch. A) Gedruckte Werke I. 1784–1823.' *Studia Musicologica* 21 (1979), 1., 49/9. és 53/IV–V. sz.); Lavotta: Verbunkos nóta op. 16. (ld. OSzK Zt Ms. mus. 1490), Hahner Makarius: Magyar Nóta (ld. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola kv. 12473).

¹²A volt Nemzeti Zenede magyar táncokat tartalmazó kézíratainak tematikus jegyzékében a műnek csak az első tétele szerepel; ez is indokolja a hiánytalan közlést a további kutatások megkönnyítésére. Ld. Mona Ilona, 'Kéziratok „magyar nóták” a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola – volt Nemzeti Zenede – Könyvtárában.' *Zenetudományi dolgozatok* 1982. 101. és 112.

¹³Emanuel Montag, *Hudobniny z knižnice Grófov Zayovcov z Uhrovcu*. Matica Slovenská 1979. Fondy Literárneho Archívu Matice Slovenskej v Martine 73. – Jelzetek: D I–127, –249, –286, –314 és –323.

A/ Egykorú kéziratok

[Csárdások zongorára – a] 2/57
 21,5x28,5 cm, 2 (szatlan) lev. (a végén jobbra lent a másolás ideje: 20/9. 50. [= 1850. IX. 20.]

Eredetileg talán egy nagyobb gyűjtemény része volt. Címlapja nincs. *Tartalma:* [1^r] [a] Hontalan (Major ceruzás bejegyzése: Egressy B.) – [1^v] [b] Csárdás (az eredeti cím áthúzva, s helyesbítésként balra a kottasor fölött más kézírással: Öromhangok [!]) – [2^r] [c] Tolnai Lakadalmas Csárdás. Riszner Joseftal [!] – [2^v] Friss és Coda. (1. kottapélda)

Megjegyzés. Az anyagot vö. [a] HONTALAN / Magyar Nota zongorára / szerzette / Egressy Benjámin / Wágner Jozsef' tulajdona / Pesten [1841] – [b] ÖROMHANGOK / eredeti CSÁRDÁS NÓTA frissel, / ZONGORÁRA / írta, [...] EGRESSY BÉNI. / PESTEN [1845] / Wagner József tulajdona. – [c] TOLNAI LAKADALMAS / CSÁRDÁS / Zongorára alkalmazá, [...] Riszner József. / a szerző tulajdona. / 10^{ik} mű / PESTEN. [1847] – E művek megjelenési idejére vonatkozóan ld. Papp Géza, 'További adatok a verbunkoskiadványok megjelenési idejéhez (1822–1848)' *Magyar Zene XXV* (1984) 259–261.

[Csárdások zongorára – b] 2/62
 Kb. 25,5x33 cm, 8 (szatlan) lev. (az utolsó beíratlan).

Tartalma: [1^r – címlap] Tisza Parti Csárdás. / Egressy Benitül [jobbra lent poss.:] Victorin Horvát 1849 – [1^v] [a] 1. Lassan – [2^r] Friss – [2^v] Debreczeni Csárdás / Egressy Benitül [címlapszerűen, kalligrafikus írással] – [3^r] [2.] Lassan, Friss [Major jegyzetével: Bartay E.: 50 csárdás (1852) 27. sz.] – [4^r – címlap] Butszöz Hangok. / szerzé Zongorára / Grünfeld Antal – [4^v] Melancolique – [5^r] Friss – [5^v] Finale – [6^r – címlap] Reggeli Gondolatok / szerzé Zongorára / Grünfeld Antal. – [6^v] [c] 1. Adagio. Igen lassan, Frissen – [7^v] az előző vége: 4 ü.; a lap többi része üres, a darab 2. száma nincs leírva. (2. kottapélda)

Megjegyzés. Egressy csárdásai [a] nyomtatásban: TISZAPARTI CSÁRDÁSOK / Zongorára, / szerzé / EGRESSY BÉNI / Wagner J. tulajdona / Pesten [1845] – Vö. Papp Géza i. m. *Magyar Zene XXV* (1984) 260.

[Csonka zenegyűjtemény] 2/247

32,5x25 cm, címlapja hiányzik, 8 (szatlan) lev. (az utolsó eredetileg nem tartozott a kézírathoz; más papírból: 31x24,5 cm). A [8^r] l. bal felső sarkában: Pest 1842.

Tartalma: különféle dallamok (indulók, táncok) hegedűre, fuvalára stb., közöttük magyar táncdallamok. [1^{r–v}] [a–c] 3 Magyar – [2^v] [d] Komáromi emlék, Egressy Beniamtól [!] – [3^{r–v}] [e] Magyar kedv flautára – [5^v] [f] Zákány Magyarja – [6^v] [g–h] 2 Magyar – [7^r] [i] Bihary magyarja – [7^v] [j] Magyar. Lassu és Sebessen [szöveg nélküli dalok]; [k] Magyar; [l] Egressy Magyarja – [8^r] Az első sor ismeretlen verbunkos utolsó 4 üteme; utána: [m] Magyar Biharitól (és Trio); [n] Magyar – [8^v] [o] Magán [?] Magyar, Friss. (3. kottapélda)

Megjegyzés. [b] Rózsavölgyi dallama; vö. Pál Katalin, *Rózsavölgyi Márk* (tematikus katalógus) (1985 – kézirat az MTA Zenetudományi Intézetében), A/20 kottapél-

da. – [d] Ld. Fond 2/59. – [e] Dobozy Károly műve, zongoraletétben először Miller adta ki 1841-ben; ld. Papp Géza i. m. *Magyar Zene XXV* (1984) 258. – [i] Vö. Major Ervin, *Bihari János*. Tematikus katalógus [TK] 51. sz. – [m] Vö. Major TK 49–50. sz. – [o] Vö. Major TK 1. sz.

[Egressy B.: Csárdás] 2/56

Csárdás / szerzé, és / Hollósy Kornelia / Kisasszonynak / ajánlja / Egressy Beni. / Zongorára, Fuvolára, két Hegedűre, Violára, / Gordonkára, Brugora és Physharmonikára / alkalmazva.

Kb. 33x25 cm, szólamanyag: 4+2+2+2+2+2+2 (sztlan) l. (4. kottapélda)

Megjegyzés. Zongoraletétben ld.: HOLLÓSY / KORNÉLIA / kisasszonynak, / KORNÉLIÁHOZ / eredeti Magyar csárdásokkal / ZONGORÁRA / szerzé / Egressy BENJAMIN / PESTEN / Treichlinger J. / tulajdona. – Lemezszám (bent): J. T. 150. – Megjelent 1847-ben (vö. Papp Géza i. m. *Magyar Zene XXV* (1984) 257.).

[Egressy B.: Komáromi emlék] 2/59

Komáromi emlék / Egresitől. [Jobbra lent poss.:] Puteáni Rozsa / 1846. (Ld. 3. [d] kottapélda)

Kb. 31,5x25 cm, 2 (sztlan) lev.

Megjegyzés. Nyomatásban: KOMÁROMI EMLÉK / Magyar Nota / Zongorára / szerzette / EGRESSY BENJÁMIN / Wágner József' tulajdona / Pesten [1841] – Megjelenési idejére vonatkozóan ld. Papp Géza i. m. *Magyar Zene XXV* (1984) 259.

[Egressy B.: Országgyűlési nóta] 2/60

Ország gyűlési Nota / Eredeti magyar / szerzé / Egressy Benjámín

Kb. 33x25,5 cm, 2 (sztlan) lev.

(5. kottapélda)

Megjegyzés. Nyomatásban megjelent: ORSZÁGGYŰLÉSI NOTA / Eredeti Magyar, zongorára / szerzé [...] EGRESSY BENJÁMIN. / Wagner József tulajdona / PESTEN [1844] – Vö. Papp Géza i. m. *Magyar Zene XXV* (1984) 259–260.

[Ellenbogen A.: Palotás] 2/64

Palotás / Zongorára / Ellenbogen Adolftól. / Roza kisaszony [!]

Kb. 33x26 cm, 4 (sztlan) lev. (a 8. l. üres)

(6. kottapélda)

Megjegyzés. Nem másolata az 1859-ben megjelent műnek: Palotás / Uj Magyar Társas Táncz / TÓTH SAMÓTOL / Zenéjét szerzette / Ellenbogen Ad. / ROZSAVÖLGYI és TÁRSA / sajátja / PESTEN / Lsz.: 536. Csak a dallamok (hegedületétben?): OSzK Zt Ms. mus. 3429, 2. lev.

Eredeti Magyar Darab. / Zongorára / szerzé / Trávnnyik János 2/213

és Lávota János / [jobbra lent:] Roza.

Kb. 25x33 cm, 6 (sztlan) lev.

A címlap szövege megtévesztő: mások darabjai is le vannak benne jegyezve. *Tar-*

talma: [1^v] [a] Magyar – [2^r] Csárdás: 2 Friss – [2^v] [b] Szigetvár Ostroma eredeti Magyar-Darab / Lávota János. Magyar Darab: Moderato – [3^r] Allegretto – [3^v–4^r] Keszthelyi Emlék Svastics J. N. / Indulo és Trio – [4^v] [c] Magyar Arnold Györgytül; [d] Jász Berényi Csárdás [Major ceruzás jegyzete: Patikáros F. Jászberényi Emlék is. Allegro 1.] 1. Csárdás – [5^r–v] 2–5. Csárdás [Major jegyzete: Patikáros K. 2., Patikáros K. 3.] – [6^r] [e] Magyar Darab – [6^v] [f] Friss Csárdás; [g] Csárdás. (7. *kottapélda*)

Megjegyzés. [a] HONSZERETET / MAGYAR / ZONGORÁRA / KÉSZITETTE ÉS / TEKINTETES DEÁK FERENCZ / ORSZÁG GYÜLÉSI KÖVETNEK / mély tisztelettel ajánlja / TRAVNYIK JÁNOS [...]. Az első kiadás megjelent: 1839–41; ld. Papp Géza i. m. *Magyar Zene XXV* (1984) 255. – [b] Lavotta: Szigetvár ostroma 1. (Tanácskozás) és 5. (Harctérre rohanás) tétele. – [c] Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből IX. fogás [1826], 74. sz. (vö. Papp Géza, 'Die Quellen der „Verbunkos-Musik“'. Ein bibliographischer Versuch. A) Gedruckte Werke II. Sammlungen 1822–1836' *Studia Musicologica* 24 (1982), 9/74. sz.) – [d] Jász - Berény / Emlék. / CSÁRDÁS / ZONGORÁRA / szerző / Patikáros Károly. / PESTEN / TREICHLINGER J. / tulajdonosa. [Bent: JÁSZ – BERÉNYI EMLÉK (!) / PATIKÁRUS FERENCZTÖL] – Lsz.: J. T. 222. – [e] EREDETI MAGYAR NÓTÁK / FORTE-PIÁNÓRA / szerző [...] RÓZSA-VÖLGYI MARK / PESTEN [1826] [...], No 4. (vö. Géza Papp, 'Die Quellen der „Verbunkos-Musik“'. Ein bibliographischer Versuch. A) Gedruckte Werke III. 1822–1836' *Studia Musicologica* 26 (1984), 26/4. sz.)

[Magyar táncok zongorára]

2/24

A kötéstábla belső lapján Major ceruzás bejegyzése: „Verbunkos-kézirat”. Valójában vegyes tartalmú gyűjtemény zongorára. Rongált állapotban levő fűzött kézirat, föltehetően korabeli színes mintájú kötéstáblával, amelynek hátsó része hiányzik. Meglehetően a kézirat is hiányos. Itt-ott Major ceruzás bejegyzései olvashatók. Csak 10 magyar táncot tartalmaz.

31x22,5 cm, 80 (ceruzával utólag számozott) l.

Magyar táncai: 5: [a] 2 sor verbunkos dallam – 11: [b] Verbung – 39–41: [c] 1–6.] Magyar [hat tánc]– 47: [d] Magyar Tantz; [e] Verbung. (8. *kottapélda*)

Megjegyzés. [a] Var. Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / zu 4 Hände / Wien [1808] / Im Verlage der k: k: priv: chemischen Druckerey auf dem Graben in Paternostergässchen. (Lsz.: 1088), 1. sz. (vö. Géza Papp, 'Die Quellen der „Verbunkos-Musik“'. Ein bibliographischer Versuch. A) Gedruckte Werke I. 1784–1823' *Studia Musicologica* 21 (1979), 36/1. sz.) – [c 3.] Domokos Pál Péter, *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században*. (Budapest 1978) 102. sz. – [c 4.] Var. Domokos Pál Péter i. m. 119. sz. és Papp Géza, 'A verbunkos kéziratos emlékei'. *Magyar Zene XXIV* (1983) 35/ [8.] sz. – [c 5.] Domokos Pál Péter i. m. 109. sz. – [c 6.] Domokos Pál Péter i. m. 108. sz. – [d] Var. 22. / Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / 1. Heft / Wien [1806–7] / Im Verlage der k: k: priv: chemischen Druckerey auf dem Graben in Paternostergässchen. (Lsz.: 281), 18. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 23/18. sz.)

[Pierbraier, Carl: 13 magyar táncdallam]

2/178

[a] XIII: / Ausgesuchte Ungarische, / Geschwinde, und langsame / Melodien. / a / Violino Primo. / [jobbra:] 1804. / Carl Pierbraier. [Bent: Violino Primo / Verbunkos]
29,5x21,5 cm, 7 (szatlan) l.

A 8. l.-on 2 sor kottázás: Thema (D, 2/4). A 4. levél csonka: aelső fölső sarka le van tépve, emiatt a 12. sorszám hiányzik.

[b] Különálló csonka levélen 4 1/2 sor kotta: Bihary N: 7. Utána Da Capo / Fine. [Major ceruzás jegyzete: 1816? – A téma Major tematikus katalógusában nem szerepel!] A tulsó oldalon: 7 kottasor – Asnaroneri [?] Mars + Trio [Major ceruzás megjegyzése: l. Káldy: Régi Magyar Harczi Dalok, Verbunkosok IX. sz. Harczi szózat].

[c] Uo. Debreczeni Magyar Verbunk. Violino 1mo

3 sornyi kotta, kivágva egy nagyobb alakú kottalapból.

(9. kottapélda)

Megjegyzés. [a] 2. Bihari dallama, vö. Major TK 2. – 4. Lavotta dallama, var. Domokos Pál Péter i. m. 126. sz. és Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből IV. fogás 28. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 24 (1982), 4/28. sz.) – 13. Ld. a Literárny Archív Matice Slovenskej (Martin, Csehszlovákia) D III–25 jelzetű kéziratát: Violino Primo / verschiedene Tänze N° 8. Hungarica

[Rózsavölgyi-művek zongorára]

2/188, 189

Terjedelmesebb kéziratos gyűjtemény egymást követő egy-egy íve (9–16. és 17–24. l.), látszik, hogy valamikor össze voltak fűzve. A 2. ív második fele beíratlan.

24x32,5 cm, 16 l.

Tartalom: 9: [a] Eredeti Magyar Noták Rózsavölgyitől – 11: [b] Pesti Vizáradás Magyar Rózsavölgyitől – 14: Vigszeszély. Eredeti magyar Csárdás 1846 Rózsavölgyi Márk / a Nemzeti Körnek ajánlá Pes- / ten (Megjelent nyomtatásban.) – 16: Iparvédő Népies Magyar az 1845-ik nemzeti táncvígalmak számára Rózsavölgyi Márk. / mtgos Batthyány Antónia és Károlyi Karolina grófnőknek ajánlva. (Megjelent nyomtatva a Pesti / Divatlap mellett) [A Friss után Major megjegyzése: = Veszpr[émmegyei] n[óták] 30. (1824)] – 17: [c] Pál Nótája Rózsavölgyitől – 19: [d] Nász-Emlény Rózsavölgyitől. (10. kottapélda)

Megjegyzés. [a] NEMZETI / ZENETÁR / ROZSAVÖLGYI / Összes Zeneművei / Kiadja a' NEMZETI KÖR. / IV. Füzet 1845., 20. sz. (Baján 1828.) [a Friss nélkül]; kéziratban: OSzK Zt Ms. mus. 354, 119. lev. (vö. Pál Katalin i. m. A/109, 109a–c kottapélda) – [b] Más letétben: OSzK Zt Ms. mus. 313. és 1387. – [c] Más letétben: OSzK Zt Ms. mus. 399. és 418.; Allegro vö. OSzK Zt Ms. mus. 354, 21. lev. (vö. Pál Katalin i. m. A/11, 11a kottapélda) – [d] Más letétben: OSzK Zt Ms. mus. 404. (csak a Friss azonos!). – Az említett, nyomtatásban megjelent művek: VIGSZESZÉLY / eredeti magyar Csárdás / Zongorára / szerzé és a' / NEMZETI KÖRNEK / ÚJÉVRE / ajánlja / RÓZSAVÖLGYI MÁRK / PESTEN [Bent: Eredeti magyar Csárdás 1846]; IPARVÉDŐ / Népies magyar. / Az 1845-ki nemzeti táncvígalmak számára / szerzé 's / Méltóságos / BATTHYÁNYI ANTÓNIA / és / KÁROLYI KAROLÍNA / grófnőknek, / mint a belföldi ipar leglelkesebb pártolójának / mély tisztelettel ajánlja [!]/ a kiadóval együtt / Rózsavölgyi Márk. / Kiadja Vachot Imre a Pesti Divatlaphoz. / Nyomt. Grimm V.nél. Pesten. [1844] Vö. Papp Géza i. m. *Magyar Zene* XXV (1984) 263, 265.

B) Későbbi másolatok

Csermák: Keserv. Ábránd magyar szellemben öt vonhangszerre. 2/50

Szólamok: Violino I., Violino II., Viola, Cello, Violone. Mindegyik szólam végén: Egykorú kézirat után. Másolta: Reis V. 1934. III. (11. kottapélda)

Megjegyzés. Az eredeti kézirat a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola Könyvtárában, jelzete: M 46930 (a Nemzeti Zenede egykori jelzete: 2802); címe a szólamok borítóján: Keserv. / Ábránd magyar szellemben / öt vonhang- / szerre. / [Más, fekete tintával későbbi írás:] Szerzé 1849-ben / Mátray Gábor / [...]. A partitúra címlapján ugyanaz a szöveg, de kiegészítve: *A hon / Keserve / [...] / Szerzé / Mátray Gábor / 1849* (a cím második sorának vonalában ceruzás kiegészítés: Buda ostromakor 1849. Máj. 19 (?) [!]). Mona Ilona megállapítása szerint autográf (ld. 'Kéziratos „magyar nóták” a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola – volt Nemzeti Zenede – Könyvtárában.' *Zenatudományi dolgozatok* 1982, 101.,8. sz.).

[Druschetzky: Verbunkos] 2/55

Werbung di G: Druschetzky

Ceruzával írt partitúra (2–2 oboa és klarinét, 1–1 kürt és fagott) Majortól. (12. kottapélda)

Druschetzky: Verbunkosok I–II. 2/54

Zenekari szólamok másolata: 2 klarinét (B), 2 oboa, 2 fagott, 2 kürt (Esz). Mindkét sorozatban a táncok folyamatosan következnek egymás után; lehet, hogy számozásuk utólagos. A 4. sz. mindegyikből hiányzik! A szólamok 4. lapján: Rákóczi-nóta (a klarinétok és kürtök C-ben). Major a II. klarinét szólamába írta be a tételek előadási idejét; a 4. l.-on még ez a bejegyzés: Bálvánszky 2'. (13. kottapélda)

Megjegyzés. [a] I/1. Domokos Pál Péter i. m. 27. sz.; a dallamváltozatokról ld. Domokos Mária, 'Verbunkos dallam Schubert gitárkvartettjében.' *Zenatudományi dolgozatok* 1978. 57–70. – I/2. [24] Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / [3tes] Heft / Wien [1810–11] / Im Verlage der k. k. priv. chemischen Druckerey auf dem Graben in Paternostergässchen (Lsz.: 1743), 10. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 45/10. sz.) – I/3. 25 / Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / [4tes] Heft / [...] (Lsz.: 1744), 25. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 46/25. sz.) – I/5. [24] Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / [3tes] Heft / [...], 11. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 45/11. sz.); Druschetzky feldolgozására hivatkozik Major Ervin, 'Népdal és verbunkos.' In: *Zenatudományi tanulmányok* I. Bp. 1953. 231. – II/3. 22 / Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / 1. Heft / [...], 9. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 23/9. sz.); Druschetzky letétjét közli Major Ervin, 'Népdal és verbunkos.' In: *ZtT* I. (1953) 238–239. – II/5. 22 / Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / 1. Heft / [...], 2. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 23/2. sz.) – II/6. 22 / Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / [2.] Heft / [...], 3. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 28/3. sz.) – II/7. 25 / Originelle / Ungarische Nationaltänze / für das Clavier / [4tes] Heft / [...], 14. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 21 (1979), 46/14. sz.) –

[b] 1–15. ü. Druschetzky „Zrini Hungaria” című kéziratos letétjét (OSzK Zt Ms. mus. 1534, az 1. oboa szólama nélkül) partitúrában közzétette Major Ervin, 'A Rákóczi-kor zenéje.' In: *Fejezetek a magyar zene történetéből* 115. Major szerint az átírat „középrése egy ismert verbunkos-dallam változata” (uo.).

[Kossovits: Hungaros]

2/114

Kossovits József Hungaros című vonósnégyeseinek (1., 2. és 5. sz.) másolata. Szólamok: Violino 1mo (címlap, 2–7. l.), Violino 2do (3 l.), Viola obligato (3 l.), Basso (3 l.). A címlapon a sorozat eredeti címe ceruzával bejegyezve (Major írása): VI HUNGAROS / a Violino Primo / Violino Secundo / Viola obligato / & / Basso / Authore Jos. Koschovits. Az eredeti kézirat elveszett vagy lappang. (14. kottapélda)

Rózsavölgyi Márk: Bácskai nóta (Lakodalmas)

2/187

(15. kottapélda)

Megjegyzés. Allegro = Más letétben: OSzK Zt Ms. mus. 414. (Éljen a Magyar) és Ms. mus. 354. 59. lev. (Emlék Füdre) (vö. Pál Katalin i. m. A/20b kottapélda).

Ungaria. Hertelendy Gábor generális nótái 1–3. sz.

2/244

Partitúra fúvósenekarra (2–2 oboa, klarinét, fagott és kürt) Major ceruzás kézírásában. A mű eredeti kézírata ismeretlen. (16. kottapélda)

C) Fotokópiák

[Csermák: Magyar nóták]

2/51

22 drb 13x18 cm nagyságú fotokópia Csermák eredeti kéziratáról. Az 1. fotokópia hátlapján Major megjegyzése áll: Volt a kéziratnak egy külső – nem Csermák tollával írt – borítólapja is: Magyar nóták / három vonószere / szerző / Csermák Antal György / (még józan éveiben) / Vereben (A szerző saját kézírata). A fotokópián már alig olvasható ceruzás bejegyzést is leírta Major: Szép (Gróf Fáy István jegyzéke) Csermák.

10+6+6 l. (szólamok: Violino 1mo, Violino 2do, Violoncello) (17. kottapélda)

Megjegyzés. Csermák eredeti kézírata a Nemzeti Zenede könyvtárában volt (jelzete 4352); vö. Ponorí Thewrewk Emil, *A magyar zene tudományos tárgyalása*. Bp. 1890. 9. Jelenleg ismeretlen helyen lappang vagy megsemmisült. Egyes darabjai más letétben: 2. Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből II. fogás [1824], 9. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 24 (1982), 2/9. sz.); Hat / Eredeti Magyar Tánczok / szerző / CSERMÁK ANTAL / Klavirra alkalmaztatá / BATKA JÁNOS / [...] PEST [1824] [...] No 5. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 26 (1984, 6/5. sz.) – 5. Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből III. fogás [1824], 16. sz. (vö. Géza Papp i. m. *Studia Musicologica* 24 (1982), 3/16. sz.); Domokos Pál Péter i. m. 185. sz.

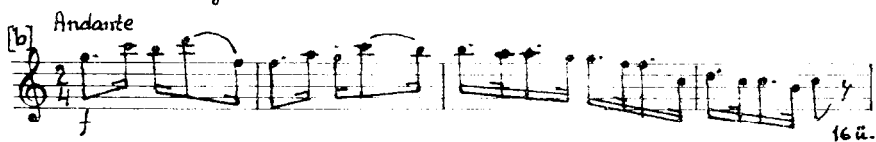
[a] *Andante con moto*

1. *f* *fz*

drzékengen [!]

24 ü.

[b] *Andante*

 f

16 ü.

[c] *Lassa erzésel [!]*

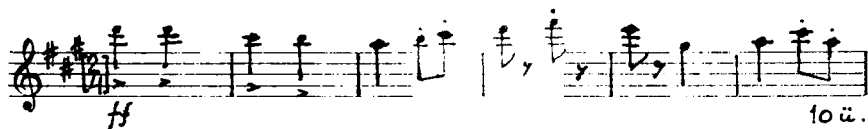
 fp

12 ü.

Fris

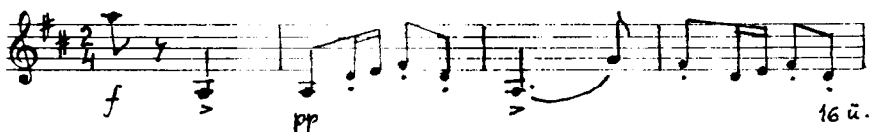
 f

8 ü. [+Coda]

 ff

10 ü.

Coda

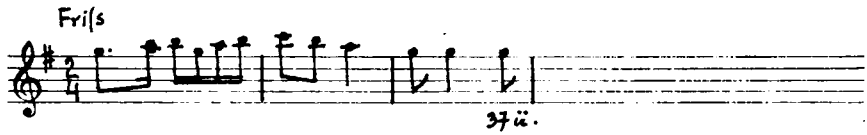
 f *pp*

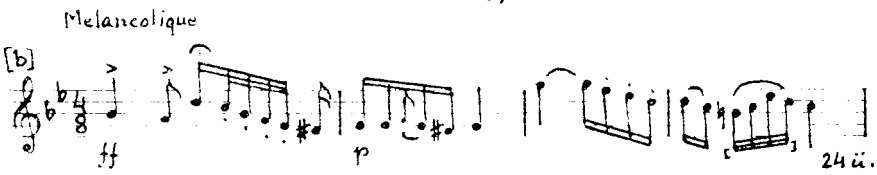
16 ü.

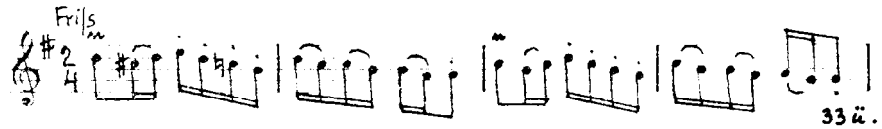
[a] 1. *Lassan*
 2. 44 ü.

Fris
 21 ü.

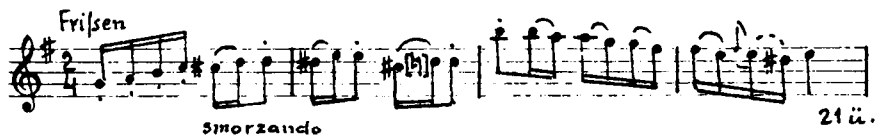
[2.] *Lassan*
 19 ü.

Fris
 37 ü.

Melancolique
 [b] 24 ü.

Fris
 33 ü.

[c] *Adagio Igen lassan*
 1. 28 ü.

Frisen
 24 ü.

smorzando

[a] *Andante*

3. *fp* 16 ü.

[b] *p* 16 ü.

[c] 12 ü.

[d] *Andante* 31 ü.

Allegro 28 ü.

[e] *Andante* 16 ü.

Allegro 24 ü.

Finale 18 ü.

Zákány Magyarja

Magyar

Magyar

Bihari magyarja

Magyar
[1] Lassu

Sebesen

Magyar

Egressy Magyarja

Magyar Biharitól

Trio

Magyar

Magán Magyar

Friss

Lásu [VI. 1.]

Lásu

Élénken

5. *Andante*

p 16 ü.

Frijs Allegro vivo

p *cres.* 34 ü.

6. *Andante berezetés*

f 8 ü.

1.

p 24 ü.

2.

p 24 ü.

3.

f 16 ü.

4.

p 24 ü.

Csárdás

p 62 ü.

Magyar

[a] La[san] érzéssel [!]

7. p 24 ü.

Csárdás [!]

Fris

16 (+8) ü.

Fris [!]

17 ü.

Magyar Darab

[b] Moderato

16 ü.

Allegretto

16 ü.

Magyar

[c] La[san] de vigam [!]

16 ü.

[d] Fász Berényi Csárdás

1.

24 (+16) ü.

Csárdás

2.

8 ü.

Csárdás

Csárdás

Csárdás

Magyar darab

[f] Fris [1] Csárdás

Csárdás

Verbung

Magyar

[c] [1.]

12 ü.

[2.] Lássan

16 ü.

Magyar

[3.]

12 ü.

Magyar

[4.] Lássan

16 (+8) ü.

Magyar

[5.]

16 ü.

Magyar

[6.]

16 ü.

Magyar Tantz

[d]

16 ü.

Verbung

[e]

16 ü.

Verbunkos

9. [a] [1.] *Andante*

p 24 ü.

2. *Andantino*

16 ü.

3. *Allegretto*

12 ü.

4. *Andante*

sfz 16 ü.

5. *Allegro*

f 16 ü.

6. *Andantino*

f 16 ü.

7. *Allegro*

24 (+16) ü.

8. *Andante*

f 16 ü.

9. *Andante*

f *p* 16 ü.

10. *Allegro*

f 30 ü.

11. *Andante*

f *tr* *tr* 20 ü.

[12] *Andante* *sopra una corda*

f *tr* *tr* 16 ü.

13. *Andante*

p *tr* 16 (+8) ü.

Trio

p 16 ü.

[b]

p *tr* 20 ü.

[c] *Adagio* *Andante*

p *tr* 16 ü.

[a] La/sú

10. *p* 16 ü.

Trio

p 8 ü.

Trio Fris [1]

p 40 ü.

[b] Adagio molto

p 16 ü.

Trio

p 8 ü.

Allegro

p 59 ü.

[c] Igen la/san

p 16 ü.

Allegro

p 24 ü.

[Ed]
Lalsú Magyar

Trio

Frijs

Adagio mesto $\text{♩} = 42.$

Trio

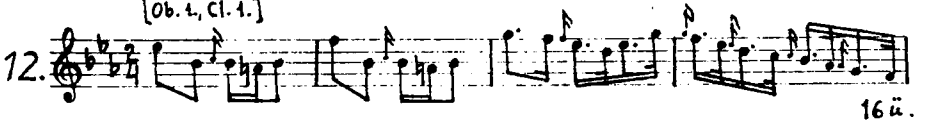
Allegro con fuoco

sempre staccato

[sic!]

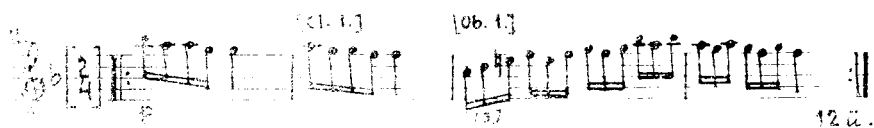
Allegro II^{do}

[Ob. 1., Cl. 1.]

[a]
I. 1.
13. *f* 23 ü.

 1710 *f* 8 ü.

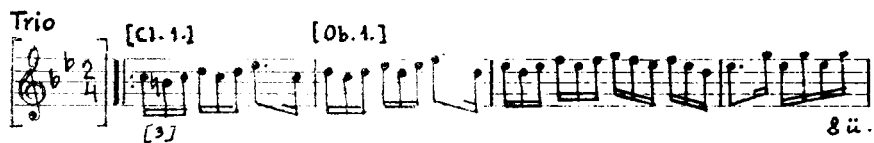
 f 137 12 ü.

 f 16 ü.

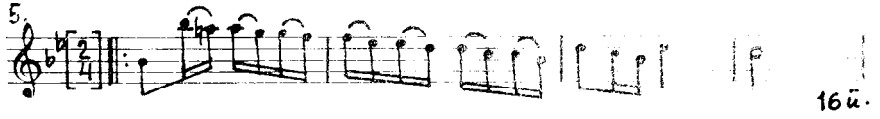
 f 16 ü.

II. 1. *f* 16 ü.

 f 16 ü.

Trio *f* 8 ü.

3. 14 ü.

5. 16 ü.

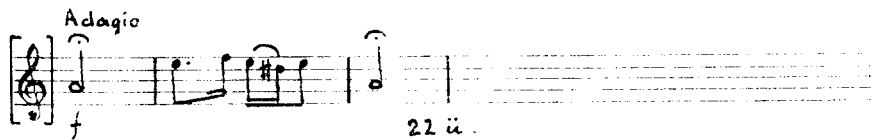
6. [p] 10 ü.

7. 12 ü.

Coda 8 ü.

[b] Adagiosissimo f Solo f p 15 ü.

Andante p f p f p 16 ü.

Adagio f 22 ü.

1. Moderato

14. 16 (+8) ü.

Trio

 28 ü.

Figura

 24 ü.

2. Moderato

 24 (+8) ü.

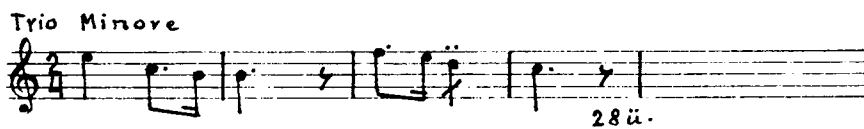
Figura

 33 ü.

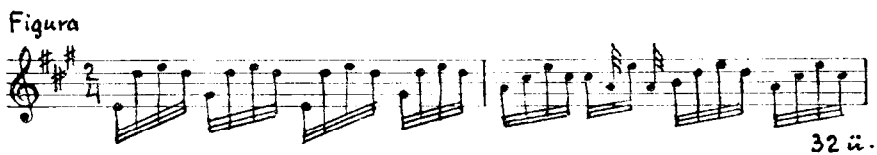
5. Molto

 16 (+8) ü.

Trio Minore

 28 ü.

Figura

 32 ü.

15. *Andante*
cresc. 16 ü.

Allegro
p 24 ü.

1. [Ob. I., Cl. I.]
f 16 ü.

2. [Cl. I.]
p Solo *f* [3] 16 ü.

3. [Ob. I., Cl. I.]
 12 ü.

1. *Majestoso* [3]
p 24 ü.

Trio
p dolce 8 ü.

2. *Adagio*
 23 ü.

Trio

[VI. 2.]

6 ü.

Andante Risoluto

3. poco Allegretto

[VI. 1.]

16 ü.

Trio

[VI. 1.]

[VI. 2.]

10 ü.

Tempo di Verbung

4. Grazioso

[VI. 1.]

18 ü.

Trio

[VI. 1.]

[p]

8 ü.

5. Tarde

[VI. 1.]

p sf f

21 ü.

Trio

[VI. 1.]

p dol

26 ü.

6. Allegro

[VI. 1.]

ff

28 ü.

A MAGYAR ZENETUDOMÁNY BIBLIOGRÁFIÁJA

1984 (kiegészítés)

1985

Összeállította:

Pogány György

BEVEZETÉS

Bibliográfiánk két részből áll. Az első a *Zenetudományi dolgozatok 1985*-ben közzétett 1984-es bibliográfia kiegészítése. Azoknak a publikációknak az adatait tartalmazza, amelyek a kézirat lezárása után jutottak tudomásunkra.

A második rész az 1985-ben kiadott magyar zenetudományi irodalmat, valamint a magyar zenével foglalkozó egyéb szakirodalmat regisztrálja. Pontosabban szólva: jegyzékünk magába foglalja (1) valamennyi magyarországi szerző hazai és külföldi kiadványban megjelent publikációját, (2) a külföldön élő magyar szerzők hazai kiadványban közzétett publikációit, valamint (3) a külföldi szerzők magyarországi kiadványban a magyar zenéről közreadott tanulmányait. Mindazokat a publikációkat, melyek ugyan a magyar zenével foglalkoznak, de a fenti kritériumok alapján kiszorultak volna a bibliográfiából, a *Függelék*-be soroltuk.

Forrásként az MTA Zenetudományi Intézete könyvtárának dokumentációját használtuk, mely a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* (Könyvek Bibliográfiája, Időszakkiadványok Repertórium), *Hungarika Irodalmi Szemle* és a *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok* alapján tartja nyilván több évre visszamenően a magyar zenetudományi irodalmat. Dokumentációnk azonban nem tartalmazza a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokat, s ezért ki kellett egészítenünk. A kiegészítés részben saját gyűjtés, részben a munkatársak bejelentése alapján történt.

A bibliográfia a zenetudományi szakirodalom mellett a zenepedagógiai írásokat és a zenei élet eseményeiről beszámoló közleményeket csak válogatva tartalmazza. Ez utóbbiak a FSzEK és Intézetünk közös kiadványában, a *Magyar Zenei Szakirodalom Bibliográfiája* c. kötetben található maradéktalanul. Elhagytuk továbbá a zeneművek kritikai jellegű kiadásainak felvételét is; e kiadványok a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Zeneművek Bibliográfiájá*-ban szerepelnek.

A fontosabb tanulmányköteteket szerzők szerint, analitikusan dolgoztuk fel, s ezt a tanulmánykötet leírásánál minden esetben jeleztük. A folyóiratcímek rövidítéseinek feloldását a Rövidítésjegyzékben adjuk. A bibliográfia szerkezeti beosztása – az első rész kivételével – a következő:

- I. Általános művek
- II. Általános zenetörténet
- III. Magyar zenetörténet

Zenetudományi dolgozatok 1986 Budapest

IV. Népzene-tudomány

V. Zenepedagógia

A szakcsoporton belül az önállóan megjelent műveket és a cikkeket, tanulmányokat külön-külön szerzők szerinti betűrendben soroltuk fel.

Budapest, 1986. március 30.

Rövidítésjegyzék

BeitrMusikwissenschaft.	Beiträge zur Musikwissenschaft
BulletinKodály.	Bulletin of the International Kodály Society
Dtáj.	Dunatáj
ÉletIrod.	Élet és Irodalom
Ének-zeneTan.	Az Ének-zene Tanítása
Ethn.	Ethnographia
FilKözl.	Filológiai Közlöny
Fo.	Forrás
A hét zeneműve 1985–1986.	A hét zeneműve 1985–1986. (Szerk. Kroó György.) Bp. 1985, Zeneműkiadó.
HevesiSzle.	Hevesi Szemle
Honism.	Honismeret
HungÉrt.	Hungarológiai Értesítő
JeiKép.	Jei-Kép
JournalAmLisztSoc.	Journal of the American Liszt Society
KépHangt.	Kép- és Hangtechnika
Ktáros.	Könyvtáros
KultKöz.	Kultúra és Közösség
MKszle.	Magyar Könyvszemle
MNy.	Magyar Nyelv
MozgóV.	Mozgó Világ
MTA I. OK.	A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei
Muzs.	Muzsika
MZene.	Magyar Zene
NHQu.	The New Hungarian Quarterly
NyelvKult.	Nyelvünk és Kultúránk
NZM.	Neue Zeitschrift für Musik
ÖMZ.	Österreichische Musikzeitschrift
Parl.	Parlando
SoprSzle.	Soproni Szemle
SzovIrod.	Szovjet Irodalom
Táncműv.	Táncművészet
TáncművDok.	Táncművészeti Dokumentumok
TánctudTan.	Tánc-tudományi Tanulmányok

TheolSzle.	Theologiai Szemle
ÚjÍ.	Új Írás
Vig.	Vigília
Vil.	Világosság
ZTdolg.	Zenatudományi dolgozatok 1985. Szerk. Berlász Melinda, Domokos Mária. Bp. 1985, MTA Zenatudományi Intézete.

Az átnézett időszaki kiadványok jegyzéke

- Alföld 1985. 1–12.
- Beiträge zur Musikwissenschaft 1984. 3,4, 1985. 1,2.
- Bölgarszka Muzika 1985. 1–10.
- Bulletin of the International Kodály Society 1985. 1–2.
- Dunatáj 1985. 1–4.
- Early Music 1985. 1–4.
- Élet és Irodalom 1985. 1–52.
- Az Ének-zene Tanítása 1985. 1–6.
- Ethnographia 1984. 3.
- Ethnomusicology 1985. 1–3.
- Filológiai Közlöny 1984. 1–4.
- Folklore 1985. 1–2.
- Fontes Artis Musicae 1985. 1,2,3.
- Honismeret 1985. 1–6.
- Hudební Rozhledy 1985. 1–12.
- Hudební Věda 1985. 1,2,3.
- Hungarika Irodalmi Szemle 1985. 2–4.
- Hungarológiai Értesítő 1983. 3–4., 1984. 1–2.
- Időszaki Kiadványok Repertórium 1985. 3–12., 1986. 1–2.
- Irodalomtörténet 1984. 3–4., 1985. 1.
- Irodalomtörténeti Közlemények 1984. 2–6.
- Jazz 1985. 1–3.
- Jelenkor 1985. 1–12.
- Journal of the American Liszt Society 1984. Vol. 16, 1985. Vol. 17, 18.
- Journal of the American Musicological Society 1985. 1–2.
- Journal of Music Theory 1984. 2., 1985. 1.
- Kép- és Hangtechnika 1985. 1–6.
- Kortárs 1985. 1–12.
- Kóta 1985. 1–10.
- Könyvtári Figyelő 1985. 1–6.
- Könyvtáros 1985. 1–12.
- Kritika 1985. 1–12.
- Kultúra és Közösség 1985. 1–6.
- Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok 1985. 1–4.

- Magyar Filozófiai Szemle 1983. 6., 1984. 1–6.
Magyar Könyvszemle 1984. 4., 1985. 1.
Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája 1985. 1–24.
Magyar Nyelv 1985. 1,2,3.
Magyar Nyelvőr 1984. 4.
Magyar Tudomány 1985. 1–12.
Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közlemé-
nyei XXXIII.
Magyar Zene 1985. 1–4.
Mozgó Világ 1985. 1–12.
Music and Letters 1985. 1–4.
The Musical Quarterly 1984. 4. 1985. 1.
Musik Texte 1985. 8,9,10,11,12.
Musik und Gesellschaft 1985. 1–12.
Die Musikforschung 1984. 3–4, 1985. 1, 3.
Műzsák 1985. 1–4.
Muzsika 1985. 1–12.
Muzyka 1985. 1–4.
Művelődés 1985. 1–12.
Nagyvilág 1985. 1–12.
Neue Zeitschrift für Musik 1985. 1–12.
The New Hungarian Quarterly Vol. 26. 1985. 97–100.
Notes Vol. 41. 1984/1985. 1–4.
Österreichische Musikzeitschrift 1985. 1–12.
Parlando 1985. 1–12.
Századok 1984. 3–6. 1985. 1.
Szociológia 1984. 4., 1984/85. 1–2.
Szovetszkaja Muzüka 1985. 1–12.
Táncművészet 1985. 1–12.
Társadalmi Szemle 1985. 1–12.
Tiszatáj 1985. 1–12.
Történelmi Szemle 1984. 4.
Új Írás 1985. 1–12.
Utunk 1985. 1–52.
Valóság 1985. 1–12.
Világosság 1985. 1–12.
Die Volksmusik 1985. 1–12.

1984. (Kiegészítés)

a) *Önállóan megjelent munkák*

1.
AMANN, Jean Pierre
Zoltán Kodály. Suivi de huit lettres à Ernest Ansermet et de la „Méthode” de Kodály. Lausanne, 1983, Ed. de l’Aire. 126 l. 4 t.
2.
APAGYI Mária
Szerkesztés és rögtönzés. Bp. 1984, Népművelési Intézet. 81 l.
3.
HEMERKA Olga
Eredeti magyar népi táncok és szokások. Bratislava, 1982, Osvetový Ústav. 168 l.
4.
HORVATH, Emmerich Karl
Franz Liszt. Eine Studie im Lichte der Quellen, Biographien und zeitgenössischen Darstellungen. 2. Band. Jugend. Eisenstadt, 1982. Nentwich. 262 l.
5.
ISTVÁNYFY, Tibor
All’Ongarese — Studien zur Rezeption ungarischer Musik bei Haydn, Mozart und Beethoven. Heidelberg, 1982, Universitas. 185 l.
6.
JONÁSOVA, Anna
Hudba patri vsetkym. Personálna bibliografia: Zoltán Kodály a Slovensko. Galanta, 1982, Okresná knižnica v Galante. 77, [8] l. 1 mell.
7.
KISS József
Matyó népdalok. Gyűjtötte —. Miskolc, 1983, (Herman Ottó Múzeum). 173 [1] l.
/A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai 12./
8.
KISS Lajos—BODOR Anikó
Az aldunai székelyek népdaljai. Újvidék, 1984, A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete. 588 l.
/A jugoszláviai Magyar Népzene Tára 2./
9.
Kodály Zoltán 100. Kodály Zoltánra emlékezünk születésének 100. évfordulóján. Összeáll. Méz Rudolf. Galánta, 1982, Galántai VNB és CSEPADOK. 39 l.
10.
Kodály, Zoltán 1882—1967. (Vertaald door Károly Dékány. Voorwoord Rutger Schoute.) Amstelveen, 1982, Forum. 23 l.
11.
KÖRTVÉLYES Géza—MAÁ CZ László—GELENCSÉR Ágnes
Két évtized táncművészeti írásai a „Magyar Nemzet”-ben. Válogatás — írásából. [Bp.], 1984, Magyar Táncművészek Szövetsége. 187 l.
12.
LIGETI György
In conversation with Péter Várnai, Josef Häusler, Claude Samuel. London, 1983, Eulenburg. 140 l.
13.
NÁDOR Tamás
A Pécsi Nemzeti Színház Operatársulatának 25 éve. Pécs, 1984, Pécsi Nemzeti Színház. 117 l.
14.
QUITTNER János—SEBŐK Géza
Dél-szlovákiai magyarlakta falvak hagyományos táncjai. Bratislava, 1979—1981, Osvetový Ústav. 305 l.
15.
ROTACH, Urs
Amit a popzenéről tudnod kell. (Was du über Pop-Musik wissen solltest.) Stuttgart, 1981, Evangéliumi Kiadó. 32 l.
16.
SCHNEIDERREIT, Otto
Franz Lehár. Eine Biographie in Zitaten. Berlin, (1984), Musikverlag. 378 l.
17.
VÁMOSI NAGY István
Merlin, a bárd és Wagner, a zeneköltő. (Szeged, 1984), Szerző. 250 l.
A Grál-legenda és Wagner életműve.

18.
VANANDEL-FRISCH, Dorothy J.
Imre Székely, pianist-composer of the XIXth century. A study of his published works, with thematic index. Akron, 1982, University. 142 l.
- b) Cikkek, tanulmányok*
19.
ÁBRAHÁM, Mariann
Technical studies for piano by Franz Liszt. = JournalAmLisztSoc. Vol.16. 1984. 182–183.
20.
ALMÁSI, István
Principiile lui Bartók și Brăiloiu privind metoda de culegere a folclorului. = Anuarul de Folclor. 2. 1981. 18–27.
21.
ARNOLD, Ben—HO, Allan
Liszt research and recordings 1984 — Supplement. = JournalAmLisztSoc. Vol. 16. 1984. 35–52.
22.
AVASI Béla
A dúr és moll akkordok tercfordulatai és a modell-dallamok. = A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 1983. Tanulmányok a nyelvészet, az irodalom és az esztétika köréből. Szeged, 1983. 141–157.
23.
BALLA Tibor
Kommunikáció a kisgyermek zenei nevelésében. = Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei 17–18. 1983/1984. 133–153.
24.
BALÓ József
Bartók Béla megközelítésének lehetőségei. = Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei 17–18. 1983/1984. 117–131.
25.
Bartók Béla családi levelei. Szerk. ifj. Bartók Béla. Bp. 1981, Zeneműkiadó.
Ism. Rónay László. = HungÉrt. 1983. 3–4. 235–236.
26.
BARTÓK Béla
The Hungarian Folk Song. Ed. by Benjamin Suchoff. New York, 1981.
Ism. Habenicht, Gottfried. = Die Musikforschung. 1984. 1. 75–76.
27.
BARTÓK Béla
A népzénéről. Bp. 1981, Magvető.
Ism. N. S. K. = HungÉrt. 1983. 3–4. 235.
28.
BARTÓK Béla, ifj.
Apám életének krónikája. Bp. 1981, Zeneműkiadó.
Ism. Húbert Ildikó. = HungÉrt. 1983. 3–4. 236–237.
29.
BARTÓK János
A paraszti dуда mint Kempelen beszélőgépeznek modellje. = Kempelen emlékezete. Írások és megemlékezések Kempelen Farkas születésének 250. évfordulójára. Szerk. Bolla Kálmán. Bp. 1984, MTA Nyelvtudományi Intézet. 34–38.
30.
BELICZAY Angéla
Egy Luther-ének története. = A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 3. 1983. Bp. 1984. 93–98.
31.
BENCZE Lászlóné
Dr. Nagy József zenei munkássága. = Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei 17–18. 1983/1984. 107–116.
Zenetanár, zeneszerző, 1832–1909.
32.
BENKŐ András
Hozzájárulásunk a hazai zenetörténeti kutatáshoz. = A Hét. 1984. 34. 6–7., 40. 5.
33.
BÍRLEA, Ovidiu
Exemplui lui Béla Bartók. = Anuarul de Folclor. 2. 1981. 11–18.
34.
BODOR Anikó
Közös hexachord dallamok magyar és szerb nyelvterületen. = Hungarológiai Közlemények 13. 1981. 1–2. 103–127.

35.
BORONKAY Antal
Franz Liszt. Grosses Konzertsolo. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 16. 1984. 185–186.
36.
BORSAI, Ilona
Melody-formulas of Greek acclamations in Coptic Liturgy. = *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik.* 32/7. Wien, 1982. 109–118.
37.
CSERVENÁK Róbert
Üvegfal. Kísérlet Ivo Pogorelič zenefelfogásának megértésére. = *Új Symposion.* 1984. 5–6. 30–35.
38.
CSETRI Elek
Kacsóh Pongrác tanulmányai Kolozsváron. = *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények.* 1984. 2. 141–146.
39.
CSOMASZ TÓTH Kálmán
A pápai halottaskönyv. = *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve* 3. 1983. Bp. 1984. 3–16.
A Pápán 1842-ben megjelent halotti énekeskönyvről.
40.
CSOMASZ TÓTH Kálmán
Szilvás-Ujfalvi Imre helye a zenetörténetben. = *A Ráday Gyűjtemény Évkönyve* 2. 1981. Bp. 1982. 57–73.
41.
DANCS Lajos–NÉMETH Zoltán
Orie šuhaj. Dnesné piesne a rytmy tŕpákov z okolia Nyíregyházy. = *Hudobný Archív* 6. Martin, 1982. 128–193.
Tŕpákok mai dalai és ritmusai Nyíregyháza környékéről.
42.
DÁVID István
A Kolozsvár-alsóvárosi református templom orgonája. = *Református Szemle.* 1983. 6. 485–488.
43.
DÁVID István
A Kolozsvár-hidelvei református templom orgonája. = *Református Szemle.* 1984. 2. 125–128.
44.
DÁVID István
Orgonáink védelmében. = *Református Szemle.* 1983. 4. 274–279.
45.
Documenta Bartókiana. Heft 6. Hrsg. von László Somfai. Bp. 1981. Akadémiai Kiadó.
Ism. R[ónay] L[ászló]. = *HungÉrt.* 1983. 3–4. 237; Serdak, Grazyna. = *Muzyka.* 1984. 4. 102.
46.
DORÁTI Antal
Egy élet muzsikája. Bp. 1981, Zeneműkiadó.
Ism. Berlász Melinda. = *HungÉrt.* 1983. 3–4. 237–238.
47.
ECKHARDT, Mária–KNOTIK, Cornelia
Liszt und sein Kreis in Briefen und Dokumenten aus den Beständen des Burgenländischen Landesmuseums. Eisenstadt, 1983.
Ism. Suttoni, Charles. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 16. 1984. 174–175.
48.
FERENCZI, Ilona
Literaturbericht zur Hymnologie. Ungarn 1982. = *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie.* 28. 1984. Kassel, 1984. 227–229.
49.
FERENCZI Ilona
A lutheri liturgia hatása 16–17. századi istentiszteleti rendünkre és annak nyomai századunkban. = *Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Luther Márton születésének 500. évfordulójára.* Szerk. Fabiny Tibor. Bp. 1984, Magyarországi Evangélikus Egyház. 89–102.
50.
FLORES, Ioan T.
Culegerile folclorice ale lui Béla Bartók în județul Arad. = *Anuarul de Folclor.* 2. 1981. 44–56.
51.
FORRAI Katalin
A zenei nevelés és az anyanyelv kapcsolata az óvodában 1–2. = *Szocialista Nevelés.* 1984. 8. 232–236., 9. 263–267.

52.
FRANK Oszkár
Bartók és a gyermekek: a „Gyermekeknek” című zongoradarab-sorozat magyar népdalfeldolgozásainak elemzése. Bp. 1981, Tankönyvkiadó.
Ism. Húbert Ildikó. = HungÉrt. 1983. 3–4. 238.
53.
GÁGYOR József
Megy a gyűrű vándorútra 1–2. Bp. – Bratislava, 1982, Gondolat–Madách.
Ism. Szanyi Mária: Hol tart a gyűrű? = Irodalmi Szemle. 1984. 9. 858–861.
54.
HARTIG Tibor
Megzenésített József Attila versek. = Hungarológiai Közlemények. 13. 1981. 3. 169–196.
55.
HÜTTER Csabáné
Kodály Zoltánra emlékezve. /Az óvodai énekzene oktató, nevelő munkán át./ = Nógrádi Művelődés. 1984. 3–4. 42–59.
56.
JAGAMAS János
Magyaró énekes népzeneje. Bukarest, 1984, Kriterion.
Ism. László Ferenc. = Korunk. 1984. 5. 386–388.
57.
KATONA Imre
Ami drávaszögi balladaköltészetünkben kimeradt. A Révész nótájának várdarócái változata. = Magyar Képes Újság. 1984. 33. 25.
58.
KATONA Imre
„Nincs erszényem, nincsen pénzem, Nincs is emberségem...” Egy 16. századi dal töredéke a néphagyományban. = Magyar Képes Újság. 1984. 44. 25.
59.
KATONA Imre–LÁBADI Károly
Nem ér ez a legény egy fej vöröshagymát. Tréfas és gúnyos dalok a Drávaszögből és Szlavóniából. = Magyar Képes Újság. 1984. 30–33. sz. 25.
1–4. rész.
60.
KATONA István
A Csallóköz táncai 1–5. = Hét. 1984. 31–35. sz. 24.
61.
KATONA István
Zoboralja. Zoboralja táncai. Karikázó. Csárdás és friss. A verbunk. 1–4. = Hét. 1984. 49–51. sz. 24. és 1985. 1. 24.
62.
KECSKÉS András, L.
„Gond nélkül azért vígan énekelek...” Balassi Bálint verseinek reneszánsz dallamai. = Esztergom Évtapjái. 1983. 2. 443–483.
63.
KELEMEN Imre
Zenetanítás az Egri Érseki Tanítóképzőben 2. = Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei 17. 1984. 591–603.
64.
KERÉNYI György
Magyar énekes népszokások. Bev. Sárosi Bálint. Bp. 1982, Gondolat.
Ism. Benkovic Zita. = Hét. 1984. 19. 9.
65.
KERESZTURY Dezső
Bartók színpadi műveiről. = Keresztury Dezső: Árnyak nyomában. Válogatott színikritikák, tanulmányok. Bp. 1984, Magvető. 402–419.
66.
KERESZTURY Dezső
Az önálló magyar operai és balett-díszletművészet kialakulása. = Keresztury Dezső: Árnyak nyomában. Válogatott színikritikák, tanulmányok. Bp. 1984, Magvető. 359–401.
67.
KERESZTURY Dezső
Szülőföldjének hű fia. Székely Mihályról. = Keresztury Dezső: Árnyak nyomában. Válogatott színikritikák, tanulmányok. Bp. 1984, Magvető. 518–523.
68.
KESZI Erika–NÁDOR Tamás
Hangdokumentumok a Janus Pannonius Múzeumban. = Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 28. 1983. Pécs, 1983. 355–359.

69.
KONCZ Endre
Kodály pedagógiai gondolataiból. = Neveléstörténeti Füzetek 1. 1984. 33–40.
70.
KROÓ György
La musique hongroise contemporaine. Bp. 1981, Corvina.
Ism. R[ónay] L[ászló]. = HungÉrt. 1983. 3–4. 239.
71.
LAMPERT Vera
Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke. Bp. 1980, Zeneműkiadó.
Ism. R. T. O. = HungÉrt. 1983. 3–4. 239.
72.
LÁSZLÓ Ferenc
„Jelenségcikk” a zenekritikáért. = Igaz Szó. 1984. 5. 459–461.
73.
MARÓTHY, János
A Music of Your Own. = Popular Music. Vol. 1. 1981.
74.
MASTROIANNI, Thomas
The Italian aspect of Franz Liszt. = Journal of American Musicology. Vol. 16. 1984. 6–19.
75.
MIKLÓSI Péter
A kórus. Húszéves a Csehszlovákiai Magyar Tanítók Központi Énekkara. = Irodalmi Szemle. 1984. 8. 722–732.
76.
MOLNÁR Antal
Eszmények, értékek, emlékek. Sajtó alá rendezte Bónis Ferenc. Bp. 1981, Zeneműkiadó.
Ism. Domokos Mária. = HungÉrt. 1983. 3–4. 239–240.
77.
MOLNÁR István, D.
A lengyel Norwid Kossuthról és Lisztről. = Filozófiai Közlet. 1984. 2–3. 241–244.
78.
NÁDOR Tamás
Pécs város jelentős zenei eseményei 1944–1948. = Tanulmányok Baranya megye és Pécs város legújabbkori történetéből, 1941–1950. Szerk. Vargha Dezső. Pécs, 1984, Baranya m. Tanács. 239–248.
79.
PÉCSI L. Dániel
Korszerű műtárgykörnyezet kialakítása a Zene-történeti Múzeumban és más magyarországi múzeumokban. = Múzeumi Műtárgyvédelem. 11. 1983. 75–86.
80.
PERNYE András
A nyilvánosság. Zenei írások. Bp. 1981, Zeneműkiadó.
Ism. Berlász Melinda. = HungÉrt. 1983. 3–4. 240–241.
81.
PÉTER László
Bartók Szegeden. Szeged, 1981, Somogyi Könyvtár.
Ism. Berlász Melinda. = HungÉrt. 1983. 3–4. 241.
82.
RAJECZKY Benjamin
Domokos Pál Péter nyolcvanadik születésnapjára. = A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 2. 1982. Bp. 1982. 339–340.
83.
SÁGI TÓTH Tibor
Maros Rudolf szerzeményei. = Hét. 1984. 50. 9.
84.
SEBŐK János
Magya-rock. A beat-hippi jelenség 1958–1973. Bp. 1983, Zeneműkiadó.
Ism. Kontra Ferenc: A kultúra mostohagyereke. = Magyar Képes Újság. 1984. 41. 12.
85.
SOMFAI László
Tízennyolc Bartók-tanulmány. Bp. 1981, Zeneműkiadó.
Ism. Rónay László. = HungÉrt. 1983. 3–4. 241–242.

86.
SONKOLY István
A „katonaköltő” versei — dalokban. = Esztergom Évlapjai. 1983. 2. 484—497.
Balassi Bálint.
87.
STAUD Géza
Béla Bartóks Bühnenwerke. Köln, 1982. 35—42.
Klny.: Maske und Kothurn.
88.
STAUD, Géza
Haydns „Armida” oder die unerschlossenen Quellen der Theaterforschung. Köln, 1982. 87—104.
Klny.: Maske und Kothurn.
89.
SUTTONI, Charles
Liszt's letters: A traveling gypsy troupe. = JournalAmLisztSoc. Vol. 16. 1984. 112—114.
90.
SZABÓ Géza
Csomasz Tóth Kálmán köszöntése. = A Ráday Gyűjtemény Évkönyve 3. Bp. 1984. 331—332.
91.
SZEMERE, Anna
Some Institutional Aspects of Pop and Rock in Hungary. = Popular Music 3. 1983. 121—143.
92.
SZENDREI Janka
A magyar középkor hangjegyes forrásai. Bp. 1981, MTA Zenetud. Int.
Ism. S. B. = HungÉrt. 1983. 3-4. 242—243.
93.
SZENIK, Ilona
Béla Bartók și unele probleme ale cercetării muzicii populare instrumentale. = Anuarul de Folclor. 2. 1981. 28—43.
94.
SZOMJAS-SCHIFFERT, György
Naissance d'une oeuvre de Bartók. Quatre anciens chants populaires Hongrois. = Béla Bartók vivant. Paris, 1984. 190—208. Bibliothèque Finno-Ougrienne numéro deux.
95.
TÖRÖK László
Borsai Ilona. = Antik Tanulmányok. 1983. 1. 114—115.
96.
VARGHA Dezső
Adatok a Pécsi Dalárda történetéhez 1902—1949. Pécs, 1981, Baranya megyei Levéltár. 153—183.
/Baranyai levéltári füzetek/
97.
VARGHA Dezső
Zenei gyűjtemény a Baranya megyei Levéltárban. Várhalmi Oszkár hagyatéka. = Levéltári Szemle. 1982. 2—3. 357—366.
98.
VARGYAS, Lajos
Hungarian ballads and the European ballad tradition. Bp. 1983, Akadémiai Kiadó.
Ism. Holzapfel, Otto. = Schweizerisches Archiv für Volkskunde. 1984. 1—2. 122—123.
99.
VIKÁR László
Vikár Béla erdélyi népdalgyűjtése. = Vikár Béla nyomában. Szerk. Laczkó András. Kaposvár, 1984, Városi Tanács. 7—13.
100.
ZALABAI Zsigmond
„Lakodalom van a mi utcánkban.” Ipolypásztói lagzis szokások és népdalok 1—2. = Irodalmi Szemle. 1984. 9. 830—843., 10. 910—925.
101.
ZAMRAZILOVÁ-WELTMAN, Jitka
Béla Bartók's contribution to our knowledge of Turkish folk music. = Asien and African Studies 18. Bratislava—London, 1982. 187—191.
102.
ZÁTONYI János
A zenehallgatás jelentősége és lehetőségei az általános iskolában. = Pedagógiai írások 14. 1984. 67—82.

1985.

I. ÁLTALÁNOS MŰVEK*a) Önállóan megjelent munkák*

103.

AVASI Béla

Zeneelmélet. 2. kiad. Bp. 1985, Tankönyvkiadó. 552 l.

/Tanárképző főiskolai tankönyv./

104.

Brockhaus-Riemann zenei lexikon. Szerk. Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht. A magyar kiadás szerkesztője Boronkay Antal. 3. kötet: O–Z. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 734 l.

105.

DARVAS Gábor

A zene anatómiája. Alapfogalmak, alapismeretek a zenei hangtól a szimfóniáig. 3. kiad. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 441 l.

106.

DEVICH Sándor

Mi a vonósnyegyes? Bp. 1985, Zeneműkiadó. 259 l.

107.

Fejezetek a balettpedagógia történetéből. Szemelvények Blasis, Cecchetti és Taraszov műveiből. (Szerk. Fuchs Livia, L. Merényi Zsuzsa. Ford. Gara György, Urbán Mária, Taus Judit.) Bp. 1985, Magyar Táncművészek Szövetsége. 108 l.

108.

A hét zeneműve 1985. október–1986. szeptember. (Szerk. Kroó György.) Bp. 1985, Zeneműkiadó. 468, [2] l. Részletezése külön.

Ism. Fittler Katalin. = Kóta. 1985. 10. 18.

109.

KESZTLER Lőrinc

Összhangzattan. A klasszikus zene összhangrendjének elmélete. [Utánnomás.] Bp. 1985, Zeneműkiadó. 342 l.

110.

KRUZA Richárd–BANAY Gábor

A szintetizátor a zenei gyakorlatban. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 124 l.

111.

A Magyar Állami Operaház 101. évadja. 1984/1985. Bp. 1985, Magyar Állami Operaház, 106 l.

112.

MANDEL Róbert

Hangszerész mesterség. Magyar népi zeneszámok készítése. Bp. 1985, Múzsák. 47 l.

113.

PINTÉR Ferencné–SZALAI Ágnes

Példatár a zeneművek katalogizálásához. Bp. 1985, OSZK KMK – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 87 l.

114.

RISKÓ Géza

Bingo, Benkó! Tengerentúli riport. Bp. 1985, IPV. 164 l. 18 t.
Benkó Dixieland Band.

115.

RISKÓ Géza

Pege Aladár. Bp. 1985, Ifjúsági Lapkiadó Vállalat. 151 l. 48 t.

116.

SKALICZKI Judit

A zenei szakirodalmi információellátás helyzete és fejlesztésének lehetőségei. Bp. 1985, OSZK KMK. 56 l.

117.

SZÁNTÓ Péter

És ilyen a boks? Az LGT sztori. Bp. 1985, LGT. 182 l. 48 t.

118.

TILL Géza

Opera. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 519 l.

Ism. Kerényi Mária. = Muzs. 1985. 11. 38–41.

119.

TOKAJI András

Tömegdal Magyarországon 1945–1956. 1–5. kötet. Bp. 1985, Művelődéskutató Intézet. 5 db.

120.

Zenetudományi dolgozatok 1985. (Szerk. Berlász Melinda, Domokos Mária.) Bp. 1985, MTA Zenetudományi Intézete. 286 l.
Részletezése külön.

b) *Cikkek, tanulmányok*

121.
ALBERT Péter
Elektronikus orgonák. = *Természet Világa*.
1985. 3. 119–122.
122.
ALBERT Péter
Kísérlet az orgonahangzás elektronikus szintézisére 2. = *KépHangt.* 1985. 5. 137–142.
A cikk első része: *KépHangt.* 1980. 3.
123.
BALÁZS István
Az is bolond, aki zeneesztétának adja fejét Magyarországon. = *MozgóV.* 1985. 8. 108–110.
Szabolcs Katalin: *Kulisszatitkok* c. írására válaszasz, vö. 200. tétellel.
124.
BÁN Zoltán—SZEMERE Anna
Állami Áruház. = *Medvetánc.* 1984. 4.—1985. 1. 75–86.
Az Állami Áruház c. operetrőről.
125.
BÁRDOS Lajos
Lement a nap. *Organika* 11. = *Ének-zeneTan.*
1985. 2. 76–78.
126.
BERÉNYI István
Orgonák Európa peremén. = *Muzs.* 1985. 3. 18–21.
Spanyolország orgonaépítészetről.
127.
BORONKAY Antal
Bartók Szeminárium, 1985. = *Muzs.* 1985. 10. 8–11.
128.
BORONKAY Antal
A genfi Magyar Nyár. = *Muzs.* 1985. 11. 17–18.
129.
BREUER, János
Mladi ungarszki kompozitori — atelieta — proizvedenija. = *Bölgarszka Muzika.* 1985. 4. 103–106.
130.
BREUER János
A szocialista zenei integráció történetéből. = *Szovltrod.* 1985. 3. 139–144.
131.
BREUER János
Az új magyar zene hónapja a rádióban, 1980–1985. Válogatás öt esztendő alkotásaiból. = *Muzs.* 1985. 12. 40–41.
132.
BREUER János
Az Új Zene Nemzetközi Társasága budapesti zeneünnepé 1985. március 20–26. = *Parl.* 1985. 12. 30–31.
133.
BREUER János
Zeneesztéta farmerban. = *ÉletIrod.* 1985. 51–52. 4.
Maróthy János köszöntése.
134.
Brockhaus—Riemann zenei lexikon. 1. kötet: A–F. Szerk. Boronkay Antal, Bp. 1983, Zene-műkiadó.
Ism. László Ferenc. = *Muzs.* 1985. 1. 44–45.
135.
CSAPÓ Károly
A mikroszámítógép alkalmazásának előnyei a zenetudományban. = *ZTdolg* 1985. 187–194.
136.
CSENGERY Kristóf
Budapest Spring Festival 1985. = *Hungarian Music News.* 1985. 2. 3–6.
137.
CSENGERY Kristóf
Contemporary music 84. = *Hungarian Music News.* 1985. 1. 10–16.
138.
CSENGERY Kristóf
Az év hanglemezei. = *Muzs.* 1985. 11. 42–43.
139.
CSENGERY Kristóf
Korunk zenéje, 1984. 2. = *Muzs.* 1985. 1. 34–38.

140.
CSENGERY Kristóf
Tavaszi Fesztivál, 1985. = Muzs. 1985. 6. 3–7.
141.
DÉCSI Ágnes
Széjegyzetek egy lexikon széjgyezeteihez. A lexikonszerkesztés gondjai. Décsi Ágnes beszélgetése Boronkay Antallal a Brockhaus-Riemann zenei lexikon magyar változatának kiadásáról. = Kóta. 1985. 2. 5.
142.
DEL MONACO, Mario
Életem és sikereim. Bp. 1984, Zeneműkiadó.
Ism. Fittler Katalin. = Parl. 1985. 8–9. 55–57.
143.
ÉLIÁS Ádám
A tizenkétfokú hangrendszer harmóniavilága 1–3. = MZene. 1985. 2. 115–147; 3. 285–295; 4. 378–385.
144.
EMBER Ildikó
Zene a festészetben. Bp. 1984, Corvina
Ism. Király Péter. = Muzs. 1985. 3. 47–48.
145.
FALVY Zoltán
Oper im Königs-Rock. = Evangelische Kommentare. 1985. 3. 166.
Szőrényi Levente–Bródy János: István, a király.
146.
FALVY Zoltán
A Zenetudományi Intézet. Nádor Tamás beszélgetése Falvy Zoltánnal. = Új Tükör. 1985. 19. 18–19.
147.
FEUER Mária
Berlin, 1900. = Muzs. 1985. 2. 6–10.
Beszámoló a Berlini Ünnepi Hetek 1984-es rendezvényeiről.
148.
FEUER Mária
És mégis ... Zeneünnep Assisiben. = Muzs. 1985. 11. 13–15.
Beszámoló az Assisiben megrendezett Festa Musica Pro rendezvényéről.
149.
FEUER Mária
Két konferencia a tengeren túl. = Muzs. 1985. 1. 19–22.
Az ISCM kanadai fesztiválja; az ISME amerikai konferenciája.
150.
FEUER Mária
A koncert és közönsége. = Művészet, szociológia, közönség. (Vál. és szerk. H. Kovács Éva.) Bp. 1985, Múzsák. 85–98.
151.
FEUER Mária
Ősi kultúrák – mai misztériumok. Holland Fesztivál '85. = Muzs. 1985. 10. 18–22.
152.
FEUER Mária
Tradíció és korszerűség 3. Mozaikok Japánból. = Muzs. 1985. 2. 13–17.
153.
FITTLER Katalin
Tavaszi Fesztivál. = Kritika. 1985. 5. 36–37.
154.
FODOR András
Bozay Attila: Csongor és Tünde. = Kortárs. 1985. 9. 157–160.
angolul: NHQu. 1985. 99. 183–187.
155.
FODOR András
Szó, zene, kép. Bp. 1983, Magvető.
Ism. Melczer Tibor. = Ttáj. 1985. 1. 70–74.
156.
FODOR Géza
Bozay Attila: Csongor és Tünde. = Muzs. 1985. 4. 24–32.
157.
FÓTI Péter
Hungarian nóta. Énazonosság-zavarok a magyar rockban. = Valóság. 1985. 12. 77–94.
158.
FUCHS Lívía
Repertórium az 1984/85-ös évad táncbemutatóiról. = TáncművDok. 1985. 192–206.

159.

GÁT Eszter

Régizene az Újvilágban. = Muzs. 1985. 9. 10–15.

Beszámoló a bostoni 3. Régizene Fesztiválról.

160.

GIGLI, Beniamino emlékiratai. Bp. 1984, Zene-műkiadó.

Ism. Fittler Katalin. = Parl. 1985. 8–9. 55–57.

161.

GYIMES Ferenc

Idegen nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban. Bp. 1983, OSZK KMK.

Ism. Ittész Mihály. = Ktáros. 1985. 6. 367–368.

162.

HOLLÓS Máté

Korszerű és kortalan. Egy zeneszerző jegyzetei a Korunk zenéje '84 kapcsán. = Kritika. 1985. 2. 17–18.

163.

KAPOSI Edit

A magyar társastánc szakirodalom forráskritikai vizsgálata 1. = TáncudTan. 1984–1985. 177–194.

164.

KARÁCSONYI Rezső

Kithara, klavikord és a többiek. = Műsák. 1985. 1. 26–27.

165.

KÁRPÁTI János

Mítosz kutatás és zenetudomány. = MZene. 1985. 1. 29–35.

166.

KÁRPÁTI János

Pekingi opera újra Magyarországon. = Muzs. 1985. 1. 23–25.

167.

KERÉNYI, Mária

Bogatszvo talentov. = Szovetszkaja Muzüka. 1985. 4. 113–115.

A magyar operai életről.

168.

KERÉNYI Mária

Csúcsgalagalom Drezdában. Ünnepi játékok '85. = Muzs. 1985. 8. 16–20.

169.

KERÉNYI Mária

A „harmadik” Semperoper. = Muzs. 1985. 5. 12–15.

A drezdai Operaház újjáépítése.

170.

KOLTAI Tamás

[Beszélgetések az operáról. Riporter —.] = Muzs. 1985.

1. Szinetár Miklós: Az operában műélvező vagyok. 3. 5–11.
2. Békés András: Az opera és az Opera presztízse. 7. 8–15.
3. Ponnelle, Jean-Pierre: Az operarendező a művekben él. 9. 21–30.
4. Holmberger, Kalle: Az opera szép valósága. 10. 26–30.
5. Wagner, Wolfgang: Fesztivál kultusz nélkül. 11. 26–29.

171.

KOVÁCS Sándor

Napjaink zenéje. = Muzs. 1985. 8. 3–6.

172.

KOVÁCS Sándor

Pétervári vendégség. = Muzs. 1985. 6. 35–38.
A tv „Pétervári vendégség 1870” c. műsoráról.

173.

KŐBÁNYAI János

Orfeusz Párizsban. = Valóság. 1985. 8. 89–102.
Párizs rockzenei életéről.

174.

KROÓ György

Korunk zenéje '84. = Kortárs. 1985. 2. 161–166.

175.

KROÓ György

Mégkésett melódiák. Bozay Attila: Csongor és Tünde. = ÉletIrod. 1985. 6. 13.

176.

KROÓ, György

Music of Our Age '84. = NHQu. 1985. 99. 214–217.

177.
LÁNG, István
Beszpornúe dosztizsenija. = Szovetszkaja Muzüka. 1985. 4. 111–113.
A Magyar Zeneművészek Szövetsége tevékenységéről.
178.
LÁSZLÓ Zsigmond
Költészet és zene összefüggésének vitapontjai. = László Zsigmond: Költészet és zeneiség. Prozódiái tanulmányok. Bp. 1985, Akadémiai Kiadó. 135–165.
179.
LENDVAI, Ernő
The limits of musical analysis. Remarks on Roy Howat's „Bartók, Lendvai and the principles of proportional analysis.”. = NHQu. 1985. 97. 201–207.
Roy Howat válasza: NHQu. 1985. 100. 263.
180.
LOBANOVA, Marija
Technika és stílus problematikája a 60-as, 80-as évek zenéjében. Párhuzamok Ligeti György és az új szovjet zene törekvései között. = MZene. 1985. 3. 255–270.
181.
LUKÁCS Antal
Lukács György zeneesztétikája. = Parl. 1985. 5. 1–5.
182.
MALECZ Attila
Jóból is megárt a sok? = JelKép. 1985. 3. 66–71.
A rádió zenei műsorairól.
183.
MARÓTHY János
Bemutató. Durkó Zsolt: Három rondó; Quartina. = Muzs. 1985. 4. 38.
184.
MARÓTHY János
Hangverseny. Fellegi Ádám estje. = Muzs. 1985. 5. 38–39.
185.
MARÓTHY János
Légüres térben. Györi László beszélgetése —-sal. = Kritika. 1985. 3. 19.
186.
MARÓTHY, János
Podlínnyj rascvet. = Szovetszkaja Muzüka. 1985. 4. 117–119.
A magyar zenetudományról.
187.
MARÓTHY János
Sugár Miklós a Fészekben. = Muzs. 1985. 7. 26–27.
188.
NEMCSIK Pál
„A szívembe nyíllal ez a bús, régi dal...” Gondolatok a munkásdalgyűjtés vitájáról. = Napjaink. 1985. 1. 36–38.
189.
POGÁNY György
A magyar zenei bibliográfia kialakulása. Történeti vázlat. = Ktáros. 1985. 8. 486–491.
190.
POGÁNY György
A magyar zenetudomány bibliográfiája 1984. /Kiegészítés 1983./ = ZTdolg 1985. 237–286.
191.
POGÁNY György
A század eleji szaksajtó a zenei könyvtárakról. = Ktáros. 1985. 3. 170–172.
192.
PRÓSZÉKY Gábor
Mesterséges intelligencia és zenei nyelvtanok. = ZTdolg 1985. 195–216.
193.
RÉVÉSZ Géza
„Hangrendszer” a zenei tartományon túl, zenei „mikrorendszerek” és kapcsolatuk a zenei akusztikával. (Ford. Körner Tamás.) = Révész Géza: Tanulmányok. Bp. 1985, Gondolat. 134–178.
194.
RÉVÉSZ Géza
A zene keletkezése. (Ford. Gefferth Éva.) = Révész Géza: Tanulmányok. Bp. 1985, Gondolat. 469–499.
195.
S[IKLÓS] M[ária]
A Magyar Állami Operaház felújítása. = Magyar Építőművészet. 1985. 4. 16–23.

196.
SIMON Géza Gábor
Magyar jazzlemezek 1912–1984. Pécs, 1985,
KISZ Baranya megyei Bizottsága – Baranya
megyei Művelődési Központ. 223 l.
Ism. Gonda János. = Jazz. 1985. 2. 16–18;
Simon Géza Gábor válasza: Jazz. 1985. 3. 17–
18; Gonda János viszontválasza uo. 18–19.
197.
SKALICZKI Judit
Zene és könyvtár. A zenei könyvtárak kialaku-
lása. = Kovács Máté emlékkönyv. (Szerk. Szelle
Béla.) Bp. [1985], 1983, Magyar Könyvtárosok
Egyesülete. 137–150.
198.
SOMFAI László
1700 zenetudós? Amerikai levél. = Muzs. 1985.
1. 15–18.
Az USA zenetudományi kutatásairól.
199.
Studia Musicologica Tom. XXV. Report of the
International Bartók Symposium Budapest,
1981.
Ism. Gillies, Malcolm. = Music and Letters.
1985. 4. 373–375.
200.
SZABOLCS Katalin
Kulisszatitkok. Körinterjú Balázs István opera-
tanulmánya kapcsán. Bozay Attila, Szokolay
Sándor, Balassa Sándor válasza. = MozgóV.
1985. 8. 100–107.
Balázs István tanulmányáról, MozgóV. 1984.
10., 11. szám; vö. 123. tétellel.
201.
SZÁLE László
Angyali kör. = Muzs. 1985. 2. 21–26.
Miskolc zenei életéről.
202.
SZÉKELY András
Egy fesztivál jövője. 65. Händel-Festspiele, Göt-
tingen. = Muzs. 1985. 9. 16–17.
203.
SZÉKELY András
Fesztivál huszonnegy színhelyen. Régizene Ut-
rechtben. = Muzs. 1985. 11. 19–22.
204.
SZÉKELY András
Hallei jubileum – ugyanúgy. = Muzs. 1985. 6.
18–20.
A hallei jubileumi Händel-fesztivál.
205.
SZEMERE Anna
„A jövő itt van és sose lesz vége”. Tér- és idő-
képzetek az Európa Kiadó együttes zene- és
szövegvilágában. = MZene. 1985. 1. 70–74.
206.
SZEMERE Anna
On Avant-Garde Rock in Hungary. = Popular
Music Perspectives 2. IASPM. Reggio Emilia,
1985. 183–187.
207.
SZEPESI, Zsuzsanna–WILHEIM, András
Studia Musicologica. Register I–XX. Bp. 1979.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 4. 442–
443.
208.
SZIGETI Benő
Az élő gyülekezeti ének. = TheoSzle. 1985. 2.
98–101.
209.
SZIGETI Péter
Két kontinens zenéje. Varsói Jazz Jamboree,
1984. = Jazz. 1985. 1. 1–3.
210.
SZŐKE Péter
A zene eredete és három világa. Bp. 1982, Mag-
vető.
Ism. Szabados György. = Újl. 1985. 6. 89–
92.
211.
TALLIÁN, Tibor
Hungarian opera and the outside world. = Hun-
garian Music News. 1985. 1. 3–6.
212.
TALLIÁN Tibor
Julius Caesar Bécsben. = Muzs. 1985. 8. 11–13.
Händel: Giulio Cesare, vez. Nikolaus Harnon-
court.

213.
TIBORI Timea
Hagyományos zene, népdal és modern zene hatásvizsgálata fiatalok között. = KultKöz. 1985. 3. 79–87.
214.
TIHANYI László
Varsói ősz '85. = Muzs. 1985. 12. 10–12.
Beszámoló a Varsói Ősz kortárszenei fesztiválról.
215.
TOKAJI András
Kinek kell a tömegdal? = Ének-zeneTan. 1985. 6. 241–258.
216.
TURI Gábor
A dramaturgia útvesszői. A XIV. jazznapok Debrecenben. = Jazz. 1985. 3. 1–6.
217.
UJFALUSSY József
Meghatározatlan tárgyzerűség – meghatározott viszonylatok. = Vil. 1985. 3. 137–142.
Lukács György zeneesztétikájáról.
218.
UJFALUSSY József
Zene és társadalom. Beszélgetés. Riporter Kardos István. = Szakszervezeti Szemle. 1985. 10. 31–34.
219.
UJFALUSSY József
A zene világnapjára. = Ének-zeneTan. 1985. 1. 1.
220.
VÁCZI Tamás
Mai magyar zene hete, Szeged, 1985. = Muzs. 1985. 6. 45–46.
221.
VÁCZI Tamás
Plánum '84. = Muzs. 1985. 1. 2–8.
Beszámoló a Plánum '84 rendezvényeiről.
222.
VÁCZI Tamás
Versenynapló az ötödik Pablo Casals Gordonkaversenyéről. = Muzs. 1985. 11. 6–9.
223.
VÖRÖS Gizella, B.
Az Állami Operaház című operett hatásvizsgálata. = KultKöz. 1985. 3. 54–66.
224.
WILHEIM András
Extrémítás és valószerűség. A Találkozás a Pesti Színházban. = Színház. 1985. 7. 3–7.
Nádas Péter és Vidovszky László darabjáról.
225.
WILPERT Imre
A „nemlétező” pop. = Ifjúsági Szemle. 1985. 3. 87–95.
226.
ZOLTAI Dénes
Mesterek becsülete. Lukács György és Ernest Ansermet levélváltása elé. [A leveleket közreadja —.] = MozgóV. 1985. 3. 9–19.
227.
ZOLTAI, Dénes
Szleduja velikim zavetam. = Szovetszkaja Muzüka. 1985. 4. 116–117.
A magyar zeneesztétikáról.

II. ÁLTALÁNOS ZENETÖRTÉNET

a) *Önállóan megjelent munkák*

228.
ADORNO, Theodor W[iesengrund]
Wagner. (Versuch über Wagner. Ford. Endreffy Zoltán.) Bp. 1985., Európa. 226 l.
/Mérleg./
229.
BACH, Johann Sebastian
Levelek, írások, dokumentumok. Ford. és jegyzetekkel ellátta Dávid Sándor. Bp. 1985, Zene-műkiadó. 237 l.
230.
BARNA István
Wenn Händel ein Tagebuch geführt hätte. (Georg Friedrich Händel életének krónikája.) (Deutsch von Irene Rübberdt.) Bp. 1985, Corvina. 283 l.

231.
DEYRIÈS, Bernard—LEMERY, Denys—SADLER, Michael
Rajzos zenetörténet az őskortól napjainkig. (Histoire de la musique en bandes dessinées.) A magyar változatot készítette Révész Dorrit. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 137 l.
Ism. Fittler Katalin. = Kritika. 1985. 12. 42—43; Bárdos Éva. = Kritika. 1985. 12. 43.
232.
HILDESHEIMER, Wolfgang
Mozart. (Mozart.) (Ford. Györfly Miklós.) Bp. 1985, Gondolat. 363, [3] l.
233.
NONO, Luigi
Írások, interjúk, előadások. (Szerk. és ford. Balázs István.) Bp. 1985, Zeneműkiadó. 211 l.
234.
RÁBA Tamásné
Johann Sebastian Bach 1685—1985. Hanglemez- és irodalomjegyzék. Nyíregyháza, 1985, Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár. 69 l.
- b) Cikkek, tanulmányok*
235.
ÁBRAHÁM Mariann
Johann Sebastian Bachról. Szerk. és összeáll. —, = Parl. 1985. 8—9. 15—33.
Kortársak és az utókor véleménye Bachról; szemelvények.
236.
BATTA András
Ludwig van Beethoven: Diabelli-variációk, Op. 120. = A hét zeneműve 1985—1986. 455—465.
237.
BATTA András
Gustav Mahler: VII. szimfónia. = A hét zeneműve 1985—1986. 173—181.
238.
BATTA András
Wolfgang Amadeus Mozart: D-dúr vonósnygyes, K 575. = A hét zeneműve 1985—1986. 14—23.
239.
BLANKENBURG, Walter
Johann Sebastian Bach és a felvilágosodás. = Confessio. 1985. 2. 73—80.
240.
BREUER János
Egész évben Bach. = Új Tükör. 1985. 10. 20—21.
241.
BREUER János
Száz éve született Alban Berg. Tóth Aladár két Berg-elemzése. = Muzs. 1985. 2. 18—20.
Tóth Aladár 1928-as és 1930-as írásának újraközlése.
242.
CSENGERY Kristóf
Johannes Brahms: A-dúr szonáta hegedűre és zongorára, Op. 100. = A hét zeneműve 1985—1986. 128—135.
243.
CSENGERY Kristóf
Ottorino Respighi: A láng. Bp. 1985, Hungaroton. 79 l. = Kísérőfüzet Respighi: A láng c. operájához, Hungaroton, SLPD 12591—593.
244.
CSENGERY Kristóf
Arnold Schoenberg: Gurre-dalok. = A hét zeneműve 1985—1986. 210—219.
245.
DELIÈGE, Célestin
Beszélgetések Pierre Boulezsal. Bp. 1983, Zeneműkiadó.
Ism. Fittler Katalin. = Parl. 1985. 6—7. 60—61.
246.
DEMÉNY János
Sztravinszkij. Fodor András könyve. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Esszék, tanulmányok. Bp. 1985, Magvető. 139—147.
A Jelenkor 1976. novemberi számában megjelent kritika újraközlése.
247.
DÉVÉNYI Róbert
Én ide hazajöttem. = Műzsák. 1985. 2. 34—35.
Otto Klempererről.

248.
DOMOKOS Mária
Franz Schubert: Arpeggione szonáta, D 821. =
A hét zeneműve 1985–1986. 253–259.
249.
FODOR Géza
A művészi nagyságról – a Klemperer-centenárium alkalmából. = MZene. 1985. 4. 335–346.
Otto Klemperer budapesti Mozart-előadásairól.
250.
FRANK Oszkár
A romantikus zene műhelytitkai. Franz Schubert. 1. = Parl. 1985. 8–9. 45–49.
251.
FRANK Oszkár
Schubert dalköltészete 1–2. = Ének-zeneTan. 1985. 4. 167–170; 5. 219–225.
252.
FRISS Gábor
Johann Sebastian Bach: Karácsonyi oratórium, BWV 248. Bp. 1985, Hungaroton. 12 l. = Kísérőfüzet Bach: Karácsonyi oratórium c. művének lemezfelvételéhez, Hungaroton, SLPXL 12814–16.
253.
GRABÓCZ Márta
Hommage à Pierre Boulez. = Muzs. 1985. 6. 13–15.
254.
HORVÁTH Anikó
Néhány gondolat a Scarlatti évforduló ürügyén. = Parl. 1985. 12. 13–19.
255.
JOMMELLI, Niccolò
3 sonate per flauti (o oboi o violino) e basso continuo. Közreadja Balla György, Pröhle Henrik. Bp. 1983, Zeneműkiadó. Z.12529.
Ism. Kaizinger Rita. = Parl. 1985. 12. 32.
256.
KÁRPÁTI András
Ki az igazi muzsikus? Egy 6. századi filozófus véleménye. = Muzs. 1985. 6. 10–12.
Boethius: De institutione musica c. művéről.
257.
KÁRPÁTI János
Ludwig van Beethoven: Fisz-dúr szonáta zongorára, Op.78. = A hét zeneműve 1985–1986. 109–116.
258.
KÁRPÁTI János
Ludwig van Beethoven: Három trió zongorára, hegedűre és csellóra, Op.1. = A hét zeneműve 1985–1986. 297–304.
259.
KELEMEN Imre
A tiszta forrás üzenete. = HevesiSzle. 1985. 4. 87–89.
Johann Sebastian Bach és Georg Friedrich Händel évfordulója.
260.
KERTÉSZ Iván
Richard Wagner: Parsifal. Bp. 1985, Hungaroton. 20 l. = Kísérőfüzet Wagner: Parsifal c. operájához, Hungaroton, SLPX 12784–88.
261.
KOMLÓS Katalin
Johann Sebastian Bach: 21. kantáta, „Ich hatte viel Bekümmernis”. = A hét zeneműve 1985–1986. 145–149.
262.
KOMLÓS Katalin
Joseph Haydn: D-dúr zongoraszonáta, Hob. XVI:42. = A hét zeneműve 1985–1986. 305–310.
263.
KOVÁCS János
Wolfgang Amadeus Mozart: g-moll vonósötös, K 516. = A hét zeneműve 1985–1986. 311–319.
264.
KOVÁCS János
Giacomo Puccini: Turandot. = A hét zeneműve 1985–1986. 117–127.
265.
KOVÁCS János
Giuseppe Verdi: Az álarcosbál. = A hét zeneműve 1985–1986. 394–405.

266.
KOVÁCS Sándor
Alban Berg: Kamarakonzert. = A hét zeneműve 1985–1986. 320–328.
267.
KOVÁCS Sándor
Igor Stravinsky: Agon. = A hét zeneműve 1985–1986. 159–167.
268.
KOVÁCS Sándor
Igor Stravinsky: A csalóány. = A hét zeneműve 1985–1986. 447–454.
269.
KROÓ György
Euriant és Lohengrin. = MZene. 1985. 1. 36–48.
A német romantikus opera kialakulása.
270.
LAKI Péter
Keleti hatás a XVII. század eleji olasz monódiában? = MZene. 1985. 4. 431–434.
271.
LÁSZLÓ Ferenc
Brahms Variationen über ein ungarisches Lied, Op. 21. Nr. 2-jének témája. = MZene. 1985. 4. 363–377.
272.
LÁSZLÓ Ferenc
A Musikalisches Opfer tükörcánonjairól. = Muzs. 1985. 9. 31–32.
273.
LENDVAI Ernő
Verdi és a 20. század. Bp. 1984, Zeneműkiadó.
Ism. [Birnaczky Szilárd] – birnaczky –, = Kóta. 1985. 6. 19; Fittler Katalin. = Parl. 1985. 8–9. 57–60.
274.
MALINA János
Bemutatjuk az Early Music első két évfolyamát. = Árkádia. 1985. 1. 14–17.
275.
MALINA János
Georg Friedrich Händel: Atalanta. Bp. 1985, Hungaroton. 56 l. = Kísérőfüzet Händel: Atalanta c. operájához, Hungaroton, SLPD 12612–614.
276.
MALINA, János
Old styles, new trends. = NHQu. 1985. 98. 210–213.
277.
MARÓTHY, János
Die Wiedergeburt der Symphonie aus dem Geiste der Tragödie. Ein Beitrag zum „Fall Schostakowitsch“. = Wegzeichen. Studien zur Musikwissenschaft. Hrsg. von Jürgen Mainka, Peter Wicke. Berlin, 1985, Verlag Neue Musik. 125–131.
278.
MÁTÉ János
Johann Sebastian Bach. Születésének 300. évfordulójára. = TheoSzle. 1985. 3. 171–172.
279.
MÁTÉ János–FASANG Árpád–TRAJTLER Gábor–LUKIN László
Vallomások Bachról. = Vig. 1985. 7. 546–554.
280.
MESTERHÁZI Máté
Georg Friedrich Händel: Saul. = A hét zeneműve 1985–1986. 90–98.
281.
MESTERHÁZI Máté
Wolfgang Amadeus Mozart: Figaro lakodalma. = A hét zeneműve 1985–1986. 233–242.
282.
MEZEI János
Anton Bruckner: III., d-moll szimfónia. = A hét zeneműve 1985–1986. 277–292.
283.
MEZEI János
Witold Lutosławski: Paroles tissées. = A hét zeneműve 1985–1986. 76–89.
284.
MEZEI János
Henry Purcell: Óda Szent Cecília napjára. = A hét zeneműve 1985–1986. 199–209.
285.
NAGY Alpár
„In memoriam Joseph Haydn.“ = SoprSzle. 1985. 1. 82–84.

286.
NAGY Olivér
Johann Sebastian Bach. = Ének-zeneTan. 1985. 3. 97–99.
287.
NAGY Olivér
Georg Friedrich Händel 1685–1759. = Ének-zeneTan. 1985. 4. 156–158.
288.
NÉMETH Amadé
Mahler, Aschenbach, Leverkühn. = Vil. 1985. 5. 307–312.
Gustav Mahler, mint Thomas Mann zenészho-seinek mintája.
289.
OESCH, Hans
Aussereuropäische Musik. Teil 1. Laaber, 1984. Ism. B[ónis] F[erenc]. = MZene. 1985. 4. 443–444.
290.
PÁNDI Marianne
Fryderyk Chopin: Andante spianato és nagy polonéz, Op.22. = A hét zeneműve 1985–1986. 168–172.
291.
PÁNDI Marianne
Maurice Ravel: Három Mallarmé-költemény. = A hét zeneműve 1985–1986. 439–446.
292.
PÁNDI Marianne
Maurice Ravel: Szonáta hegedűre és gordonkára. = A hét zeneműve 1985–1986. 59–64.
293.
PAPP Márta
Mihail Glinka: Kamarinszkaja. = A hét zeneműve 1985–1986. 34–40.
294.
PAPP Márta
Mogyeszt Muszorgszkij: „Szávisna-dalok”. = A hét zeneműve 1985–1986. 423–430.
295.
PAPP Márta
Nyikolaj Rimszkij-Korszakov: Szadkó. = A hét zeneműve 1985–1986. 182–190.
296.
PÉTERI Judit
Johann Sebastian Bach: Angol szvittek. = A hét zeneműve 1985–1986. 5–13.
297.
PÉTERI Judit
Georg Friedrich Händel: Hat concerto grosso, Op. 3. = A hét zeneműve 1985–1986. 191–198.
298.
PÉTERI Judit
Wolfgang Amadeus Mozart: B-dúr zongoraver-seny, K 450. = A hét zeneműve 1985–1986. 415–422.
299.
PÉTERI Judit
Giovanni Paisiello: A sevillei borbély avagy A hiábavaló elővigyázat. Bp. 1985, Hungaroton. 100 l. = Kísérőfüzet Paisiello: A sevillei borbély c. operájához, Hungaroton, SLPD 12525.
300.
PÉTERI Judit
Jean Philippe Rameau: Csembalódarabok. = A hét zeneműve 1985–1986. 260–270.
301.
PÉTERI Judit
Antonio Salieri: Falstaff, avagy A háromszoros csúffátétel. Bp. 1985, Hungaroton. 120 l. = Kísérőfüzet Salieri: Falstaff c. operájához, Hungaroton. SLPD 12789–791.
302.
PINTÉR Éva
Pjotr Csajkovszkij: Anyegin. = A hét zeneműve 1985–1986. 41–49.
303.
PINTÉR Éva
Alekszandr Szkrjabin: Etüdök. = A hét zeneműve 1985–1986. 363–371.
304.
SCHRÖDER, Jaap–SZÉKELY András
Barokk zene régi hangszerekkel. Riporter Király Péter. = Életünk. 1985. 7. 631–637.

305.

SCHUBERT, Franz

Téma variációkkal fuvolára és zongorára. Átdolgozta Bántai Vilmos, B. Sipos Éva. Bp.–Kassel, 1984, Ed. Musica–Bärenreiter.

Ism. Kaizinger Rita. = Parl. 1985. 11. 8.

306.

SOMFAI László

Johann Sebastian Bach: János passió. = A hét zeneműve 1985–1986. 65–75.

307.

SOMFAI László

Johann Sebastian Bach: Musikalisches Opfer. = A hét zeneműve 1985–1986. 243–252.

308.

SOMFAI László

Joseph Haydn: Angol canzonetták. = A hét zeneműve 1985–1986. 372–378.

309.

SOMFAI László

Joseph Haydn: Hat vonósnégyes, Op. 54/55. Bp. 1985, Hungaroton. 15 l. = Kísérőfüzet Haydn: Hat vonósnégyesének lemezfelvételéhez, Hungaroton, SLPX 12506–508.

310.

SOMFAI László

Joseph Haydn: Esz-dúr vonósnégyes, Op. 71. No. 3. = A hét zeneműve 1985–1986. 150–158.

311.

SOMORJAY Dorottya

Franz Schubert: C-dúr (Wanderer) fantázia, D 760. = A hét zeneműve 1985–1986. 386–393.

312.

SPÁNYI Miklós

Bevezető a régi hangolások világába. = Árkádia. 1985. 1. 2–13.

313.

SZENTKUTHY Miklós

Mozart 1756–1791. = Szentkuthy Miklós: Műzsák testamentuma. Összegyűjtött tanulmányok, cikkek, bírálatok. Bp. 1985, Magvető. 7–16.

A Magyar Csillagban 1941-ben megjelent tanulmány újraközlése.

314.

SZERÉNYI György

Miért nem tudunk semmit sem Hanns Eisleréről? = Parl. 1985. 6. 6–11.

315.

SZITHA Tünde

Robert Schumann: Nyolc novellett, Op. 21. = A hét zeneműve 1985–1986. 329–341.

316.

SZOKOLAY Sándor

Bach művészete: a zene Bibliája. = Műhely. 1985. 2. 48–51.

317.

TALLIÁN Tibor

Händel – óriás a periférián. = Muzs. 1985. 2. 3–5.

318.

TRAJTLER Gábor

Bach egyetemessége. Megemlékezés a zeneszerző születésének 300. évfordulójára. = Diakonia. 1985. 1. 57–58.

319.

TRAJTLER Gábor

Schütz – a prédikátor. Születésének 400. évfordulójára. = TheolSzle. 1985. 3. 169–171.

320.

TURCSÁNYI Emil

Elemzés és gyakorlat. A bécsi klasszicizmus menüettje. = Parl. 1985. 3. 13–20.

321.

TURCSÁNYI Emil

Elemzés és gyakorlat. A menüett késő-kora (romantika). = Parl. 1985. 6–7. 4–15.

322.

UJFALUSSY József

Johannes Brahms: Cigánydalok, Op. 103. = A hét zeneműve 1985–1986. 293–296.

323.

UJFALUSSY József

„Carmen, je t'aime!” – Különös zárlati domináns-sor. = ZTdolg 1985. 45–47.

324.

VÁCZI Tamás

Változatok J. S. Bachra. Összeáll. —. = Muzs. 1985. 10. 2–7. Gondolatok Bachról.

325.
VÉRTES László
Fryderik Chopin betegsége. = Egészségügyi Munka. 1985. 3. 85–86.
326.
WEBERN, Anton
Előadások, írások, levelek. Szerk. Wilhelm András. Bp. 1983, Zeneműkiadó.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 2. 222–224.
327.
Webern, Anton. Hrsg. Ernst Hilmar. Wien, 1983, Universal Ed.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 2. 222–224.
328.
WHITESITT, Liinda
The life and music of George Antheil 1900–1959. Ann Arbor, 1983, UMI Research Press.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 2. 224.
329.
WILHEIM András
Előszó. = Arnold Schönberg: Klavierwerke. Bp. –Wien, 1985, Ed. Musica (Z. 12135) – Wiener Urtext Ed. (UT 50080). VI.
330.
WILHEIM András
Richard Strauss: Metamorfózisok. = A hét zene-műve 1985–1986. 379–385.
- ### III. MAGYAR ZENETÖRTÉNET
- a) Önállóan megjelent munkák*
331.
BARCY Zoltán–KARCH Pál
Hangászok – hangszerek – hangjegyek. Trombita- és dobjelek az osztrák–magyar hadseregben és haditengerészetnél 1629–1918. Bp. 1985, MTA Zenetudományi Intézete. 291 l.
/Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 6./
332.
BERLÁSZ Melinda–TALLIÁN Tibor
Iratok a magyar zeneélet történetéhez. 1945–1956. (Előszó Ujfalussy József). Összeáll. és szerk. —. 1. kötet. Bp. 1985, MTA Zenetudományi Intézete. 413, [1] l.
/Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 7./
333.
BOROS Attila
Muzika és mikrofon. A Rádiózenekar négy évtizede. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 208 l.
Diszkográfia 185–200.
334.
BOTKA Valéria
30 éves a Magyar Rádió Gyermekkórusa. 1955–1985. Bp. 1985, Magyar Rádió Zenei Főosztálya. 30 l.
335.
BREUER János
Negyven év magyar zenekultúrája. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 504 l.
336.
DRUSCHETZKY, Georg
Partitas for winds. Ed. and introduced by Dorottya Somorjay. Bp. 1985, (MTA Zenetudományi Intézete.) 604 l.
/Musicalia Danubiana 4/
337.
Emlékeink Weiner Leóról. Szerk. Berlász Melinda. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 247 l.
Ism. B[iernaczky] Sz[ilárd]. = Kóta. 1985. 7. 19; Breuer János: A folklorizált mester. = Muzs. 1985. 7. 39–40; Kristóf Csengery: Leo Weiner (1885–1960). = Bücher aus Ungarn 1/1986. 37–39. Fittler Katalin. = Kritika. 1985. 10. 37.
338.
Gördülő operák 1965–1985. (Szerk. Jankó Ágnes.) Bp. 1985, Múzsák. 31 l.
339.
Harmat Artúr. Emlékkönyv születésének 100. évfordulójára. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 177 l.
Tartalma: Harmat Artúr: Curriculum vitae meae, 9–11; Harmat Artúr: Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve, 12–77; Bárdos Lajos: Artúr bácsi, 81; Lukin László: Életének időrendi táblázata, 82–90; Rajeczky Benjamin: A népénektár, 92–106; Nagy Olivér: A zeneszerző, 107–122; Bucsi László: Egyházzeneje, 123–134; Perényi László: Munkássága a zenei nevelés és tanárképzés terén, 135–150; Pődör Béla: A korszerű magyar „musica sacra” tudósa, nagy tanára, 151–159; Maros Rudolfné Harmat Jerry: Harmat Artúr műveinek jegyzéke, 160–176.

340.

HOMOLYA, István
Valentin Bakfark. Ein Lautenist aus Siebenbürgen. (Aus dem Ungarischen Tamás Szántó.) Bp. 1985, Corvina. 260 l. 16 t.

341.

KÁLMÁN Vera
Emlékszel még. Kálmán Imre élete. (Grüss mir die süßen, die reizenden Frauen.) (Ford. Meller V. Ágnes.) Bp. 1985, Zeneműkiadó. 189 l.

342.

LEGÁNYNÉ HEGYI Erzsébet
Stílusismeret Kodály pedagógiai művei alapján. 2.: A barokk zene és a bécsi klasszicizmus stílusjegyei. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 170 l.
Ism. Fittler Katalin. = Kóta. 1985. 6. 19.

343.

PFEIFFER János—SZIGETI Kilián
A veszprémi székesegyház zenéjének története. München, 1985, Aurora. 143 l. 7 t.
/Dissertationes Hungaricae ex Historica Ecclesiae 6./

344.

SZABÓ Miklós
Bartók Béla kórusművei. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 327 l.

345.

SZEMERY Tamás
„A mi nótáink” története. Miskolc, 1985, Nehézipari Műszaki Egyetem. 72 l.
A régi bányászati hallgatók nótáinak története.

346.

SZENDREI Janka
Kottás kódextöredékek a magyar középkorból. Kiállítás az MTA Zenetörténeti Múzeumban, Budapest, 1985. (A kiállítás forgatókönyvét készítette és a katalógust írta —.) (Bp. 1985, MTA Zenetudományi Intézete.) 29, [15] l.

b) Cikk, tanulmányok

347.

ÁBRAHÁM Mariann
Liszt: Technikai tanulmányok. 2–3. rész. = Parl. 1985. 1. 22–28; 2. 19–26.

348.

ADORNO, Theodor Wiesengrund
Írások a magyar zenéről. Gyűjt. Breuer János. Bp. 1984, Zeneműkiadó.
Ism. László Ferenc: Adorno nem alkuszik. = Muzs. 1985. 2. 46–47.

349.

AMBRÓZY Béla
Weiner Leó. = Parl. 1985. 4. 11.

350.

ANDRÁSFALVY Bertalan
Pesovár Ferenc 1930–1983. = TáncstudTan. 1984–1985. 21–28.

351.

ANTOKOLETZ, Elliott
The music of Béla Bartók. A study of tonality and progression in twentieth-century music. University of California Press, 1984.

Ism. Halász Péter. = MZene. 1985. 3. 326–330.

352.

BALOGH Jolán
Zenei élet. = Balogh Jolán: Mátyás király és a művészet. Bp. 1985, Magvető. 83–84.

353.

BÁRDOS Kornél
Sopron zenéje a 16–18. században. Bp. 1984, Akadémiai Kiadó.

Ism. Mollay Károly: Szélgjegyzetek Bárdos Kornél könyvéhez. = Soproni Szemle. 1985. 3. 239–246; Sulyok Imre. = Diakonia. 1985. 2. 85–86.

354.

BÁRDOS Kornél
Szabad királyi városaink és mezővárosaink zenei életének struktúrája. = ZTdolg 1985. 73–82.

355.

BÁRDOS Lajos
Kodály omega-hangzataiból. = Ének-zeneTan. 1985. 3. 107–115.

356.

BARSI Ernő—SZABÓ Ernő
A petaki kollégium zenei krónikája. Bp. 1984, Zeneműkiadó.

Ism. B[iernaczky] Sz[ilárd], = Kóta. 1985. 8. 19; Budai Ilona. = Honism. 1985. 6. 63–64; Nemcsik Pál. = Ének-zeneTan. 1985. 5. 239.

357.
BARTÓK János
Hajnali fény Bartók körül. = Újl. 1985. 5. 113–118.
358.
BATTA András
Akadémizmus, újklasszicizmus, szecesszió. Az ifjú Weiner Leó zeneszerzői stílusáról. = MZene. 1985. 3. 230–237.
359.
BATTA András
Erkel Ferenc. = Ezer év. Főszerk. Pozsgay Imre. Bp. 1985, Hazafias Népfront. 219–221.
360.
BATTA András
Liszt Ferenc. = Ezer év. Főszerk. Pozsgay Imre. Bp. 1985, Hazafias Népfront. 295–298.
361.
BATTA András
Liszt Ferenc: Hamlet — szimfonikus költemény. = A hét zeneműve. 1985–1986. 342–350.
362.
BATTA András
100 éve született Weiner Leó. = Ének-zeneTan. 1985. 4. 171–174.
363.
BATTA András
Ünnepi találkozó Weiner Leó születésének 100. évfordulóján. = NyelvKult. 60. 1985. 17–19.
364.
BERLÁSZ Melinda
Egy emlékezés-gyűjtemény tanulságai. Reflexiók a jubileumra megjelent Weiner-kötethez. = MZene. 1985. 3. 249–254.
365.
BERLÁSZ Melinda
Lajtha László. Bp. 1984, Akadémiai Kiadó.
Ism. Demény János: Egy „népzene-kutató” emlékezete, és ami ennél sokkalta több. = Fo. 1985. 7. 89–90.; László Ferenc: Az első könyv Lajtha Lászlóról. = Muzs. 1985. 7. 40–42.
366.
BILLER István
Tanár Úr. Biller István beszélgetése Bárdos Lajossal. 1–4. rész. = Parl. 1985. 1. 1–8; 2. 13–18; 4. 12–18; 5. 12–19.
367.
BILLER István
A tanítvány. Biller István beszélgetése Kerényi Györggyel. 1–3. rész. = Parl. 1985. 8–9. 1–7; 10. 6–14; 12. 20–24.
368.
BÓNIS, Ferenc
Esterházyi Violinkonzert — Esterházyi Streichquartett. Ein Wendepunkt in Béla Bartóks kompositorischer Laufbahn. = Musica. 1985. 3. 265–273.
369.
BÓNIS Ferenc
In memoriam János Ferencsik. Bp. 1985, Hungaroton. 12 l. = Kísérőfüzet az In memoriam János Ferencsik c. albumhoz, Hungaroton, SLPD 12820–22.
370.
BÓNIS Ferenc
Kodály — a Kalevala bűvöletében. = Fo. 1985. 2. 42–43.
371.
BÓNIS Ferenc
A magyar népzene. Adatok Kodály tanulmányának keletkezés-történetéhez. = MZene. 1985. 1. 3–8.
372.
BÓNIS Ferenc
Szabolcsi Bence, Kodályról és Bartókról. = MZene. 1985. 4. 352–362.
373.
BÓNIS Ferenc
Tizenhárom találkozás Ferencsik Jánossal. Bp. 1984, Zeneműkiadó.
Ism. László Ferenc: „Ami oda van írva”. = Muzs. 1985. 12. 42–43.
374.
BREUER János
Anonymus vagyok. = Muzs. 1985. 1. 39.
A budapesti Operaház 100 éve c. kötetéről; válassz Talián Tibor Debit és credit c. írására, Muzs. 1984. 11.
375.
BREUER János
„Csodálatos, hogy minden sikerül neki...” Weiner Leó századik születésnapjára. = Muzs. 1985. 4. 14–17.

376.
BREUER János
Az elfelejtett Seiber Mátyás. = Muzs. 1985. 10. 14–15.
377.
BREUER János
Az első Webern-bemutatók Magyarországon. = Muzs. 1985. 7. 6–7.
378.
BREUER János
1948 – egy mentési kísérlet. = MZene. 1985. 1. 9–11.
Az SzKP 1948-as zenei határozatának magyar fogadtatásáról; Vargyas Lajos „Zene és közöség” c. cikkéről.
379.
BREUER János
Jegyzetlapok Erkel Ferencről születésének 175. évfordulóján. = Muzs. 1985. 11. 3–5.
380.
BREUER János
Kodály Zoltán: Canticum Rákócziánum. = Kóta. 1985. 10. 5–6.
381.
BREUER János
Luk a mennyezeten. = Muzs. 1985. 4. 3–4.
A magyar zenekultúra 4 évtizede.
382.
BREUER János
„Operabarátok”. = Új Tükör. 1985. 35. 28.
A Magyar Operabarátok Egyesületéről.
383.
BREUER, János
Protiv vojnü. = Szovetszkaja Muzüka. 1985. 5. 107–108.
XX. századi magyar zeneszerzők háborúellenes kompozíciói.
384.
BREUER János
Temető violinkulcsban. = Kritika. 1985. 12. 6–7.
Elfelejtett magyar zeneszerzők.
385.
BREUER János
15 Bartók-levél. Közreadja —. = MZene. 1985. 3. 296–325.
Bartók Béla levelezése az A. K. M. osztrák szerzői jogvédő szervezettel.
386.
A budapesti Operaház 100 éve. Szerk. Staud Géza. Bp. 1984, Zeneműkiadó.
Ism. Koltai Tamás: A Ház regényes életrajza. = Muzs. 1985. 4. 44–45; Maácz László. = Táncműv. 1985. 1. 22–23.
387.
DEMÉNY János
Ady-tanulmánykötet Bartók könyvtárában. = Demény János: Rézkarcok hidegtűvel. Esszék, tanulmányok. Bp. 1985, Magvető. 131–138.
Ady: Vallomások és tanulmányok, Bp. 1911; a Muzsika 1971. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
388.
DEMÉNY János
Allegro barbaro. Fejezet a magyar művészeti progresszió hőskorából. = Demény János: Rézkarcok hidegtűvel. Bp. 1985. 86–100.
Az Alföld 1971. januári számában megjelent tanulmány újraközlése.
389.
DEMÉNY János
„Aranykor és farkasfogak”. In memoriam Béla Hamvas. = Demény János: Rézkarcok hidegtűvel. Bp. 1985. 35–53.
Hamvas Béla Bartók-képe; a Jelenkor 1981. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
390.
DEMÉNY János
Bartók a művészettörténetben. = Fülep Lajos emlékkönyv. (Vál., szerk., a jegyzeteket és a bibl. összeáll. Timár Árpád.) Bp. 1985, Magvető. 42–43.
391.
DEMÉNY János
A Bartók-modell történelmi színtere. = Demény János: Rézkarcok hidegtűvel. Bp. 1985. 54–72.
A Tiszatáj 1981. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.

392.
DEMÉNY János
Egy Bartók-kutató műhelyéből. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 205–229.
A Tiszatáj 1981–1982. évfolyamaiban megjelent írások újraközlése.
393.
DEMÉNY János
Egy legenda nyomában. Dilemmák Thomas Mann 1936. június 8-i naplófeljegyzése körül. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 230–241.
Bartók és Thomas Mann találkozásáról; az Irodalomtörténeti Közlemények 1979. 5–6. számában megjelent tanulmány újraközlése.
394.
DEMÉNY János
Éjszakai esztétizálás. Csáth Géza zenei évadjai. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 73–85.
Az Üzenet 1977. február–márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
395.
DEMÉNY János
Labirintusi hívogató. Knossosi kirándulás egy Bartók-kutató műhelyében. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 11–19.
Bartók: Vázlatok zongorára, Op. 9. No. 2. darabjáról; a Tiszatájban 1983-ban megjelent tanulmány újraközlése.
396.
DEMÉNY János
Medvetánc – „A nem zenéből értjük a zenét”. Megjegyzések József Attila tanulmánytervezetének pontjaihoz. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 170–193.
József Attila tervezett, de félbemaradt Bartók-tanulmányáról; a Világosság 1981. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
397.
DEMÉNY János
Nem csak álmodta az ideáljait. Emlékezés Molnár Antalra. = Dtáj. 1985. 1. 71–75.
398.
DEMÉNY János
Nietzsche és Gorkij Bartók ifjúkori leveleiben. Lengyel Béla könyvének megjelenése alkalmából. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 148–169.
Az Alföld 1981. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
399.
DEMÉNY János
Om mani padme hum. Hamis Bartók-levelek és egyebek. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 242–256.
Az Üzenet 1981. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
400.
DEMÉNY János
Tündér Ilona mosolya. Bartók Béla találkozása Ady Endrével. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 101–129.
A Magyar Zene 1971. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
401.
DEMÉNY János
Veress Sándor négy levele Bartók Bélához. = Demény János: Rézkarcok hidegtüvel. Bp. 1985. 257–273.
A Jelenkor 1981. márciusi számában megjelent tanulmány újraközlése.
402.
DOBSZAY László
Az Exsultet szövege és dallama. = Vig. 1985. 4. 329–335.
403.
DOBSZAY László
Forráskutatás és forráskiadás a magyar zenetudományban. = Muzs. 1985. 4. 35–37.
404.
DOBSZAY László
A magyar dal könyve. Bp. 1984, Zeneműkiadó.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 2. 220–222; Fittler Katalin. = Parl. 1985. 6–7. 61.
405.
DOBSZAY László
Magyar zenetörténet. Bp. 1984, Gondolat.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 2. 220–222.

406.
DOBSZAY László
Musicalia Danubiana. = Muzs. 1985. 5. 42–43.
407.
DOBSZAY László
A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneünkben. Bp. 1983, Akadémiai Kiadó.
Ism. Breuer János. = MZene. 1985. 2. 220–222; Maróthy János. = Ethn. 1984. 3. 490–491.
408.
DOBSZAY László
A tonalitáselemzés három rétege. = MZene. 1985. 1. 12–17.
409.
DOMOKOS Mária
Kiegészítések a verbunkos zene és tánc bécsi adataihoz. = ZTdolg 1985. 95–111.
410.
ECKHARDT Mária
Liszt Ferenc levele a weimari színház érdekében. = ZTdolg 1985. 217–224.
411.
ECKHARDT, Mária
New documents on Liszt as author. = Journal-AmLisztSoc. Vol. 18. 1985. 52–66.
412.
FERENCZI Ilona
Magyar nyelvű gregorián a 16–17. században. = ZTdolg 1985. 61–71.
413.
FEUER Mária
A Mester és tanítványai. Weiner Leó 100. születésnapjára. Összeáll. —. = Muzs. 1985. 4. 5–13.
Nyilatkozatok Weiner Leóról.
414.
FÖLDES Imre
Balassa Sándor: Cantata Y, Op. 21. = A hét zeneműve 1985–1986. 224–232.
415.
GÁRDONYI, Zoltán.
The organ music of Liszt. = NHQu. 1985. 100. 243–252.
416.
GRABÓCZ Márta
A '80-as évek kompozícióinak jelrendszere. Jegyzetek Mártha István három művéről. = MZene. 1985. 1. 92–96.
417.
GRABÓCZ Márta
A romantikus epika mint a Liszt-féle formai újítás modellje és a 20. századi szerkesztésmód közvetítője. = ZTdolg 1985. 37–44.
418.
GRIFFITHS, Paul
György Ligeti. London, 1983, Robson.
Ism. Váczi Tamás: Újabb Ligeti-monográfia. = Muzs. 1985. 7. 45.
419.
GUPCSÓ Ágnes
Zenés színjátszás Debrecenben. (1833–1841). = ZTdolg 1985. 113–132.
420.
HAMBURGER Klára
Liszt Ferenc: B-A-C-H prelúdium és fúga. = A hét zeneműve 1985–1986. 431–438.
421.
HAMBURGER Klára
Liszt Ferenc: Dante-szimfónia, S 109, R 426. = A hét zeneműve 1985–1986. 136–144.
422.
HAMBURGER Klára
Liszt Ferenc: Két legenda S 175/1,2., R17/1,2. = A hét zeneműve 1985–1986. 271–276.
423.
HAMBURGER Klára
Liszt Ferenc: Victor Hugo-dalok. = A hét zeneműve 1985–1986. 50–58.
424.
HÁRS József
Kiegészítések „A Soproni Ünnepi Hetek előzményei”-hez. = Soprszle 1985. 2. 168–169.
425.
HAVAS Gábor–KÁLMÁN Lajos
Ballá Péter emlékezete 1908–1984. = Confessio. 1985. 3. 78–86.

426.
HOLLÓS Máté
A nemlét küszöbén. Pernye András emlékére. =
MozgóV. 1985. 4. 118–119.
427.
HUSZÁR Gál
A keresztyéni gyülekezetben való Isteni dicséret-
tek. Faksimile kiadás. Bp. 1983, Akadémiai
Kiadó.
Ism. Heltai János: Énekbe szerzőtt versök-
nek édes kiáltása. = MNY. 1985. 3. 367–368.
428.
In memoriam Bodon Pál. Szerk. Ittzés Mihály.
Kecskemét, 1984, Kodály Zoltán Zenepedagó-
giai Intézet.
Ism. Körber Tivadar. = Parl. 1985. 8–9. 50–
51.
429.
ISTVÁNFFY Benedek
Church music works. Ed. by Veronika Vavri-
necz. Introduced by Veronika Vavrinecz,
László Dobszay. Bp. 1984, MTA Zenetudomá-
nyi Intézete.
Ism. Székely András. = Muzs. 1985. 5. 45.
430.
ITTZÉS Mihály
Magyar nyelv — magyar ritmus. Zrínyi prózája
Kodály zenéjével. /Néhány megfigyelés./ = MZe-
ne. 1985. 1. 18–28.
431.
ITTZÉS Mihály
Vejnemöjnen muzsikál. Kodály és a Kalevala. =
Fo. 1985. 2. 34–41.
432.
JÁRDÁNYI Pál
A spirituális Bartók. = Virrasztók. A Vigília öt-
ven éve. (Vál. és szerk. Lukács László, Rónay
László.) Bp. 1985, Vigília. 257–260.
433.
JOÓB Árpád
Így kezdődik a Kalevala. = Ének-zeneTan. 1985.
3. 104–107.
Kodály Zoltán: Bicinia Hungarica 59.
434.
KAÁN Zsuzsa
Mátyás és a tánc. = Múzsák. 1985. 3. 4–5.
435.
KAPRONYI, [Teréz] Theresia
First Tone-Troparion melody-type in Hungarian
Greek-Catholic chant. = Jahrbuch der Öster-
reichischen Byzantinistik 32/7. Wien, 1982.
119–128.
436.
KÁRPÁTI János
Szöllősy András vokális műveiről. = Muzs. 1985.
9. 2–9.
437.
KECSKEMÉTI István
Kodály Zoltán: Három ének, Op. 14. = A hét ze-
neműve 1985–1986. 99–108.
438.
KECSKEMÉTI István
Kodály Zoltán: Székely fonó. = A hét zenemű-
ve 1985–1986. 351–362.
439.
KECSKEMÉTI István
Weiner Leó: Csongor és Tünde. = A hét zenemű-
ve 1985–1986. 24–33.
440.
KELEMEN István
Katolikus iskolai színjátszás és püspöki udvari
opera. Fejezetek a nagyváradai színjátszás törté-
netéből. = Vig. 1985. 8. 617–622.
441.
KERÉNYI György
Kodály Zoltán és a magyar szentzene. = Virrasz-
tók. A Vigília ötven éve. (Vál. és szerk. Lukács
László, Rónay László.) Bp. 1985, Vigília. 261–
269.
442.
KERESZTURY Dezső
Kodály Zoltán és a magyar tudományos élet. =
MTA I. OK. XXXIII. 36–40.
443.
KERESZTYÉN Balázs
Bartók Béla első fellépése. = Borsodi Művelődés.
1985. 2. 14–19.

444.

KIRÁLY Péter

Újabb adatok és néhány korrekció Bakfark Bálint lengyelországi működésével kapcsolatban. = *MZene*. 1985. 4. 406–430.

445.

Kodály Zoltán ismeretlen beszéde 1936-ból. Közreadja Mátyás János. = *Ének-zeneTan*. 1985. 3. 100–104.

Kodály beszéde Liszt és a 30-as évek magyar zenekultúrájának kapcsolatáról a Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézet növendékei előtt.

446.

KODÁLY Zoltán

Voyage en Hongrie. Szerk. Sz. Farkas Márta. Bp. 1983, Múzsák.

Ism. Breuer János. = *MZene*. 1985. 4. 438; Liszka József. = *Hét*. 1984. 27. 9.

447.

KONTRA István

Harminc éves a Magyar Rádió Gyermekközusa. = *Ének-zeneTan*. 1985. 6. 271–275.

448.

KÖRTVÉLYES Géza

A balettművészet újjászületése Magyarországon. = *Táncműv*. 1985. 4. 18–20.

449.

KÖRTVÉLYES Géza

Balettművészetünk az Operaházban. 1945–1984. = *TáncstudTan*. 1984–1985. 197–260.

450.

KÖRTVÉLYES Géza

A magyar balett- és néptáncművészet négy évtizede. = *TáncművDok*. 1985. 3–5.

451.

LÁSZLÓ Ferenc

Bartók Béla. Tanulmányok és tanúságok. Bukarest, 1980, Kriterion.

Ism. Breuer János. = *MZene*. 1985. 4. 438–441.

452.

LÁSZLÓ Zsigmond

A prozódia a dramaturgiáig – Bartók Béla. = *László Zsigmond: Költészet és zeneiség. Prozódiai tanulmányok*. Bp. 1985, Akadémiai Kiadó. 100–129.

A kékszakállú herceg vára elemzése.

453.

LÁSZLÓ Zsigmond

Szó és zene Kodály dallamvilágában. = *László Zsigmond: Költészet és zeneiség. Prozódiai tanulmányok*. Bp. 1985, Akadémiai Kiadó. 130–134.

454.

LÁSZLÓ Zsigmond

„Vers és dallam” – Szabolcsi Bence tanulmányai. = *László Zsigmond: Költészet és zeneiség. Prozódiai tanulmányok*. Bp. 1985, Akadémiai Kiadó. 289–290.

455.

LEGÁNY, Dezső

Ferenc Liszt and his country 1869–1873. Bp. 1983, Corvina.

Ism. Bellingardi, Luigi. = *Nuova Rivista Musicale Italiana*. 1985. 1. 144–145; Knight, Frida. = *NHQu*. 1985. 97. 179–181.

456.

LEGÁNY, Dezső

Liszt's homes in Budapest. = *JournalAmLisztSoc*. Vol. 17. 1985. 4–14.

457.

LEGÁNY, Dezső

Franz Liszt – Unbekannte Presse und Briefe aus Wien 1822–1886. Bp.–Wien, 1984, Corvina–Böhlau Verlag.

Ism. Eckhardt Mária = *Muzs*. 1985. 7. 42–44; Kilenyi, Edward. = *JournalAmLisztSoc*. Vol. 16. 1984. 180–181; Walker, Alan. = *NHQu*. 1985. 100. 253–259.

458.

LINDLAR, Heinrich

Lübbes Bartók Lexikon. Bergisch Gladbach, 1984, Lübbe Verlag.

Ism. László Ferenc. = *MZene*. 1985. 3. 331–332; Schuhmacher, Gerhard. = *NZM*. 1985. 5. 51–52.

459.

LUKIN László

„Boldog férfiú...” Vig. 1985. 4. 346–350.

Bárdos Lajosról.

460.

MAÁ CZ László

Millöss Aurél Kölnben. = *TáncstudTan*. 1984–1985. 145–175.

461.
MÁTRAY Gábor
A muzsikának közönséges története és egyéb írások. Bp. 1984, Magvető.
Ism. [Biernaczky Szilárd] – biernaczky –. = Kóta. 1985. 5. 20.
462.
MÁTYÁS János
Liszt Ferenc: Szent Erzsébet legendája. Bp. 1985, Hungaroton. 36 l. = Kísérőfüzet Liszt: Szent Erzsébet legendája c. oratóriumának lemezfelvételéhez, Hungaroton. SLPD 12694–696.
463.
MEZEI János
Anton Zimmermann és a vonósötös-műfaj letét-problémái. = ZTdoi 1985. 49–59.
464.
Missale notatum Strigoniense ante 1341 in Posonio. Ed. Janka Szendrei, Richard Rybarič. Bp. 1982, MTA Zenetudományi Intézete.
Ism. K.M. = Muzyka. 1985. 2. 167.
465.
MOLNÁR Antal
Weiner Leó jubileumára. = MZene. 1985. 4. 347–351.
A Magyar Rádióban 1975-ben elhangzott előadás, közreadja Bónis Ferenc.
466.
MOŽI, Alexander
Verbunkos. A legényfogdosás és verbuválás korának tánca a magyar és szlovák irodalmi és zenei dokumentumokban 1–2. = MZene. 1985. 1. 97–112; 2. 201–219.
467.
NÁDASDY Lajos
Entzbruder Dezső és a magyar zene. = Vasi Honismereti Közlemények. 1984. 2. 45–53.
468.
NÁDOR Tamás
Adatok és dokumentumok a Pécsi Ünnepi Játékok történetéből 1933–1938. = Baranyai Helytörténetírás 1983–1984. Pécs, 1985. 415–445.
469.
NAGY Alpár
Kötődés a szülővároshoz. Soproni József arcképehez. = Soproni Füzetek. 1985. 43–50.
470.
NAGY Olivér
A zene szeretetére nevelt. Harmat Artúr születésének centenáriuma. = Kóta. 1985. 9. 8.
471.
NEMÉNYI Lili
Amikor én pályakezdő voltam. Borgó András beszélgetése Neményi Lilivel. = Muzs. 1985. 5. 3–9.
472.
NÉMETH Amadé
Erkel Ferenc: Hunyadi László. Bp. 1985, Hungaroton. 72 l. = Kísérőfüzet Erkel: Hunyadi László c. operájának lemezfelvételéhez, Hungaroton, SLPD 12581–83.
473.
NÉMETHY Attila
„Kis termete ellenére óriás volt.” Búcsú Máthé Miklósnétól. = Parl. 1985. 11. 3–4.
474.
OHATI NAGY László
Muharay Elemér életútja. = Fo. 1985. 11. 52–66.
475.
OLSVAI Imre
Balla Péter. 1908–1984. = Honism. 1985. 3. 50–51.
476.
OSVÁTH Júlia
Amikor én pályakezdő voltam. Borgó András beszélgetése Osváth Júliával. = Muzs. 1985. 9. 34–41.
477.
ÖTVÖS László
Szőnyi Benjamin élete és énekeinek hatása a református népi kegyességre 1717–1794. = Theol-Szle. 1985. 2. 101–107.
478.
RAICS István
Aki felkarolta a nemzeti zene ügyét. Erkel Ferenc születésének 175. évfordulóján. = Kóta. 1985. 9. 7.
479.
RAICS István
Amikor én pályakezdő voltam. Váczi Tamás beszélgetése Raics Istvánnal. = Muzs. 1985. 4. 19–23.

480.
RAICS István
Negyven év magyar előadóművészete. = Ének-zeneTan. 1985. 4. 146–152.
481.
RAJECZKY Benjamin
Harmat Artúr születésének centenáriuma. = Muzs. 1985. 6. 8–9.
482.
RAJECZKY Benjamin
Szabadság és fegyelem az egyházzeneben. = Vig. 1985. 7. 538–544.
483.
RAJECZKY Benjamin
Újabb kutatások a barokk és felvilágosodás kori magyar zeneélet terén. = Muzs. 1985. 7. 38–39. Bárdos Kornél városmonográfiáiról.
484.
RÁKOSNÉ ÁCS Klára
Bartók Béla. = Rákosné Ács Klára: Vallanak a betűk. Személyiségek és életutak pszichografológiai megközelítése. Bp. 1985, Magvető. 449–452.
485.
RÁKOSNÉ ÁCS Klára
Kodály Zoltán. = Rákosné Ács Klára: Vallanak a betűk. Személyiségek és életutak pszichografológiai megközelítése. Bp. 1985, Magvető. 453–457.
486.
RAUCH, Andreas
Musikalisches Stammbüchlein 1627. Ed. by Ágnes Sas, Antal Jancovics. Bp. 1983, MTA Zene-tudományi Intézete.
Ism. Székely András. = Muzs. 1985. 5. 44–45.
487.
RENNERNÉ VÁRHIDI Klára
A kolozsvári unitárius kollégium naplójának vokális zenei adatai a 17. században. = ZTdolg 1985. 83–94.
488.
SÁROSI Bálint
Kodály Zoltán. = Ezer év. Főszerk. Pozsgay Imre. Bp. 1985, Hazafias Népfront. 428–433.
489.
SOMFAI László
Bartók Béla. = Ezer év. Főszerk. Pozsgay Imre. Bp. 1985, Hazafias Népfront. 420–427.
490.
SOMFAI László
Bartók vázlatok 2. Témafeljegyzések az 1. hegedű-zongoraszonátához. = ZTdolg 1985. 21–36.
491.
STAUD, Géza
One hundred years of the Budapest Opera House. Part 2. = NHQu. 1985. 97. 194–200.
492.
SUGÁR István—BARSÍ Hajna
Az egri főszékesegyház hangszertárának 1922. évi leltára. = ZTdolg 1985. 225–235.
493.
SULYOK, Imre
The new Liszt edition. = NHQu. 1985. 99. 188–194.
494.
SZABÓ István
Reneszánsz költészetünk és zenénk forrásairól. Újabb adalékok Balassi két olasz nótajelzéséhez. — Bakfark Bálint VIII. fantáziájának zenei mintája. = MZene. 1985. 4. 386–405.
495.
SZABÓ DURUCZ Zsuzsa
Sztravinszkij balettek a Magyar Állami Operaházban. = TáncstudTan. 1984–1985. 261–293.
496.
SZABOLCSI, Bence
Tri vsztrecsi. = Szovetszkaja Muzüka. 1985. 4. 119–120.
A magyar zenészek és a szovjet zenei élet kapcsolatai; a Magyar Zene 1967. 5. számában megjelent tanulmány fordítása.
497.
SZALAI Ágnes C.—BIERNACZKY Szilárd
Kórusmozgalom 1945–1985. 1–5. rész. = Kóta. 1985. 4. 1–9; 5. 1–4; 6. 1–2; 7. 1–5; 9. 1–4.
498.
SZARKISZJAN, Svetlana
Bartók Béla és az új örmény zene. = MZene. 1985. 3. 271–284.

499.
A százéves Operaház válogatott iratai. Szerk. Dés Mihály. Bp. 1984, Magyar Színházi Intézet.
Ism. Koltai Tamás: Akta-appendix az Opera száz évéhez. = Muzs. 1985. 4. 45–46; Maác Zsuzsanna: Tánctörténet. = Tánctud. 1985. 1. 22–23.
500.
SZENDREI Janka
A középkori magyarországi zene története. = Kódexek a középkori Magyarországon. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp. 1985, Országos Széchényi Könyvtár. 67–73.
501.
SZENDREI Janka
A Szentiváni Ének zenetörténeti rétegei. = MZene. 1985. 1. 75–88.
502.
SZENTKUTHY Miklós
„Makrokosmos”. Bartók Béla születésének 100. évfordulójára. = Szentkuthy Miklós: Műzsák testamentuma. Összegyűjtött tanulmányok, cikkek, bírálatok. Bp. 1985, Magvető. 363–368.
Az Új Írásban 1981-ben megjelent tanulmány újraközlése.
503.
SZERZŐ Katalin
A magyar zenei sajtó történetéből: a Zenészet Lapok 1860–1876. = MKszle. 1985. 1. 67–72.
504.
SZESZTAY Zsolt–TURCSÁNYI Emil
Romantika. Zeneelméleti tankönyv. Bp. é. n. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola.
Ism. Nagy Olivér. = Parl. 1985. 2. 31–32.
505.
SZILÁGYI, Imre
The philosophical prelude of Bartók. = Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio philosophica et sociologica. 17. 1985. 169–197.
506.
SZKLADÁNYI Péter
Színházi zene Pécsen a 19. század első felében. = Baranyai Helytörténetírás 1983–1984. Pécs, 1985. 391–413.
507.
TALLIÁN Tibor
Bartók fogadtatása Amerikában 1940–1945. = ZTdolgozatok 1985. 7–20.
508.
TARI Lujza
Weiner Leó műveinek népzenei forrásai. = MZene. 1985. 3. 238–248.
509.
TÁTRAI Vilmos
Amikor én pályakezdő voltam. Borgó András beszélget Tátrai Vilmostal. = Muzs. 1985. 1. 9–14.
510.
TILKOVSKY Loránt
Kodály Zoltán a Magyar Tudományos Akadémia élén 1946–1949. = MTA I. OK. XXXIII. 40–47.
511.
TIMÁR Ágnes, M.
Farkas Ferenc: Szent János kútja — lírai kantáta. = A hét zeneműve 1985–1986. 406–414.
512.
UJFALUSSY József
Bartók Béla: Szvit zongorára, Op. 14. = A hét zeneműve 1985–1986. 220–223.
513.
UJFALUSSY József
Búcsú Máthé Miklósnétól. = Parl. 1985. 11. 2–3.
514.
UJFALUSSY József
Kodály Zoltán, a tudós. = MTA I. OK. XXXIII. 47–53.
515.
UJFALUSSY József
Weiner Leó emlékezete. = MZene. 1985. 3. 227–229.
516.
VARGÁNÉ ZALÁN Irén
Miskolc zenei élete a két világháború között. 3. = A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 22–23. Miskolc, 1985. 149–173.

517.

VARGHA Dezső

Siklós dalosmozgalma a XIX–XX. században. = A Siklói Vár- és Múzeumbaráti Kör Tudományos Emlékülése, Siklós, 1984. március 15. Szerk. Perics Péter. Siklós, 1985. 61–69.

518.

VARGYAS Lajos

Martin György, a tudós. = TánctudTan. 1984–1985. 9–19.

519.

VARGYAS Lajos

A XVIII. századi magyar népzene kutatási problémái. = Múzeumi Kurir. 47. 1985. 66–70.

520.

VIKÁR László

Kodály Zoltán, az akadémiai népzene kutatás vezetője. = MTA I. OK. XXXIII. 54–56.

521.

VITÁNYI Iván

Bartók időszerűsége. = Vitányi Iván: Egyharmadország. Tanulmányok. Bp. 1985, Magvető. 463–470.

522.

WIRTHMANN Julianna

A Kécszakállú összehasonlító diszkográfiája. = Muzs. 1985. 3. 12–13.

Bartók operájának eddigi felvételeiről.

523.

A zeneszerző Szabó. Emlékezések. Szerk. Maróthy János. Bp. 1984, Zeneműkiadó.

Ism. Fittler Katalin. = Parl. 1985. 4. 26–27.

524.

ZOLTAI Dénes

Erkel az övéi között. = ÉletIrod. 1985. 27. 1.

IV. NÉPZENETUDOMÁNY

a) *Önállóan megjelent munkák*

525.

Kartal táncélete és táncai. Táncélet- és táncgyűjtés Kartalon. (Az előtanulmányt írta Pálffy Gyula, a táncleírást készítette Lányi Ágoston. Szerk. Hintalan László.) Bp.—Gödöllő, 1985, Népművelési Intézet—Petőfi Sándor Művelődési Központ. 96 l.

526.

KOVALCSIK Katalin
Szlovákiai oláh cigány népdalok. Vlach gypsy folk songs in Szlovakia. Bp. 1985, MTA Zenetudományi Intézete. 186 l.

/Európai Cigány Népzene 1. — Gypsy Folk Music of Europe 1./

527.

VIKÁR László—SZIJ Enikő

Erdők éneke. Finnugor népek 100 népdala. Gyűjtötte és válogatta —. Bp. 1985, Corvina. 262 l.

b) *Cikkek, tanulmányok*

528.

BARSÍ Ernő

A zene egy sályi pásztor életében. Bp. 1984, Akadémiai Kiadó.

Ism. Budai Ilona. = Honism. 1985. 6. 63—64; Nemcsik Pál. = Ének-zeneTan. 1985. 5. 239—240; Tari Lujza. = Kóta. 1985. 10. 18—19.

529.

BENCZE Lászlóné

Adatok Báránd zenei hagyományainak vizsgálatához. = Báránd története és néprajza. Szerk. Balassa Iván. Báránd, 1985, Új Élet TSz. 465—494.

530.

BENCZE Lászlóné Mező Judit

A népzene gyűjtés múltja és jelene Hajdú-Bihar megyében. = Honism. 1985. 2. 45—47.

531.

BERECZKI János—DOMOKOS Mária—OLSVAI Imre—PAKSA Katalin—SZALAY Olga
Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szó-

vegyforrásai. Bp. 1984, Zeneműkiadó.

Ism. [Biernaczký Szilárd] — biernaczký —. = Kóta. 1985. 5. 20; Breuer János. = MZene. 1985. 4. 435—437; Ittész Mihály. = Énekzene-Tan. 1985. 4. 187—188; László Ferenc. = Muzs. 1985. 8. 43—44.

532.

BÉRES András

Pásztortánc és botoló. A botos pásztortánc és a cigány botolók kapcsolata. = TáncstudTan. 1984—1985. 55—73.

533.

CSAPÓ Piroska—VOLLY István

Dunántúli daloskönyvek. = Műhely. 1985. 3. 37—40.

534.

FALVAY Károly

A román kaluser táncok tartalmi és funkcionális vizsgálata. = TáncstudTan. 1984—1985. 109—141.

535.

FELFÖLDI László

A Maros menti szerbek táncairól. = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980/1981. Szeged, 1985. 163—189.

536.

JOHNSTON, Richard

Folk Songs: North America sings. Toronto, 1984.

Ism. Vikár László. = BulletinKodály. 1985. 1. 55—57.

537.

KOVALCSIK Katalin

Oláh cigányok Londonban. = ZTdolg 1985. 167—186.

538.

KOVALCSIK, Katalin

The place of the gypsies' tradition in the folk-music of the peoples of Eastern Europe. = Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu Evropske godine glazbe 1985 i u sklopu XX Međunarodne smotre folkloru Glazbeno Stvaralaštvo Narodnosti /Narodnih Manjina/ i Etničkih Grupa, Zagreb, 22—24. srpnja 1985. Urednik Jerko Bezić. Zagreb, 1985. 176—182.

539.
KÜLLŐS Imola
Jankovich Miklós kéziratos énekgyűjteményének folklorisztikai vizsgálata. = Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás. Szerk. Belitska-Scholtz Hedvig. Bp. 1985, Akadémiai Kiadó. 154–172.
540.
LÁZÁR Katalin
Tápió menti népdalok. = Tápió mente néprajza 2. Szerk. Ikvai Nándor. Szentendre, 1985, Pest megyei Múzeumok Igazgatósága. 903–950.
541.
LELE József, ifj.
Táncalkalmak, táncbahívás Tápén. = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1982/1983. Szeged, 1985. 221–233.
542.
MAÁ CZ László
Szerartásos lakodalmi táncaink 2. = Táncstud-Tan. 1984–1985. 75–107.
543.
Magyar hangszeres népzene. Szerk. Sárosi Bálint. Hungaroton. LPX 18045–47.
Ism. Slobin, Mark. = Ethnomus. 1985. 2. 363–364.
544.
Magyar Népzenei Antológia 1. Főszerk. Falvy Zoltán. Hungaroton. LPX 18112–116.
Ism. Fehér Anikó. = Kóta. 1985. 8. 18.
545.
Magyarországi román népzene. Gyűjt. és szerk. Sebő Ferenc. Hungaroton. SLPX 18077.
Ism. László Ferenc: Bihari báránka. = Utunk. 1985. 23. 7.
546.
MARTIN György
Népi táncagyomány és nemzeti tánc típusok Kelet-Közép-Európában a XVI–XIX. században. = Ethn. 1984. 3. 353–361.
547.
MARTIN György
Tánc és társadalom: a történeti táncnévadás típusai itthon és Európában. = Történeti antropológia. Szerk. Hofer Tamás. Bp. 1985, MTA Néprajzi Kutató Csoport. 152–164.
548.
Népzene és zenetörténet 4. Szerk. Vargyas Lajos. Bp. 1982, Zeneműkiadó.
Ism. Rudasné Bajcsay Márta. = Ethn. 1984. 3. 491–492.
549.
PAKSA Katalin
Dialektusvonások egy XVII. századi magyar népének előadásában. = MZene. 1985. 1. 49–63.
550.
PAKSA Katalin
Stílusjelenségek a magyar népdaldíszítésben. = ZTdolg 1985. 157–165.
551.
PESOVÁR Ernő
A magyar néptánc területi-történeti tagozódása. = TáncstudTan. 1984–1985. 31–53.
552.
PESOVÁR Ferenc
Béres vagyok, béres. Fejér megyei népzene. Székesfehérvár, 1982, István király Múzeum.
Ism. Paks Katalin. = Ethn. 1984. 3. 492–493.
553.
SÁROSI Bálint
Egy hangszeres dallam. = MZene. 1985. 1. 64–69.
554.
SÁROSI, Bálint
Eine „mehrsprachige“ Zigeunerkapelle in Transilvanien. = Studia instrumentorum musicae popularis 8. Ed. Erich Stockmann. Stockholm, 1985, Musikmuseet. 94–102.
555.
SÁROSI Bálint
Fülep Lajos, a népzenei adatközlő. = Fülep Lajos emlékkönyv. (Vál., szerk., a jegyzeteket és a bibli. összeáll. Timár Árpád.) Bp. 1985, Magvető. 206–208.
556.
SÁROSI, Bálint
Methodische Erfahrungen bei der historischen Erforschung der instrumentalen Volksmusik in Ungarn. = BeitrMusikwissenschaft. 1985. 2. 167–173.

557.
SÁROSI, Bálint
The return to folk music. = NHQu. 1985. 98.
206–209.
558.
SZOMJAS-SCHIFFERT György
Nyelvrokonaink hangja népdalainkban. = Szov-
Irod. 1985. 6. 152–159.
559.
TALLIÁN Tibor
Bartók és Kodály népdalfeldolgozásainak katalo-
gusa. Öt megjegyzés egy rádiós „Megjegyzés”-
hez. = Muzs. 1985. 10. 43–44.
Solymosi János válasza: Muzsika, 11. szám.
41.
560.
TARI Lujza
A jaj-nóta kérdése. = MZene. 1985. 2. 148–200.
561.
TARI Lujza
Lajos Kiss' collecting of traditional /folk/ music
among Hungarians in Yugoslavia. = Zbornik ra-
dova sa znanstvenog skupa održanog povodu
Evropske godine glazbe 1985 i u sklopu XX Me-
dunarodne smotre folklor a Glazbeno Stvaralašt-
vo Narodnisti /Narodnih Manjina/ i Etničkih
Grupa, Zagreb, 22–24. srpnja 1985. Urednik
Jerko Bezić. Zagreb, 1985. 45–53.
562.
UJVÁRY Zoltán
Játék és maszk. 1–3. Berettyóújfalu, 1983, Bi-
hari Múzeum.
Ism. Lázár Katalin. = Honism. 1985. 1. 62–
63.
563.
VARGYAS Lajos
Keleti hagyomány – nyugati kultúra. Bp. 1984,
Szépirodalmi.
Ism. Domokos Mátyás: Népkultúránk törté-
nelmi szerepe és mai esélyei. = Kortárs. 1985.
3. 145–156.
564.
VARGYAS Lajos
A népies műdal és az új stílusú népdal kapcsola-
tai. = ZTdolg 1985. 133–137.
565.
VIKÁR László
Nemerknuscie cennoszi. = Szovetszkaja Mu-
zika. 1985. 4. 121.
A Volga-vidék népzenejének kutatásáról.
566.
VIKÁR László
Tonális és egyéb részleges kvintváltás a ma-
gyar népdalokban. = ZTdolg 1985. 139–155.
567.
VIKÁR László
Török elemek a volga-kámai finnugorok zené-
jében. = MZene. 1985. 1. 89–91.
568.
VIRT László
A balladás ember Budapesten. Kallós Zoltán. =
Honism. 1985. 1. 49–50.
569.
VITÁNYI Iván
A népdal jövője. = Vitányi Iván: Egyharmador-
szág. Tanulmányok. Bp. 1985, Magvető. 416–
421.
570.
VITÁNYI Iván
A népzenei „reformáció” ügyében. = Vitányi
Iván: Egyharmadország. Tanulmányok. Bp.
1985, Magvető. 427–435.

V. ZENEPEDAGÓGIA

a) Önállóan megjelent munkák

571.
BÁRDOS Lajos
Hangzatgyakorló. Hallásfejlesztő gyakorlatok a
szolfézs és az összhangzattan tanításához. 2. Né-
gyeshangzatok. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 105 l.
572.
BENYÓ Miklósné–KÁRPÁTI Andrea–RAJZ
Istvánné
Kép, nyelv, zene, matematika. Komplex képző-
művészeti, irodalmi és zenei foglalkozás-sorozat
harmadik osztályos napköziseknek. Kecskemét,
1985, Bács-Kiskun megyei Pedagógiai Intézet.
208 l.

573.

HAVASI János

Miért nem dalol a kalapács? Bp. 1985, Zeneműkiadó. 146 l.

Ism. B[iernaczky] Sz[ilárd]. = Kóta. 1985. 8. 19; Tóth Anna: Rendhagyó recenzió egy rendhagyó könyvről. = Parl. 1985. 10. 14–17.

574.

KERÉNYI Miklós György

Az éneklés művészete és pedagógiája. 3., bőv. kiad. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 381 l.

575.

KODÁLY Zoltán

Zene az óvodában. Bp. 1985, Zeneműkiadó. 45 l.

576.

Reflections on Kodály. Ed. by László Vikár. Bp. 1985, International Kodály Society. 240 l.

b) Cikkek, tanulmányok

577.

BALÁS Endre

Hogyan hozhatjuk közel Kodály Zoltán művészetét a gyerekekhez? = Ének-zeneTan. 1985. 2. 79–84.

578.

BALOGH Ferenc

Megjegyzések a zenei elemek tudatosításának tanítási folyamatához. = Ének-zeneTan. 1985. 3. 129–133.

579.

BALOGH Ferenc

A zenehallgatásról. = Ének-zeneTan. 1985. 1. 25–28.

A hanglemez felhasználása az iskolában.

580.

HEGYI, Erzsébet

High-level musicianship in focus. = BulletinKodály. 1985. 2. 36–48.

581.

HEGYI István

Az angliai ének-zene tanítás. = Ének-zeneTan. 1985. 3. 124–129.

582.

HEGYI István

Ének-zene oktatás Afrikában. = Ének-zeneTan. 1985. 2. 89–93.

583.

HEGYI István

Ének-zene tanítás az USA-ban. = Ének-zeneTan. 1985. 6. 281–286.

584.

HEGYI István

India, Kína és Délkelet-Ázsia ének-zene oktatása. = Ének-zeneTan. 1985. 1. 36–41.

585.

HEGYI István

Közép- és Dél-Amerika ének-zene oktatása. = Ének-zeneTan. 1985. 5. 233–238.

586.

HEGYI, István

Some troubles in the mission of the Kodály concept today. = Studia Paedagogica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata. 1985. 1. 85–90.

587.

ILLÉS András

Alkotóképesség fejlesztése az általános iskolában 1–2. = Ének-zeneTan. 1985. 1. 2–10; 2. 60–68.

588.

KÁLMÁNFI Béla

Az ének-zenei nevelőmunkára való felkészítés a felsőfokú tanítóképzésben 1959–1984. = Tanulmányok. Esztergomi Tanítóképző Főiskola. 21. Esztergom, 1985. 65–107.

589.

KERÉNYI Miklós György

Újraéledt régi dolgok 1–2. = Parl. 1985. 1. 8–11; 2. 6–12.

Az énekpedagógiáról.

590.

KERTÉSZ Attila

Zenei igény szint egy gimnáziumi általános, és egy ének-zenei 3. osztálynál. = Ének-zeneTan. 1985. 6. 258–265.

591.
KISNÉ KENESEI Éva
A tanítójeleltek zenei műveltségének vizsgálata 1–2. = Ének-zeneTan. 1985. 1. 10–20; 2. 69–76.
592.
KODÁLY Zoltán
Writing, lectures. = BulletinKodály. 1985. 1. 7–21.
593.
LACZÓ Zoltán
Zenehallgatás az általános iskola alsó tagozatában. Bp. é. n. Tankönyvkiadó.
Ism. Márkusné Natter-Nád Klára. = Ének-zeneTan. 1985. 4. 188–189.
594.
[MÁTHÉ Miklósné] MÁTHÉ Klára
Hatvanöt év tapasztalatainak összefoglalása. = Parl. 1985. 11. 4–6.
595.
MOLNÁR Antal
A zeneértés iskolája. Kiskáté hangszertanítónak 1–3. = Parl. 1985. 10. 1–5; 11. 11–15; 12. 25–28.
596.
OLÁH Emőd
A magyar népzenei alapú óvodai ének-zenei nevelés élharcosai. Kodály követői. = Pedagógusképzés. 1985. 1. 162–169.
597.
SZÁLE László
Lyuk a homokban. = Muzs. 1985. 12. 3–6.
A zenetanárképzésről.
598.
SZENDE Ottó
A gyakorlás pszicho-fiziológiai alapjai és ezek pedagógiai következményei. 1–3. = Parl. 1985. 3. 21–29; 4. 19–25; 5. 20–26.
599.
SZENDE Ottó
A növendékek felkészítése előjátékosokra és koncertekre. 1–2. = Parl. 1985. 6–7. 25–32; 8–9. 36–40.
600.
SZÖNYI, Erzsébet
Kodály's principles — a challenge in the multicultural society. = BulletinKodály. 1985. 2. 3–6.
601.
UJFALUSSY József
A magyar zenepedagógia 40 éve. = Parl. 1985. 12. 2–12.
602.
VÁGVÖLGYI Éva
A komplex zenei nevelés hatásai. = Ének-zeneTan. 1985. 1. 29–35.

FÜGGELÉK

A MAGYAR ZENE KÜLFÖLDÖN

1985.

(Válogatás)

I. ÁLTALÁNOS MŰVEK

b) Cikkék, tanulmányok

603.

ANGI István

Zenefilozófia. 1–2. = Korunk. 1985. 2. 110–114; 5. 401–403.

604.

Dicționar de termeni muzicali. București, 1984.

Ism. László Ferenc: A román zenetudományosság korszakos könyvújdonossága: a DTM. = Korunk. 1985. 2. 179–181.

605.

MOJŽIŠ, Vojtěch

Budapešťské hudební týdny 1984. = Hudební Rozhledy. 1985. 3. 124–126.

606.

TERÉNYI Ede

Zenei kurzus 1–4. = Művelődés. 1985.

1. „Hallgatni szép muzsikát.” 9. 28–29.

2. Kezdetben volt a zene. 10. 26–27.

3. Mindenütt ritmus dobol, zakatol. 11. 27–29.

4. A zene titka: a dallam. 12. 27–29.

II. ÁLTALÁNOS ZENETÖRTÉNET

b) Cikkék, tanulmányok

607.

BÁCS Lajos

Hagyatékek — mindannyiunk kincse 1–2. = A Hét. 1985. 18. szám 11. és 7., 19. szám 11. és 7.

Bach és Händel.

608.

LACZA Tihamér

Johann Sebastian Bach 1685–1750. = Hét. 1985. 12. 10.

609.

LACZA Tihamér

Georg Friedrich Händel. = Hét. 1985. 8. 10–11.

610.

LÁSZLÓ Ferenc

Scarlatti jelene és jövőkora. = Utunk. 1985. 47. 7. Domenico Scarlatti.

III. MAGYAR ZENETÖRTÉNET

a) Önállóan megjelent munkák

611.

DÖMLING, Wolfgang

Franz Liszt und seine Zeit. (Laaber, 1985), Laaber Verlag. 336 l. 16 t.

612.

WANGENHEIM, Annette

Béla Bartók „Der wunderbare Mandarin”. Von der Pantomime zum Tanztheater. Köln, 1985, Steiner Verlag. 300 l.

Ism. Hüsken, Renate. = NZM. 1985. 7–8. 80.

b) Cikkék, tanulmányok

613.

ARNOLD, Ben—HO, Allan

Liszt research and recordings 1985. = Journal—AmLisztSoc. Vol. 17. 1985. 24–38.

614.
ARNOLD, Ben—HO, Allan
Liszt research and recordings, winter 1985. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 18. 1985. 36–46.
615.
Bartók, Béla. Hrsg. von Heinz-Klaus Metzger, Rainer Riehn. München, 1981.
Ism. Heister, Hanns-Werner. = *Die Musikforschung.* 1985. 3. 235–236.
616.
BARTÓK, Béla
Two Rondos on Folksongs. St. Claude, 1983, Medici.
Ism. Stoune, Michael C. = *Notes.* Vol. 41. 1985. 2. 380.
617.
CSÁKY Károly
Bartók Béla tájainkon. = Csáky Károly: *Honti barangolások.* Bratislava, 1985, Madách. 192–208.
618.
CSANDA Sándor
A Matunák Mihály gyűjtötte kuruc dalok és történeti énekek. = Csanda Sándor: *Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai.* Bratislava, 1985, Madách. 165–225.
619.
DAHLHAUS, Carl
Zur musikalischen Dramaturgie der „Lustigen Witwe“. = *ÖMZ.* 1985. 12. 657–664.
Lehár Ferenc: A víg özvegy.
620.
EGER, Patricia
Another Liszt revision. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 18. 1985. 107–121.
621.
FARAGÓ József
Még egyszer Balassi Bálint nótajelzése az eltévedt juhait sirató román leányról 1588-ban. = *Művelődés.* 1985. 3. 32.
622.
FARKAS Sándor
Énekes muzsika Székelyudvarhelyen. Adatok a műkedvelő kórusmozgalom történetéhez. = *Művelődés.* 1985. 6. 40–43.
623.
FLOROS, Constantin
Ligeti's Drei Phantasien nach Friedrich Hölderlin, 1982. = *NZM.* 1985. 2. 18–20.
624.
FOWLER, Andrew
Multilevel motivic projection in selected piano works of Liszt. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 16. 1984. 20–34.
625.
GERIG, Reginald
Observations on Franz Liszt's piano technique. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 18. 1985. 3–28.
626.
HALLMAN, Milton
Ernö Dohnányi's Solo Piano Works. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 17. 1985. 48–54.
627.
HULKOVA, Marta
Die Musiksammlung von [Löcse] Levoča—ein bedeutendes Dokument des Musiklebens in Spiš zu Ende des 16. und im 17. Jahrhundert. = *Musica Antiqua* 7. (Red. Eleonora Harendarska.) Bydgoszcz, 1985. 135–149.
628.
HUNKEMÖLLER, Jürgen
Bartók's Urteil über den Jazz. = *Die Musikforschung.* 1985. 1. 27–36.
629.
JOHNS, Keith T.
Malédiction: The concerto's history, programme and some notes on harmonic organization. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 18. 1985. 29–35.
630.
JOHNS, Keith
More on Tasso with some notes on a little-known manuscript of Liszt's *Lamento e Trionfo* for piano duet preserved in the Deutsche Staatsbibliothek, East Berlin. = *JournalAmLisztSoc.* Vol. 17. 1985. 20–23.
631.
LÁSZLÓ Ferenc
Bartók Béla romántudása. = *Utunk.* 1985. 40. 1., 7.

632.
LÁSZLÓ Ferenc
Bartók-bemutató — és szövegkörnyezete. Bukaresti zenei levél. = Utunk. 1985. 51. 1–2.
Bartók: Vázlatok.
633.
LÁSZLÓ Ferenc
Bartók „nagy” román táncának témái. = Művelődés. 1985. 9. 32–33.
Bartók: Két román tánc.
634.
LÁSZLÓ Ferenc
Sajátos kétrendszerűség egy korai Bartók-miniatűrben. = Korunk. 1985. 6. 477–479.
635.
LISZT, Franz
Grande fantasia symphonique für Klavier und Orchester. Hrsg. von Reiner Zimmermann. Leipzig, 1981.
Ism. Locke, Ralph P. = Notes. Vol. 41. 1985. 2. 383–385.
636.
LÜCK, Hartmut
Zustand, Kreis und Continuum — drei Aspekte der Stile. Über den ungarischen Komponisten Zoltán Jeney. = MusikTexte. 1985. 10. 17–21.
637.
NIXON, Phillip
Franz Liszt on religion. = JournalAmLisztSoc. Vol. 17. 1985. 15–19.
638.
NORRIS, David Owen
Liszt's Winterreise. = The Musical Times. 1985. 1711. 521–525.
639.
POHL, Richard
Letter form Thuringia. /Liszt's Piano-Harmonium./ = JournalAmLisztSoc. Vol. 18. 1985. 47–51.
640.
RIJAVEC, Andrej
Susret sa Györgyom Ligetijem. = Zvuk. 1985. 2. 22–25.
641.
SCHIBLI, Sigfried
Richard Wagner — Franz Liszt: Isolden's Liebestod. = NZM. 1985. 9. 28–30.
642.
STEWART, Arthur Franklin
La Notte and Les Morts: Investigations into progressive aspects of Franz Liszt's style. = JournalAmLisztSoc. Vol. 18. 1985. 67–106.
643.
SUTTONI, Charles
Liszt's Letters: A list for Herbeck /hereto unpublished./ = JournalAmLisztSoc. Vol. 18. 1985. 137–138.
644.
SUTTONI, Charles
Liszt's Letters: Perseus, Cellini and Berlioz. = JournalAmLisztSoc. Vol. 17. 1985. 97–106.
645.
UNGÁR, Tamás
A centennial tribute to Leó Weiner 1885–1960. = JournalAmLisztSoc. Vol. 18. 1985. 133–136.
646.
Utunk Kodályhoz. Tanulmányok, emlékezősek. Szerk. László Ferenc. Bukarest, 1984.
Ism. Benkő Judit: Egy életmű időszerűsége. = A Hét. 1985. 9. 6; Terényi Ede: Szép zenetudományi könyv. = Utunk. 1985. 14. 4.
647.
ZOTTOVICEANU, Elena
Musik und soziales Leben in [Brassó] Braşov während des 18. Jahrhunderts. = Musica Antiqua. (Red. Eleonora Harendarska.) Bydgoszcz, 1985. 448–458.

IV. NÉPZENETUDOMÁNY

b) Cikkek, tanulmányok

648.
DEMÉNY Piroska
Régi táncdalok. = Művelődés. 1985. 12. 30–33.
649.
FODOR Béla
Erdélyi legényestánc típusok 1–3. = Művelődés. 1985. 10. 31–33; 11. 30–32; 12. 34–36.

650.
HORVÁTH Tibor
Megmentett dallamok. = Művelődés. 1985. 9. 30–31.
A népzenei gyűjtésekről.

651.
JAGAMAS János
A népzene mikrokozmoszában. Bukarest, 1984.
Ism. Szenik Ilona. = A Hét. 1984. 37. 5; Terényi Ede. = Utunk. 1985. 5. 1–2.

652.
KATONA István
Hont és Ipolymente. A verbunk. Csárdás és karikázó. 1–2. = Hét. 1985. 2. 24; 3. 24.

653.
SZABÓ T. Attila
„A mi dalaink”. = Szabó T. Attila: Tallózás a múltban. Válogatott tanulmányok, cikkek. 6. Bukarest, 1985, Kriterion. 40–41.
Az 1936-ban megjelent „A mi dalaink” című dalgyűjteményről.

654.
SZENIK Ilona
Mi a népzene? Népzene tudományi jegyzetek 1–6. = Művelődés. 1985. 1. 27–29; 2. 30–31; 3. 33–35; 6. 24–26; 7. 25–28; 8. 34–36.

655.
TAKÁCS András
Bodrogköz táncai 1–9. = Hét. 1985. 12–20. szám, 24.

656.
TAKÁCS András
Gömör néptánc hagyományai 1–8. = Hét. 1985. 4–11. szám, 24.

657.
TAKÁCS András
Mátyusföld táncai 1–12. = Hét. 1984. 36–48. szám, 24.

658.
ZSÓK Béla
Sztrigyszentgyörgyi népdalok. = Művelődés. 1985. 4. 31–33.

V. ZENEPEDAGÓGIA

b) Cikkek, tanulmányok

659.
BALLA Zsófia
Dalos gyermekpedagógia. = Művelődés. 1985. 10. 8–10.

660.
VALÁDI Enikő
Zenehallgatás óvodásokkal 1–4. = Művelődés. 1985. 4. 27–28; 5. 30–31; 7. 23–24; 9. 26–27.

NÉVMUTATÓ

Az antikva szedésű számok a szerzőkre utalnak, a *kurzív* szedésűek viszont a róluk szóló irodalmat jelölik.

- Ábrahám Mariann 19, 235, 347
Adorno, Theodor Wiesengrund 228, 348
Ady Endre 387, 400
Albert Péter 121–122
Almási István 20
Amann, Jean Pierre 1
Ambrózy Béla 349
Andrásfalvy Bertalan 350
Angi István 603
Ansermet, Ernest 1, 226
Antheil, George 328
Antokoletz, Elliott 351
Apagyi Mária 2
Arnold, Ben 21, 613–614
Avasi Béla 22, 103
- Bach, Johann Sebastian 229, 234–235, 239–240, 252, 259, 261, 272, 278–279, 286, 296, 306–307, 316, 318, 324, 607–608
Bács Lajos 607
Bakfark Bálint 340, 444, 494
Balás Endre 577
Balassa Iván 529
Balassa Sándor 200, 414
Balassi Bálint 62, 86, 494, 621
Balázs István 123, 200, 233
Balla György 255
Balla Péter 425, 475
Balla Tibor 23
Balla Zsófia 659
Baló József 24
Balogh Ferenc 578–579
Balogh Jolán 352
Bán Zoltán 124
Banay Gábor 110
Bántai Vilmos 305
Barcy Zoltán 331
Bárdos Éva 231
Bárdos Kornél 353–354, 483
Bárdos Lajos 125, 339, 355, 366, 459, 571
Barna István 230
Barsi Ernő 356, 528
Barsi Hajna 492
Bartók Béla 20, 24–28, 33, 45, 50, 52, 65, 71, 81, 85, 87, 93–94, 101, 127, 179, 199, 344, 351, 357, 368, 372, 385, 387, 389–393, 395–396, 398–401, 432, 443, 451–452, 458, 484, 489–490, 498, 502, 505, 507, 512, 521–522, 559, 612, 615, 616, 628, 631–634
Bartók Béla, ifj. 25, 28
Bartók János 29, 357
Batta András 236–238, 358–363
Beethoven, Ludwig van 5, 236, 257–258
Békés András 170
Beliczay Angéla 30
Belitska-Scholtz Hedvig 539
Bellingardi, Luigi 455
Bencze Lászlóné 31, 529–530
Benkovic Zita 64
Benkő András 32
Benkő Judit 646
Benyó Miklósné 572
Bereczky János 531
Berényi István 126
Béres András 532
Berg, Alban 241, 266
Berlász Melinda 46, 80–81, 120, 332, 337, 364–365
Berlioz, Hector 644
Bezic, Jerko 538, 561
Biernaczky Szilárd 273, 337, 356, 461, 497, 531, 573
Biller István 366–367
Birlea, Ovidiu 33
Bizet, Georges 323
Blankenburg, Walter 239
Blasis, Carlo de 107
Bodon Pál 428
Bodor Anikó 8, 34
Boethius, Anicius Manlius 256
Bolla Kálmán 29
Bónis Ferenc 76, 289, 368–373, 465
Borgó András 471, 476, 509
Boronkay Antal 35, 104, 127–128, 134, 141
Boros Attila 333
Borsai Ilona 36, 95
Botka Valéria 334
Boulez, Pierre 245, 253
Bozay Attila 154, 156, 175, 200
Brahms, Johannes 242, 271, 322
Brăiloiu, Constantin 20
Breuer János 129–133, 207, 240–241, 326–328, 335, 337, 348, 374–385, 404–405, 407, 446, 451, 531
Bródy János 145

- Bruckner, Anton 282
 Bucsi László 339
 Budai Ilona 356, 528

 Casals, Pablo 222
 Cecchetti, Enrico 107
 Cellini, Benvenuto 644
 Chopin, Fryderyk 290, 325
 Csajkovszkij, Pjotr Iljics 302
 Csáky Károly 617
 Csanda Sándor 618
 Csapó Károly 135
 Csapó Piroska 533
 Csáth Géza 394
 Csengery Kristóf 136–140, 242–244
 Cservenák Róbert 37
 Csetri Elek 38
 Csomasz Tóth Kálmán 39–40, 90

 Dahlhaus, Carl 104, 619
 Dancs Lajos 41
 Dante Alighieri 421
 Darvas Gábor 105
 Dávid István 42–44
 Dávid Sándor 229
 Décsi Ágnes 141
 Dékány Károly 10
 Del Monaco, Mario 142
 Deliège, Célestin 245
 Demény János 246, 387–401
 Demény Piroska 648
 Dés Mihály 499
 Dévényi Róbert 247
 Devich Sándor 106
 Deyriès, Bernard 231
 Dobszay László 402–408, 429
 Dohnányi Ernő 626
 Domokos Mária 76, 120, 248, 409, 531
 Domokos Mátyás 563
 Domokos Pál Péter 82
 Doráti Antal 46
 Dömling, Wolfgang 611
 Druschetzky, Georg 336
 Durkó Zsolt 183

 Eckhardt Mária 47, 410–411, 457
 Eger, Patricia 620
 Eggebrecht, Hans Heinrich 104
 Eisler, Hanns 314
 Éliás Ádám 143
 Ember Ildikó 144
 Endreffy Zoltán 228
 Entzbruder Dezső 467
 Erkel Ferenc 359, 379, 472, 478, 524

 Fabiny Tibor 49
 Falvy Károly 534
 Falvy Zoltán 145–146, 544
 Faragó József 621
 Farkas Ferenc 511
 Farkas Márta, Sz. 446
 Farkas Sándor 622
 Fasang Árpád 279
 Fehér Anikó 544
 Felföldi László 535
 Fellegi Ádám 184
 Ferencsik János 369, 373
 Ferenczi Ilona 48–49, 412
 Feuer Mária 147–152, 413
 Fittler Katalin 108, 142, 153, 160, 231, 245,
 273, 337, 342, 404, 523
 Flores, Ioan T. 50
 Floros, Constantin 623
 Fodor András 154–155, 246
 Fodor Béla 649
 Fodor Géza 156, 249
 Forrai Katalin 51
 Fóti Péter 157
 Fowler, Andrew 624
 Földes Imre 414
 Frank Oszkár 52, 250–251
 Friss Gábor 252
 Fuchs Livia 107, 158
 Fülepe Lajos 390, 555

 Gágyor József 53
 Gara György 107
 Gárdonyi Zoltán 415
 Gát Eszter 159
 Gefferth Éva 194
 Gelencsér Ágnes 11
 Gerig, Reginald 625
 Gigli, Beniamino 160
 Gillies, Malcolm 199
 Glinka, Mihail 293
 Gonda János 398
 Gorkij, Makszim 388
 Grabócz Márta 253, 416–417
 Griffiths, Paul 418
 Gupcsó Ágnes 419
 Gyimes Ferenc 161
 Györffy Miklós 232
 Győri László 185

 Habenicht, Gottfried 26
 Halász Péter 351
 Hallmann, Milton 626
 Hamburger Klára 420–423
 Hamvas Béla 389

- Harendarska, Eleonora 627, 647
 Harmat Artúr 339, 470, 481
 Harnoncourt, Nikolas 212
 Hárs József 424
 Hartig Tibor 54
 Havas Gábor 425
 Havasi János 573
 Haydn, Joseph 5, 88, 262, 285, 308–310
 Händel, Georg Friedrich 202, 204, 212, 230,
 259, 275, 280, 287, 297, 317, 607, 609
 Häusler, Josef 12
 Hegyi Erzsébet Id. Legányné Hegyi Erzsébet
 Hegyi István 581–586
 Heister, Hanns-Werner 615
 Heltai János 427
 Hemerka Olga 3
 Hildesheimer, Wolfgang 232
 Hilmar, Ernst 327
 Hintalan László 525
 Ho, Allan 21, 613–614
 Hofer Tamás 547
 Hollós Máté 162, 426
 Holmberger, Kalle 170
 Holzapfel, Otto 98
 Homolya István 340
 Horváth Anikó 254
 Horvath, Emmerich Karl 4
 Horváth Tibor 650
 Howat, Roy 179
 Hölderlin, Friedrich 623
 Hübert Ildikó 28, 52
 Hugo, Victor 423
 Hulková, Marta 627
 Hunkemöller, Jürgen 628
 Huszár Gál 427
 Hüsken, Renate 612
 Hütter Csabáné 55

 Ikvai Nándor 540
 Illés András 587
 Istvánffy Benedek 429
 Istvánffy, Tibor 5
 Ittész Mihály 161, 428, 430–431, 531

 Jagamas János 56, 651
 Jancovics Antal 486
 Jankó Ágnes 338
 Jankovich Miklós 539
 Járdányi Pál 432
 Jeney Zoltán 636
 Johns, Keith T. 629–630
 Johnston, Richard 536
 Jommelli, Niccolo 255

 Jonásova, Anna 6
 Joób Árpád 433
 József Attila 54, 396

 Kaán Zsuzsa 434
 Kacsóh Pongrác 38
 Kaizinger Rita 255, 305
 Kallós Zoltán 568
 Kálmán Imre 341
 Kálmán Lajos 425
 Kálmán Vera 341
 Kálmánfi Béla 588
 Kaposi Edit 163
 Kapronyi Teréz 435
 Karácsonyi Rezső 164
 Karch Pál 331
 Kardos István 218
 Kárpáti András 256
 Kárpáti Andrea 572
 Kárpáti János 165–166, 257–258, 436
 Katona Imre 57–59
 Katona István 60–61, 652
 Kecskeméti István 437–439
 Kecskés András, L. 62
 Kelemen Imre 63, 259
 Kelemen István 440
 Kempelen Farkas 29
 Kerényi György 64, 367, 441
 Kerényi Mária 118, 167–169
 Kerényi Miklós György 574, 589
 Keresztury Dezső 65–67, 442
 Keresztyén Balázs 443
 Kertész Attila 590
 Kertész Iván 260
 Keszi Erika 68
 Kesztlér Lőrinc 109
 Kilenyi, Edward 457
 Király Péter 144, 304, 444
 Kisné Kenesei Éva 591
 Kiss József 7
 Kiss Lajos 8, 561
 Klemperer, Otto 247, 249
 Knight, Frida 455
 Knotik, Cornelia 47
 Kodály Zoltán 1, 6, 9–10, 55, 69, 342, 355,
 370–372, 380, 430–431, 433, 437–438,
 441–442, 445–446, 453, 485, 488, 510,
 514, 520, 531, 559, 575, 576–577, 586,
 592, 596, 600, 646
 Koltsai Tamás 170, 386, 499
 Komlós Katalin 261–262
 Koncz Endre 69
 Kontra Ferenc 84

- Kontra István 447
 Kossuth Lajos 77
 Kovács Éva, H. 150
 Kovács János 263–265
 Kovács Sándor 171–172, 266–268
 Kovalcsik Katalin 526, 537–538
 Kőbányai János 173
 Körber Tivadar 428
 Körner Tamás 193
 Körtvélyes Géza 11, 448–450
 Kroó György 70, 108, 174–176, 269
 Kruza Richárd 110
 Küllős Imola 539
- Lábadi Károly 59
 Lacza Tihamér 608–609
 Laczkó András 99
 Laczó Zoltán 593
 Lajtha László 365
 Laki Péter 270
 Lampert Vera 71
 Láng István 177
 Lányi Ágoston 525
 László Ferenc 56, 72, 134, 271–272, 348, 365, 373, 451, 458, 531, 545, 604, 610, 631–634, 646
 László Zsigmond 178, 452–454
 Lázár Katalin 540, 562
 Legány Dezső 455–457
 Legányné Hegyi Erzsébet 342, 580
 Lehár Ferenc 16, 619
 Lele József, ifj. 541
 Lemery, Denys 231
 Lendvai Ernő 179, 273
 Lengyel Béla 398
 Ligeti György 12, 180, 418, 623, 640
 Lindlar, Heinrich 458
 Liszka József 446
 Liszt Ferenc 4, 19, 21, 35, 47, 74, 77, 89, 347, 360–361, 410–411, 415, 417, 420–423, 445, 455–457, 462, 493, 611, 613–614, 620, 624–625, 630, 635, 637–639, 641–644
 Lobanova, Marija 180
 Locke, Rolph 635
 Lukács Antal 181
 Lukács György 181, 217, 226
 Lukács László 432, 441
 Lukin László 279, 339, 459
 Luther Márton 30, 49
 Lutostawski, Witold 283
 Lüch, Hartmut 636
- Maácz László 11, 386, 460, 499, 542
- Mahler, Gustav 237, 288
 Mainka, Jürgen 277
 Malecz Attila 182
 Malina János 274–276
 Mallarmé, Stéphane 291
 Mandel Róbert 112
 Mann, Thomas 288, 393
 Márkusné Natter-Nád Klára 593
 Maros Rudolf 83
 Maros Rudolfné Harmat Jerry 339
 Maróthy János 73, 133, 183–187, 277, 407, 523
 Mártha István 416
 Martin György 518, 546–547
 Mastroianni, Thomas 74
 Máté János 278–279
 Máthé Miklósné 473, 513, 594
 Mátray Gábor 461
 Matunák Mihály 618
 Mátyás, I., magyar király 352, 434
 Mátyás János 445, 462
 Melczer Tibor 155
 Meller V. Ágnes 341
 Merényi Zsuzsa, L. 107
 Mesterházi Máté 280–281
 Metzger, Heinz-Klaus 615
 Mezei János 282–284, 463
 Mézs Rudolf 9
 Miklósi Péter 75
 Milloss Aurél 460
 Mojiš, Vojtěch 605
 Mollay Károly 353
 Molnár Antal 76, 397, 465, 595
 Molnár István, D. 77
 Mozart, Wolfgang Amadeus 5, 232, 238, 263, 281, 298, 313
 Moži, Alexander 466
 Muharay Elemér 474
 Muszorgszkij, Mogyeszt Petrovics 294
- Nádas Péter 224
 Nádasdy Lajos 467
 Nádor Tamás 13, 68, 78, 146, 468
 Nagy Alpár 285, 469
 Nagy József 37
 Nagy Olivér 286–287, 339, 470, 504
 Nemcsik Pál 188, 356, 528
 Neményi Lili 471
 Németh Amadé 288, 472
 Németh Zoltán 41
 Némethy Attila 473
 Nietzsche, Friedrich 398
 Nixon, Phillip 637
 Nono, Luigi 233

- Norris, David Owen 638
Norwid, Cyprian Kamil 77
- Oesch, Hans 289
Ohati Nagy László 474
Oláh Emőd 596
Olsvai Imre 475, 531
Osváth Júlia 476
Ötvös László 477
- Paisiello, Giovanni 299
Paksa Katalin 531, 549–550, 552
Pálffy Gyula 525
Pándi Mariann 290–292
Papp Márta 293–295
Pécsi L. Dániel 79
Pege Aladár 115
Perényi László 339
Perics Péter 517
Pernye András 80, 426
Pesovár Ferenc 350, 552
Péter László 81
Péteri Judit 296–301
Pfeiffer János 343
Pintér Éva 302–303
Pintér Ferencné 113
Pogány György 189–191
Pogorelič, Ivo 37
Pohl, Richard 639
Ponnelle, Jean-Pierre 170
Pozsgay Imre 359–360, 488–489
Pődör Béla 339
Prószéky Gábor 192
Průhle Henrik 255
Puccini, Giacomo 264
Purcell, Henry 284
- Quittner János 14
- Rába Tamásné 234
Raics István 478–480
Rajeczky Benjamin 82, 339, 481–483
Rajz Istvánné 572
Rákosné Ács Klára 484–485
Rameau, Jean Philippe 300
Rauch, Andreas 486
Ravel, Maurice 291–292
Rennerné Várhidi Klára 487
Respighi, Ottorino 243
Révész Dorrit 231
Révész Géza 193–194
Riehn, Rainer 615
Rijavec, Andrej 640
- Rimcskij-Korszakov, Nyikolaj 295
Riskó Géza 114–115
Rónay László 25, 45, 70, 85, 432, 441
Rotach, Urs 15
Rudasné Bajcsay Márta 548
Rübbberdt, Irene 230
Rybarić, Richard 464
- Sadler, Michael 231
Sági Tóth Tibor 83
Salieri, Antonio 301
Samuel, Claude 12
Sárosi Bálint 64, 488, 543, 553–557
Sas Ágnes 486
Scarlatti, Domenico 254, 610
Schibli, Sigfried 641
Schneiderei, Otto 16
Schoenberg, Arnold 244, 329
Schoute, Rutger 10
Schönberg, Arnold Id. Schoenberg, Arnold
Schröder, Jaap 304
Schubert, Franz 248, 250–251, 305, 311
Schumacher, Gerhard 458
Schumann, Robert 315
Schütz, Heinrich 319
Sebő Ferenc 545
Sebők Géza 14
Sebők János 84
Seiber Mátyás 376
Serdak, Grazyna 45
Siklós Mária 195
Simon Géza Gábor 196
Sipos Éva, B. 305
Skaliczki Judit 116, 197
Slobin, Mark 543
Solymosi János 559
Somfai László 45, 85, 198, 306–310, 489–490
Somorjay Dorottya 311, 336
Sonkoly István 86
Soproni József 469
Sosztakovics, Dmitrij 277
Spányi Miklós 312
Staud Géza 87–88, 386, 491
Stewart, Arthur Franklin 642
Stockmann, Erich 554
Stoune, Michael C. 616
Strauss, Richard 330
Stravinsky, Igor 246, 267–268, 495
Suchoff, Benjamin 26
Sugár István 492
Sugár Miklós 187
Sulyok Imre 353, 493
Suttoni, Charles 47, 89, 643–644

- Szabados György 210
 Szabó Ernő 356
 Szabó Ferenc 523
 Szabó Géza 90
 Szabó István 494
 Szabó Miklós 344
 Szabó T. Attila 653
 Szabó Durucz Zsuzsa 495
 Szabolcs Katalin 123, 200
 Szabolcsi Bence 372, 454, 496
 Szalai Ágnes 113
 Szalai Ágnes, C. 497
 Szalay Olga 531
 Szále László 201, 597
 Szántó Péter 117
 Szántó Tamás 340
 Szanyi Mária 53
 Szarkiszjan, Szvetlana 498
 Székely András 202–204, 304, 429, 486
 Székely Imre 18
 Székely Mihály 67
 Zelle Béla 197
 Szemere Anna 91, 124, 205–206
 Szemery Tamás 345
 Szende Ottó 598–599
 Szendrei Janka 92, 346, 464, 500–501
 Szenik Ilona 93, 651, 654
 Szentkuthy Miklós 313, 502
 Szepesi Zsuzsanna 207
 Szerényi György 314
 Szerző Katalin 503
 Szesztay Zsolt 504
 Szigeti Benő 208
 Szigeti Kilián 343
 Szigeti Péter 209
 Szij Enikő 527
 Szilágyi Imre 505
 Szilvás-Ujfalvi Imre 40
 Szinetár Miklós 170
 Szitha Tünde 315
 Szkladányi Péter 506
 Szkrjabin, Alekszandr 303
 Szokolay Sándor 200, 316
 Szomjas-Schiffert György 94, 558
 Szóke Péter 210
 Szóllósy András 436
 Szőnyi Benjamin 477
 Szőnyi Erzsébet 600
 Szörényi Levente 145
 Sztravinszkij, Igor Id. Stravinsky, Igor
 Takács András 655–657
 Tallián Tibor 211–212, 317, 332, 374, 507, 559
 Taraszov 107
 Tari Lujza 508, 528, 560–561
 Tátrai Vilmos 509
 Taus Judit 107
 Terényi Ede 606, 646, 651
 Tibori Timea 213
 Tihanyi László 214
 Tilkovszky Loránt 510
 Till Géza 118
 Timár Ágnes, M. 511
 Timár Árpád 390, 555
 Tokaji András 119, 215
 Tóth Aladár 241
 Tóth Anna 573
 Török László 95
 Trajtler Gábor 279, 318–319
 Turcsányi Emil 320–321, 504
 Turi Gábor 216
 Ujfalussy József 217–219, 322–323, 332, 512–515, 601
 Ujváry Zoltán 562
 Ungár Tamás 645
 Urbán Mária 107
 Váczi Tamás 220–222, 324, 418, 479
 Vágvölgyi Éva 602
 Valádi Enikő 660
 Vámosi Nagy István 17
 Vanandel-Frisch, Dorothy J. 18
 Vargáné Zalán Irén 516
 Vargha Dezső 78, 96–97, 517
 Vargyas Lajos 98, 378, 518–519, 548, 563–564
 Várhalmi Oszkár 97
 Várnai Péter 12
 Vavrincez Veronika 429
 Verdi, Giuseppe 265, 273
 Veress Sándor 401
 Vértes László 325
 Vidovszky László 224
 Vikár Béla 99
 Vikár László 99, 520, 527, 536, 565–567, 576
 Virt László 568
 Vitényi Iván 521, 569–570
 Volly István 533
 Vörös Gizella, B. 223
 Wagner, Richard 17, 228, 260, 641
 Wagner, Wolfgang 170
 Walker, Alan 457
 Wangenheim, Annette 612
 Webern, Anton 326–327, 377

- Weiner Leó 337, 349, 358, 362–364, 375, 413,
439, 465, 508, 515, 645
Whitesitt, Linda 328
Wicke, Peter 277
Wilheim András 207, 224, 326, 329–330
Wilpert Imre 225
Wirthmann Julianna 522
- Zalabai Zsigmond 100
Zamrazilová-Weltman, Jitka 101
- Zátonyi János 102
Zimmermann, Anton 463
Zimmermann, Reiner 635
Zoltai Dénes 226–227, 524
Zottoviceanu, Elena 647
Zrínyi Miklós 430
Zsók Béla 658

MŰHELYTANULMÁNYOK A MAGYAR ZENETÖRTÉNETHEZ

Szerkeszti Albert Gábor

A sorozat – címének megfelelően – olyan tanulmányokat, dokumentum-gyűjteményeket ad közre, melyek témájukban szorosan kapcsolódnak az MTA Zenetudományi Intézetben készülő többkötetes *Magyar Zenetörténet*hez. (A csillaggal megjelölt kötetek német nyelvű összefoglalóval jelentek meg.)

Eddig megjelent kötetei:

1. Szendrei Janka: A magyar középkor hangjegyes forrásai
2. Erdélyi Sándor: A hegedű (2. utánnomás)
- *3. Karch Pál: Pest-Buda katonazenéje 1848-ban. – Regimentsmusik und Militärkapellmeister im Pesth und Ofen im Jahre 1848
- *4. Szendrei Janka: Középkori hangjegyírások Magyarországon. – Mittelalterliche Choralnotationen in Ungarn
5. Berlász Melinda–Tallián Tibor: Iratok a magyar zeneoktatás történetéhez 1945–1956
- *6. Barcy Zoltán–Karch Pál: Hangászok – hangszerek – hangjegyek. Trombita- és dobjelek az osztrák-magyar hadseregben és haditengerészetnél (1629–1918). – Trompetensignale und Trommelstreiche in der österreichisch-ungarischen Armee und der Kriegsmarine (1629–1918)
7. Berlász Melinda–Tallián Tibor: Iratok a magyar zeneélet történetéhez 1945–1956. I. kötet
8. Berlász Melinda–Tallián Tibor: Iratok a magyar zeneélet történetéhez 1945–1956. II. kötet

Közvéveszi
az MTA Zenetudományi Intézete

A kötetek megvásárolhatók:

MTA Zenetudományi Intézet
1014 Budapest, I. Táncsics u. 7.

Rózsavölgyi Zeneműbolt
1052 Budapest, V. Martinelli tér 5.

ZENETUDOMÁNYI DOLGOZATOK

Szerkeszti Berlász Melinda és Domokos Mária

Az MTA Zenetudományi Intézet tudományos évkönyve, az intézet munkatársainak legfrissebb kutatási eredményeit publikálja. Évente 20–25 dolgozatot közöl a magyar és az európai zenetörténet (középkortól a 20. századig), a népzene és a néptánc, a zeneelmélet és a zene-szociológia tárgyköréből. A köteteket a magyar zenetudomány előző évi bibliográfiája zárja.

Eddig megjelent kötetei:

Zenetudományi dolgozatok 1978 (elfogyott)
Zenetudományi dolgozatok 1979
Zenetudományi dolgozatok 1980
Zenetudományi dolgozatok 1981
Zenetudományi dolgozatok 1982
Zenetudományi dolgozatok 1983
Zenetudományi dolgozatok 1984
Zenetudományi dolgozatok 1985

Közléteszi
az MTA Zenetudományi Intézete

A kötetek megvásárolhatók:

MTA Zenetudományi Intézet
1014 Budapest, I. Táncsics u. 7.

Rózsavölgyi Zeneműbolt
1052 Budapest, V. Martinelli tér 5.

*A magyar
zenei
szakirodalom
bibliográfiája*

Bibliographia Musicologiae Hungaricae

Szerkeszti

Zimáné Lengyel Vera

Az anyaggyűjtésben és a szerkesztésben közreműködik
Pogány György és Szepesi Zsuzsanna

Főszerkesztő: Albert Gábor

A sorozat évenként adja közre a hazai szakirodalom teljes bibliográfiáját, valamint a külföldön kiadott magyar vonatkozású zenei szakirodalom válogatott jegyzékét. A mintegy 3000 tételt közreadó kötetek lényegében a RILM szakrendjét követik. A kötetek bevezetése és tartalomjegyzéke angolul is olvasható.

Eddig megjelent kötetei:

A magyar zenei szakirodalom bibliográfiája 1980

A magyar zenei szakirodalom bibliográfiája 1981

A magyar zenei szakirodalom bibliográfiája 1982

Közvéveszi

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az MTA Zenetudományi Intézet

A kötetek megvásárolhatók:

MTA Zenetudományi Intézet 1014 Budapest, I. Tánacsics u. 7.

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Olvasószolgálati Osztály

1088 Budapest, VIII. Szabó Ervin tér 1.

MUSICALIA DANUBIANA

Szerkeszti Dobszay László, Falvy Zoltán és Sz. Farkas Márta

A forráskiadvány-sorozat nem szorítkozik a mai Magyarországon őrzött vagy készült forrásokra, hanem annak a szélesebb körzetnek örökségéből merít, melyet az elmúlt századokban szoros kulturális kapcsolatok fűztek össze. A sorozat a középkortól a 19. század elejéig jelentet meg forrásokat. Célja a kutatások ösztönzése, s nem összefoglalása. Így bevezető tanulmányai részletes elemzésre nem vállalkoznak, megadják azonban a forrás értékeléséhez szükséges legfontosabb adatokat, az eddigi irodalom információit, s elsősorban arra a kérdésre akarnak válaszolni, hogy mit (milyen hagyományt, alkotó- és befogadó közösséget, zenei életet és stílusirányt) képvisel az adott forrás.

The series is not confined to sources preserved or originating in today's Hungary. It draws on the inheritance of a wider region which shared close cultural ties down the centuries. The sources published range from the Middle Ages to the early 19th century and the series aims to stimulate rather than summarize research. The introductory studies are not intended to provide detailed analyses, only to present the main information required to evaluate the source, making use of what has been written and recorded before.

Eddig megjelent kötetei:

1. Missale Notatum Strigoniense ante 1341 in Posenio
(Facsimile edition)
2. Andreas Rauch: Musicalisches Stammbüchlein (1627)
3. Benedek Istvánffy: Church Music Works
4. Georg Druschetzky: Partitas for Woodwind Ensemble
(18th cent.)

Előkészületben:

- Zakarias Zarewutius: Motets and Magnificats (17th cent.)
Tabulatura „Vietoris” (17th cent.)
Joseph Bengraf: Six Quartets (18th cent.)
Pál Esterházy: Harmonia Caelistis (1711)

Közvetési
az MTA Zenetudományi Intézete

A kötetek megvásárolhatók:
MTA Zenetudományi Intézet
1014 Budapest, I. Táncsics u. 7.
Rózsavölgyi Zeneműbolt
1052 Budapest, V. Martinelli tér 5.

Európai cigány népzene

Gypsy Folk Music of Europe

A sorozat célja az európai cigányság eddig szinte teljesen ismeretlen népzenejének bemutatása, közzététele. Egyes kötetekben egy-egy ország, tájegység vagy cigány néprajzi csoport legjellemzőbb népdalai kerülnek közlésre monográfikus formában. Az eddig megjelent I. kötet a Szlovákiában élő cigány csoportok egyike, az ún. oláh cigányság népzenei anyagából ad válogatást.

The aim of this series is the presentation of a collection of the European Gypsies' folk music, a so far inaccessible source of folk music studies. In each volume the most characteristic types of songs related to a particular country, a region or a Gypsy group are published in monographic form. The first volume that has been published so far contains a selection from the music of 'Vlach Gypsies', a subculture located in Slovakia (Czechoslovakia).

Eddig megjelent kötete:

I. Kovalcsik Katalin: Szlovákiai oláh-cigány népdalok –
Vlach Gypsy Folk Songs in Slovakia

Közzéteszi

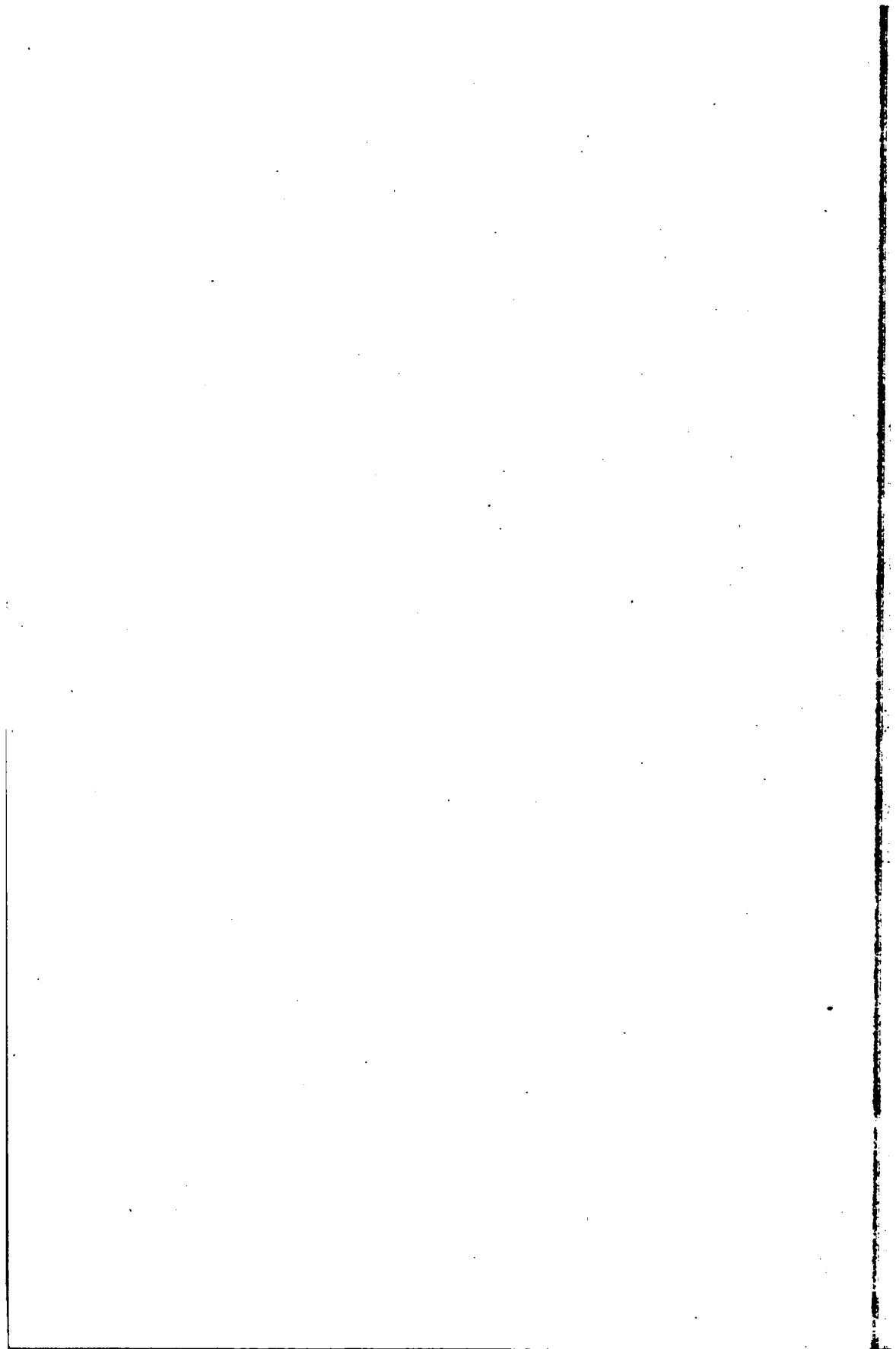
az MTA Zenetudományi Intézete

A kötet megvásárolható:

MTA Zenetudományi Intézet
1014 Budapest, I. Táncsics u. 7.

Rózsavölgyi Zeneműbolt
1052 Budapest, V. Martinelli tér 5.

Ára: 122,- Ft

